

Remigijus JOKUBAUSKAS, Mykolas KIRKUTIS,
Egidija TAMOŠIŪNIENĖ, Vigintas VIŠINSKIS

GINČŲ NAGRINĖJIMAS KOMERCINIAME ARBITRAŽE

Remigijus Jokubauskas, Mykolas Kirkutis,
Egidija Tamošiūnienė, Vigintas Višinskis

GINČŲ NAGRINĖJIMAS KOMERCINIAME ARBITRAŽE

Vilnius, 2020

Autoriai: Remigijus Jokubauskas
Mykolas Kirkutis
Egidija Tamošiūnienė
Vigintas Višinskis

Recenzavo: dr. Darius Bolzanas
dr. Vilija Mikuckienė

Mykolo Romerio universiteto Mykolo Romerio teisės mokyklos taryba apsvaustė ir rekomendavo monografiją spausdinti (2020 m. sausio 10 d. nutarimas Nr. 1T-1).

Mykolo Romerio universiteto Mokslinių-mokomųjų leidinių aprobavimo spaudai komisija apsvaustė ir pritarė monografijos leidybai (2020 m. vasario 6 d. nutarimas Nr. 2L-33).

Visos leidinio ir leidybos teisės saugomos. Šio leidinio arba kurios nors jo dalies negalima taisyti, dauginti ar kitaip platinti autoriui ir leideiui nesutikus.

© Remigijus Jokubauskas, Mykolas Kirkutis, Egidija Tamošiūnienė, Vigintas Višinskis, 2020 m.
© Mykolo Romerio universitetas, 2020 m.

ISBN 978-9955-19-984-7 (spausdintas)
ISBN 978-9955-19-989-2 (internete)

TURINYS

SUTRUMPINIMAI	5
PRATARMĖ	7
KOMERCINIS ARBITRAŽAS	11
ARBITRAŽO PRINCIPAI	15
Nepriklausomumas	15
a) arbitražo pirmininko nušalinimas	21
b) arbitro ir vienos iš arbitražo proceso šalių atstovų santykiai	22
c) arbitražo procesą administruojančios institucijos ir jos pirmininko nepriklausomumas ir nešališkumas	22
Teismų nesikišimas į arbitražo procesą	23
Konfidencialumas	23
Šalių lygiateisiškumas	24
Šalių dispozityvumas	26
Autonomiškumas, rungimasis, ekonomiškumas, kooperacija ir operatyvumas	26
TEISMO PAGALBA ARBITRAŽO PROCESĖ	29
Arbitrų skyrimas	30
Arbitro nušalinimas nuo arbitražinės bylos nagrinėjimo	31
Teismo pagalba renkant įrodymus	31
Laikiniųjų apsaugos priemonių taikymas, pripažinimas ir vykdymas	33
a) užsienio arbitražo sprendimų arba nutarčių dėl laikiniųjų apsaugos priemonių pripažinimas ar vykdymas ir atsisakymas pripažinti ir vykdyti	37
b) laikiniųjų apsaugos priemonių taikymas ir įrodymų užtikrinimas	38
ARBITRAŽAS IR EUROPOS SĄJUNGOS TEISĖS TAIKYMAS	41
ARBITRAŽAS EUROPOS ŽMOGAUS TEISIŲ TEISMO PRAKTIKOJE	45
ARBITRUOTINUMAS	51
Subjektinis arbitruotinumumas	52
a) subjektai, kuriems taikoma arbitražinė išlyga	53
b) sutikimo ginčą nagrinėti arbitraže forma	55
Objektinis arbitruotinumumas	56
a) ginčų, kylančių iš nemokumo teisinių santykių, arbitruotinumumas	59
b) ginčų, kylančių iš viešųjų pirkimų teisinių santykių, arbitruotinumumas	63

ARBITRAŽINIS SUSITARIMAS	69
<i>Kompetencijos–kompetencijos doktrina</i>	76
Arbitražinio susitarimo taikymas <i>ratione personae</i>	82
Arbitražinio susitarimo forma	85
Arbitražinio susitarimo taikymas ir aiškinimas	87
Patologinis arbitražinis susitarimas	91
Alternatyvus (mišrus) arbitražinis susitarimas	92
Arbitražinio susitarimo ginčijimas	93
ARBITRAŽO SPRENDIMO APSKUNDIMO TVARKA IR PANAIKINIMO PAGRINDAI	97
Arbitražo sprendimo apskundimo tvarka	98
Arbitražo sprendimo panaikinimo pagrindai	104
Arbitražinio susitarimo šalių neveiknumas arba susitarimo negaliojimas pagal įstatymą	104
a) arbitražinio susitarimo šalies neveiknumas	104
b) arbitražinio susitarimo negaliojimas	106
Tinkamas šalies neinformavimas apie arbitražo procesą, galimybės pateikti paaiškinimus nesuteikimas	109
Ginčo ar ginčo dalies neperdavimas nagrinėti arbitražui	112
Arbitražo sudėties ar proceso neatitiktis susitarimui ir (ar) imperatyvioms nuostatomis	114
Ginčo nearbitruotinumumas	117
Arbitražo sprendimo prieštaravimas viešajai tvarkai	117
Arbitražo sprendimo panaikinimo teisiniai padariniai	124
UŽSIENIO ARBITRAŽO SPRENDIMO PRIPAŽINIMAS IR VYKDYMAS	127
Prašymo pripažinti ir leisti vykdyti užsienio arbitražo sprendimą pateikimo bei nagrinėjimo tvarka	128
Užsienio arbitražo sprendimo tikrinimo apimtis	130
Niujorko konvencijos taikymas	131
Atsisakymo pripažinti ir leisti vykdyti užsienio arbitražo sprendimą pagrindai	132
Užsienio arbitražo sprendimo vykdymas	141
Užsienio arbitražo sprendimo vykdymo sustabdymas	143
SUMMARY	145
LITERATŪROS SĄRAŠAS	149

SUTRUMPINIMAI

- ABĮ** – Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas (Žin., 2000, Nr. 64-1914).
- Advokatūros įstatymas** – Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymas (Žin., 2004, Nr. 50-1632).
- Antstolių įstatymas** – Lietuvos Respublikos antstolių įstatymas (Žin., 2002, Nr. 53-2042).
- Biudžetinių įstaigų įstatymas** – Lietuvos Respublikos biudžetinių įstaigų įstatymas (Žin., 1995, Nr. 104-2322; 1996, 2010, Nr. 15-699).
- Briuselio konvencija** – 1968 m. rugsėjo 27 d. Briuselio konvencija dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose vykdymo.
- Briuselis I reglamentas** – 2000 m. gruodžio 22 d. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 44/2001 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose pripažinimo ir vykdymo, OL L 012, 2001.
- Briuselis Ia reglamentas** – 2012 m. gruodžio 12 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) Nr. 1215/2012 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose pripažinimo ir vykdymo, OJ L 351, 2012.
- CK** – Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (Žin., 2000, Nr. 74-2262).
- CPK** – Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (Žin., 2002, Nr. 36-1340).
- Dokumentų įteikimo reglamentas** – 2007 m. lapkričio 13 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 1393/2007 dėl teisminių ir neteisminių dokumentų civilinėse arba komercinėse bylose įteikimo valstybėse narėse (dokumentų įteikimas), panaikinant Tarybos reglamentą (EB) Nr. 1348/2000, OJ L 324, 2007.
- ES** – Europos Sąjunga.
- ESTT** – Europos Sąjungos Teisingumo Teismas.
- Europinio sąskaitos blokavimo įsakymo reglamentas** – 2014 m. gegužės 15 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) Nr. 655/2014, kuriuo nustatoma europinio sąskaitos blokavimo įsakymo procedūra, siekiant palengvinti tarpvalstybinį skolų išieškojimą civilinėse ir komercinėse bylose, OJ L 189, 2014.
- Europos ieškinių dėl nedidelių sumų reglamentas** – 2007 m. liepos 11 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 861/2007, nustatantis Europos ieškinių dėl nedidelių sumų nagrinėjimo procedūrą, OJ L 199, 2007.
- EŽTT** – Europos Žmogaus Teisių Teismas.
- Gairės** – Tarptautinės advokatų asociacijos (angl. *International Bar Association*) priimtose Gairėse dėl interesų konfliktų tarptautiniame arbitraže (angl. *Guidelines on Conflicts of Interest in International Arbitration*).
- Hagos konvencija** – 1965 m. lapkričio 15 d. Hagos konvencija dėl teisminių ir neteisminių dokumentų civilinėse arba komercinėse bylose įteikimo užsienyje.
- ĮBĮ** – Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymas (Žin., 2001, Nr. 31-1010).
- JANĮ** – Lietuvos Respublikos juridinių asmenų nemokumo įstatymas (TAR, 2019, Nr. 2019-10324).
- KAI** – Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatymas (Žin., 1996, Nr. 39-961; 2012, Nr. 76-3932).

- Konstitucija** – Lietuvos Respublikos Konstitucija (*Lietuvos aidas*, 1992, Nr. 220 (1992-11-10); Žin., 1992, Nr. 33-1014 (1992-11-30)).
- Konvencija** – Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija (1950 m.).
- LApT** – Lietuvos apeliacinis teismas.
- LAT arba kasacinis teismas** – Lietuvos Aukščiausiasis Teismas.
- Nemokumo reglamentas** – 2015 m. gegužės 20 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) 2015/848 dėl nemokumo bylų OJ L 141.
- Niujorko konvencija** – 1958 metų Niujorko konvencija dėl užsienio arbitražų sprendimų pripažinimo ir vykdymo.
- Notariato įstatymas** – Lietuvos Respublikos notariato įstatymas (*Lietuvos aidas*, Nr. 192; 1992, Nr. 28-810).
- Prekybinės laivybos įstatymas** – Lietuvos Respublikos prekybinės laivybos įstatymas (Žin., 1996, Nr. 101-2300).
- SESV** – Sutartis dėl Europos Sąjungos veikimo OJ C 326, 2012.
- Teismų įstatymas** – Lietuvos Respublikos teismų įstatymas (Žin., 1994, Nr. 46-851; 2002, Nr. 17-649).
- UNCITRAL pavyzdinio įstatymo teismų praktikos rinkinys** – Jungtinių Tautų Tarptautinės prekybos teisės komisijos (UNCITRAL) 2012 teismų praktikos rinkinys dėl Pavyzdinio tarptautinio komercinio arbitražo įstatymo.
- UNCITRAL pavyzdinis įstatymas** – Jungtinių Tautų Tarptautinės prekybos teisės komisijos (UNCITRAL) 1985 m. Pavyzdinio tarptautinio komercinio arbitražo įstatymas su pakeitimais.
- Valstybės ir savivaldybės įmonių įstatymas** – Lietuvos Respublikos valstybės ir savivaldybės įmonių įstatymas (Žin., 1994, Nr. 102-2049; 2004, Nr. 4-24).
- Vietos savivaldos įstatymas** – Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymas (Žin., 1994, Nr. 55-1049; 2000, Nr. 91-2832; 2008, Nr. 113-4290).
- VPI** – Lietuvos Respublikos viešųjų pirkimų įstatymas (Žin., 1996, Nr. 84-2000; 1999, Nr. 56-1809; 2002, Nr. 118-5296; 2006, Nr. 4-102; TAR, 2017-05-04, Nr. 2017-07550).

PRATARMĖ

Komercinis arbitražas – tai vienas iš komercinių ginčų sprendimo būdų, alternatyva teismiam ginčų sprendimui. Šalys turi teisę nuspręsti, ar konkretus ginčas bus nagrinėjamas arbitražo teisme ar valstybės teisme.

Lietuvos teisės doktrinoje komercinio arbitražo klausimai nagrinėti Gedimino Domino ir prof. habil. dr. Valentino Mikelėno, prof. habil. dr. Vytauto Nekrošiaus ir dr. Eglės Zemlytės darbuose¹.

Šio leidinio tikslas yra susisteminti ir apžvelgti Lietuvos Respublikos teismų bei tarptautinių teismų praktiką taikant ir aiškinant arbitražo procesą reglamentuojančius teisės aktus, nacionalinių ir užsienio valstybių teisinį reglamentavimą bei teisės doktriną. Tokiu būdu pateikiama sisteminė arbitražo proceso analizė.

Nors šalys komercinį ginčą turi teisę spręsti pasirinktame arbitražo teisme arba *ad hoc* arbitraže, neretai su arbitražo procesu susiję ginčai pasiekia ir valstybės teismus. Dažniausiai tokie atvejai susiję su teismo pagalba arbitražo procese, prašymų dėl Lietuvos Respublikos teritorijoje veikiančio arbitražo teismo sprendimo panaikinimo bei prašymų dėl užsienio valstybėje veikiančio arbitražo teismo sprendimo pripažinimo ir leidimo vykdyti nagrinėjimu. Todėl šiame leidinyje daug dėmesio skiriama teismų praktikai, aiškinančiai KAI nuostatas. Taip pat analizuojama EŽTT praktika, susijusi su teisės į teisingą teismą užtikrinimu ginčus nagrinėjant arbitražo teismuose. Be to, aptariama UNCITRAL pavyzdinio įstatymo taikymo praktika užsienio ir Lietuvos Respublikos teismuose.

Šis leidinys yra sudarytas iš aštuonių dalių: 1) arbitražo principai; 2) teismo pagalba arbitražo procese; 3) arbitražas ir ES teisės taikymas; 4) arbitražas EŽTT praktikoje; 5) arbitruotinumai; 6) arbitražinis susitarimas; 7) arbitražo teismo sprendimo apskundimas ir panaikinimo pagrindai; 8) užsienio arbitražo teismo pripažinimas ir vykdymas.

Arbitražo proceso principai yra įtvirtinti KAI 8 straipsnyje. Kai kurie šių principų pripažįstami ir EŽTT praktikoje (pavyzdžiui, arbitražo teismo nešališkumas ir nepriklausomumas, proceso teisėtumas). Šių principų visuma užtikrina arbitražo proceso teisėtumą. Arbitražo teismo procesas turi vykti vadovaujantis pagrindiniais ir svarbiausiais proceso principais, o jų pažeidimas gali lemti priimto arbitražo teismo sprendimo panaikinimą. Remiantis formuojama teismų praktika atskleidžiamas šių principų turinys. Taip pat daug dėmesio skiriama arbitražo teismo nepriklausomumo ir nešališkumo problematikai, analizuojama teismų praktika, kurioje suformuoti šių principų taikymo standartai arbitražo procese.

Teismo kišimasis (pagalba) į arbitražo procesą yra ribotas ir leidžiamas tik KAI nustatytais atvejais. Toks teisinis reglamentavimas atitinka UNCITRAL pavyzdinio įstatymo 5 straipsnį, kuris nustato, kad teismas neturi teisės kištis į arbitražo procesą, nebent tai numato šis įstatymas. KAI nustato, kad tik Vilniaus apygardos teismas ir Lietuvos apeliacinis teismas, priklausomai nuo konkretaus klausimo pobūdžio, turi teisę kištis į arbitražo procesą. Įprastai tokia teismų pagalba yra susijusi su laikinųjų apsaugos priemonių taikymu ir arbitrų skyrimu.

¹ Dominas, Gediminas, Mikelėnas, Valentinas. *Tarptautinis komercinis arbitražas*, Justicija, 1995; Mikelėnas, Valentinas, Nekrošius, Vytautas, Zemlytė, Eglė. *Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatymo komentaras*, VĮ Registrų centras, 2016.

Leidinyje aptariamas arbitražo ir ES teisės aktų, reglamentuojančių tarpvalstybinį civilinį procesą, santykis ir taikymo problematika. Briuselis Ia reglamento 1(2)(d) straipsnis nustato, kad jis netaikomas arbitražui. Tokios ES teisės aktų netaikymo arbitražui išimtys nustatytos ir kituose teisės aktuose, pavyzdžiui, Europos ieškinių dėl nedidelių sumų nagrinėjimo procedūros reglamento 2(2)(e) straipsnyje, Europinio sąskaitos blokavimo įsakymo procedūros reglamento 2(2)(e) straipsnyje. Tačiau praktikoje kyla klausimas dėl Briuselis Ia reglamento taikymo tais atvejais, kai ginčas yra susijęs su užsienio valstybėje veikiančio arbitražo sprendimu dėl laikinųjų apsaugos priemonių taikymo. Be to, Nemokumo procedūrų reglamentas nustato tam tikras taisykles, kokį poveikį nemokumo bylos pradėjimas turi vykstantiems arbitražo procesams. Šio reglamento 18 straipsnyje reglamentuojama, kad nemokumo bylos pasekmes nebaigtoms nagrinėti teismo arba nebaigtoms nagrinėti arbitražo byloms, susijusioms su turtu arba teisėmis, kurios sudaro nemokaus skolininko turto dalį, reglamentuoja tik tos valstybės narės, kurioje nagrinėjama ta teismo byla arba kurioje yra arbitražo teismo buveinė, teisė.

Šiame leidinyje atlikta EŽTT praktikos analizė leidžia teigti, kad Konvencijos 6 straipsnyje nustatyta teisė į teisingą teismą taikoma ir arbitražo procese. EŽTT praktikoje arbitražas skirstomas į privalomąjį ir savanorišką (laisvai pasirenkamą).

Leidinyje skiriamas dėmesys EŽTT praktikai, susijusiai su Konvencijoje nustatytų teisių atsisakymu sudarant arbitražinį susitarimą ir pagrindiniams teisės į teisingą teismą aspektams (teisingam procesui, šalių lygiateisiškumui, arbitražo teismo nepriklausomumui ir nešališkumui). Aptariamos svarbiausios šios srities bylos: *Deweer prieš Belgiją*, *Suovaniemi ir kiti prieš Suomiją*, *Transado-Transportes Fluviais do Sado, S. A., prieš Portugaliją*, *Tabbane prieš Šveicariją*, *Lithgow ir kiti prieš Jungtinę Karalystę*, *Suda prieš Čekijos Respubliką*, *Mutu ir Pechstein prieš Šveicariją*.

Formuojama praktika leidžia teigti, kad toks atsisakymas negali būti vertinamas kaip visų Konvencijos 6 straipsnyje nustatytų teisių atsisakymas. Be to, teisių atsisakymas privalo atitikti tam tikrus praktikoje suformuotus reikalavimus: jis privalo būti laisvas, aiškus ir nedviprasmiškas. Todėl tais atvejais, kai kyla klausimas dėl arbitražinio susitarimo teisėtumo, valstybės teismas turėti vertinti, ar sudarant arbitražinį susitarimą Konvencijoje nustatytų teisių atsisakymas yra teisėtas.

Teismų praktikoje neretai pasitaiko ginčų, susijusių su ginčų arbitruotinumo klausimais. Apibendrintai arbitruotinumai gali būti skirstomas į dvi kategorijas: subjektinę ir objektinę. Abi arbitruotinumo kategorijos analizuojamos šiame darbe. Atlikta teismų praktikos analizė leidžia teigti, kad tam tikrų kategorijų ginčų arbitruotinumo klausimas yra problemiškas. Nustatyta, kad dažniausiai teismų praktikoje sprendžiant ginčus dėl subjektinio arbitruotinumo, t. y. dėl subjektų, kuriems taikoma arbitražinė išlyga, taip pat dėl sutikimo ginčą nagrinėti arbitraže formos. Vis dėlto neretai svarstoma ir dėl objektinio arbitruotinumo taikymo. Praktikoje keliamas klausimas, ar ginčai, kylantys iš viešųjų pirkimų ir įmonių nemokumo teisinių santykių, gali būti arbitruotini? Toks klausimas kyla atsižvelgiant į šių teisinių santykių pobūdį, esmę, viešojo intereso dominavimą. Nustatyta, kad formuojama teismų praktika šioje srityje nėra nuosekli ir nuolatos kinta. Be to, šių ginčų arbitruotinumo klausimai skirtingai reglamentuojami ir sprendžiami užsienio valstybių teismų praktikoje.

Taip pat daug dėmesio skiriama arbitražiniam susitarimui. Iš esmės arbitražinis susitarimas yra sutartis. Todėl kilus ginčui dėl arbitražinio susitarimo, teismas privalo įvertinti, ar šalys aiškiai išreiškė valią dėl ginčo arbitruotinumo konkrečiu atveju. Teismų praktika šioje srityje yra pakankamai išplėtota. Šiame darbe analizuojamos įvairios su arbitražiniu susitarimu susijusios problemos: *kompetencijos–kompetencijos* doktrina, arbitražinio susitarimo atskirtinumas, arbitražinio susitarimo forma, aiškinimas, arbitražinio susitarimo taikymas tretiesiems asmenims, kurie susitarimo nepasirašė. Taip pat aptariama patologinio, alternatyvaus (mišraus) arbitražinio susitarimo problematika teismų praktikoje. Atsižvelgiant į arbitražinio susitarimo reikšmę ir sukliamas teisinės pasekmes, keliamas klausimas, kaip turi būti vertinamas arbitražinis susitarimas, kai su-

sitarimo šalys yra nevienodoje derybinėje, ekonominėje padėtyje. Manytina, kad tokiais atvejais reikia įvertinti, ar silpnesnioji šalis tinkamai suprato arbitražinio susitarimo turinį, sukliamas teisines pasekmes. Toks vertinimas turėtų būti itin svarbus, kai silpnesnioji arbitražinio susitarimo šalis yra fizinis asmuo.

Arbitražo teismų sprendimų apskundimo proceso ir panaikinimo pagrindai taip pat nagrinėjami šiame darbe. Nustatyta, kad iš esmės Lietuvos teisinis reguliavimas, susijęs su arbitražo teismų sprendimų apskundimo teismui procesu, ir panaikinimo pagrindai atitinka UNCITRAL pavyzdinio įstatymo nuostatas. Tačiau arbitražo teismų sprendimų apskundimas neatitinka įprasto apeliacijos modelio, įtvirtinto civiliniame procese. Lietuvos apeliacinis teismas turi išimtinę jurisdikciją spręsti prašymus dėl Lietuvos Respublikos teritorijoje veikiančių arbitražo teismų sprendimų panaikinimo. Leidinyje analizuojama teismų praktika leidžia teigti, kad teismo kompetencija tokio pobūdžio bylose yra ribojama tik anuliavimo funkcija ir teismas neturi kompetencijos vertinti arbitražo teismo atlikto faktų vertinimo ir teisės taikymo.

Galiausiai šiame darbe aptariamas užsienio valstybėse veikiančių arbitražo teismų sprendimų pripažinimo ir leidimo vykdyti procesas Lietuvos Respublikoje. Iš esmės šis KAI reglamentuojamas procesas yra perkeltas iš Niujorko konvencijos. Leidinyje analizuojama Lietuvos Respublikos teismų praktika, susijusi su užsienio valstybių arbitražo teismų pripažinimu ir leidimu vykdyti, aptariamais probleminiais procesiniais klausimais.

Autoriai

KOMERCINIS ARBITRAŽAS

Arbitražas yra alternatyvus ginčų sprendimo būdas.² Arbitražo kaip ginčų sprendimo būdo pagrindas – susitarimas. Arbitražinis susitarimas, viena vertus, panaikina teismo jurisdikciją, kita vertus, sukuria alternatyvią arbitražo jurisdikciją.³ Šalys savo susitarimu gali atsisakyti komercinio ginčo nagrinėjimo bendrosios kompetencijos teisme ir perduoti ginčą nagrinėti jų pasirinktam arbitražo teismui.⁴

Ginčų perdavimas arbitražui nustatytas ir CPK 23 straipsnyje: šalys savo susitarimu gali perduoti spręsti arbitražo tvarka bet kokią ginčą dėl fakto ar (ir) teisės, išskyrus ginčus, kurie pagal įstatymus negali būti nagrinėjami arbitraže (1 dalis); KAI numatytais atvejais teismai teikia pagalbą arbitražo bylos šalims ir arbitražo teismui. Teismų kompetenciją arbitražinio nagrinėjimo metu nustato CPK ir KAI (2 dalis).

Arbitražo jurisdikcijos pagrindas yra šalių laisva valia sudarytas susitarimas perduoti konkrečius ginčus nagrinėti arbitražo teismui, kuriuo šalys ne tik suteikia teisę jų ginčą nagrinėti arbitrams, nusprendžia dėl arbitraže galimų spręsti ginčų dalyko ir ginčams spręsti taikytinų taisyklių, bet kartu atsisako teisės dėl arbitražiniame susitarime nurodytų ginčų nagrinėjimo kreiptis į valstybės teismus. Valstybei teisės aktais įtvirtinus galimybę šalims pasirinkti alternatyvų ginčo sprendimų būdą, sukuriama pagrįsti pasitikėjimo tokiu ginčo sprendimo būdu lūkesčiai, kad arbitražo priimti sprendimai bus gerbiami ir vykdomi. Taigi jie gali būti panaikinami tik išskirtiniais atvejais, kai vienareikšmiškai pažeistos fundamentalios vertybės.⁵

Komercinis arbitražas skirstomas į *ad hoc* arbitražą ir institucinį arbitražą. *Ad hoc* arbitražas apibrėžiamas kaip arbitražas, kai šalių susitarimu ginčo sprendimo procedūros neorganizuoja nuolatinė arbitražo institucija (KAI 3 straipsnio 1 dalis). Institucinis arbitražas apibrėžiamas kaip arbitražas, kai šalių susitarimu ginčo sprendimą organizuoja, administruoja, sudaro sąlygas arbitražiniam nagrinėjimui ir kitus šalių susitarimu suteiktus įgaliojimus vykdo nuolatinė arbitražo institucija (KAI 3 straipsnio 9 dalis). Teismų praktikoje nurodoma, kad *ad hoc* arbitražo esmė yra ta, kad arbitru gali būti bet kuris asmuo, turintis patirties nagrinėti tarp šalių kilusį ginčą, be to, turi būti gautas tokio asmens sutikimas būti arbitru. Priešingai nei institucinio arbitražo atveju, *ad hoc* arbitražui nėra sudarytas asmenų, sutinkančių arbitruoti, sąrašas.⁶

Arbitražo teisme gali būti nagrinėjami tik komerciniai ginčai. Komerciniu ginču laikomas bet koks šalių nesutarimas dėl fakto ir (ar) teisės klausimų, kilęs iš sutartinių ar nesutartinių teisinių santykių, įskaitant prekių tiekimą ar paslaugų teikimą, platinimą, komercinį atstovavimą, faktoringą, nuomą, rangą, konsultavimą, inžinerines paslaugas, licencijavimą, investavimą, finansavimą, bankinę veiklą, draudimą, koncesiją, jungtinės veiklos kūrimą ir vykdymą, bet kokią kitokią pramonės ar verslo kooperaciją, žalos, padarytos pažeidus konkurencijos teisės normas, atlygini-

² Lietuvos apeliacinio teismo 2019 m. sausio 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2T-9-823/2019.

³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. kovo 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-116/2010.

⁴ Lietuvos apeliacinio teismo 2017 m. kovo 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-61-381/2017.

⁵ Lietuvos apeliacinio teismo 2019 m. sausio 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2T-9-823/2019.

⁶ Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. vasario 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-435-381/2018.

mą, sutartis, sudarytas viešųjų pirkimų pagrindu, prekių ar keleivių vežimą oru, jūra ir sausuma, bet tuo neapsiribojant (KAĮ 3 straipsnio 11 punktą). Įstatymu taip pat leidžiama arbitražo teismui perduoti ginčus, kylančius iš darbo ir vartojimo sutarčių, tačiau tik tada, kai arbitražinis susitarimas sudarytas po to, kai kilo ginčas (KAĮ 12 straipsnio 2 dalis). Taigi KAĮ nenustato baigtinio komercinių ginčų sąrašo.

Skirtingai nei teismo procesas, arbitražas yra privatus ginčo sprendimo būdas.⁷ Analizuojant arbitražo proceso esmę ir komercinių ginčų pobūdį, teismų praktikoje pripažįstama, kad arbitraže negali būti nagrinėjami ginčai, kylantys iš viešosios teisės reglamentuojamų teisinių santykių (pavyzdžiui, iš baudžiamosios teisės):

Privati arbitražinio ginčo sprendimo prigimtis lemia, kad arbitraže gali būti nagrinėjami tik iš privatinųjų (komercinių) teisinių santykių kilę ginčai. Tačiau ginčai, kylantys iš viešosios teisės reguliuojamų teisinių santykių (pavyzdžiui, baudžiamosios teisės), negali būti nagrinėjami arbitraže. KAĮ 3 straipsnio 11 dalies nuostata, apibrėžianti arbitražinį ginčą, jį iš esmės sieja išimtinai su privatiniais teisiniais santykiais. Tokia išvada darytina ir sistemiskai aiškinant šį straipsnį kartu su KAĮ 12 straipsnio 2 dalimi. Todėl nepaisant, jog šalių sudaryta arbitražinė išlyga galiojanti, ja negalima remtis (ginčo nagrinėti arbitraže), kai ginčas kyla iš viešosios teisės.⁸

Teismuose sprendžiant klausimus, susijusius su arbitražu, taikomi tiek tarptautinės, tiek nacionalinės teisės šaltiniai. Tarptautiniu lygmeniu reikšminga Niujorko konvencija. Ji yra Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalis, todėl teismai, sprenddami klausimus, susijusius su arbitražu, privalo ja vadovautis, kai teismo nagrinėjamas klausimas reglamentuotas šioje konvencijoje (Konstitucijos 138 straipsnio 3 dalis, CK 1.13 straipsnis).

Ginčų nagrinėjimo arbitraže taisyklės įtvirtintos KAĮ. Šis įstatymas reglamentuoja Lietuvos Respublikos teritorijoje vykstantį arbitražinį nagrinėjimą, nustato arbitražinio susitarimo formas ir turinio reikalavimus, arbitražo teismo sudarymą ir kompetenciją, laikinųjų apsaugos priemonių taikymą ir preliminaros nutarties priėmimą, arbitražo teismo sprendimų priėmimą ir bylos užbaigimą nepriėmus sprendimo iš esmės, arbitražo teismo sprendimo panaikinimo tvarką, užsienio arbitražo sprendimų pripažinimo ir vykdymo Lietuvos Respublikos teritorijoje tvarką, reglamentuoja kitus su arbitražu susijusius klausimus (KAĮ 1 straipsnis). KAĮ 2 straipsnis apibrėžia šio įstatymo taikymo sritis: neatsižvelgiant į ginčo šalių pilietybę ar nacionalinę priklausomybę ir į tai, ar ginčo šalys yra fiziniai ar juridiniai asmenys, taip pat į tai, ar arbitražo procesą organizuoja nuolatinė arbitražo institucija, ar vyksta *ad hoc* arbitražas, šis įstatymas taikomas arbitražui, kurio vieta yra Lietuvos Respublikos teritorijoje (1 dalis). Šio įstatymo nuostatos, reglamentuojančios teisminį arbitražinio susitarimo pripažinimą, šio susitarimo nuginčijimą, teisminį laikinųjų apsaugos priemonių taikymą bei užsienio arbitražų sprendimų pripažinimą ir vykdymą, yra taikomos neatsižvelgiant į tai, kurioje valstybėje yra arbitražo vieta ar kur atliekami atskiri arbitražo procesiniai veiksmai (2 dalis).

Atsižvelgiant į šalių sudarytą arbitražinį susitarimą, ginčui nagrinėti taip pat gali būti taikomas ir atitinkamos arbitražo institucijos arbitražo procedūros reglamentas.⁹

KAĮ ir jame vartojamoms sąvokoms aiškinti subsidiariai taikytinas UNCITRAL pavyzdinis įstatymas (KAĮ 4 straipsnio 5 dalis). Be to, kai kurių KAĮ normų turinys ne visada atitinka UNCITRAL pavyzdiniame įstatyme apibrėžtas sąvokas, todėl, sprendžiant lingvistinius KAĮ normų neaiškumus, turėtų būti atsižvelgiama į UNCITRAL pavyzdinio įstatymo nuostatas:

⁷ Lietuvos apeliacinio teismo 2016 m. gruodžio 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-1987-370/2016.

⁸ Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. rugpjūčio 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-183-307/2018.

⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. gegužės 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-289/2014.

Perkeliant į nacionalinę Lietuvos Respublikos teisę Pavyzdinio įstatymo nuostatas, arbitražo procesinių sprendimų dėl laikinųjų apsaugos priemonių pripažinimo ir leidimo vykdyti klausimus reglamentuojantys straipsniai buvo parengti transplantavus į KAĮ Pavyzdinio įstatymo 17 H ir 17 I straipsnius. Atsižvelgiant į KAĮ ir Pavyzdinio įstatymo loginius, sisteminius ir funkcinius ryšius bei KAĮ rengimo istoriją, šiam įstatymui ir jame vartojamoms sąvokoms aiškinti subsidiariai taikytinas 1985 metų UNCITRAL pavyzdinis įstatymas su vėlesniais pakeitimais ir papildymais (KAĮ 4 straipsnio 5 dalis). Vadovaujantis to paties straipsnio 6 dalimi, KAĮ reguliuojami, tačiau išsamiai nereglamentuoti klausimai turi būti sprendžiami vadovaujantis teisingumo, protingumo, sąžiningumo ir kitais bendraisiais teisės principais. Pagal to paties straipsnio 7 dalį KAĮ privalo būti aiškinamas taip, kad pagal šį įstatymą vykstantis arbitražo procesas maksimaliai atitiktų arbitražo principus.¹⁰

KAĮ leidžia šalims susitarti dėl jų ginčui taikytinų arbitražo taisyklių. Tais atvejais, kai šalys susitaria dėl konkrečių taisyklių, taikytinų nagrinėjant ginčą, laikoma, kad arbitražinis susitarimas apima ir tų taisyklių taikymą (KAĮ 4 straipsnio 3 dalis). Jeigu šalių pasirinktose arbitražo taisyklėse nustatyta tam tikro klausimo sprendimo tvarka ir šalys nėra sudariusios kitokių susitarimų šiuo klausimu, atitinkama procedūra atliekama pagal šalių pasirinktose taisyklėse nurodytas procesines taisykles.¹¹ Šalys bendru susitarimu turi teisę nukrypti nuo visų KAĮ įstatymo normų, išskyrus imperatyvias normas (KAĮ 4 straipsnio 2 dalis). Normos imperatyvų pobūdį vertina teismas. Pavyzdžiui, vienoje byloje buvo nustatyta, kad KAĮ 16 straipsnio 3 dalyje įtvirtinta taisyklė yra imperatyvi tais atvejais, kai šalys nėra susitarusios dėl arbitro nušalinimo tvarkos (KAĮ 16 straipsnio 1 dalis).¹²

Teismų praktikoje taip pat pasitaiko atvejų, kai reikšmingų sąvokų aiškinimo nepateikia nei tarptautiniai, nei nacionaliniai teisės aktai. Tokiu atveju teisei aiškinti naudojami įprasti tarptautinio arbitražo praktikoje taikomi standartai:

Tiek Niujorko konvencijoje, tiek UNCITRAL pavyzdiniame įstatyme, tiek ir KAĮ vartojamos panašios sąvokos asmenims, galintiems kreiptis dėl užsienio arbitražo teismo sprendimo pripažinimo, apibūdinti, tačiau tiksliai šių sąvokų reikšmė nepateikiama, o 2012 m. birželio 6 d. įstatymo Nr. XI-2090 parengiamuosiuose dokumentuose nėra išreikšta įstatymų leidėjo valia nukrypti nuo Niujorko konvencijos ar UNCITRAL pavyzdinio įstatymo nuostatų ir CPK susiaurinti asmenų, galinčių kreiptis dėl užsienio arbitražo teismo sprendimo pripažinimo, ratą. Todėl kasacinis teismas sistemiškai analizuoja tarptautinėje arbitražo praktikoje įprastus standartus ir teisės normas, reglamentuojančias prievolės asmenų pasikeitimą.¹³

Teismų praktikoje kyla ginčų, ar nagrinėjant ginčą arbitražo teisme taikomas bylos sustabdymo institutas. KAĮ nenustatyta pareiga arbitražo teismui stabdyti bylos nagrinėjimą tuo atveju, kai su arbitraže nagrinėjamu ginču galimai susijusi byla yra nagrinėjama teisme, o arbitražo teismas turi teisę pats priimti sprendimą dėl savo kompetencijos (KAĮ 19 straipsnio 1 dalis).

Vienoje byloje ginčas kilo dėl arbitražo teismo pareigos sustabdyti bylą vadovaujantis CPK 163 straipsnio 3 punktu. Nustatyta, kad kitoje civilinėje byloje atsakovo sutuoktinei pareiškus ieškinį

¹⁰ Lietuvos apeliacinio teismo 2014 m. rugsėjo 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2T-84/2014.

¹¹ Lietuvos apeliacinio teismo 2017 m. gruodžio 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2-1395-381/2017.

¹² Lietuvos apeliacinio teismo 2015 m. gegužės 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-571-236/2015.

¹³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. spalio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-381-915/2016.

dėl skolos perkėlimo sandorio, kuriuo rėmėsi ieškovas arbitražinėje byloje, nugincijimo, kasatoriaus teigimu, buvo pagrindas arbitražinę bylą nutraukti arba ją sustabdyti iki tol, kol teismas priims galutinį sprendimą kitoje byloje pagal sutuoktinės ieškinį. Kasacinės instancijos teismas konstatavo, kad arbitražo teismas bylos nesustabdė pagrįstai:

Negalimumas išnagrinėti bylą, iki bus išnagrinėta kita byla, reikštų arbitražo teismo negalėjimą pačiam nustatyti faktų, kurie turi būti nustatyti kitoje byloje. Jei arbitražo teismas visus teisiškai reikšmingus faktus gali nustatyti pats, nėra pagrindo stabdyti bylą iki kitos bylos išnagrinėjimo. Nagrinėdamas arbitražinę bylą arbitražo teismas vertino, ar egzistuoja pagrindas stabdyti bylos nagrinėjimą, ir sprendė, kad vykstantis kitos bylos teisme nagrinėjimas, esant galiojančiam ir negincijamai arbitražinei išlygai ginčą spręsti arbitraže, taip pat atsakovams arbitraže nepareiškus reikalavimo pripažinti negaliojančią reikalavimo perleidimo sutartį, nedaro kliūčių išnagrinėti arbitražinę bylą.¹⁴

¹⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. gegužės 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-289/2014.

ARBITRAŽO PRINCIPAI

Komercinis arbitražo procesas yra paremtas KAĮ 8 straipsnyje įtvirtintais principais: arbitražo teismo, nuolatinės arbitražo institucijos ir jos pirmininko, nepriklausomumo (1 dalis); teismų nesikišimo į arbitražo procesą (2 dalis); konfidencialumo (3 dalis); šalių lygiateisiškumo (4 dalis); šalių dispozityvumo (5 dalis); autonomiškumo, rungimosi, ekonomiškumo, kooperacijos ir operatyvumo (6 dalis). Atsižvelgiant į šių principų turinį, galima teigti, kad arbitražo procesui taikomi specialūs šiam procesui būdingi principai ir bendrieji civilinio proceso principai. Arbitražo teismo procesas turi vykti vadovaujantis minėtais principais, o jų pažeidimas gali lemti priimto arbitražo sprendimo panaikinimą.¹⁵ KAĮ 8 straipsnyje nustatyti komercinio arbitražo principai detalizuojami kitose KAĮ nuostatose. KAĮ 28 straipsnyje nustatytos bendrosios arbitražinio nagrinėjimo nuostatos: ginčo šalių procesinės teisės arbitražo teisme yra lygios. Kiekvienai iš jų turi būti sudarytos vienodos galimybės pagrįsti savo reikalavimus ar prieštaravimus (1 dalis); nepažeisdamos šio įstatymo imperatyvių nuostatų, ginčo šalys gali susitarti dėl tvarkos, kuria bus nagrinėjami jų ginčai arbitraže (2 dalis); kai nėra šalių susitarimo dėl ginčų nagrinėjimo tvarkos, arbitražo teismas, laikydamasis šio įstatymo nuostatų, gali ginčą nagrinėti tokia tvarka, kokią laiko tinkama (3 dalis).

Nepriklausomumas

Arbitražo teismo, nuolatinės arbitražo institucijos ir jo pirmininko nepriklausomumas, taip pat ir arbitrų nešališkumas yra pamatiniai, visa apimantys arbitražo proceso standartai. Šių principų nesilaikymas gali būti pagrindas teismui panaikinti arbitražo teismo sprendimą *ex officio* (pagal pareigas) (KAĮ 50 straipsnio 3 dalies 6 punktas). Arbitrų nešališkumo ir nepriklausomumo problematika analizuojama ir teisės doktrinoje.¹⁶

Arbitras įstatyme apibrėžiamas kaip fizinis asmuo, kuris gali būti paskirtas spręsti ginčą tiek vienos iš ginčo šalių, tiek visų ginčo šalių bendru susitarimu, tiek KAĮ nustatyta tvarka.¹⁷ Pažymėtina, kad teisės aktuose asmenims, įgijusiems arbitro statusą, nustatomi tam tikri ribojimai, taip pat tam tikros iš tokio statuso kylančios teisinės pasekmės.

Pavyzdžiui, Antstolių įstatymas nustato, kad antstolis ir antstolio padėjėjas gali būti arbitrais, kai ginčai sprendžiami arbitraže, ir gauti už tai atlygį. Atlikdami arbitro funkcijas, antstolis ir antstolio padėjėjas privalo vengti interesų konflikto ar kitų aplinkybių, kurios galėtų kelti abejonių dėl jų objektyvumo ir nešališkumo atliekant įstatymų nustatytas funkcijas. Antstoliui ir antstolio padėjėjui draudžiama būti arbitru ginčiuose, kylančiuose iš santykių, dėl kurių jie jau yra atlikę

¹⁵ Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. liepos 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-871-370/2018.

¹⁶ Varapnickas, Tadas. *Arbitro civilinė atsakomybė ir jos ribos*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2018.

¹⁷ KAĮ 3 straipsnio 2 dalis.

įstatymų nustatytas funkcijas. Be to, tiek antstolis, tiek antstolio padėjėjas negali atlikti įstatymų nustatytų funkcijų dėl tų santykių, iš kurių kilusiame ginče jie buvo arbitrais.¹⁸

Notariato įstatymas reglamentuoja, kad notaras negali gauti jokio kito atlyginimo, išskyrus notaro atlyginimą, atlygį už arbitro funkcijų atlikimą, atlyginimą už taikinamojo tarpininkavimo paslaugų teikimą, atlyginimą už darbą visų lygių rinkimų ir referendumo komisijose, kompensaciją už darbą Notarų rūmuose, užmokestį už pedagoginę ar kūrybinę veiklą. Ši nuostata netaikoma tais atvejais, kai notaro įgaliojimai sustabdomi. Atlikdamas arbitro funkcijas, notaras privalo vengti interesų konflikto ar kitų aplinkybių, kurios galėtų kelti abejonių jo objektyvumu ir nešališkumu atliekant įstatymų nustatytas funkcijas. Notarui draudžiama būti arbitru ginčiuose, kylančiuose iš santykių, dėl kurių jis jau yra atlikęs įstatymų nustatytas funkcijas. Be to, notaras negali atlikti įstatymų nustatytų funkcijų dėl tų santykių, iš kurių kilusiame ginče jis buvo arbitru.¹⁹ Ribojimai dėl galimybės būti arbitru nustatyti ir kandidatams į notarus (asesoriams). Kandidatui į notarus (asesoriui) neleidžiama dirbti jokio kito darbo arba verstis kokia nors kitokia mokama veikla (išskyrus mokslinį ar pedagoginį bei kūrybinį darbą, arbitro funkcijų atlikimą, darbą visų lygių rinkimų ir referendumo komisijose). Kandidatas į notarus (asesorius) gali dirbti pagal darbo sutartį notaro biure, kuriame jis atlieka praktiką. Atlikdamas arbitro funkcijas, kandidatas į notarus (asesorius) privalo vengti interesų konflikto ar kitų aplinkybių, kurios galėtų kelti abejonių jo objektyvumu ir nešališkumu atliekant įstatymų nustatytas funkcijas. Kandidatas į notarus (asesorius) negali būti arbitru ginčiuose, kylančiuose iš santykių, dėl kurių jis jau yra atlikęs įstatymų nustatytas funkcijas. Be to, kandidatas į notarus (asesorius) negali atlikti įstatymų nustatytų funkcijų dėl tų santykių, iš kurių kilusiame ginče jis buvo arbitru.²⁰

Advokatūros įstatymas pripažįsta, kad advokatas turi teisę būti arbitru.²¹ Taip pat įstatymas nustato advokatu ribojimą būti atstovu ar gynėju byloje, kurioje jis dalyvavo kaip arbitras.²² Šiuo atveju, kyla klausimas, ar toks draudimas neturėtų būti aiškinamas plečiamai ir taikomas taip pat advokatų kontorai ar advokatų profesinei bendrijai, kurioje advokatu dirba ginčą nagrinėjęs arbitras. Be to, diskutuotina, ar teisę būti arbitru pagal KAĮ ir Advokatūros įstatymą turi ir advokato padėjėjas, kuris, vadovaujantis Advokatūros įstatymo 34 straipsnio 2 dalimi, turi visas šiame įstatyme nustatytas advokato teises ir pareigas, išskyrus narystę Lietuvos advokatūroje bei proceso įstatymuose nustatytus apribojimus.

Nepriklausomumo reikalavimas keliamas ir nuolatinei arbitražo institucijai. Nuolatinė arbitražo institucija apibrėžiama kaip nuolatos arbitražą organizuojantis ir administruojantis viešasis juridinis asmuo (KAĮ 3 straipsnio 12 dalis). Nuolatinės arbitražo institucijos veikla reglamentuojama KAĮ 5 straipsnyje: Lietuvos Respublikos asociacijos, atstovaujančios Lietuvos Respublikos gamybos, verslo ir teisinės veiklos ūkio subjektams, gali steigti savarankiškus ribotos civilinės atsakomybės juridinius asmenis, kurių teisinė forma yra nuolatinė arbitražo institucija. Nuolatinės arbitražo institucijos pagrindinė funkcija yra organizuoti ir administruoti arbitražą, vykdyti kitas ginčo šalių suteiktas ir su nuolatinės arbitražo institucijos veikla susijusias funkcijas (1 dalis). Šio straipsnio 1 dalyje nustatytų nuolatinė arbitražo institucijų steigimo ir valdymo, atstovavimo ir atsakomybės klausimai sprendžiami įstatymų nustatyta tvarka. Nuolatinės arbitražo institucijos steigėjų parengtas ir patvirtintas nuolatinės arbitražo institucijos statutai teisės aktų nustatyta tvarka registruojamas Juridinių asmenų registre (2 dalis). Nuolatinei arbitražo institucijai draudžiama spręsti ginčus arbitražu ar daryti bet kokią įtaką arbitražiniam nagrinėjimui, arbitražo

¹⁸ Antstolių įstatymo 10 straipsnio 2 dalis, 32 straipsnio 2 dalis.

¹⁹ Notariato įstatymo 20 straipsnis.

²⁰ Notariato įstatymo 62 straipsnis.

²¹ Advokatūros įstatymo 4 straipsnio 4 dalis.

²² Advokatūros įstatymo 25 straipsnio 3 dalis.

teismui ar arbitrams, išskyrus patarimų teikimą arbitražo teismui dėl arbitražo teismo sprendimo formos. Nuolatinė arbitražo institucija arbitražinio nagrinėjimo metu turi tik tas teises, kurias ginčo šalys jai suteikė savo susitarimu. Nuolatinė arbitražo institucija negali atsisakyti atlikti savo funkcijų, jeigu apie savo veiklą ji yra paskelbusi viešai ir arbitražinio nagrinėjimo šalys sumoka nuolatinėi arbitražo institucijai jos nustatytas rinkliavas (3 dalis). Nuolatinė arbitražo institucija patvirtina arbitražo procedūros reglamentą. Nuolatinės arbitražo institucijos patvirtinti arbitražo procedūros reglamentai turi susitarimo tarp šalių teisinę reikšmę tik tuo atveju, kai šalys arbitražiniu susitarimu nutarė juos taikyti (4 dalis). Nuolatinėi arbitražo institucijai vadovauja pirmininkas. Nuolatinės arbitražo institucijos pirmininkas atlieka jam KAĮ nustatytas ir nuolatinės arbitražo institucijos paskirtas funkcijas (5 dalis). Nuolatinės arbitražo institucijos registruojamos Juridinių asmenų registre.²³ Nuolatinės arbitražo institucijos pirmininkas įstatyme apibrėžiamas kaip fizinis asmuo, nuolatinės arbitražo institucijos steigimo dokumentų nustatyta tvarka paskirtas organizuoti šios institucijos veiklą ir atlikti jos administravimo bei šio įstatymo jam priskirtas funkcijas (KAĮ 3 straipsnio 13 dalis).

Teismų praktikoje pripažįstama, kad arbitražo institucijų esminė funkcija yra administruoti arbitražo procesus, t. y. atlikti su arbitražiniu bylos nagrinėjimu susijusias organizacinio, techninio pobūdžio funkcijas. Tačiau tam tikros arbitražo institucijų atliekamos funkcijos nėra vien tik techninės ar organizacinės. Pavyzdžiui, įstatymas, šalių sutartis ar arbitražo taisyklės gali arbitražo institucijai (jos pirmininkui, valdybai ar kt.) nustatyti kompetenciją priimti sprendimą dėl vieno-kių ar kitokių reikšmingų arbitražo procese kylančių klausimų. Viena iš tokių sričių – įgaliojimai, susiję su arbitražo tribunolo sudėtimi, – arbitražo institucija gali veikti kaip skiriantysis subjektas tais atvejais, kai šalys arbitražo tribunolo sudėtį susitaria formuoti netiesiogiai arba, formuodamos ją tiesiogiai, negali susitarti dėl tribunolo sudėties, taip pat spręsti klausimo dėl arbitro nušalinimo.²⁴

Arbitražui (arbitražo institucijai, pirmininkui ir arbitrams)²⁵ keliami itin aukšti nešališkumo ir nepriklausomumo reikalavimai. Pripažįstama, kad arbitražui plačiąja prasme taikomi Konvencijos 6 straipsnio 1 punkte nustatyti standartai, kurie įprastai taikomi teismams.²⁶ Arbitražo institucijai ir jos pirmininkui keliami nepriklausomumo ir nešališkumo reikalavimai *mutatis mutandis* (su būtinais (tam tikrais) pakeitimais) atitinka arbitrams keliamus reikalavimus, o juos vertinant taikomi tie patys vertinamieji kriterijai.²⁷ Nepriklausomumo reikalavimai nuolatinėi arbitražo institucijai ir jos pirmininkui arbitražo įstatyme įtvirtinti *expressis verbis* (aiškiais žodžiais; tiesiogiai) (KAĮ 8 straipsnio 1 dalis). Be to, šis reikalavimas, tiek, kiek tai susiję su arbitražo teismo sudėties klausimais, išplaukia ir iš Konvencijos 6 straipsnyje garantuojamų tinkamo proceso standartų.²⁸

Nepriklausomumas yra objektyvaus pobūdžio teisinė kategorija, kurią galima identifikuoti išoriškai. Asmens nepriklausomumas susijęs su organizacinių, asmeninių, struktūrinių, socialinių, ekonominių, verslo, pavaldumo ir kitų ryšių tarp kelių subjektų nebuvimu. Nepriklausomumas vertinamas ne *a priori* (iš anksto), o konkrečioje byloje, atsižvelgiant į susiklosčiusių individualių aplinkybių visumą. Vertinami ne tik asmens santykiai su bylos šalimis. Asmuo taip pat turi būti nepriklausomas ir nuo kitų asmenų, kurie galėtų daryti arba siekti daryti jam įtaką, todėl turi

²³ Juridinių asmenų registro nuostatų, patvirtintų Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. lapkričio 12 d. nutarimu Nr. 1407, p. 17.13.

²⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. rugsėjo 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-387-421/2016.

²⁵ *Ibid.*

²⁶ Europos Žmogaus Teisių Teismo 2008 m. balandžio 3 d. sprendimas byloje *Regent įmonė prieš Ukrainą*, pareiškimo Nr. 773/03, parag. 54.

²⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. rugsėjo 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-387-421/2016.

²⁸ *Ibid.*

būti įvertinamos ir sąsajos su trečiaisiais asmenimis, jei dėl jų gali kilti interesų konfliktas. Gali būti vertinamos ne tik tiesioginės, bet ir netiesioginės sąsajos (ryšiai per kitus asmenis). Atliekant nurodytą vertinimą, atsižvelgiama į nustatytų ryšių, *inter alia* (be kita ko), esmę, pobūdį, intensyvumą, istoriją, subordinacijos, galimybės kontroliuoti arba daryti lemiamą įtaką egzistavimą ir kitas reikšmingas aplinkybes.²⁹

Nešališkumas yra asmens vidinė būseną, reiškianti, kad nėra išankstinio nusistatymo dėl ginčo teisinio santykio ar jo šalių. Nešališko subjekto vidinė būseną ir vertinimas negali būti paveikti jo subjektyvių mąstymo ar emocijų veiksnių, galinčių trukdyti vykdyti savo pareigas ir, be kita ko, sąžiningai dėti maksimalias pastangas priimant objektyvų sprendimą.³⁰

Nešališkumas yra itin reikšminga žmogaus teisių ir laisvių užtikrinimo garantija bei teisingo bylos išnagrinėjimo, pasitikėjimo teismu sąlyga. Šalių ginčą turi nagrinėti nepriklausomas ir nešališkas teismas, todėl turi būti šalinamos prielaidos, galinčios sukelti abejonių dėl teisėjo ir teismo nešališkumo.³¹

Arbitražo teismo nešališkumas ir nepriklausomumas itin reikšmingi ankstyvojoje arbitražo proceso stadijoje (pavyzdžiui, skiriant ir (ar) tvirtinant arbitro kandidatūrą, sprendžiant jo nušalinimo klausimą). Aukštas nepriklausomumo ir nešališkumo standartas reiškia, kad pagrįstos abejonės dėl arbitro nešališkumo ir nepriklausomumo (matomo šališkumo standartas (angl. *apparent bias*) laikytinas pakankamu pagrindu neskirti ar netvirtinti arbitro kandidatūros arba patenkinti prašymą nušalinti arbitrą (KAĮ 8 straipsnio 1 dalis, 15 straipsnio 2 dalis, UNCITRAL pavyzdinio įstatymo 12 straipsnio 2 dalis), taip siekiant užtikrinti būsimo arbitražo teismo sprendimo teisėtumą bei vykdymą.³² Nepriklausomą ir nešališką arbitražo procesą visų pirma turi užtikrinti pats arbitražo teismas.

Nors šalys gali susitarti dėl arbitro kandidatūros, asmuo, į kurį kreipiamasi dėl jo galimo skyrimo arbitru, turi pranešti šalims apie visas aplinkybes, galinčias kelti abejonių dėl jo nepriklausomumo ar nešališkumo. Pranešti apie tokias aplinkybes jis privalo ir po paskyrimo ar arbitražinio nagrinėjimo metu, jeigu to nepadarė anksčiau (KAĮ 15 straipsnio 1 dalis).

Arbitrų nešališkumas siejamas su sąžiningų ketinimų principu, kuris taikomas ne tik arbitrams, bet ir juos skiriantiems asmenims bei trunka viso ginčo, nagrinėjamo arbitražo teisme, metu:

*Teisingumo esmė nekinta nepriklausomai nuo to, koks subjektas nagrinėja tarp šalių kilusį ginčą, kokių pagrindų šis subjektas įgijo įgaliojimus ir kokio pobūdžio procesas vyksta, todėl sąžiningų ketinimų principo turi laikytis ir arbitrą skiriančios šalys ir pats asmuo, kurį norima skirti arbitru. Ši pareiga tęsiasi visą arbitražo procesą ir yra neatsiejama tarptautinio komercinio arbitražo dalis, be kurios šio instituto egzistavimas būtų neįmanomas.*³³

Įstatyme nurodytas nebaigtinis arbitro šališkumą rodančių pagrindų sąrašas. KAĮ 15 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad apie nušalinimą arbitru gali būti pareikšta tik tada, kai yra šios aplinkybės, keliančios abejonių dėl jo nepriklausomumo ar nešališkumo: a) arbitras yra tarnybiškai ar kitaip nuo vienos iš šalių priklausomas; b) yra vienos iš šalių giminaitis; c) yra tiesiogiai ar netiesiogiai

²⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. liepos 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-298-687/2018.

³⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. rugsėjo 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-387-421/2016.

³¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. vasario 12 d. nutarimas, bylos Nr. 15/99-34/99-42/2000; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. lapkričio 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-611-687/2015.

³² Petkutė-Gurienė, Jurgita. „Komeracinis arbitražas ir teisingo bylos nagrinėjimo garantijos pagal Europos žmogaus teisių konvencijos 6 (1) straipsnį“, *Jurisprudencija* 24 (2), 2017, p. 485.

³³ Lietuvos apeliacinio teismo 2014 m. rugsėjo 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2T-84/2014.

suinteresuotas bylos baigtimi vienos kurios nors šalies naudai; d) dalyvavo ikiarbitražinio tarpininkavimo procedūroje; e) yra kitokių aplinkybių, keliančių abejonių dėl jo nešališkumo.

Nagrinėjant nešališkumą ir nepriklausomumą, taikomas objektyvaus stebėtojo vertinimo standartas – vertinama, ar susiklosčiusi situacija objektyviam stebėtojui keltų pagrįstų abejonių dėl galimos nešališkumo ir nepriklausomumo stokos.³⁴ Tai, kad trūksta nešališkumo ir nepriklausomumo, nustatoma ne tik tais atvejais, kai jis įrodomas, bet ir tada, kai dėl jo kyla pagrįstų abejonių. Tokių abejonių pagrindas gali būti arbitražo institucijos organizacinė struktūra, ankstesni arbitrai ir arbitražo proceso šalių ryšiai, taip pat kiti veiksniai.³⁵

Kasacinio teismo praktikoje pripažįstama, kad nepriklausomai nuo to, koks subjektas – teismas ar arbitražas – nagrinėja bylą, turi būti užtikrinama, jog šis subjektas būtų nešališkas ir nepriklausomas, sudaromas laikantis įstatymo reikalavimų.³⁶ Tais atvejais, kai nešališkumo ir nepriklausomumo pareigos pažeidimas yra šiuurkštus ir akivaizdus, jis tikrinamas taikant viešosios tvarkos taisykles. Visais kitais atvejais aktualios KAI 50 straipsnio 3 dalies 4 punkto nuostatos.³⁷

Apibendrinamas EŽTT praktikoje suformuluotus nešališkumo ir nepriklausomumo kriterijus, LAPT yra nurodęs, kad, kilus ginčui dėl arbitražo teismo nešališkumo reikalavimo, reikia atsižvelgti ir į arbitražinio nagrinėjimo tikslus bei procesinį šalies sąžiningumą:

<...> šis principas [nepriklausomumo ir nešališkumo principas – aut. past.] taikytinas įvertinant visas bylos aplinkybes bei komercinio arbitražo kontekstą. Dėl to galimi tam tikri nukrypimai nuo EŽTT formuojamos praktikos, kurioje EŽTT vertina valstybės teismų teisėjų nepriklausomumą ir nešališkumą. EŽTT tokiose bylose balansuoja poreikį užtikrinti nepriklausomumą ir nešališkumą arbitražo procese bei proceso efektyvumą, ypač atsižvelgiant į šalies procesinį sąžiningumą (veikimą / neveikimą ginčijant arbitro priklausomumą ar šališkumą arbitražo proceso metu).³⁸

Teismų praktikoje, sprendžiant nepriklausomumo ir nešališkumo klausimus arbitražo procese, atsižvelgiama į Gaires, kurių tikslas – suderinti arbitrai nešališkumo ir nepriklausomumo standartus, susisteminti geriausią tarptautinę patirtį aptariamoje srityje bei užtikrinti įvairių interesų grupių – šalių, atstovų, arbitrai ir arbitražo institucijų – interesus. Nors Gairės yra rekomendacinio pobūdžio, šio teisės akto taikymo praktika rodo jo reikšmę sprendžiant arbitražo nepriklausomumo ir nešališkumo klausimus. Taikant Gaires, jas derėtų vertinti sistemiškai kartu su kitais nešališkumo ir nepriklausomumo kriterijais bei tarptautinėje praktikoje įprastais standartais.³⁹

Gairės sudarytos iš dviejų dalių. Gairių pirmoje dalyje išdėstyti bendrieji principai ir standartai, kuriais turėtų vadovautis arbitrai, arbitražo institucijos bei šalys, vertindamos galbūt egzistuojantį nepriklausomumo ir nešališkumo kriterijų pažeidimą. Gairių antroje dalyje išdėstytos konkrečios praktinės situacijos, suskirstytos į tris dalis – Raudoną, Oranžinę ir Žalią sąrašus. Gairėse nustatyta, kad kiekvienas arbitras privalo būti nešališkas ir nepriklausomas nuo šalių, kai pritariama jo kandidatūrai, ir turi toks likti iki galutinio sprendimo priėmimo ar iki kitokios proceso pabaigos (procesu nutraukimo, atsisakymo pradėti arbitražinį procesą ir pan.).

Arbitražinio susitarimo šalys turi teisę kvestionuoti arbitražo nepriklausomumą ir (ar) nešališkumą. Argumentai dėl arbitro nešališkumo ar nepriklausomumo trūkumo gali būti keliami

³⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. spalio 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-570-701/2015.

³⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. rugsėjo 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-387-421/2016.

³⁶ *Ibid.*

³⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. gruodžio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-471-916/2016.

³⁸ Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. vasario 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-435-381/2018.

³⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. rugsėjo 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-387-421/2016.

valstybės teisme vykstant arbitražo procesui, nelaukiant, kol arbitražas priims galutinį sprendimą dėl ginčo esmės. Be to, arbitražo taisyklėse gali būti reglamentuojamos arbitro nušalinimo procedūros, pagal kurias arbitras gali būti nušalintas dėl nešališkumo ar nepriklausomumo trūkumo. Jeigu šalis neginčija arbitro nešališkumo ir nepriklausomumo naudodamasi įstatyme arba arbitražo taisyklėse nustatytais mechanizmais, nepaisant pranešimo arbitrai apie faktines aplinkybes, sudarančias nušalinimo pagrindą, laikoma, kad šalis prarado teisę siekti arbitražo teismo sprendimo panaikinimo dėl arbitražo (plačiąja prasme) nepriklausomumo ir (ar) nešališkumo stokos.⁴⁰

Nepaisant to, tais atvejais, kai šalis sužino iki tol jai nežinomus faktus dėl galimo arbitro nešališkumo ir (ar) nepriklausomumo trūkumo, po to, kai priimamas arbitražo sprendimas, ji įprastai gali remtis tam tikrais faktais, siekdama arbitražo teismo sprendimo panaikinimo.⁴¹ Susiklosčius ar paaiškėjus situacijai, galinčiai kelti interesų konfliktą, abejonės dėl nešališkumo ir nepriklausomumo gali būti šalinamos ir vadovaujantis KAI 9 straipsniu, t. y. kreipiantis į kompetentingą bendrosios kompetencijos teismą dėl atitinkamo procesinio veiksmo atlikimo.⁴²

Vieni dažniausiai pasitaikančių arbitražo šališkumo pavyzdžių yra atvejai, kai paaiškėja tam tikri arbitro ir vienos iš šalių ar jų atstovų ryšiai. Sprendžiant dėl asmenų tarpusavio ryšių, galinčių kelti abejonių dėl arbitro nešališkumo, turėtų būti vertinami esami ar aktualūs praeities įvykiai, o ne galimi asmenų santykiai ateityje. Todėl teismų praktikoje pripažįstama, kad būsimas darbo ryšių turėjimas objektyviai negali turėti įtakos arbitro šališkumui.⁴³

Arbitrų ir šalių atstovų arbitražo procese ryšius iliustruoja toliau aptariami teismų praktikos pavyzdžiai. Vienoje byloje teismas pripažino, kad abejonių dėl arbitro šališkumo kelia aplinkybė, jog arbitras į arbitražo posėdį atvyko ir išvyko su vienos iš šalių atstovu advokatu bei šalies iškvies-tu liudytoju, nors arbitras ir advokatas paaiškino, kad arbitrai vykstant į posėdį kitame mieste sugedo jo automobilis, todėl jis vieno iš atstovų paprašė jį pavežti:

Arbitras ir ieškovo atstovas advokatas tokią situaciją aiškino tuo, kad, arbitrai vykstant į Vilniuje paskirtą arbitražo posėdį, kelyje Kaunas–Vilnius sugedo jo automobilis, todėl arbitras paprašė į tą patį posėdį vykstančio ieškovo atstovo jį pavežti. Byloje nėra ginčo dėl to, jog ir po posėdžio į Kauną arbitras grįžo kartu su ieškovo atstovu. Tokių arbitro elgesį (grįžimą į Kauną kartu su ieškovo atstovu tuo pačiu automobiliu) kaip pažeidžiantį etikos taisykles pripažino ir LAA arbitro etikos komisija 2015 m. gegužės 19 d. nutarimu.⁴⁴

Kitoje byloje arbitro šališkumo nepagrindė aplinkybė, kad arbitras ir arbitražo teismo valdymo organo narys dirbo toje pačioje advokatų kontoroje:

Pati savaime aplinkybė, kad arbitras ir arbitražo teismo, kaip nuolatinės arbitražo institucijos, kolegialaus valdymo organo narys yra tos pačios advokatų kontoros advokatai, negali būti vertinama kaip pagrindžianti bylą nagrinėjusio arbitro šališkumą. Šis faktas vertinant arbitro (ne)šališkumą galbūt galėtų turėti reikšmės tuo atveju, jei arbitro šališkumas (priklausomumas) būtų grindžiamas kolegialaus valdymo organo nario sąsajomis su šalimi (-is) bylos, kurią nagrinėja tas arbitras. Šiuo atveju tokių aplinkybių pareiškėjas nenurodė ir neįrodinėjo. Vien faktas, kad arbitrė ir arbitražo byloje vienas

⁴⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. gruodžio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-471-916/2016.

⁴¹ Born, Gary. B. *International Commercial Arbitration*, Kluwer Law International, 2009, p. 2616.

⁴² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. rugsėjo 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-387-421/2016.

⁴³ Lietuvos apeliacinio teismo 2013 m. lapkričio 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-904/2013.

⁴⁴ Lietuvos apeliacinio teismo 2015 m. spalio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-573-407/2015.

iš atsakovų advokatas tuo pačiu laikotarpiu (nuo 1992 m. iki 1996 m.) dirbo vienoje advokatų kontoroje, nėra pakankamas konstatuoti arbitrės šališkumą.⁴⁵

Lietuvos teismuose buvo nagrinėtos kelios svarbios bylos, susijusios su arbitražo teismo nešališkumu: a) dėl arbitražo pirmininko nušalinimo⁴⁶; b) dėl arbitro ir vienos iš arbitražo proceso šalių atstovų santykių (dėl abiejų asmenų darbo tame pačiame universiteto institute, dalyvavimo Lietuvos advokatūros komitete) vertinimo⁴⁷; c) dėl arbitražo procesą administruojančios institucijos ir jos pirmininko nepriklausomumo ir nešališkumo⁴⁸.

a) arbitražo pirmininko nušalinimas

Byloje spęstas klausimas dėl galimybės nušalinti nuolatinės arbitražo institucijos pirmininką, kuris konkrečioje arbitražo byloje skyrė arbitrus. Teismas pripažino, kad nepriklausomumo reikalavimai taikomi ir nuolatinei arbitražo institucijai ir jos pirmininkui.⁴⁹ Tačiau, skirtingai nei dėl arbitrų, KAĮ nenumatyta galimybė pareikšti nušalinimą arbitražo institucijos pirmininkui, kuris skiria arbitrus.

Kaip jau minėta, arbitras apibrėžiamas kaip fizinis asmuo, paskirtas arba ginčo šalies, arba ginčo šalių susitarimu, arba KAĮ nustatyta tvarka ginčui spęsti (KAĮ 3 straipsnio 2 dalis). Nuolatinės arbitražo institucijos pirmininkas yra fizinis asmuo, nuolatinės arbitražo institucijos steigimo dokumentų nustatyta tvarka paskirtas organizuoti šios institucijos veiklą ir atlikti jos administravimo bei KAĮ jam priskirtas funkcijas (KAĮ 3 straipsnio 13 dalis). Taigi nuolatinės arbitražo institucijos pirmininkas nėra laikomas arbitru, nes jam nėra suteikta ginčų sprendimo funkcija, todėl iš esmės neturi jokios įtakos arbitražinės bylos procesui, išskyrus tam tikras administracines funkcijas, kurios jam suteiktos.⁵⁰ Pažymėtina, kad teisės aiškinimo klaida dėl arbitražo teismo pirmininko nušalinimo (teismas nušalino arbitražo teismo pirmininką nesant šalių susitarimo dėl pirmininko nušalinimo) vertinama kaip pagrindas atnaujinti procesą CPK 366 straipsnio 1 dalies 9 punkte nustatytu pagrindu.⁵¹ Šioje byloje teismas, sistemiškai aiškindamas KAĮ 16 straipsnio nuostatas, pripažino, kad šalis, pareiškusi apie arbitro nušalinimą, pagal įstatymą turi teisę prašyti Vilniaus apygardos teismo priimti nutartį dėl arbitro nušalinimo tik tuo atveju, jeigu arbitražinio susitarimo šalys nėra susitarusios dėl arbitro nušalinimo tvarkos.

Įstatyme nenumatyta galimybė nušalinti arbitražo institucijos pirmininką, kuris paskyrė arbitrą, todėl toks reikalavimas negali būti reiškiamas. Tačiau toks įstatymo aiškinimas joku būdu neužkerta kelio reikšti nušalinimą arbitrai vadovaujantis tuo pagrindu, kad jį paskyrė nepriklausomumo standarto neatitinkantis arbitražo institucijos pirmininkas:

Aplinkybė, jog KAĮ ir jo procesą reglamentuojantis Reglamentas nenumato galimybės nušalinti arbitražo institucijos pirmininko, kuris skiria arbitrą, netrukdo pareikšti nušalinimą paskirtam arbitrai tuo pagrindu, kad jį paskyrė nepriklausomumo standarto neatitinkantis institucijos pirmininkas. Tuo atveju, jeigu pagal konkrečios arbitražo institucijos reglamentą, dėl kurio sąlygų susitarė šalys, nebūtų numatyta galimybė atsi-

⁴⁵ Lietuvos apeliacinio teismo 2016 m. balandžio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-231-407/2016.

⁴⁶ Lietuvos apeliacinio teismo 2017 m. gruodžio 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2-1395-381/2017.

⁴⁷ Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. vasario 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-435-381/2018.

⁴⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. rugsėjo 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-387-421/2016.

⁴⁹ Lietuvos apeliacinio teismo 2017 m. gruodžio 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2-1395-381/2017.

⁵⁰ *Ibid.*

⁵¹ *Ibid.*

sakymą nušalinti arbitrą skusti Vilniaus apygardos teismui, bylą išnagrinėjusio arbitro nepriklausomumo arba nešališkumo trūkumo argumentais būtų galima remtis, skundžiant arbitražo sprendimą dėl ginčo esmės (KAĮ 50 straipsnio 3 dalies 4 punktą).⁵²

b) arbitro ir vienos iš arbitražo proceso šalių atstovų santykiai

Byloje spęstas ginčas dėl arbitro ir vienos iš arbitražo ginčo atstovų galimo šališkumo. Byloje buvo ginčijama, kad tiek arbitražo teismo pirmininkė, tiek arbitrė buvo šališkos ir nuo suinteresuoto asmens priklausomos arbitrės, veikiančios suinteresuoto asmens ir jam atstovaujančios advokatės naudai atsižvelgiant į šias aplinkybes:

- arbitražo teismo pirmininkė ir suinteresuoto asmens atstovė buvo universiteto instituto narė (docentė), taip pat Lietuvos advokatūros komiteto narė;
- arbitrė kartu su suinteresuoto asmens atstove buvo advokatų Drausmės komiteto narė.

LApT konstatavo, kad nustatytų aplinkybių visuma nesudaro pakankamo pagrindo konstatuoti arbitražo teismo akivaizdaus nepriklausomumo trūkumo ir su tuo susijusio pareiškėjos teisės į tinkamą procesą pažeidimo.⁵³ Todėl aplinkybės, tokios kaip arbitro ir šaliai atstovaujančio asmens dalyvavimas tos pačios institucijos (pavyzdžiui, universiteto) veikloje, savaime nėra pagrindas pripažinti arbitro nešališkumą.

c) arbitražo procesą administruojančios institucijos ir jos pirmininko nepriklausomumas ir nešališkumas

Byloje kilo klausimas dėl arbitražo institucijos nepriklausomumo, nustačius sąsajas tarp arbitražo institucijos steigėjų ir atstovų konkrečioje byloje:

- V. S. ir T. K. buvo advokatų kontoros advokatai, partneriai. Šie asmenys buvo ir juridinių asmenų (viešosios įstaigos ir asociacijos), tapusių Lietuvos arbitražo teismo steigėjais, steigėjai ir vadovai.
- Atsakovei arbitražo byloje atstovavo minėtos advokatų kontoros advokatas J. S.

Atsižvelgdamas į šias aplinkybes, kasacinis teismas konstatavo, kad arbitražo teismo steigėjus iš esmės kontroliavo advokatų kontoros advokatai V. S. ir T. K. Šie asmenys arbitražo teismo dalininkų susirinkime pagal savo turimų balsų skaičių (2/3 balsų) galėjo priimti lemiamus sprendimus.⁵⁴

Byloje nebuvo ginčo dėl to, kad arbitražo institucijos pirmininkė, šias pareigas ėjusi arbitro paskyrimo šioje byloje nagrinėjamam ginčui spręsti metu ir šį arbitrą paskyrusi, nebuvo susijusi tiesioginiais ryšiais su atsakove ar advokatų kontora. Nepaisant to, dėl nurodytų priežasčių, ypač dėl aplinkybės, kad arbitražo institucijos pirmininką skiria ir atšaukia įstaigos dalininkai, minėti asmenys potencialiai galėjo daryti jai tiesioginę ar netiesioginę įtaką. Kasacinis teismas konstatavo, kad egzistavo ypač glaudūs ir intensyvūs ryšiai tarp arbitražo teismo ir advokatų kontoros, kurioje dirbantis advokatas J. S., be kita ko, atstovavo atsakovei arbitražo teismo administruotame arbitražo procese, kuriame arbitras paskirtas institucijos pirmininkės nutartimi. Todėl nei arbitražo teismas, nei jo vardu veikianči pirmininkė dėl nurodytų ryšių egzistavimo negalėjo būti laikomi nešališku ir nepriklausomu skiriančiuoju subjektu nagrinėjant šią bylą, o ši aplinkybė lėmė tai, jog arbitro paskyrimas byloje buvo neteisėtas.⁵⁵

⁵² *Ibid.*

⁵³ Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. vasario 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-435-381/2018.

⁵⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. rugsėjo 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-387-421/2016.

⁵⁵ *Ibid.*

Teismų nesikišimas į arbitražo procesą

Teismai negali kištis į arbitražo teismo, į nuolatinės arbitražo institucijos ir jos pirmininko veiklą, išskyrus KAĮ numatytus atvejus (KAĮ 8 straipsnio 2 dalis). Teismų nesikišimo į arbitražo procesą principas užtikrina arbitražo kaip alternatyvaus ginčo sprendimo būdo savarankiškumą ir autonomiškumą. KAĮ nustato atvejus, kai teismas turi teisę kištis į arbitražo procesą, pavyzdžiui, dėl užsienio arbitražo sprendimų ar nutarčių dėl laikinųjų apsaugos priemonių pripažinimo ar vykdymo (KAĮ 26 straipsnis) ir laikinųjų apsaugos priemonių taikymo, įrodymų užtikrinimo (KAĮ 27 straipsnis) bei kt.

Teismų nesikišimas į arbitražo procesą (arbitražo proceso neutralumas) pripažįstamas ir tarptautinio arbitražo teisės doktrinoje.⁵⁶

Konfidencialumas

Arbitražo procesas yra konfidencialus (KAĮ 8 straipsnio 3 dalis). Konfidencialumo principas siejamas su privačiu (uždaru) ginčo nagrinėjimo arbitražo teisme pobūdžiu. Sistemiskai aiškinant galiojančios KAĮ redakcijos nuostatas, galima teigti, kad arbitražo procesas yra uždaras (konfidencialus). Todėl skirtingai nei nagrinėjant civilines bylas teismuose, arbitražo teisme viešumo principas nėra užtikrinamas ir prioritetas teikiamas proceso konfidencialumui (uždarumui). Praktikoje kyla klausimas, kokia apimtimi konfidencialumo principas taikomas po arbitražo proceso, pavyzdžiui, kai ginčas dėl arbitražo teismo sprendimo panaikinimo nagrinėjamas teisme. Arbitražo konfidencialumo principas pripažįstamas ir analizuojamas teisės doktrinoje.⁵⁷

Praktikoje pasitaiko atvejų, kai ginčijamas arbitražo teismo sprendimas atsižvelgiant į tai, kad jame buvo pažeistas konfidencialumas. Vienoje byloje arbitražo proceso šalis skunde teismui teigė, kad arbitražo teismas, nagrinėdamas bylą, pažeidė KAĮ 8 straipsnio 3 dalį, nes arbitražo teismo posėdžiai buvo organizuojami atvirose patalpose (viešbučio registratūros erdvėje ir fojė). Kai kuriuose arbitražo teismo posėdžių garso įrašuose akivaizdžiai girdimi pašaliniai garsai, triukšmas, praeivių balsai. Tačiau teismas nenustatė pareiškėjo nurodyto arbitražo proceso konfidencialumo pažeidimo dėl pasirinktos bylos nagrinėjimo vietos – viešbučio registratūros erdvėje ir fojė.⁵⁸

Ankstesnės redakcijos KAĮ nebuvo nustatytas tokių bylų medžiagos neviešumas⁵⁹ ir iki KAĮ pakeitimų formuojamoje teismų praktikoje buvo laikomasi nuomonės, kad vien ta aplinkybė, jog ginčas teisme susijęs su arbitražiniu bylos nagrinėjimu, nelemia medžiagos neviešumo teisme:

<...> pagal KAĮ 8 straipsnio 3 dalį tik arbitražo procesas yra konfidencialus, todėl nepagrįstas atsakovo argumentas, kad ir pats arbitražo bylos faktas yra konfidencialus, juolab kad iš esmės arbitražo procesas dar nevyksta ir nagrinėjant šią civilinę bylą negalėtų būti atskleisti jokie arbitražinio nagrinėjimo duomenys.⁶⁰

⁵⁶ Born, Gary. B. „The Principle of Judicial Non-interference in International Arbitral Proceedings”, *University of Pennsylvania Journal of International Law*, Vol. 30 (4), 2009.

⁵⁷ Ileana, M. Smeureanu. *Confidentiality in International Commercial Arbitration*, Wolters Kluwer, 2011.

⁵⁸ Lietuvos apeliacinio teismo 2019 m. balandžio 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-501-381/2019.

⁵⁹ Pakeista 2016 m. lapkričio 8 d. įstatymu Nr. XII-2752 (įsigaliojo 2017 m. liepos 1 d.).

⁶⁰ Lietuvos apeliacinio teismo 2015 m. spalio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2-1419-464/2015.

Bylos, kuriose Vilniaus apygardos teismas sprendžia dėl teismo pagalbos arbitražo procese dėl KAĮ 14, 16, 17, 25, 27, 36 ir 38 straipsniuose nurodytų veiksmų atlikimo, nagrinėjamos supaprastinto proceso tvarka *mutatis mutandis* taikant CPK XXXIX skyriaus nuostatas. Tokių bylų medžiaga yra nevieša (KAĮ 9 straipsnio 2 dalis). Ši taisyklė yra CPK 10 straipsnyje įtvirtinto bylos medžiagos viešumo principo išimtis.

Vienoje byloje pareiškėja pateikė prašymą bylą dėl arbitražo teismo sprendimo panaikinimo nagrinėjusiam teismui visą bylos medžiagą ar jos dalį, kurią sudaro skundžiamas arbitražo teismo sprendimas ir arbitražo byloje šalių pateikti dokumentai dėl bylos esmės, pripažinti nevieša. Prašymas buvo grindžiamas KAĮ 8 straipsnio 3 dalyje įtvirtintu arbitražo proceso konfidencialumu ir tuo, kad nagrinėjamas skundas dėl komercinio arbitražo teismo sprendimo, šalių ginčas kilęs iš komercinių santykių, neišvengiamai susijusių su komercinėmis paslaptimis. Tačiau toks prašymas buvo atmestas remiantis viešo bylos nagrinėjimo prioritetu:

<...> atsižvelgiant į Lietuvos teisėje egzistuojančią arbitražų sprendimų priežiūros kontrolę bei kasacinio teismo formuojamą bylų nagrinėjimo viešumo principo prioritetą <...>, vien KAĮ įtvirtintas konfidencialumo principas pats savaime nesudaro pagrindo bylos medžiagą pripažinti nevieša, t. y. pareiga pagrįsti saugotinos informacijos pobūdį ir apimtį tenka tokį prašymą teikiančiai šaliai. Nepaisant to, pareiškėja, kreipdamasi su patikslintu prašymu į Lietuvos apeliacinį teismą, nenurodė jokių konkrečių argumentų, dėl kurių būtų galima spręsti esant būtinumui bylos medžiagą ar jos dalį pripažinti nevieša. Tokių aplinkybių pagal byloje esančią medžiagą nenustatė ir teisėjų kolegija. Atsižvelgiant į tai, vien rėmimasis Lietuvos apeliacinio teismo nutartimi, priimta kitoje civilinėje byloje, tačiau nepateikus jokių konkrečių argumentų apie šioje byloje saugotinių duomenų pobūdį, apimtį ir priežastis, toks prašymas negali būti tenkinamas.⁶¹

Šalių lygiateisiškumas

Arbitražo procese turi būti užtikrinamas šalių lygiateisiškumas (KAĮ 8 straipsnio 4 dalis) Arbitražo procesas turi vykti vadovaujantis pagrindiniais proceso principais, o jų pažeidimas gali lemti priimto arbitražo teismo sprendimo panaikinimą.⁶² Vienas pagrindinių tiek teisminio, tiek arbitražinio ginčo nagrinėjimo principų yra šalių lygiateisiškumas, kuriuo nustatoma, kad šalių procesinės teisės lygios.

Šalių lygiateisiškumo principas pripažįstamas ir kitose valstybėse. Pavyzdžiui, Vokietijos teisėje arbitražo šalys turi būti lygios. Kiekvienai šaliai turi būti užtikrinamas efektyvus ir teisėtas procesas.⁶³ Lenkijos teisėje nustatyta, kad arbitražo procese abi šalys yra lygios. Kiekviena šalis turi teisę būti išklaudyta ir pateikti įrodymus bei argumentus.⁶⁴ UNCITRAL pavyzdiniame įstatyme reglamentuojama, kad šalys turi būti laikomos lygiomis ir kiekvienai iš jų turi būti suteikta galimybė pateikti argumentus byloje.⁶⁵ Lygiateisiškumo principas taikomas viso arbitražo proceso metu.

⁶¹ Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. balandžio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-566-370/2018.

⁶² Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. liepos 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-871-370/2018.

⁶³ Vokietijos civilinio proceso kodekso 1042 straipsnio 1 dalis [interaktyvus; žiūrėta 2019 m. gruodžio 4 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.gesetze-im-internet.de/zpo/>.
Vok. *Die Parteien sind gleich zu behandeln. Jeder Partei ist rechtliches Gehör zu gewähren.*

⁶⁴ Lenkijos civilinio proceso kodekso 1183 straipsnis.

Lenk. *W postępowaniu przed sądem polubownym strony powinny być traktowane równoprawnie. Każda ze stron ma prawo do wysłuchania i przedstawienia swoich twierdzeń oraz dowodów na ich poparcie.*

⁶⁵ UNCITRAL pavyzdinio įstatymo 18 straipsnis.

Užsienio teismų praktikoje nurodoma, kad lygiateisiškumo principas, be kita ko, reiškia, jog šaliai suteikiama teisė pateikti savo argumentus; kiekviena šalis turi galimybę suprasti, ginčyti, atsikirsti į kitos šalies argumentus; jei organizuojami posėdžiai, asmenys turi būti tinkamai informuojami, kad šalys bei atstovai galėtų dalyvauti posėdyje; kiekviena šalis turi teisę pateikti įrodymus ir argumentus.⁶⁶ Šio straipsnio pažeidimas gali lemti arbitražo teismo sprendimo panaikinimą.⁶⁷

Kita vertus, ne visi procesiniai pažeidimai laikytini šalių lygiateisiškumo principo pažeidimu. Pavyzdžiui, vienoje byloje šalies argumentas, kad ji nesuprato arbitražo proceso kalbos, buvo atmestas, nes šalis galėjo pasinaudoti vertėjo pagalba,⁶⁸ Atitinkamai šis principas nebuvo pažeistas nustatius, kad arbitražo teismas atmetė prašymą nagrinėti ginčą žodinio proceso tvarka.⁶⁹

Šalių lygiateisiškumas yra vienas esminių bendrųjų ginčų nagrinėjimo principų, užtikrinančių vienodas šalių galimybes bylinėtis. Sąžiningo proceso principai, tarp jų ir proceso šalių lygiateisiškumo bei rungimosi, yra viešosios tvarkos dalis, nes tai teisminės gynybos prienamumo ir teisės į teisingą teismą tinkamo įgyvendinimo būtina prielaida ir sąlyga.⁷⁰ Kasacinis teismas yra išaiškinęs, kad kiekvienai iš šalių turi būti sudarytos vienodos galimybės pagrįsti savo reikalavimus ir (ar) prieštaravimus, pateikti paaiškinimus. Šalims (jų atstovams) turi būti sudarytos panašios galimybės viso proceso metu tiek teikti įrodymus, tiek paaiškinimus faktų ar teisės klausimais, t. y. procesas laikytinas sąžiningu, kai kiekvienai šaliai suteikiama pagrįsta galimybė pristatyti savo argumentus, suprasti, išbandyti ir atsikirsti į kitos šalies poziciją.⁷¹ Spręsti, ar arbitražo teismo procesas vyko pagal sąžiningo proceso taisykles, galima tik įvertinus visas aplinkybes, kurios reikšmingos svarstymų eigai konkrečioje byloje nustatyti.⁷²

Teismų praktikoje pripažįstama, kad vien šalies nesutikimas su arbitražo teismo sprendimu, arbitro atliktu ginčo aplinkybių vertinimu, nėra pagrindas pripažinti, kad arbitražo procese buvo pažeisti esminiai proceso principai (šalių lygiateisiškumas):

Vien pareiškėjos (atsakovės) nesutikimas su arbitražo teismo sprendimu, arbitros atliktu faktinių aplinkybių teisiniu įvertinimu, nenustatius, kad vienai iš ginčo šalių buvo suteiktos palankesnės sąlygos ginti savo poziciją byloje, nelemia jo prieštaravimo nei viešajai tvarkai, nei imperatyvioms normoms, taip pat nesudaro pagrindo spręsti apie bylą nagrinėjusio arbitro šališką elgesį ar kitus sąžiningo proceso principų pažeidimus.⁷³

Vienoje byloje asmuo prašyme teismui nurodė, kad arbitražo teismas pažeidė šalių lygiateisiškumo principą, nes atsisakė tenkinti ne kartą į bylą teiktus prašymus skirti ekspertizę bei apklausti liudytojus ir apribojo pasisakymus. LAPT, atmesdamas minėtus argumentus, pripažino, kad:

<...> ne kiekvienas atsisakymas priimti į bylą įrodymus, procesinius dokumentus ar atsisakymas tenkinti prašymus, juo labiau, vienai iš šalių nepalankaus sprendimo priėmimas, lemia šalių lygiateisiškumo, teisės būti išklausytam, rungimosi principų pažeidimą ir (ar) suponuoja išvadą apie bylą nagrinėjusio arbitro palankumą vienai iš ginčo šalių. <...> Nustatius šias aplinkybes (pareiškėjos (atsakovės) reiškiami prašymai teis-

⁶⁶ UNCITRAL pavyzdinio įstatymo teismų praktikos rinkinys, p. 98.

⁶⁷ *Ibid.*

⁶⁸ *Ibid.*

⁶⁹ *Ibid.*, p. 99.

⁷⁰ Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. vasario 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-435-381/2018.

⁷¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. gegužės 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-320-611/2015.

⁷² Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. vasario 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-435-381/2018.

⁷³ Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. liepos 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-871-370/2018.

mo buvo sprendžiami, pateikiant išsamius motyvus dėl kokių priežasčių juos atsisakyta tenkinti), taip pat atsižvelgiant į aukščiau aptartų reglamento nuostatų turinį teisėjų kolegija neturi pagrindo sutikti su pareiškėjos pozicija, kad prašymų skirti ekspertizę ir kviesti liudytojus netenkinimas nagrinėjamu atveju turėtų (galėtų) būti vertinamas kaip palankesnis vienai iš šalių (ieškovei) ar nepagrįstai ribojantis pareiškėjos (atsakovės) procesines teises, juolab kad iš arbitražo bylos medžiagos negali būti daroma išvada apie bylos nagrinėjimo metu arbitrės tendencingą veikimą prieš pareiškėją (atsakovę).⁷⁴

Šalių dispozityvumas

Arbitražo šalys turi teisę laisvai disponuoti savo teisėmis (KAĮ 8 straipsnio 5 dalis). Laisvo disponavimo teisėmis principas reiškia, kad arbitražo procese šalys gali laisvai pasirinkti gynybos būdus, bylinėjimosi taktiką. Taip šalims suteikiama galimybė nuspręsti, kokie teisinės gynybos būdai yra priimtinausi, efektyviausi konkrečioje byloje.

Vienoje byloje LAPT pripažino, kad pareikšto reikalavimo dydžio tikrinimas pagal esamus įrodymus, jų tyrimas ir vertinimas bei bylos duomenų pagrindu padarytos išvados, nesant pagrindo spręsti apie tai, kad vienai šaliai buvo suteiktos palankesnės sąlygos ginti savo poziciją byloje, nesudaro pagrindo daryti išvadą apie esminių arbitražinio nagrinėjimo principų (lygiateisiškumo, rungimosi, autonomiškumo) pažeidimą.⁷⁵

Autonomiškumas, rungimasis, ekonomiškumas, kooperacija ir operatyvumas

Arbitražo procesas turi būti pagrįstas autonomiškumo, rungimosi, ekonomiškumo, kooperacijos ir operatyvumo principais (KAĮ 8 straipsnio 6 dalis). Taigi arbitražo procese turi būti užtikrinti bendrieji teisingo ginčų sprendimo principai. Šiais principais užtikrinama, kad arbitražo procese šalims suteikiamos vienodos galimybės teikti reikšmingus duomenis, reikalavimus, ginčyti kitos šalies pareikštus reikalavimus.

Šalių autonomijos principas pirmiausia siejamas su šalių teise pasirinkti arbitražo proceso taisykles.⁷⁶ Šalių autonomijos dėl arbitražo taisyklių svarba pripažįstama ir Niujorko konvencijoje.⁷⁷ UNCITRAL pavyzdinis įstatymas nustato, kad, laikydamosi šio įstatymo nuostatų, šalys gali laisvai savo nuožiūra susitarti dėl procedūros, kurios turi laikytis arbitražo teismas, vadovaudamas procesui. Nesant tokio susitarimo, arbitražo teismas gali, laikydamasis šio įstatymo nuostatų, vadovauti arbitražo procesui tokiu būdu, kokį laiko tinkamu. Įgaliojimai, suteikti arbitražo teismui, apima teisę nustatyti bet kokių įrodymų leistinumą, liečiamumą, svarbumą ir svarumą.⁷⁸ Nors šalių autonomijos principas iš esmės yra visuotinai pripažįstamas, tokia autonomija gali būti ribojama imperatyviomis normomis.⁷⁹ Tais atvejais, kai šalys dėl konkrečių arbitražo proceso tai-

⁷⁴ *Ibid.*

⁷⁵ Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. balandžio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-566-370/2018.

⁷⁶ Born, Gary. B. „The Principle of Judicial Non-interference in International Arbitral Proceedings”, *University of Pennsylvania Journal of International Law*, Vol. 30 (4), 2009, p. 1004.

⁷⁷ Niujorko konvencijos V straipsnio 1 dalies d punktas.

⁷⁸ UNCITRAL pavyzdinio įstatymo 19 straipsnio 1–2 punktai.

⁷⁹ Born, Gary. B. „The Principle of Judicial Non-interference in International Arbitral Proceedings”, *University of Pennsylvania Journal of International Law*, Vol. 30 (4), 2009, p. 1010.

syklių nesusitaria, jas nustato arbitražo teismas.⁸⁰ Šalių autonomijos svarba pasirenkant arbitražo proceso taisykles pripažįstama ir UNCITRAL pavyzdinio įstatymo teismų praktikos rinkinyje.⁸¹

Ekonomiškumo, kooperacijos principai reiškia, kad arbitražo procesas turi vykti sparčiai, neturi būti vilkinamas ir šalys jame turėtų patirti kuo mažesnes sąnaudas.

Teismų praktikoje pripažįstama, kad šių principų pažeidimo nelemia materialinės teisės taikymas, įrodymų vertinimas ir jų pagrindu padarytos išvados:

Byloje pareikšto reikalavimo dydžio tikrinimas pagal esamus įrodymus, jų tyrimas ir vertinimas bei bylos duomenų pagrindu padarytos išvados, nesant pagrindo spręsti apie tai, kad vienai šaliai buvo suteiktos palankesnės sąlygos ginti savo poziciją byloje, nesudaro pagrindo daryti išvadą apie esminių arbitražinio nagrinėjimo principų (lygiateisiškumo, rungimosi, autonomiškumo) pažeidimą. Nurodytų motyvų pagrindu reiškiamas reikalavimas naikinti arbitražo teismo sprendimą vadovaujantis KAI 50 straipsnio 3 dalies 4 punktu atmestinas kaip nepagrįstas.⁸²

Tačiau praktikoje pasitaiko atvejų, kai šių principų pažeidimas siejamas su KAI 50 straipsnio 3 dalies 4 punkte nustatytu arbitražo teismo sprendimo panaikinimo pagrindu:

KAI 50 straipsnio 3 dalies 4 punkte įtvirtinto pagrindo egzistavimas įrodinėjamas KAI 8 straipsnyje įtvirtintų arbitražo proceso principų (šalių lygiateisiškumo, rungimosi, autonomiškumo) pažeidimu, pareiškėjos teigimu, nepagrįstai suteikusi pranašumą vienai iš ginčo šalių – ieškovei. Taigi iš esmės šiais skundo argumentais apeliuojama į sąžiningo proceso principų pažeidimą.⁸³

⁸⁰ *Ibid.*, p. 1010.

⁸¹ UNCITRAL pavyzdinio įstatymo teismų praktikos rinkinys, p. 13.

⁸² Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. balandžio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-566-370/2018.

⁸³ *Ibid.*

TEISMO PAGALBA ARBITRAŽO PROCESĖ

Ginčo nagrinėjimas arbitraže yra alternatyva teisminei nagrinėjimui ir teismai negali kištis į arbitražo teismo, nuolatinės arbitražo institucijos ir jos pirmininko veiklą, išskyrus KAĮ numatytus atvejus (KAĮ 8 straipsnio 2 dalis). Atitinkamai UNCITRAL pavyzdinio įstatymo 5 straipsnyje nustatyta, kad šio įstatymo reguliuojamais klausimais negalimas joks teismo kišimasis, išskyrus kai tai numatyta šiame įstatyme. Tačiau teismo nesikišimas ribojamas šio įstatymo 1 straipsnio 2 dalyje nustatyta teritorinio taikymo taisykle ir atvejais, kai įstatymas konkretaus klausimo nereglamentuoja.⁸⁴ Kita vertus, teismo nesikišimas nereiškia, kad teismas negali teikti pagalbos arbitražo procese.⁸⁵

Viena išimčių, kai teismas gali kištis į arbitražo procesą, yra Vilniaus apygardos teismo arba LAPT pagalba arbitražo procese, reglamentuojama KAĮ 9 straipsnyje. Pavyzdžiui, teismų praktikoje pripažįstama, kad, paaiškėjus interesų konfliktų situacijai arbitražo teisme, vienas iš būdų šalinti nepriklausomumo ir nešališkumo problemas yra kreiptis į teismą dėl atitinkamo procesinio veiksmo atlikimo:

<...> susiklosčius ar paaiškėjus situacijai, galinčiai kelti interesų konfliktą, abejonės dėl nešališkumo ir nepriklausomumo gali būti šalinamos, inter alia, vadovaujantis KAĮ 9 straipsniu – kreipiantis į kompetentingą bendrosios kompetencijos teismą dėl atitinkamo procesinio veiksmo atlikimo.⁸⁶

Taigi arbitražinis susitarimas nėra kliūtis šaliai ar šalims arba KAĮ numatytais atvejais arbitražo teismui kreiptis į atitinkamą teismą dėl pagalbos suteikimo (KAĮ 9 straipsnio 1 dalis).

Vilniaus apygardos teismas gali teikti pagalbą skiriant arbitrus (KAĮ 14 straipsnis), juos nušalinant nuo arbitražinės bylos nagrinėjimo (KAĮ 16 straipsnis), atstatydinant *ad hoc* arbitražo arbitrus (KAĮ 17 straipsnis), taikant laikinasias apsaugos priemones ir užtikrinant įrodymus iki arbitražinio nagrinėjimo pradžios arba iki arbitražo teismo sudarymo (KAĮ 27 straipsnis), išduodant vykdomuosius raštus dėl laikinųjų apsaugos priemonių taikymo (KAĮ 25 straipsnis), apklausiant liudytojus (KAĮ 36 straipsnis) ir renkant įrodymus (KAĮ 38 straipsnis).

LAPT gali teikti pagalbą pripažįstant ir leidžiant vykdyti užsienio arbitražo teismo sprendimus ar nutartis dėl laikinųjų apsaugos priemonių taikymo (KAĮ 26 straipsnis), panaikinant arbitražo teismo sprendimą (KAĮ 50 straipsnis), pripažįstant ir leidžiant vykdyti užsienio arbitražo sprendimą (KAĮ 51 straipsnis).

Teismų praktikoje dažniausiai pasitaiko ginčų, susijusių su KAĮ 50 bei 51 straipsnių taikymu. Klausimų dėl laikinųjų apsaugos priemonių taikymo pasitaiko rečiau. Tačiau vienoje byloje teismas nagrinėjo klausimą dėl užsienio arbitražo teismo sprendimo taikyti laikinasias apsaugos priemones įmanomumo Lietuvos Respublikoje. Teismas nustatė:

⁸⁴ UNCITRAL pavyzdinio įstatymo teismų praktikos rinkinys, p. 21.

⁸⁵ *Ibid.*

⁸⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. rugsėjo 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-387-421/2016.

Faktinis neįmanomumo įvykdyti arbitražo sprendimą kategorijos aspektas, savo ruožtu, reiškia galimybės faktiškai pasiekti arbitražo sprendime suformuluotą teisinį rezultatą atitinkamoje valstybėje prieinamų teisinių, administracinių ir kt. priemonių visuma neegzistavimą. <...> Pripažinus ir leidus vykdyti arbitražo sprendimą, kurio faktinis įgyvendinimas yra objektyviai neįmanomas, būtų pažeisti impossibilium nulla obligatio est (iš nieko negalima reikalauti to, kas neįmanoma), teisingumo, protingumo ir sąžiningumo principai. Būtent tokia yra KAĮ 26 straipsnio 3 dalies 1 punkte įtvirtintos teisės normos faktinio aspekto esmė.⁸⁷

Arbitrų skyrimas

Arbitru gali būti paskirtas bet kuris veiksnus fizinis asmuo, jeigu šalys nesusitaria kitaip. Visais atvejais reikalingas rašytinis asmens sutikimas būti arbitru (KAĮ 14 straipsnio 1 dalis). Šalys gali savo nuožiūra susitarti dėl arbitro ar arbitrų skyrimo tvarkos, laikydamosi KAĮ straipsnio 5 ir 6 dalių reikalavimų (KAĮ 14 straipsnio 2 dalis). Taigi formuojant arbitražo teismo sudėtį, ginčo šalys gali daryti įtaką dėl konkrečių arbitrų paskyrimo. Arbitražo teismo sudarymas reglamentuojamas KAĮ III skyriuje.

Konkretaus arbitro pasirinkimas gali būti nulemtas įvairių veiksnų, tarp jų arbitro specializacijos, kompetencijos ir pan. Atsižvelgiant į šalių laisvę pasirenkant arbitrą, manytina, kad vien ta aplinkybė, jog šalis savo ginčams spręsti renkasi tą patį arbitrą, kuris jau anksčiau nagrinėjo tarp šalių kilusį kitą ginčą, neturėtų būti pagrindas kvestionuoti arbitro nešališkumą ir arbitražo teismo sudėties teisėtumą.

KAĮ 14 straipsnyje reglamentuojama speciali arbitrų skyrimo tvarka, kurioje dalyvauja Vilniaus apygardos teismas: kai arbitraže dalyvauja du ar daugiau ieškovų (procesinis bendrininkavimas), bendraieškiai, pareikšdami ieškinį arbitražo teismui, privalo pateikti rašytinį susitarimą dėl bendro arbitro paskyrimo. Jeigu pareikšdami ieškinį bendraieškiai arbitražo teismui nepateikė rašytinio susitarimo dėl bendro arbitro paskyrimo, šį susitarimą bendraieškiai turi pateikti arbitražo teismui per 20 dienų nuo ieškinio arbitražo teismui pareiškimo dienos. Jeigu per šį terminą bendraieškiai arbitro nepaskiria, arbitrą paskiria nuolatinės arbitražo institucijos pirmininkas per 20 dienų nuo minėto termino pabaigos. *Ad hoc* arbitražo atveju bendraieškiais per nustatytą terminą nepaskyrus arbitro, arbitrą paskiria Vilniaus apygardos teismas per 20 dienų nuo minėto termino pabaigos (5 dalis).

Kai arbitraže dalyvauja du ar daugiau atsakovų (procesinis bendrininkavimas), bendraatsakiai taip pat turi pateikti rašytinį susitarimą paskirti bendrą arbitrą. Rašytinis susitarimas turi būti pateiktas arbitražo teismui per 20 dienų nuo ieškovo ar bendraieškių prašymo paskirti arbitrą gavimo dienos. Jeigu per šį terminą bendraatsakiai nepaskiria arbitro, arbitrą paskiria nuolatinės arbitražo institucijos pirmininkas per 20 dienų nuo minėto termino pabaigos. *Ad hoc* arbitražo atveju bendraatsakiais per nustatytą terminą nepaskyrus arbitro, arbitrą paskiria Vilniaus apygardos teismas per 20 dienų nuo minėto termino pabaigos (6 dalis).

Nuolatinės arbitražo institucijos pirmininkas ar Vilniaus apygardos teismas, skirdamas arbitrą (arbitrus), turi atsižvelgti į ginčo esmę, šalių susitarimu arbitrai nustatytus reikalavimus, taip pat į aplinkybes, užtikrinančias arbitro (arbitrų) nepriklausomumą ir nešališkumą (7 dalis).

Nuolatinės arbitražo institucijos pirmininko priimti sprendimai, priskirti jo kompetencijai šiame straipsnyje numatytais atvejais, ir Vilniaus apygardos teismo priimtose nutartyse, priskirtose jo kompetencijai šiame straipsnyje numatytais atvejais, yra galutiniai ir neskundžiami (8 dalis).

⁸⁷ Lietuvos apeliacinio teismo 2014 m. rugsėjo 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2T-84/2014.

Įprastai tarptautinėje praktikoje pripažįstama, kad tais atvejais, kai šalys pačios negali (su)formuoti arbitražo teismo, šią funkciją turi atlikti skiriantysis subjektas. Administruojamo arbitražo atveju tai, priklausomai nuo taikytinų arbitražo taisyklių, dažniausiai atlieka arba arbitražą administruojanti institucija, arba jos pirmininkas, arba jos valdyba ir kt.⁸⁸

Arbitro nušalinimas nuo arbitražinės bylos nagrinėjimo

KAĮ 16 straipsnyje reglamentuojama arbitrų nušalinimo tvarka: šalys gali susitarti dėl arbitro nušalinimo, sprendimo dėl arbitro nušalinimo apskundimo ir kitų su arbitro nušalinimo tvarka susijusių klausimų (1 dalis).

Kai nėra susitarta dėl arbitro nušalinimo tvarkos, šalis, norinti pareikšti arbitrai nušalinimą, turi per 15 dienų nuo to momento, kai sužinojo apie arbitražo teismo sudarymą arba apie KAĮ 15 straipsnio 2 dalyje nurodytas aplinkybes, pranešti raštu arbitražo teismui nušalinimo motyvus. Jeigu arbitras, kuriam pareikšta apie nušalinimą, nenusišalina pats arba kita šalis nesutinka su nušalinimu, šio arbitro nušalinimo klausimą sprendžia likę arbitražo teismo arbitrai. Kai arbitražo teismą sudaro vienas arbitras arba kai nušalinimas pareikštas visiems arbitražo teismo arbitrams, pats arbitras (patys arbitrai) išsprendžia nušalinimo klausimą.

Kai KAĮ 16 straipsnio 2 dalyje nustatyta tvarka nušalinimas atmetamas, šalis, pareiškusi apie nušalinimą, gali per 20 dienų nuo pranešimo apie nušalinimo atmetimą gavimo dienos prašyti Vilniaus apygardos teismą priimti nutartį dėl arbitro nušalinimo. Vilniaus apygardos teismo priimta nutartis šiuo klausimu yra galutinė ir neskundžiama. Kol Vilniaus apygardos teismas nagrinėja šalies prašymą dėl arbitro nušalinimo, arbitražo teismas, įskaitant arbitrą, kuriam pareikšta apie nušalinimą, gali toliau ginčą nagrinėti arbitraže ir priimti arbitražo teismo sprendimą (KAĮ 16 straipsnio 3 dalis).

Kaip matyti, šalims suteikiama teisė nustatyti arbitrų nušalinimo tvarką. Tačiau tam tikrais atvejais arbitro nušalinimo klausimą turi teisę spręsti Vilniaus apygardos teismas.

Vis dėlto teismas tokią teisę turi tik tokiu atveju, jei arbitražinio susitarimo šalys nėra susitarusios dėl arbitro nušalinimo tvarkos:

Sistemiškai aiškinant KAĮ 16 straipsnio nuostatas, konstatuojama, kad šio įstatymo 16 straipsnio 3 dalis referuoja tik į šio straipsnio 2 dalį, t. y. šalis, pareiškusi apie arbitro nušalinimą, pagal įstatymą turi teisę prašyti Vilniaus apygardos teismą priimti nutartį dėl arbitro nušalinimo tik tuo atveju, jeigu arbitražinio susitarimo šalys nėra susitarusios dėl arbitro nušalinimo tvarkos.⁸⁹

Teismo pagalba renkant įrodymus

Arbitražo teismas ar šalis arbitražo teismo pritarimu turi teisę kreiptis į Vilniaus apygardos teismą ir prašyti padėti surinkti įrodymus (KAĮ 38 straipsnis). Įrodymų rinkimui *mutatis mutandis* taikomos CPK II dalies XIII skyriaus devintojo skirsnio „Teismo pavedimai“ nuostatos. Arbitrai ir šalys turi teisę dalyvauti bet kuriame pagal šiame straipsnyje numatytą prašymą vykstančiame Vilniaus apygardos teismo posėdyje ir užduoti klausimų, teikti paaiškinimus žodžiu ar raštu ir naudotis kitomis įrodymams surinkti reikalingomis procesinėmis teisėmis.

⁸⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. rugsėjo 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-387-421/2016.

⁸⁹ Lietuvos apeliacinio teismo 2017 m. gruodžio 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2-1395-381/2017.

Teismo teisė rinkti įrodymus, reikalingus ginčui nagrinėti arbitraže, nustatyta ir užsienio valstybių teisėje. Pavyzdžiui, Vokietijoje arbitražo teismas ar šalis (arbitražo teismui leidus) gali kreiptis į valstybės teismą padėti surinkti įrodymus ar imtis kitų veiksmų, kurių arbitražo teismas neturi kompetencijos atlikti. Teismas priima prašymą, nebent nustato, kad jis nepriimtinas. Arbitrai turi teisę dalyvauti teismo posėdyje, kuriame renkami įrodymai, ir užduoti klausimus.⁹⁰

Kreipiantis į valstybės teismą dėl įrodymų gavimo būtinas arbitražo teismo dalyvavimas, pasiūskiantis dviem aspektais: pirmiausia padėti surinkti tokius įrodymus pagal savo kompetenciją gali prašyti pats arbitražo teismas; antra, šį prašymą turi teisę teikti arbitražinio proceso šalys, gavusios arbitražo teismo pritarimą.⁹¹

Arbitražo teismo privalomas dalyvavimas ir (ar) tarpininkavimas kreipiantis į valstybės teismą pateisinamas tuo, kad kaip tik arbitražo teismo prerogatyva yra spręsti šalių, pasirinkusių bylinėtis tokia teisme, ginčą (KAĮ 3 straipsnio 5 dalis), būtent šio teismo dispozicijoje yra į bylą pateikti įrodymai ir šis teismas sprendžia dėl reikalingų įrodymų pateikimo (KAĮ 33 straipsnio 2 dalis), jų privalomumo (KAĮ 33 straipsnio 4 dalis), lestinumo, pakankamumo, ryšio su byla (KAĮ 33 straipsnio 7 dalis) ir įrodinėjimo naštos paskirstymo taisyklių nustatymo (KAĮ 33 straipsnio 5 dalis):

<...> tik įvertinęs savo nagrinėjamos bylos visumą, arbitražinis teismas turi teisę spręsti dėl kreipimosi į bendrosios kompetencijos teismą su prašymu gauti įrodymus arba pritari ti tokio prašymo teikimui, kai to imasi bylos šalys.⁹²

Toks pritarimas siejamas ir su KAĮ 8 straipsnyje įtvirtintų arbitražo proceso šalių autonomiškumo, rungimosi, ekonomiškumo, kooperacijos, jų procesinių teisių lygiateisiškumo principų įgyvendinimu, nes kaip tik arbitražo teismo pareiga pirmiausia yra užtikrinti šalių teises ir teisėtus interesus tiek renkant įrodymus, tiek vėliau juos vertinant. Šių principų užtikrinimas tampa itin aktualus, kai reikalingi įrodymai turi konfidencialios informacijos, komercinės paslapties požymių (CK 1.116 straipsnis), dėl to gali būti pažeidžiama šalių ir (ar) trečiųjų asmenų sąžiningos konkurencijos laisvė.⁹³

Be to, arbitražo teismo pritarimas padėti surinkti įrodymus valstybės teismui gali būti reikšmingas ir dėl to, kad taip patikrinama, ar arbitražo teisme civilinė byla iš tiesų iškelta, ar besikreipianti į teismą šalis sąžiningai naudojasi savo proceso teisėmis ir pan. (CPK 42 straipsnis, 95 straipsnis).⁹⁴

Asmuo turi nepiktnaudžiauti teise prašyti surinkti įrodymus. Vienoje byloje nustatyta, kad pareiškėjas pateikė tiek arbitražo teismui, tiek Vilniaus apygardos teismui iš esmės tapačius prašymus, kuriais siekė to paties tikslo, t. y. surinkti įrodymus – išrašus iš advokatų kontoros bankų sąskaitų. Nors prašymuose nurodytos aplinkybės skyrėsi, tai nekeitė šių prašymų tapatumo. Prašymai, kaip ir kiti procesiniai dokumentai, pripažįstami tapačiais, kai sutampa šie elementai: šalys, dalykas, faktinis pagrindas. Atsižvelgdamas į tai, kad pareiškėjas pateikė iš esmės tapačius prašymus, teismas pripažino, jog pareiškėjas piktnaudžiavo procesinėmis teisėmis:

⁹⁰ Vokietijos civilinio proceso kodekso 1050 straipsnis.

Vok. *Das Schiedsgericht oder eine Partei mit Zustimmung des Schiedsgerichts kann bei Gericht Unterstützung bei der Beweisaufnahme oder die Vornahme sonstiger richterlicher Handlungen, zu denen das Schiedsgericht nicht befugt ist, beantragen. Das Gericht erledigt den Antrag, sofern es ihn nicht für unzulässig hält, nach seinen für die Beweisaufnahme oder die sonstige richterliche Handlung geltenden Verfahrensvorschriften. Die Schiedsrichter sind berechtigt, an einer gerichtlichen Beweisaufnahme teilzunehmen und Fragen zu stellen.*

⁹¹ Lietuvos apeliacinio teismo 2014 m. balandžio 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-605/2014.

⁹² *Ibid.*

⁹³ *Ibid.*

⁹⁴ *Ibid.*

Pareiškėjui papildžius ir patikslinus faktus, kuriais buvo grindžiami jo prašymai dėl liudijimo apie teisę gauti įrodymus išdavimo, jis nepakeitė prašymų esmės, siekiamo tikslo pareikštais prašymais, todėl teismas pagrįstai tokį prašymą pripažino tapačiu ir vadovaudamasis tokia išvada nutarė skirti pareiškėjui baudą už piktnaudžiavimą procesinėmis teisėmis.⁹⁵

Laikinių apsaugos priemonių taikymas, pripažinimas ir vykdymas

Laikinių apsaugos priemonių taikymas – preliminari priemonė, kuria siekiama kuo greičiau užkirsti kelią aplinkybėms, galinčioms pasunkinti ar padaryti nebeįmanomą būsimo teismo sprendimo įvykdymą. Todėl laikinių apsaugos priemonių taikymo tikslas yra užtikrinti būsimo teismo sprendimo, kuris gali būti palankus ieškovui, įvykdymą ir taip garantuoti šio sprendimo privalomumą.⁹⁶

Teisminį civilinį procesą reglamentuojančiame CPK laikinių apsaugos priemonių institutas įtvirtintas 144–152 straipsniuose. Teismas dalyvaujančių byloje ar kitų suinteresuotų asmenų prašymu gali taikyti laikinąsias apsaugos priemones, jeigu šie asmenys, tikėtina, pagrindžia savo ieškinio reikalavimą ir nesiėmus šių priemonių teismo sprendimo įvykdymas gali pasunkėti arba pasidaryti nebeįmanomas (CPK 144 straipsnio 1 dalis). Taigi poreikis teisminiame procese taikyti laikinąsias apsaugos priemones vertinamas dviem aspektais: a) preliminarus (lot. *prima facie*) ieškinio pagrįstumo aspektu; ir b) grėsmės teismo sprendimo neįvykdymui aspektu. Abi šios sąlygos yra kumuliatyvios, todėl nesant bent vienos iš jų laikinių apsaugos priemonių taikymas teisminiame procese yra negalimas.

LApT praktikoje pripažįstama, kad preliminarus ieškinio pagrįstumo sąvoka reiškia tai, jog, taikydamas laikinąsias apsaugos priemones, teismas nenagrinėja ieškinio pagrįstumo iš esmės, netiria ir nevertina ieškinio faktinių ir teisinių argumentų, o tik preliminariai nustato tikimybę, jog pateiktų įrodymų viseto pagrindu dėl pareikštų reikalavimų gali būti priimtas asmeniui palankus sprendimas, kurio įvykdymas, nepritaikius prašomų priemonių, gali pasunkėti ar tapti neįmanomas.⁹⁷ Kai vertinamas ieškinio preliminarus pagrįstumas, patikrinama, ar ieškinys grindžiamas faktinį pagrindą sudarančiais argumentais, ar ieškinio argumentai grindžiami įrodymais.⁹⁸ Sprendžiant preliminarus ieškinio pagrįstumo klausimą nevertinamas reikalavimo pagrįstumas, tik nustatoma tikimybė, kad gali būti priimtas laikinių apsaugos priemonių taikymo prašančiam asmeniui palankus sprendimas.⁹⁹ Taigi teismo atliekamas preliminarus (lot. *prima facie*) ieškinio įvertinimas leidžia teismui atsisakyti taikyti laikinąsias apsaugos priemones tik tais atvejais, kai ieškovo reiškiamas reikalavimas yra akivaizdžiai nepagrįstas, pavyzdžiui, asmeniui pasirinkus neleistiną ar aiškiai neįmanomą savo civilinių teisių gynybos būdą, arba prašoma taikyti laikinąsias apsaugos priemones, užtikrinant reikalavimą, kuris iš viso nėra pagrįstas ieškinyje nurodytomis faktinėmis aplinkybėmis, ir pan. Taigi valstybės teismas atsisakyti taikyti laikinąsias apsaugos priemones gali iš esmės tik tais atvejais, kai jau ieškinio priėmimo stadijoje galima daryti prielaidas

⁹⁵ Lietuvos apeliacinio teismo 2013 m. liepos 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-1801/2013.

⁹⁶ Lietuvos apeliacinio teismo 2008 m. spalio 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-768/2008.

⁹⁷ Lietuvos apeliacinio teismo 2014 m. liepos 31 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-1194/2014; Lietuvos apeliacinio teismo 2014 m. balandžio 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-674/2014.

⁹⁸ Lietuvos apeliacinio teismo 2015 m. gegužės 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-757-236/2015; Lietuvos apeliacinio teismo 2015 m. rugpjūčio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-1160-302/2015.

⁹⁹ Lietuvos apeliacinio teismo 2016 m. gruodžio 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-1772-943/2016.

dą, kad reiškiamas reikalavimas teismo negalės būti tenkinamas dėl pakankamai akivaizdaus šio reikalavimo nepagrįstumo.¹⁰⁰

Kita laikinųjų apsaugos priemonių taikymo sąlyga – reali grėsmė būsimo teismo sprendimo įvykdymui, kuri teismų praktikoje siejama su nesąžiningais kitos šalies veiksmais, dėl kurių būsimo teismo sprendimo įvykdymas gali pasunkėti arba tapti nebeįmanomas. LAPT formuojamoje laikinųjų apsaugos priemonių instituto normų taikymo bei aiškinimo praktikoje laikomasi pozicijos, kad nepriklausomai nuo to, ar pareikšto reikalavimo suma asmeniui yra didelė, vien ši aplinkybė negali būti pripažinta kaip absoliutus pagrindas taikyti laikinąsias apsaugos priemones. Teismų konstatuota, kad laikinųjų apsaugos priemonių taikymas savaime nesukuria materialinių vertybių ir nepagerina asmens turinės padėties, tik padeda išsaugoti jo turtą iki ginčo išsprendimo iš esmės, todėl vien didelė ieškinio suma pati savaime nei palengvina, nei pasunkina ar padaro nebeįmanomą būsimo teismo sprendimo įvykdymą.¹⁰¹ Dėl to laikinosios apsaugos priemonės gali būti taikomos tik tada, kai yra bent tikėtinų duomenų apie galimą atsakovo nesąžiningumą, jo ketinimus paslėpti, perleisti, įkeisti turimą turtą ar kitaip jį apsunkinti.

Kadangi laikinosios apsaugos priemonės yra asmens, kuriam jos taikomos, didesnio ar mažesnio masto teisių bei interesų suvaržymas, toks suvaržymas lemia šio instituto taikymo išimtinumą, taip pat parenkamų priemonių ekonomiškumą ir proporcingumą. Proporcingumas yra vienas bendrųjų teisės principų. Šio principo taikymas reiškia, kad teismas, taikydamas laikinąsias apsaugos priemones, turėtų įvertinti šalių teisėtus interesus ir nė vienai iš jų nesuteikti nepagrįsto pranašumo. Pripažinus, kad laikinosioms apsaugos priemonėms taikyti užtenka tik bet kokios teorinės galimybės, jog jų nesiėmus galėtų kilti pavojus tinkamam teismo sprendimo įvykdymui, būtų iškreipta laikinųjų apsaugos priemonių, kaip išimtinės procesinės priemonės, esmė, pažeisti proporcingumo, teisingumo ir protingumo principai, nes tokių priemonių galėtų būti imamas iš esmės kiekvienoje byloje, kurioje pareikšti piniginiai reikalavimai. Laikinųjų apsaugos priemonių institutas nėra skirtas materialinėms vertybėms sukurti arba joms sukaupti, kad vėliau iš šio turto ar šio turto sąskaita būtų galima iš karto atsiskaityti su kreditoriumi. Priešingai, šis procesinis institutas skirtas nesąžiningiems asmenų veiksams užkardyti.¹⁰²

Analizuojant komercinio arbitražo procese taikomas laikinąsias apsaugos priemones, reikia atkreipti dėmesį, kad šis institutas komercinio arbitražo procese reglamentuojamas *lex specialis* (specialioji teisė), o ne *lex generalis* (bendroji teisė) normomis, t. y. komercinio arbitražo procese taikytinos laikinosios apsaugos priemonės reglamentuojamos KAI V skyriuje, o ne CPK. KAI 20 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad jeigu šalys nesusitarė kitaip, bet kurios iš šalių prašymu arbitražo teismas, pranešęs kitoms šalims, gali nutartimi taikyti laikinąsias apsaugos priemones, kurių tikslas – užtikrinti, kad šalies reikalavimai bus įvykdyti, taip pat užtikrinti įrodymus. Skirtingai nei sprendžiant ginčą valstybės teismuose, šalys, sudarydamos arbitražinį susitarimą, gali apriboti arbitražo teismo teisę spręsti laikinųjų apsaugos priemonių taikymo klausimą, taip iš esmės susitardamos, kad arbitražo teismas neturės kompetencijos spręsti laikinųjų apsaugos priemonių taikymo klausimo. Tai viena iš arbitražinio susitarimo šalių autonomijos principo išraiškų. Šalims nenustačius tokio arbitražo teismo kompetencijos ribojimo, laikytina, kad arbitražo teismas turi kompetenciją spręsti dėl laikinųjų apsaugos priemonių taikymo nagrinėdamas šalių ginčą. Vis dėlto KAI nenustato šalims galimybės susitarti dėl ribojimo kreiptis į Vilniaus apygardos teismą

¹⁰⁰ Lietuvos apeliacinio teismo 2015 m. birželio 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-827-370/2015.

¹⁰¹ Lietuvos apeliacinio teismo 2014 m. balandžio 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-769/2014; Lietuvos apeliacinio teismo 2016 m. sausio 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-27-407/2016; Lietuvos apeliacinio teismo 2016 m. birželio 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2-1069-407/2016; Lietuvos apeliacinio teismo 2016 m. birželio 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2-1092-943/2016; Lietuvos apeliacinio teismo 2017 m. sausio 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2-50-464/2017.

¹⁰² Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. kovo 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2-313-186/2018; Lietuvos apeliacinio teismo 2019 m. sausio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2-1837-236/2018.

dėl laikinųjų apsaugos priemonių taikymo ar įrodymų užtikrinimo iki arbitražinio nagrinėjimo pradžios arba iki bei po arbitražo teismo sudarymo (KAĮ 27 straipsnio 1 dalis).

Be to, KAĮ nustato baigtinį sąrašą laikinųjų apsaugos priemonių, kurias arbitražo proceso metu gali taikyti arbitražo teismas. Komercinio arbitražo teismo galimos taikyti laikinosios apsaugos priemonės reglamentuojamos KAĮ 20 straipsnio 2 dalyje:

- a) draudimas šaliai dalyvauti tam tikruose sandoriuose ar atlikti tam tikrus veiksmus;
- b) šalies įpareigojimas saugoti su arbitražiniu nagrinėjimu susijusį turtą, pateikti piniginių užstatą, banko ar draudimo garantiją;
- c) šalies įpareigojimas užtikrinti įrodymus, kurie gali būti reikšmingi arbitražiniam nagrinėjimui.

Vis dėlto šalies įpareigojimas užtikrinti įrodymus teisės doktrinoje nepriskiriamas prie laikinųjų apsaugos priemonių instituto, o laikytinas įrodymų užtikrinimo priemone. Tokia pozicija grindžiama tuo, kad ginčui išspręsti svarbių įrodymų išsaugojimo paskirtis yra ne galimo palankaus ginčo sprendimo įvykdymo užtikrinimas, o įrodymų, kurie bus panaudoti arbitražo procese, užtikrinimas.¹⁰³ Be to, tokią poziciją pagrindžia ir tai, kad įrodymų užtikrinimo kaip laikinosios apsaugos priemonės taikymo pagrindai KAĮ reglamentuojami atskirai (KAĮ 20 straipsnio 4 dalyje) nuo kitų laikinųjų apsaugos priemonių taikymo pagrindų (KAĮ 20 straipsnio 3 dalis). Pažymėtina, kad arbitražo teismas gali įpareigoti šalį skubiai pranešti apie aplinkybių, kurių pagrindu buvo išspręstas klausimas dėl laikinųjų apsaugos priemonių taikymo, esminį pasikeitimą (KAĮ 20 straipsnio 5 dalis).

Atsižvelgiant į pirmiau minėtą baigtinį arbitražo teismo taikytinų laikinųjų apsaugos priemonių sąrašą, darytina išvada, kad arbitražo teismui nesuteikti įgalinimai taikyti kai kurių laikinųjų apsaugos priemonių, pavyzdžiui, nekilnojamojo daikto, areštą (CPK 145 straipsnio 1 dalies 1 punktą); kilnojamųjų daiktų, piniginių lėšų ar turtinių teisių, priklausančių atsakovui ir esančių pas atsakovą arba trečiuosius asmenis, areštą (CPK 145 straipsnio 1 dalies 3 punktą) ir kt. Taigi nors arbitražo procesas laikomas alternatyva valstybės teismo procesui, arbitrams nesuteikti įgalinimai, kokius turi teismas.

Spręsdamas laikinųjų apsaugos priemonių taikymo klausimą arbitražo teismas gali tik esant šiems laikinųjų apsaugos priemonių taikymo arbitražo procese pagrindams:

- a) ieškinio reikalavimų tikėtinam pagrįstumui (šio tikėtinumo nustatymas nelemia arbitražo teismo teisės vėliau arbitražinio nagrinėjimo metu nuspręsti priešingai) (KAĮ 20 straipsnio 3 dalies 1 punktą);
- b) nesiėmus šių priemonių, arbitražo teismo sprendimo įvykdymas gali iš esmės pasunkėti arba pasidaryti nebeįmanomas (KAĮ 20 straipsnio 3 dalies 2 punktą);
- c) kai prašomos taikyti laikinosios apsaugos priemonės yra ekonomišką ir proporcingą jų siekiamam tikslui (KAĮ 20 straipsnio 3 punktą).

Visų šių pagrindų egzistavimą turi pagrįsti laikinųjų apsaugos priemonių taikymo prašanti šalis.

Tiek teismo taikomų CPK reglamentuojamų laikinųjų apsaugos priemonių, tiek KAĮ įtvirtintą arbitražo teismo taikytinų laikinųjų apsaugos priemonių institutai yra glaudžiai susiję ir taikomi esant iš esmės tokiems patiems pagrindams.

Aiškinant ir taikant KAĮ 20 straipsnio 2 dalyje nustatytą laikinųjų apsaugos priemonių arbitražo procese institutą reikia atsižvelgti į UNCITRAL pavyzdinį įstatymą bei įvertinti užsienio valstybių teismų praktiką. Laikinųjų apsaugos priemonių taikymas arbitražo proceso metu UNCITRAL pavyzdiniame įstatyme reglamentuojamas 17 straipsnyje, kuriame nustatyta, kad jeigu šalys ne-

¹⁰³ Norkus, Rimvydas, Sinkevičius, Edvardas. „Laikinųjų apsaugos priemonių taikymas nagrinėjant ginčus Lietuvos komerciniuose arbitražuose“, *Jurisprudencija* 20 (1), 2013.

susitaria kitaip, šalies prašymu arbitražo teismas gali taikyti laikinąsias apsaugos priemones. UNCITRAL pavyzdinio įstatymo 17 straipsnio 2 dalyje pateikiamas laikinųjų apsaugos priemonių apibrėžimas, pagal kurį laikinoji apsaugos priemonė yra laikina priemonė, taikoma sprendimu ar kita forma, kuria, bet kuriuo metu prieš priimant sprendimą, kuriuo ginčas išsprendžiamas galutinai, arbitražo teismas nurodo šaliai: a) išlaikyti ar atkurti *status quo* ginčo nagrinėjimo metu; b) imtis veiksmų, kurie užkirstų kelią, arba susilaikyti nuo veiksmų, kurie galėtų sukelti esamą ar neišvengiamą žalą ar pakenkti pačiam arbitražo procesui; c) imtis priemonių išsaugoti turtą, iš kurio vėliau galėtų būti tenkinamas sprendimas; d) išsaugoti įrodymus, kurie gali būti svarbūs ir reikšmingi sprendžiant ginčą. Taigi įstatymų leidėjas, nustatydamas KAI arbitražo teismo taikytinų laikinųjų apsaugos priemonių sąrašą, perkėlė ne visas UNCITRAL pavyzdiniame įstatyme reglamentuojamas arbitražo procese taikytinas laikinąsias apsaugos priemones. Pažymėtina, kad arbitražo procese gali būti taikomos tik tokios laikinosios apsaugos priemonės, kurios yra susijusios su ginčo dalyku, ir arbitražo teismui nesuteikiama neribota kompetencija įgyvendinti savo sprendimus šiuo klausimu.¹⁰⁴

Apibendrinant galima teigti, kad arbitražo teismui nėra suteikiama tokia pati kompetencija spręsti dėl laikinųjų apsaugos priemonių, kokia yra suteikta valstybės teismui, todėl tiek užsienio valstybių praktikoje, tiek nacionalinėje teisėje pripažįstama valstybės teismo kompetencija įsikišti į arbitražo teismo procesą, kiek tai susiję su šiame procese kylančiu poreikiu taikyti laikinąsias apsaugos priemones. Tokia valstybės teismo kompetencija laikoma teismo pagalba arbitražo teismo procese.

KAI 21 straipsnyje reglamentuojama preliminarios nutarties dėl laikinųjų apsaugos taikymo arbitraže priėmimo pagrindai ir tvarka. Pažymėtina, kad preliminari nutartis yra privaloma šalims, tačiau nėra vykdytinas dokumentas (KAI 21 straipsnio 7 dalis).

Arbitražo teismas šalies prašymu, o išimtiniais atvejais – pranešęs visoms šalims savo iniciatyva gali pakeisti, panaikinti nutartį dėl laikinųjų apsaugos priemonių ar panaikinti preliminarią nutartį (KAI 22 straipsnis). Nuostolių, galimų dėl laikinųjų apsaugos priemonių taikymo ar preliminarios nutarties priėmimo, atlyginimo užtikrinimas ir atlyginimas reglamentuojami KAI 22-23 straipsniuose.

Nutarčių dėl laikinųjų apsaugos priemonių vykdymas ir atsisakymo išduoti vykdomąjį raštą pagrindai ir kiti procesiniai klausimai reglamentuojami KAI 25 straipsnyje: arbitražo teismo nutartis dėl laikinųjų apsaugos priemonių taikymo yra vykdytinas dokumentas (1 dalis); jeigu nevykdoma arbitražo teismo nutartis dėl laikinųjų apsaugos priemonių taikymo, Vilniaus apygardos teismas šalies prašymu CPK nustatyta tvarka išduoda vykdomąjį raštą. Prašymas išduoti vykdomąjį raštą nagrinėjamas teismo posėdyje, pranešus arbitražinio nagrinėjimo šalims. Šalių neatvykimas nekludo teismui išspręsti vykdomojo rašto išdavimo klausimą (2 dalis); šalis, kurios prašymu Vilniaus apygardos teismas išdavė vykdomąjį raštą nutarčiai dėl laikinųjų apsaugos priemonių taikymo vykdyti, privalo nedelsdama pranešti šiam teismui apie laikinųjų apsaugos priemonių pakeitimą ar panaikinimą. Prašymas dėl vykdomojo rašto pakeitimo ar panaikinimo nagrinėjamas teismo posėdyje, pranešus arbitražinio nagrinėjimo šalims. Šalių neatvykimas nekludo teismui išspręsti vykdomojo rašto pakeitimo ar panaikinimo klausimo (3 dalis).

Vilniaus apygardos teismas gali atsisakyti išduoti vykdomąjį raštą tik tuo atveju, kai yra nustatomi KAI 25 straipsnio 4 dalyje nurodyti pagrindai. Dėl Vilniaus apygardos teismo nutarties atsisakyti išduoti vykdomąjį raštą gali būti duodamas atskirasis skundas (KAI 25 straipsnio 5 dalis)

Teismo pagalba arbitražo procese dėl laikinųjų apsaugos priemonių gali būti skirstoma į dvi kategorijas: a) užsienio arbitražo sprendimų arba nutarčių dėl laikinųjų apsaugos priemonių pripažinimą ar vykdymą ir atsisakymą pripažinti ir vykdyti (KAI 26 straipsnis); b) laikinųjų apsaugos

¹⁰⁴ UNCITRAL pavyzdinio įstatymo teismų praktikos rinkinys, p. 86.

priemonių taikymą ir įrodymų užtikrinimą teismo nutartimi (KAĮ 27 straipsnis). KAĮ 26 straipsnyje nustatyta pagalbą teikia LApT (KAĮ 9 straipsnio 1 dalies 2 punktą), o KAĮ 27 straipsnyje nustatytais atvejais pagalbą teikia Vilniaus apygardos teismas (KAĮ 9 straipsnio 1 dalies 1 punktą).

a) užsienio arbitražo sprendimų arba nutarčių dėl laikinųjų apsaugos priemonių pripažinimas ar vykdymas ir atsisakymas pripažinti ir vykdyti

Užsienio arbitražų procesinių sprendimų dėl laikinųjų apsaugos priemonių pripažinimo ir leidimo vykdyti tvarka Lietuvos Respublikoje reglamentuojama KAĮ 26 straipsnyje: bet kurioje kitoje valstybėje priimtas arbitražo teismo sprendimas ar nutartis dėl laikinųjų apsaugos priemonių taikymo gali būti pripažinti ir vykdomi Lietuvos Respublikos teritorijoje (1 dalis); šalies prašymas pripažinti ir leisti vykdyti užsienio arbitražo sprendimą ar nutartį dėl laikinųjų apsaugos priemonių taikymo paduodamas LApT. Šio prašymo turiniui *mutatis mutandis* taikomos KAĮ 51 straipsnio 2 dalies nuostatos (2 dalis).

Arbitražo teismo sprendimas, priimtas bet kurioje valstybėje Niujorko konvencijos dalyvėje, Lietuvos Respublikoje pripažįstamas ir vykdomas pagal šio straipsnio ir Niujorko konvencijos nuostatas (KAĮ 51 straipsnio 1 dalis). Taigi arbitražų sprendimams pripažinti ir leisti vykdyti Lietuvos Respublikoje taikoma Niujorko konvencija. KAĮ 26 straipsnio nuostatos nagrinėjamoje byloje kilusių klausimų kontekste nagrinėtinos kartu su Niujorko konvencijos V straipsnio nuostatomis.

Vienoje byloje nustatyta, kad pareiškėja Estijos Respublikoje įsteigta bendrovė LApT pateikė prašymą dėl *ad hoc* arbitražo tribunolo nutarties, kuria suinteresuoto asmens turtui *ex parte* (nepranešus) taikytos laikinosios apsaugos priemonės, pripažinimo ir leidimo vykdyti Lietuvos Respublikoje.¹⁰⁵ Suinteresuotas asmuo teigė, jog *ad hoc* arbitražo vieta yra Lietuvos Respublikoje. LApT, nustatęs Niujorko konvencijos V straipsnio 2 punkto b papunkčio pažeidimą, atsisakė pripažinti užsienio arbitražo teismo sprendimą dėl laikinųjų apsaugos priemonių taikymo:

<...> tiek pagal Lietuvos Respublikoje ir Estijos Respublikoje taikomus teisėjų nepriklausomumo ir nešališkumo standartus, tiek vadovaujantis KAĮ ir ER CPK nustatytais arbitražų nešališkumo ir nepriklausomumo reikalavimais, tiek ir taikant autonominius specialiuosius vertinimo kriterijus, išdėstytus Gairėse, tiek vadovaujantis teisingumo, protingumo ir sąžiningumo principais, tiek ir bendraisiais proceso teisės principais, E. N. negali būti laikomas atitinkančiu nepriklausomumo kriterijų. Tai yra pagrindas atsisakyti pripažinti ir leisti vykdyti arbitražo sprendimą dėl laikinųjų apsaugos priemonių. Esant tokio pobūdžio, rimtumo ir akivaizdumo sąžiningo proceso principo pažeidimams, kiti argumentai neturi jokios įtakos teismo padarytomis išvadoms, todėl teismas plačiau dėl jų nepasisako.¹⁰⁶

Kitoje byloje ieškovė kreipėsi į teismą su prašymu taikyti laikinąsias apsaugos priemones – areštuoti atsakovui priklausančius daiktus.¹⁰⁷ Ieškovė nurodė, kad pateikė pranešimą apie arbitražą Tarptautinių prekybos rūmų arbitražo teismui prieš atsakovą, kuriuo prašė arbitražo teismo pripažinti, kad atsakovas pažeidė sutartį, ir priteisti nuostolius. Ieškovė paaikšino, kad jau yra pradėtas arbitražinis nagrinėjimas Tarptautinių prekybos rūmų arbitražo teisme, tačiau arbitražo teismas, nagrinėsiantis bylą, dar nėra sudarytas. Vilniaus apygardos teismas ieškovės prašymo

¹⁰⁵ Lietuvos apeliacinio teismo 2014 m. rugsėjo 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2T-84/2014.

¹⁰⁶ *Ibid.*

¹⁰⁷ Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. spalio 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2-1433-180/2018.

taikyti laikinasias apsaugos priemones netenkino ir nurodė, kad pagal KAĮ 27 straipsnio 1 dalį šalis turi teisę prašyti Vilniaus apygardos teismo taikyti laikinasias apsaugos priemones iki arbitražinio nagrinėjimo pradžios arba iki arbitražo teismo sudarymo. Tačiau nagrinėjamu atveju jau yra pradėtas arbitražinis nagrinėjimas Tarptautinių prekybos rūmų arbitražo teisme. LAPT, tenkindamas atskirąją skundą dėl Vilniaus apygardos teismo nutarties (panaikindamas Vilniaus apygardos teismo nutartį ir perduodamas klausimą dėl laikinųjų apsaugos priemonių taikymo pirmosios instancijos teismui nagrinėti iš naujo), konstatavo, kad:

<...> atsižvelgiant į KAĮ 20 straipsnio 1 dalį ir 27 straipsnio 1 dalį, šalis turi teisę prašyti Vilniaus apygardos teismo taikyti laikinasias apsaugos priemones iki arbitražinio nagrinėjimo pradžios arba iki arbitražo teismo sudarymo, o po arbitražo teismo sudarymo šalis turi teisę prašyti taikyti laikinasias apsaugos priemones tiek Vilniaus apygardos teismo, tiek bylą nagrinėjančio arbitražo teismo.

Iš skundžiamos teismo nutarties akivaizdu, kad, sprenddamas dėl laikinųjų apsaugos priemonių taikymo (netaikymo), teismas netinkamai aiškino KAĮ 27 straipsnio 1 dalies nuostatas, taip apribodamas ieškovės teisę prašyti taikyti laikinasias apsaugos priemones, taip pat visiškai nesiaiškino ar egzistuoja CPK 144 straipsnyje nustatytos sąlygos, nesigilindamas į ieškovės pateiktą prašymą bei kartu su juo pateiktus įrodymus, kurie, ieškovės vertinimu, pagrindžia ieškovės reikalavimų arbitraže pagrįstumą bei grėsmę galimai ieškovei palankaus arbitražo teismo sprendimo įvykdymui. Iš to sprendžiama, kad pirmosios instancijos teismas pažeidė procesinės teisės, reglamentuojančios laikinųjų apsaugos priemonių taikymą, nuostatas, ir reikalavimo neišnagrinėjo.¹⁰⁸

b) laikinųjų apsaugos priemonių taikymas ir įrodymų užtikrinimas

KAĮ 27 straipsnyje reglamentuota, kad šalis turi teisę prašyti Vilniaus apygardos teismo taikyti laikinasias apsaugos priemones ar užtikrinti įrodymus iki arbitražinio nagrinėjimo pradžios arba iki arbitražo teismo sudarymo. Teismas šalies prašymu gali taikyti laikinasias apsaugos priemones ar įrodymų užtikrinimą ir po arbitražo teismo sudarymo. Atitinkamai kita šalis turi teisę CPK nustatyta tvarka prašyti užtikrinti nuostolių, galimų dėl laikinųjų apsaugos priemonių taikymo ar įrodymų užtikrinimo, atlyginimą (1 punktą); teismo atsisakymas taikyti laikinasias apsaugos priemones ar užtikrinti įrodymus nėra kliūtis šaliai arbitražinio nagrinėjimo metu prašyti arbitražo teismo taikyti laikinasias apsaugos priemones ar užtikrinti įrodymus (2 punktą).

CPK 147 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad prašymus, susijusius su laikinosiomis apsaugos priemonėmis, KAĮ numatytais atvejais nagrinėja Vilniaus apygardos teismas. Taigi laikinosios apsaugos priemonės taikomos, jei ieškinio reikalavimas, tikėtina, pagrįstas ir nesiėmus laikinųjų apsaugos priemonių teismo sprendimo įvykdymas gali pasunkėti arba pasidaryti neįmanomas (CPK 144 straipsnio 1 dalis). Pagal nuosekliai formuojamą teismų praktiką laikinųjų apsaugos priemonių taikymas galimas tik tada, kai to prašantis asmuo pateikia konkrečių duomenų ar įrodymų apie asmens, kuriam prašoma taikyti laikinasias apsaugos priemones, nesąžiningą elgesį, apie jo atliktus, atliekamus ar ketinamus atlikti veiksmus, turint tikslą išvengti kaip tik laikinųjų apsaugos priemonių prašančio asmens naudai priimto teismo sprendimo įvykdymo.¹⁰⁹ Todėl reikia įvertinti, ar asmuo, dėl kurio prašoma šias priemones taikyti, gali elgtis nesąžiningai, pavyzdžiui, siekti iššvaistyti ar perleisti turtą, taip apsunkindamas arbitražo teismo sprendimo vykdymą:

¹⁰⁸ *Ibid.*

¹⁰⁹ Lietuvos apeliacinio teismo 2019 m. liepos 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-908-464/2019.

Laikiniųjų apsaugos priemonių taikymas pats savaime materialinių vertybių nesukuria, o tik padeda išsaugoti atsakovo turtą. Grėsmė būsimo galbūt ieškovui palankaus sprendimo įvykdymui galėtų kilti tada, jei būtų duomenų, kad atsakovai ketina perleisti, įkeisti turimą turtą, jį paslėpti, sunaikinti ar imtis kitokių veiksmų, kad išvengtų galimo išieškojimo pagal būsimą arbitražo sprendimą, tačiau tokių aplinkybių apeliantas net neįrodinėjo. Nesant tokių duomenų, pats savaime turto areštas to turto kiekio ar vertės nepadidina ir neturi įtakos sprendžiant klausimą dėl laikiniųjų apsaugos priemonių taikymo.¹¹⁰

Tokiose bylose taikoma bendroji įrodinėjimo pareiga, pagal kurią pareiga įrodyti, kad nesiėmus laikiniųjų apsaugos priemonių teismo sprendimo įvykdymas gali pasunkėti arba pasidaryti nebeįmanomas, tenka ieškovui.¹¹¹ Nei KAI, nei CPK nenustatyti specialūs, konkretūs kriterijai, sprendžiant dėl laikiniųjų apsaugos priemonių taikymo tokio pobūdžio bylose. Todėl klausimas dėl laikiniųjų apsaugos priemonių taikymo sprendžiamas taikant pirmiausia bendruosius civilinės teisės principus:

Vilniaus apygardos teisme iškelta civilinė byla dėl laikiniųjų apsaugos priemonių taikymo nagrinėjama CPK nustatyta tvarka, kiek šis klausimas nereglamentuojamas Komercinio arbitražo įstatyme, vadovaujantis ekonomiškumo, šalių procesinio lygiatėsiškumo principais (CPK 7, 17 straipsniai), taip pat proporcingumo principu.¹¹²

Tais atvejais, kai pirmosios instancijos teismas sprendžia dėl laikiniųjų apsaugos priemonių taikymo, tačiau nevertina CPK 144 straipsnyje nustatytų sąlygų, laikoma, kad teismas pažeidė proceso teisės normas, kuriomis reglamentuojamas laikiniųjų apsaugos priemonių taikymas, ir reikalavimo tinkamai neišnagrinėjo:

<...> sprenddamas dėl laikiniųjų apsaugos priemonių taikymo (netaikymo), teismas netinkamai aiškino KAI 27 straipsnio 1 dalies nuostatas, taip apribodamas ieškovės teisę prašyti taikyti laikinąsias apsaugos priemones, taip pat visiškai nesiaiškino, ar egzistuoja CPK 144 straipsnyje nustatytos sąlygos, nesigilindamas į ieškovės pateiktą prašymą bei kartu su juo pateiktus įrodymus, kurie, kaip pati ieškovė vertina, pagrindžia ieškovės reikalavimų arbitraže pagrįstumą bei grėsmę galimai ieškovei palankaus arbitražo teismo sprendimo įvykdymui.¹¹³

Nagrinėjant prašymą taikyti laikinąsias apsaugos priemones, atsižvelgtina ir į tai, ar tokiomis priemonėmis nebus nepagrįstai ir neproporcingai suvaržytos asmenų, kuriems jos taikomos, galimybės vykdyti veiklą:

<...> teismo proceso pradžioje taikomos laikinosios apsaugos priemonės turi būti tokios, kad iš esmės nestabdytų ir netrikdytų įmonių ūkinės komercinės veiklos.¹¹⁴

Kadangi laikinąsias apsaugos priemones turi teisę taikyti ir arbitražo teismas, galima situacija, kai asmuo prašymą taikyti analogiškas laikinąsias apsaugos priemones pateikia tiek arbitražo teismui, tiek Vilniaus apygardos teismui. Vienoje byloje buvo nustatyta, kad arbitražo teismas

¹¹⁰ Lietuvos apeliacinio teismo 2015 m. balandžio 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-442-330/2015.

¹¹¹ Lietuvos apeliacinio teismo 2013 m. vasario 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-441/2013.

¹¹² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. kovo 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-176-219/2016.

¹¹³ Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. spalio 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2-1433-180/2018.

¹¹⁴ Lietuvos apeliacinio teismo 2013 m. vasario 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-441/2013.

2013 m. birželio 26 d. nutartimi atmetė prašymą taikyti laikinąsias apsaugos priemones (sustabdyti sutarties vykdymą) nurodydamas, kad sustabdžius sutarties vykdymą būtų sukeliama neproporcinga žala ieškovui ir trečiajam asmeniui, t. y. tokios laikinosios apsaugos priemonės taikymas būtų neproporcingas. Atsakovai 2013 m. birželio 27 d. tokį pat prašymą taikyti laikinąsias apsaugos priemones pateikė Vilniaus apygardos teismui. Pirmosios instancijos teismas, išaiškinęs, kad arbitražinio teismo nutartis dėl laikinųjų apsaugos priemonių taikymo ar atsisakymo jas taikyti savo teisine galia prilygsta teismo nutarčiai analogišku klausimu, bei nustatęs, kad atsakovų teisme pareikštas prašymas sustabdyti sutarties vykdymą yra analogiškas minėtame arbitražo teisme išnagrinėtam atsakovų prašymui, pagrįstai šį prašymą atmetė.

LApT, nagrinėdamas atskirąjį skundą dėl teismo nutarties netaikyti laikinųjų apsaugos priemonių, nurodė, kad toks pakartotinis prašymas taikyti laikinąsias apsaugos priemones galimas, tačiau turi būti grindžiamas naujomis aplinkybėmis, pateikiant tai pagrindžiančius įrodymus:

<...> teismui atmetus prašymą taikyti laikinąsias apsaugos priemones, su tokiu prašymu galima kreiptis į teismą dar kartą, tačiau tuomet teismas vertina, ar ieškovas nurodė naujas aplinkybes ar pateikė naujus įrodymus, pagrindžiančius tai, kad atsirado naujos aplinkybės, lemiančios būtinybę taikyti laikinąsias apsaugos priemones, arba išnyko pagrindai, kuriems esant laikinosios apsaugos priemonės nebuvo taikytos. Ieškovui pareiškus analogišką prašymą taikyti laikinąsias apsaugos priemones, kuris jau buvo išspręstas įsiteisėjusia teismo nutartimi, teismui nėra pagrindo iš naujo nagrinėti tokį ieškovo prašymą.¹¹⁵

Arbitražo procese šalis teisę kreiptis dėl laikinųjų apsaugos priemonių taikymo įgyvendina savo nuožiūra. Vien tai, kad asmuo kreipiasi į bendrosios kompetencijos teismą, o ne į arbitražo teismą dėl laikinųjų apsaugos priemonių taikymo, negali būti laikoma piktnaudžiavimu procesu:

Apelianto nurodomas argumentas, jog pareiškėjai piktnaudžiavo procesu ir bandė jį vilkinti pareiškdami prašymą taikyti laikinąsias apsaugos priemones iki ieškinio arbitražo teismui padavimo dienos, nors galėjo pateikti Vilniaus komercinio arbitražo teismui pranešimą apie arbitražą, kuriame iš esmės būtų pakakę nurodyti tą pačią informaciją, kokia buvo pateikta prašyme taikyti laikinąsias apsaugos priemones, nepagrįstas, nes pareiškėjai turi teisę pasirinkti, kokių teisių gynimo būdų jiems naudotis, ir šiuo atveju pasirinkę prašymo taikyti laikinąsias apsaugos priemones iki ieškinio arbitražo teismui padavimo dienos padavimą Vilniaus apygardos teismui, kaip numatyta Komercinio arbitražo įstatymo 27 straipsnio 1 dalyje, jie negali būti pripažinti kaip netinkamai besinaudojantys procesinėmis teisėmis ar vilkinantys procesą asmenys.¹¹⁶

CPK 80 straipsnyje 5 dalyje reglamentuojami klausimai, susiję su žyminio mokesčio mokėjimu tokiose bylose. Už prašymus taikyti laikinąsias apsaugos priemones arba įrodymų užtikrinimo ar rinkimo priemones, susijusias su nacionaliniuose ar užsienio arbitražuose arba užsienio teismuose nagrinėjamomis bylomis, taip pat susijusias su nacionaliniuose ar užsienio arbitražuose arba užsienio teismuose nagrinėtinomis bylomis (iki ieškinio atitinkamam teismui ar arbitražui pareiškimo), mokamas vieno šimto eurų žyminis mokeskis.

¹¹⁵ Lietuvos apeliacinio teismo 2013 m. rugsėjo 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-2139/2013.

¹¹⁶ Lietuvos apeliacinio teismo 2014 m. vasario 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-271/2014.

ARBITRAŽAS IR EUROPOS SĄJUNGOS TEISĖS TAIKYMAS

Pagal bendrąją taisyklę ES teisės aktai, kuriais reglamentuojamas tarpvalstybinis civilinis procesas, nėra taikomi ginčams, susijusiems su arbitražu. ES teisės aktų netaikymo išimtis arbitražui nustatytos kai kuriuose teisės aktuose, reglamentuojančiuose tarpvalstybinį civilinį procesą: Briuselis Ia reglamente, Europos ieškinių dėl nedidelių sumų reglamente, Europinio sąskaitos blokavimo įsakymo reglamente.

Briuselis Ia reglamentas, kuriuo nustatomos pagrindinės tarpvalstybinių ginčų civilinėse ir komercinėse bylose jurisdikcijos bei ES valstybių narių teismų sprendimo pripažinimo ir leidimo vykdyti taisyklės, nėra taikomas arbitražui.¹¹⁷ Taigi Briuselis Ia reglamentas nėra taikomas nei arbitražo ginčo jurisdikcijai, nei arbitražo sprendimų pripažinimui ir leidimui vykdyti. Briuselis Ia reglamento taikymo arbitražui taisyklės detalizuojamos šio reglamento konstatuojamosios dalies 12 punkte: šis reglamentas neturėtų būti taikomas arbitražui. Jokia šio reglamento nuostata neturėtų būti užkertamas kelias valstybės narės teismui, į kurį buvo kreiptasi pateikiant ieškinį dėl dalyko, dėl kurio šalys sudarė arbitražinį susitarimą, nukreipti šalis į arbitražo procesą arba sustabdyti ar nutraukti bylos nagrinėjimą, arba nagrinėti, ar arbitražinis susitarimas pagal jo nacionalinę teisę yra niekinis, negaliojantis arba negali būti įvykdytas. Valstybės narės teismo priimtam sprendimui dėl to, ar arbitražinis susitarimas yra niekinis, negaliojantis arba negali būti įvykdytas, neturėtų būti taikomos šiame reglamente nustatytos taisyklės dėl pripažinimo ir vykdymo, neatsižvelgiant į tai, ar teismas tokį sprendimą priėmė sprenddamas pagrindinį ar šalutinį klausimą. Kita vertus, tuo atveju, kai valstybės narės teismas, naudodamasis jurisdikcija pagal šį reglamentą arba pagal nacionalinę teisę, nustatė, kad arbitražinis susitarimas yra niekinis, negaliojantis arba negali būti įvykdytas, tai neturėtų kliudyti pripažinti teismo sprendimą dėl bylos esmės ir, atitinkamu atveju, jį vykdyti pagal šį reglamentą. Tai neturėtų daryti poveikio valstybių narių teismų kompetencijai spręsti dėl arbitražo sprendimų pripažinimo ir vykdymo pagal Niujorko konvenciją, kuriai yra suteikiama pirmenybė prieš šį reglamentą. Šis reglamentas neturėtų būti taikomas jokiame ieškiniui ar šalutiniame procesui, susijusiam visų pirma su arbitražo teismo formavimu, arbitrų įgaliojimais, arbitražo procedūros eiga ar bet kuriais kitais tokios procedūros aspektais, taip pat jokiame ieškiniui ar teismo sprendimui dėl arbitražo sprendimo panaikinimo, peržiūros, apskundimo, pripažinimo ar vykdymo; Išsamiai arbitražo ir Briuselis Ia reglamento suderinamumo problematika aptariama teisės doktrinoje.¹¹⁸ Tačiau išimtis dėl Briuselis Ia reglamento taikymo arbitražui yra tais atvejais, kai prašoma pripažinti ir leisti vykdyti arbitražo teismo sprendimą dėl laikinųjų apsaugos priemonių taikymo.

Teismų praktikoje pripažinta, kad Briuselio konvencijos netaikymas arbitražo naudai pagrįstas tuo, jog tarptautiniuose susitarimuose, ypač Niujorko konvencijoje, nustatytos taisyklės, taikytinos ne pačių arbitrų, o susitariančiųjų valstybių teismų. Briuselio konvencijos susitariančiosios šalys iš Briuselio konvencijos taikymo srities pašalino arbitražą kaip dalyką dėl to, kad šis jau

¹¹⁷ Briuselis Ia reglamento 1 straipsnio 2 dalies d punktas.

¹¹⁸ Dickinson, Andrew, Lein, Eva. *The Brussels I Regulation Recast*, Oxford University Press, 2015, p. 74–87.

reglamentuojamas tarptautiniuose susitarimuose; iš Briuselio konvencijos taikymo srities arbitražas kaip dalykas pašalintas apskritai, įskaitant ir procesus dėl arbitražo, inicijuotus valstybės teismuose.¹¹⁹

Rich byloje nurodyta, kad siekiant nustatyti, ar ginčas patenka į Briuselio konvencijos taikymo sritį, reikia vertinti tik ginčo dalyką.¹²⁰ Šioje byloje pripažinta, kad vidaus teismas, paskirdamas arbitražą, taiko valstybės priemonę sudarant arbitražą. Tokia priemonė patenka į arbitražo sritį ir yra konvencijos netaikymo išimtis, nustatyta Briuselio konvencijos 1 straipsnio 4 punkte.¹²¹ *Van Uden* byloje kilo klausimas, ar Briuselio konvencija taikoma dėl laikinųjų apsaugos priemonių (angl. *provisional measures*), pritaikytų nagrinėjant ginčą iš esmės arbitraže, pripažinimo. Teismas pažymėjo, kad laikinosios apsaugos priemonės nėra iš esmės papildomos arbitražo procesui, bet taikomos tokiam procesui vykstant ir yra laikomos pagalbinėmis priemonėmis. Jos susijusios ne su pačiu arbitražu, bet su įvairių teisių apsauga. Jų vieta Briuselio konvencijos taikymo srityje nustatoma ne pagal jų pobūdį, bet teisių, kurioms apsaugoti jos skirtos, pobūdį.¹²² Atsižvelgdamas į tai, teismas padarė išvadą, kad laikinųjų apsaugos priemonių taikymas siejamas su klausimu, kuris patenka į *ratione materiae* Briuselio konvencijos taikymą ir Briuselio konvencija taikoma, net jei ginčas iš esmės nagrinėjamas arbitraže.¹²³ *West Tankers* byloje spręstas klausimas dėl galimybės apriboti teisę kreiptis į teismą (angl. *anti-suit injunction*). Teismas konstatavo, kad valstybės narės teismo nustatytas įpareigojimas, kuriuo asmeniui draudžiama pradėti arba tęsti procesą kitos valstybės narės teisme vadovaujantis tuo, kad toks procesas pažeidžia arbitražinį susitarimą, prieštarauja Briuselis I reglamentui.¹²⁴

Ginčo objekto kriterijus sprendžiant dėl Briuselis I reglamento taikymo pripažįstamas ir kasacinio teismo praktikoje. LAT vienoje byloje konstatavo, kad nors ieškinys paduotas dėl arbitražinės išlygos pripažinimo negaliojančia, arbitražinės išlygos teisėtumo vertinimas yra preliminarus klausimas ginčiui dėl rangos sutarties kaip tokios vykdymo.¹²⁵

Nemokumo reglamente nustatomos taikytinos teisės taisyklės, kai ginčas nagrinėjamas arbitraže. Nemokumo bylos pasekmės nebaigtoms nagrinėti teismo arba nebaigtoms nagrinėti arbitražo byloms, susijusioms su teisėmis arba turtu, kurios sudaro nemokaus skolininko turto dalį, taikytina teisė turėtų būti tos valstybės narės, kurioje nagrinėjama teismo byla arba kurioje yra arbitražo vieta, teisė. Vis dėlto ši taisyklė neturėtų turėti poveikio nacionalinėms taisyklėms dėl arbitražo sprendimų pripažinimo ir vykdymo.¹²⁶

Valstybės, kurioje iškelta byla, teisė nustato tos bylos iškėlimo sąlygas, jos eigą ir užbaigimą. Visų pirma ji nustato nemokumo bylą pasekmes individualių kreditorių iškeltoms byloms, išskyrus nebaigtas nagrinėti bylas.¹²⁷ Taip pat reglamente nustatyta, kad nemokumo bylos pasekmes nebaigtoms nagrinėti teismo arba nebaigtoms nagrinėti arbitražo byloms, susijusioms su turtu arba teisėmis, kurie sudaro nemokaus skolininko turto dalį, reglamentuoja tik tos valstybės narės,

¹¹⁹ Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 1991 m. liepos 25 d. sprendimas byloje *Marc Rich & Co. AG prieš Società Italiana Impianti PA*, bylos Nr. C-190/89, para. 18.

¹²⁰ *Ibid.*, para. 26.

¹²¹ *Ibid.*, para. 19.

¹²² Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 1998 m. lapkričio 17 d. sprendimas byloje *Van Uden Maritime BV, trading as Van Uden Africa Line prieš Kommanditgesellschaft in Firma Deco-Line ir kiti*, bylos Nr. C-391/95, para. 33.

¹²³ *Ibid.*, para. 34.

¹²⁴ Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2009 m. vasario 10 d. sprendimas byloje *Allianz SpA ir Generali Assicurazioni Generali SpA prieš West Tankers Inc*, bylos Nr. C-185/07, para. 34.

¹²⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. kovo 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-116/2010.

¹²⁶ Nemokumo reglamento preambulės 73 punktas.

¹²⁷ Nemokumo reglamento 7 straipsnio 2 dalies f punktas.

kurioje nagrinėjama ta teismo byla arba kurioje yra arbitražo teismo buveinė, teisė.¹²⁸ Nemokumo bylos suprantamos kaip Nemokumo reglamento A priede išvardytos bylos.¹²⁹ Nemokumo reglamento 18 straipsnis nustato taikomą teisę nemokumo proceso sukeliama poveikį nagrinėjamoms byloms teisme ar arbitražo teisme, kai yra pradamas nemokumo procesas. Šis straipsnis nustato bendros taikytinos teisės taisyklės išimtį (lot. *lex fori concursus*)¹³⁰ ir tai, kad nemokumo bylos iškėlimo pasekmės bus nustatomos tik pagal valstybės narės, kurioje vyksta ginčas, teisę (lot. *lex fori processus*)¹³¹. Jei ginčas nagrinėjamas trečiojoje valstybėje (ne Europos Sąjungos valstybėje narėje), bus taikomos vidaus teisės taisyklės.¹³² Sąvoka „bylos“ pagal Nemokumo reglamento 18 straipsnį turėtų būti aiškinama kaip bet koks bylinėjimasis dėl reikalavimo egzistavimo, galiojimo, turinio ar dydžio.¹³³

Taikant Nemokumo reglamento 18 straipsnį, reikia įvertinti, kad jo taikymas siejamas su skolininko turtu (turto dalimi). Tai reiškia, kad jis siejamas su arbitražo teismo procesu, kuriame sprendžiamas bet koks klausimas su skolininko turtu (ginčas dėl esmės, sprendimas dėl laikinųjų apsaugos priemonių, sumarinis procesas), tačiau jis netaikomas vykdymo proceso priemonėms. Be to, šio straipsnio taikymas nepriklauso nuo šalių procesinės padėties, t. y. ar nemokus asmuo yra ieškovas ar atsakovas.¹³⁴ Platus šio straipsnio taikymas lemia, kad jis taikomas nepaisant, ar ginčas yra nagrinėjamas dėl ginčų, kylančių tiek iš sutartinių teisinių santykių, tiek iš delikto.¹³⁵

Taip pat pažymėtinas minėto straipsnio taikymo laike aspektas. Sąvoka „nebaigta nagrinėti byla“ turėtų būti suprantama autonomiškai. Pagrindinis taikymo laike aspektas tas, kad ieškovas jau būtų atlikęs reikiamus veiksmus pagal *lex fori concursus* (bankroto proceso teisę), jog procesas būtų pradėtas prieš nemokumo proceso pradžią.¹³⁶ Nemokumo proceso pradžia (bylos iškėlimo momentas) apibrėžiamas kaip momentas, kai įsiteisėja teismo sprendimas, kuriuo iškeliamas nemokumo byla, neatsižvelgiant į tai, ar teismo sprendimas yra galutinis.¹³⁷

Teismų praktikoje, be kita ko, yra nagrinėti ginčai dėl **Europinio sąskaitos blokavimo įsakymo reglamento** taikymo, kai ginčas iš esmės nagrinėjamas arbitražo teisme. Vienoje byloje nustatyta, kad šalių ginčas iš esmės buvo nagrinėjamas arbitražo teisme¹³⁸. Apeliantės prašymu Vilniaus apygardos teismas nutartimi civilinėje byloje taikė laikinąsias apsaugos priemones – atsakovės turto areštą. Vėliau apeliantė toje pačioje byloje pateikė prašymą teismui išduoti europinį sąskaitos blokavimo įsakymą, jo poreikį motyvuodama tuo, kad, vykdant Vilniaus apygardos teismo nutartį, paaiškėjo, jog areštuotas atsakovės turtas yra apsunkintas hipoteka bei areštais kitose civilinėse bylose ir kitomis aplinkybėmis. Pirmosios instancijos teismas nutartimi atsisakė išduoti europinį sąskaitos blokavimo įsakymą. LApT nutartį paliko nepakeistą ir pripažino, kad Europinio sąskaitos blokavimo įsakymo reglamentas gali būti taikomas tik tuo atveju, kai ginčas nagrinėjamas teisme, bet ne arbitraže:

¹²⁸ Nemokumo reglamento 18 straipsnis.

¹²⁹ Nemokumo reglamento 2 straipsnio 4 dalis.

¹³⁰ Nemokumo reglamento 7 straipsnis.

¹³¹ Bork, Reinhard, van Zwieten, Kristin. *Commentary on the European Insolvency Regulation*, Oxford University Press 2016, p. 300.

¹³² *Ibid.*

¹³³ *Ibid.*, p. 301.

¹³⁴ *Ibid.*, p. 301–302.

¹³⁵ *Ibid.*

¹³⁶ *Ibid.*, p. 303.

¹³⁷ Nemokumo reglamento 2 straipsnio 8 punktas.

¹³⁸ Lietuvos apeliacinio teismo 2017 m. lapkričio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2-1387-178/2017.

Šios nuostatos teikia pagrindą manyti, kad jurisdikciją dėl blokavimo įsakymo išdavimo turi tik nagrinėjantis byla iš esmės teismas. Akivaizdu, kad teismo sprendžiamas klausimas dėl laikinųjų apsaugos priemonių, blokavimo įsakymo išdavimo siekiant užtikrinti būsimo arbitražo sprendimo įvykdymą, negali būti vertinamas kaip ginčo nagrinėjimas iš esmės. Paminėti motyvai, teisėjų kolegijos vertinimu, leidžia manyti, jog europinio sąskaitos blokavimo įsakymo institutas neturėtų būti taikomas teismo, kuris bylos iš esmės nenagrinėja, t. y. ir atvejais, kai ginčas nagrinėjamas arbitraže.¹³⁹

¹³⁹ *Ibid.*

ARBITRAŽAS EUROPOS ŽMOGAUS TEISIŲ TEISMO PRAKTIKOJE

Asmuo, sudarydamas arbitražinį susitarimą, savanoriškai atsisako ne tik Konstitucijoje, CPK, bet ir Konvencijoje įtvirtintos teisės kreiptis į teismą. Savarankiškas teismo proceso atsisakymas dėl ginčo sprendimo arbitražo teisme yra suderinamas su Konvencijos 6 straipsniu.¹⁴⁰ Visuotinai pripažįstama, kad Konvencijos teisių atsisakymas būtų laikomas teisėtu, jis turi atitikti tokias sąlygas: a) privalo būti aiškus ir neabejotinas; b) išreikštas; c) asmeniui suprantamas; d) nepažeisti viešojo intereso.¹⁴¹ Teisės atsisakymas turi atitikti minimalias garantijas, atsižvelgiant į jos (šios teisės) svarbą.¹⁴² Toks atsisakymas (angl. *waiver*), kuris yra naudingas asmeniui ir teisingumo administravimui, iš esmės nepažeidžia Konvencijos.¹⁴³ Tačiau teisė kreiptis į teismą per daug svarbi tam, kad negalėtų vien dėl to, jog asmuo yra susitarimo, pasiekto vykstant procesui, kuris yra teismo proceso alternatyva, šalis. Europos Tarybos valstybių narių viešosios tvarkos (pranc. *ordre public*) srityje bet kokiai priemonei ar sprendimui, kuriuo tariamai pažeidžiamas Konvencijos 6 straipsnis, reikia itin atidaus įvertinimo.¹⁴⁴ Spręsdamas dėl arbitražo proceso teisėtumo EŽTT vertina, be kita ko, taikomą teisinį reglamentavimą arbitražo procesui ir vidaus teismų kontrolę pagal šį reglamentavimą.¹⁴⁵ Byloje *Suovaniemi ir kiti prieš Suomiją* išsamiai aptartas Konvencijos teisių ir ginčo nagrinėjimo arbitražo teisme atsisakymas:

Tačiau toks atsisakymas nėra būtinai vertinamas kaip atsisakymas visų 6 straipsnyje numatytų teisių. <...> Atsisakymas gali būti leidžiamas dėl konkrečių teisių, bet ne dėl kitų konkrečių teisių. Skirtumas turi būti daromas net ir tarp skirtingų 6 straipsnyje nustatytų teisių. Todėl pagal teismų praktiką akivaizdu, kad teisės į viešą nagrinėjimą

¹⁴⁰ Europos žmogaus teisių komisijos 1982 m. spalio 12 d. sprendimas byloje *Bramelid ir Malmström prieš Švediją*, pareiškimų Nr. 8588/79 ir 8589/79.

¹⁴¹ Hörnle, Julia. *Cross-border Internet Dispute Resolution*, Cambridge University Press, 2009, p. 107.

¹⁴² Europos Žmogaus Teisių Teismo 2016 m. kovo 1 d. sprendimas byloje *Tabbane prieš Šveicariją*, pareiškimo Nr. 41069/12, para. 31.
Pranc. <...> *cette renonciation n'était pas entourée du minimum de garanties correspondant à son importance.*

¹⁴³ Europos žmogaus teisių komisijos 1980 m. vasario 27 d. sprendimas byloje *Deweer prieš Belgiją*, pareiškimo Nr. 6903/75, para. 49.

¹⁴⁴ *Ibid.*, para. 50.

¹⁴⁵ Europos Žmogaus Teisių Teismo 1999 m. vasario 23 d. sprendimas byloje *Suovaniemi ir kiti prieš Suomiją*, pareiškimo Nr. 31737/96.

Angl. *In deciding this question the Court limits itself to the particular circumstances of the present case, which concerned arbitral proceedings. In doing this it takes account also of the applicable legislative framework for arbitration proceedings and the control exercised by the domestic courts within that framework.*

*gali būti teisėtai atsisakyta net ir teismo procese <...>. Ta pati taisyklė taikoma a fortiori arbitražo procese, kurio vienas esminių tikslų neretai yra viešumo išvengimas.*¹⁴⁶

Teisės doktrinoje aiškinant *Suovaniemi ir kiti prieš Suomiją* priimtą sprendimą nurodoma, kad aplinkybė, jog šalys sudarė arbitražinį susitarimą ir atsisakė savo teisės nagrinėti bylą viešai teisme, nereiškia, kad jos atsisakė visų teisėto proceso (angl. *due process*) teisių (pavyzdžiui, teisės į nešališką arbitražą).¹⁴⁷ Tačiau sprendžiant dėl Konvencijoje nustatytų teisių atsisakymo, išskiriami du atsisakymo tipai: vienas tipas siejamas su atsisakymu teisės ginčą spręsti teisme (sudaromas arbitražinis susitarimas), antras tipas siejamas su konkrečių teisių esant konkrečioms aplinkybėms atsisakymu, pavyzdžiui, šalis patvirtina kitos šalies pasiūlytą arbitro kandidatūrą arba jos nepatvirtina, nors ir žino dėl interesų konflikto, kurį atskleidė arbitras.¹⁴⁸

Klausimas dėl Konvencijos 6 straipsnio taikymo arbitražo procese spęstas bylose: *Deweer prieš Belgiją*¹⁴⁹, *Suovaniemi ir kiti prieš Suomiją*¹⁵⁰, *Transado-Transportes Fluviais do Sado, S. A., prieš Portugaliją*¹⁵¹, *Tabbane prieš Šveicariją*¹⁵², *Lithgow ir kiti prieš Jungtinę Karalystę*¹⁵³, *Suda prieš Čekijos Respubliką*¹⁵⁴, *Mutu ir Pechstein prieš Šveicariją*¹⁵⁵. Pažymėtina, kad EŽTT praktikoje pripažinta, jog arbitražas gali būti prilyginamas teismui Konvencijos 6 straipsnio 1 punkto prasme.¹⁵⁶ Konvencijos 6 straipsnio 1 punkto taikymas arbitražo teisme yra išsamiai aptartas teisės doktrinoje.¹⁵⁷

Pripažįstama, kad, atsižvelgiant į Konvencijos vertikalų taikymą ir valstybių narių pareigą užtikrinti Konvencijos laikymąsi, arbitražo teismai turėtų remtis Konvencijos 6 straipsnio garantijomis tiesiogiai.¹⁵⁸ Konvencijos 6 straipsnyje nustatyti keli teisės į teisingą procesą elementai:

- 1) teisė kreiptis į teismą (teisminės gynybos prieinamumą);
- 2) teisė į teisingą bylos nagrinėjimą;
- 3) įstatymu įsteigtas nešališkas ir nepriklausomas teismas;
- 4) viešas bylos nagrinėjimas;
- 5) bylos išnagrinėjimas per kuo trumpiausią laiką.

¹⁴⁶ *Ibid.*

Angl. *Even so, such a waiver should not necessarily be considered to amount to a waiver of all the rights under Article 6. As indicated by the cases cited in the previous paragraph, an unequivocal waiver of Convention rights is valid only insofar as such waiver is "permissible". Waiver may be permissible with regard to certain rights but not with regard to certain others. A distinction may have to be made even between different rights guaranteed by Article 6. Thus, in the light of the case-law it is clear that the right to a public hearing can be validly waived even in court proceedings <...>. The same applies, a fortiori, to arbitration proceedings, one of the very purposes of which is often to avoid publicity.*

¹⁴⁷ Hörnle, Julia. *Cross-border Internet Dispute Resolution*, Cambridge University Press, 2009, p. 106.

¹⁴⁸ *Ibid.*

¹⁴⁹ Europos žmogaus teisių komisijos 1980 m. vasario 27 d. sprendimas byloje *Deweer prieš Belgiją*, pareiškimo Nr. 6903/75.

¹⁵⁰ Europos Žmogaus Teisių Teismo 1999 m. vasario 23 d. sprendimas byloje *Suovaniemi ir kiti prieš Suomiją*, pareiškimo Nr. 31737/96.

¹⁵¹ Europos Žmogaus Teisių Teismo 2003 m. gruodžio 16 d. sprendimas byloje *Transado-Transportes Fluviais do Sado, S. A., prieš Portugaliją*, pareiškimo Nr. 35943/02.

¹⁵² Europos Žmogaus Teisių Teismo 2016 m. kovo 1 d. sprendimas byloje *Tabbane prieš Šveicariją*, pareiškimo Nr. 41069/12.

¹⁵³ Europos žmogaus teisių komisijos 1986 m. liepos 8 d. sprendimas byloje *Lithgow ir kiti prieš Jungtinę Karalystę*, pareiškimo Nr. 9006/80.

¹⁵⁴ Europos Žmogaus Teisių Teismo 2010 m. spalio 28 sprendimas byloje *Suda prieš Čekijos Respubliką*, pareiškimo Nr. 1643/06.

¹⁵⁵ Europos Žmogaus Teisių Teismo 2018 m. spalio 2 d. sprendimas byloje *Mutu ir Pechstein prieš Šveicariją*, pareiškimų Nr. 40575/10 ir Nr. 67474/10.

¹⁵⁶ *Ibid.*, para. 149.

¹⁵⁷ Petkutė-Gurienė, Jurgita. „Komeracinis arbitražas ir teisingo bylos nagrinėjimo garantijos pagal Europos žmogaus teisių konvencijos 6(1) straipsnį“, *Jurisprudencija* 24 (2), 2017, p. 465–489.

¹⁵⁸ *Ibid.*, p. 477.

Konvencijos 6 straipsnio 1 punkto garantijos gali būti taikomos visa apimtimi, taikomos ribotai arba apskritai netaikomos priklausomai nuo konkrečios garantijos bei nuo bylos aplinkybių visumos.¹⁵⁹ Konvencijos 6 straipsnio 1 punkto garantijos visa apimtimi taikomos ginčų sprendimui privalomame arbitraže, t. y. tokiaame arbitraže, į kurį šalys privalo kreiptis pagal įstatymą.¹⁶⁰ Tačiau sutartinio arbitražo (angl. *voluntary arbitration*) atveju, kai šalys laisva valia pasirenka spręsti ginčus ne teisme, o arbitražo teisme, EŽTT praktika nepateikia visa apimančio išaiškinimo dėl Konvencijos 6 straipsnio santykio su sutartiniu arbitražu.

Byloje *Lithgow ir kiti prieš Jungtinę Karalystę* teismas sprendė dėl įstatymu nustatyto privalomo arbitražo proceso, skirto kolektyviniams ginčams spręsti. Teismas atkreipė dėmesį, kad tokiau apribojimu siekta teisėtų tikslų, konkrečiai – siekio išvengti, taikant didelio masto nusavinimo priemones, daug skirtingų ieškinių ir procesų, inicijuotų atskirų asmenų.¹⁶¹ Teismas pripažino privalomo arbitražo proceso teisėtumą.

Byloje *Transado-Transportes Fluviais do Sado, S. A., prieš Portugaliją* ginčas kilo dėl to, ar asmens atsisakymas ginčą spręsti bendrosios kompetencijos teisme ir arbitražinis procesas buvo teisėti. Teismas konstatavo, kad Konvencijos 6 straipsnis neprieštarauja arbitražo teismų, kurie sprendžia tam tikrus ginčus, steigimui. Be to, sąvoka „teismas“ pagal Konvencijos 6 straipsnio 1 punktą nereiškia būtinai tik įprasto teismo, kuris yra integruota valstybės teismų sistemos dalis.¹⁶² Šioje byloje nustatyta, kad pats pareiškėjas susitarime nusprendė apriboti bendrosios kompetencijos teismų jurisdikciją dėl konkrečių ginčų, galinčių kilti iš koncesijos sutarties vykdymo.¹⁶³ Pareiškėjas byloje teigė, kad procesas nebuvo teisėtas. Tačiau EŽTT pažymėjo, kad pareiškėjas galėjo pateikti savo argumentus, kuriuos laikė reikšmingais, taip pat kaip ir kita šalis.¹⁶⁴ Teisė paduoti apeliacinį skundą dėl arbitražo teismo sprendimo nebuvo nustatyta, tačiau kaip tik pats pareiškėjas susitarime pasirinko įrašyti tokią išlygą į koncesijos susitarimą. Teismas konstatavo, kad niekas neriboja asmens atsisakyti tam tikrų teisių, kai toks atsisakymas yra teisėtas ir nedviprasmiškas.¹⁶⁵

Byloje *Suda prieš Čekijos Respubliką* buvo nustatyta, kad pareiškėjas turėjo akcijų vienoje Čekijos įmonėje. Visuotiniame įmonės susirinkime buvo nuspręsta nutraukti įmonės veiklą ir jos turtą perduoti pagrindiniam įmonės akcininkui (pareiškėjas balsavo prieš tokį sprendimą), kuris buvo įgyvendintas įmonei ir pagrindiniam akcininkui sudarius susitarimą. Sutartyje buvo numatytas dviejų mėnesių laikotarpis, per kurį akcininkai turėjo teisę sutarties kainą įvertinti iš naujo. Toks įvertinimas galėjo būti atliekamas arbitražo teisme pagal sutartyje numatytą arbitražinę išlygą. Pareiškėjas kreipėsi į teismą dėl savo teisių apsaugos, ginčijo akcijų pardavimo sutartį, tačiau vidaus teismai ieškinį atmetė, nes buvo pateiktas trečiųjų šalių sudarytas arbitražinis susitarimas. Taigi šioje byloje reikšminga aplinkybė buvo ta, kad pats pareiškėjas neapribojo nei savo teisės kreiptis

¹⁵⁹ *Ibid.*, p. 473.

¹⁶⁰ Europos žmogaus teisių komisijos 1987 m. kovo 4 d. sprendimas byloje *R. prieš Šveicariją*, pareiškimo Nr. 10881/84, para. 100; Europos Žmogaus Teisių Teismo 2016 m. kovo 1 d. sprendimas byloje *Tabbane prieš Šveicariją*, pareiškimo Nr. 41069/12, p. 26.

¹⁶¹ Europos žmogaus teisių komisijos 1986 m. liepos 8 d. sprendimas byloje *Lithgow ir kiti prieš Jungtinę Karalystę*, pareiškimo Nr. 9006/80, para. 197.

¹⁶² Europos Žmogaus Teisių Teismo 2003 m. gruodžio 16 d. sprendimas byloje *Transado-Transportes Fluviais do Sado, S. A., prieš Portugaliją*, pareiškimo Nr. 35943/02, para. 2: *La Cour relève d'emblée que l'article 6 ne s'oppose pas à la création de tribunaux arbitraux afin de juger certains litiges. D'ailleurs, par « tribunal » l'article 6 § 1 n'entend pas nécessairement une juridiction de type classique, intégrée aux juridictions ordinaires du pays.*

¹⁶³ *Ibid.*, para. 2.

¹⁶⁴ *Ibid.*

¹⁶⁵ *Ibid.*

į bendrosios kompetencijos teismą, nei Konvencijos 6 straipsnio 1 punkte numatytų garantijų taikymo.¹⁶⁶

EŽTT nustatė, kad įmonių vidaus teisinis reglamentavimas gali nustatyti prievolę mažiesiems akcininkams parduoti savo akcijas didiesiems akcininkams. Siekiant tokiais atvejais išvengti neproporcingo teisių suvaržymo, mažiesiems akcininkams turi būti suteiktos atitinkamos gynybos priemonės (pranc. *moyens de défense appropriés*). Tačiau šiuo atveju pareiškėjo įpareigojimas kreiptis dėl savo teisių gynimo į arbitražą neatitinka Konvencijos 6 straipsnio 1 punkte numatytų garantijų, kurių suinteresuotas asmuo neatsisakė.¹⁶⁷ EŽTT šioje byloje konstatavo Konvencijos 6 straipsnio 1 punkto pažeidimą.

Byloje *Tabbane prieš Šveicariją* teismas pakartojo, kad, atsižvelgiant į naudą suinteresuotiems asmenims ir teisingumo administravimui, arbitražinė išlyga sutartyje iš esmės neprieštarauja Konvencijai.¹⁶⁸ Tokiu atveju turi būti skiriamas pasirenkamas ir privalomas arbitražas (pranc. *volontaire et arbitrage forcé*). Kai nustatomas privalomas arbitražas, nustatytas įstatymu, šalys neturi jokios galimybės nenagrinti ginčo arbitraže. Tokiu atveju turi būti užtikrinamos Konvencijos 6 straipsnio 1 punkte nustatytos garantijos.¹⁶⁹ Tačiau kai nustatomas laisvai pasirenkamas arbitražas, problemų dėl Konvencijos 6 straipsnio taikymo nekyla. Šalys yra laisvos apriboti bendrosios kompetencijos teismų jurisdikciją spręsti tam tikrus ginčus, galinčius kilti iš sutarties vykdymo. Sudarydamos arbitražinį susitarimą, šalys savo noru atsisako tam tikrų Konvencijos garantuojamų teisių. Toks atsisakymas nepažeidžia Konvencijos, jei yra laisvas, teisėtas ir neabejotinas (pranc. *libre, licite et sans équivoque*).¹⁷⁰ Tačiau Konvencijos garantuojamų teisių atsisakymas turi atitikti tam tikras minimalias garantijas pagal jų svarbą.¹⁷¹

Šioje byloje nustatyta, kad šalys susitarime atsisakė bet kokio arbitražo sprendimo apskundimo. Atsižvelgdamas į arbitražinės išlygos tekstą (*né viana šalis neturi teisės apskusti sprendimo teisme* (angl. *The decision of the arbitration shall be final and binding and neither party shall have any right to appeal such decision to any court of law*)), teismas sprendė, kad tokia išvada yra pagrįsta.¹⁷² EŽTT pripažino, kad atsisakymas atitiko minimalius reikalavimus atsižvelgiant į tokio veiksmo svarbą. Taip pat pažymėjo, kad pareiškėjas pats galėjo pasirinkti arbitražą. Pastarasis kartu su kitais dviem arbitrais susitarė dėl arbitražo vietos Ženevoje, todėl Šveicarijos teisė buvo taikoma arbitražui. EŽTT nurodė, kad vidaus teismas tinkamai vertino pareiškėjo argumentus ir įvertino visas faktines bei teises aplinkybes, kurios buvo objektyviai reikšmingos ginčo sprendimui.¹⁷³

Mutu ir Pechstein prieš Šveicariją yra viena naujausių EŽTT bylų, susijusių su Konvencijos 6 straipsnio taikymu arbitražo procesui. Šioje byloje ginčas kilo dėl tarptautinio sporto arbitražo priimtų sprendimų byloje, kuriose šalys buvo profesionalūs sportininkai, teisėtumo. Teismas pakartojo formuojamą praktiką, kad arbitražinis susitarimas gali būti laikomas atsisakymu visų ar dalies Konvencijos 6 straipsnyje nustatytų garantijų. Tokiu atveju vertinama, ar toks sutikimas buvo laisvas, teisėtas ir neabejotinas pagal formuojamą praktiką.¹⁷⁴

¹⁶⁶ Europos Žmogaus Teisių Teismo 2010 m. spalio 28 d. sprendimas byloje *Suda prieš Čekijos Respubliką*, pareiškimo Nr. 1643/06, para. 50.

¹⁶⁷ *Ibid.*, para. 55.

¹⁶⁸ Europos Žmogaus Teisių Teismo 2016 m. kovo 1 d. sprendimas byloje *Tabbane prieš Šveicariją*, pareiškimo Nr. 41069/12, para. 25.

¹⁶⁹ *Ibid.*, para. 26.

¹⁷⁰ *Ibid.*, para. 27.

¹⁷¹ *Ibid.*

¹⁷² *Ibid.*, para. 30.

¹⁷³ *Ibid.*, para. 31.

¹⁷⁴ Europos Žmogaus Teisių Teismo 2018 m. spalio 2 d. sprendimas byloje *Mutu ir Pechstein prieš Šveicariją*, pareiškimų Nr. 40575/10 ir Nr. 67474/10, para. 103.

Apibendrintai galima teigti, kad teisės kreiptis į teismą atsisakymas sudarant arbitražinį susitarimą pagal EŽTT praktiką turi atitikti šias sąlygas:

- 1) aiškumą;
- 2) sudarymą laisva valia (be valios apribojimų (angl. *without constraint*));
- 3) minimalias garantijas, proporcingas atsisakymo svarbai.¹⁷⁵

Atkreiptinas dėmesys, kad EŽTT praktikoje pripažįstama, jog valstybės atsakomybės klausimas EŽTT gali būti keliamas, jeigu valstybės teismas nepanaikino arbitražo teismo sprendimo arba pripažino ir leido jį vykdyti, nors arbitražo sprendimu buvo pažeistos Konvencijos 6 straipsnio garantijos, kurios tokiu atveju turi būti vertinamos atsižvelgiant į tai, jog šalys atsisakė ginčus spręsti valstybės teisme, taip atsisakydamos teisės į teisminę gynybą garantijų taikymo visa apimtimi.¹⁷⁶

¹⁷⁵ Petkutė-Gurienė, Jurgita. „Komeracinis arbitražas ir teisingo bylos nagrinėjimo garantijos pagal Europos žmogaus teisių konvencijos 6 (1) straipsnį“, *Jurisprudencija* 24 (2), 2017, p. 479.

¹⁷⁶ *Ibid.*, p. 473.

ARBITRUOTINUMAS

Ne visi ginčai gali būti nagrinėjami arbitražo teisme (arbitruotini). Arbitruotinumas plačiąja prasme yra susijęs su klausimu, kokių subjektų ir kokie ginčai gali arba negali būti perduodami nagrinėti arbitražo teisme. Įstatyme reglamentuojama, kokie subjektai negali būti arbitražinio ginčo nagrinėjimo šalimis ir kokie ginčai negali būti nagrinėjami arbitražo teisme. Ginčų arbitruotinumą problematika nagrinėta ir teisės doktrinoje.¹⁷⁷

Nors KAĮ arbitruotinumą sąvoka nėra vartojama, nearbitruotinių ginčų sąrašas nurodytas KAĮ 12 straipsnyje: visi ginčai gali būti sprendžiami arbitraže, išskyrus šiame straipsnyje nustatytas išimtis (1 dalis). Arbitražas negali spręsti ginčų, nagrinėtinų administracinių bylų teiseną, ir nagrinėti bylų, kurių nagrinėjimas priskirtas Konstitucinio Teismo kompetencijai. Arbitražui negali būti perduoti ginčai, kylantys iš šeimos teisinių santykių, ir ginčai dėl patentų, prekių ženklų ir dizaino registracijos. Arbitražui taip pat negali būti perduoti ginčai, kylantys iš darbo ir vartojimo sutarčių, išskyrus atvejus, kai arbitražinis susitarimas sudaromas po to, kai kilo ginčas (2 dalis). Arbitražui taip pat negali būti perduoti ginčai, jeigu viena iš šalių yra valstybės ar savivaldybės įmonė, be kita ko, valstybės ar savivaldybės įstaiga ar organizacija, išskyrus Lietuvos banką, jeigu dėl arbitražinio susitarimo nebuvo gautas išankstinis šios įmonės, įstaigos ar organizacijos steigėjo sutikimas (3 dalis). Lietuvos Respublikos Vyriausybė ar jos įgaliota valstybės institucija bendra tvarka gali sudaryti arbitražinį susitarimą dėl ginčų, susijusių su Vyriausybės ar jos įgaliotos valstybės institucijos sudarytomis komercinėmis sutartimis (4 dalis). Tačiau ginčai, kurie negali būti arbitražo ginčo dalykas, nebūtinai turi būti įtvirtinti viename teisės akte.¹⁷⁸

KAĮ normos, kuriomis reglamentuojamas ginčų arbitruotinumas, yra imperatyvios. Teismas gali nepripažinti arbitražinio susitarimo *ex officio* tik tuo atveju, kai nėra abejonių dėl susitarimo prieštaravimo imperatyviai normai ir nereikia papildomai nagrinėti bylos aplinkybių, tirti įrodymų:

*Įstatymo nuostatos, kuriose įtvirtinti nearbitruotini ginčai, yra imperatyvios, todėl teismas, sprenddamas dėl šalių arbitražinio susitarimo galiojimo, turi įsitikinti, ar ginčas gali būti nagrinėjamas arbitraže; teismas ex officio gali nepripažinti arbitražinio susitarimo tik tokiu atveju, kai nėra jokių abejonių dėl atitinkamo susitarimo prieštaravimo imperatyviai įstatymo normai, ir tam, kad būtų padaryta tokia išvada, nereikia papildomai aiškintis bylos aplinkybių ir rinkti bei tirti papildomų įrodymų.*¹⁷⁹

Atsižvelgiant į tarptautinėje praktikoje formuojamus kriterijus ir vidaus teisinį reglamentavimą, teisės doktrinoje ir teismų praktikoje išskiriamas *ratione personae* (subjektinis) ir *ratione materiae* (objektinis) arbitruotinumas.¹⁸⁰ Arbitruotinumą teisinė kategorija susijusi su klausimu,

¹⁷⁷ Kozubovska, Beata. *Ginčų arbitruotinumą problematika ir tendencijos*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2014.

¹⁷⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. birželio 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-353/2012.

¹⁷⁹ *Ibid.*

¹⁸⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. liepos 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-365-969/2016.

kokių subjektų ir kokie ginčai pagal atitinkamos valstybės teisės aktus gali arba negali būti nagrinėjami arbitraže.¹⁸¹ Objektinis arbitruotinumasis siejamas su KAI 12 straipsnio 2 dalies, o subjektinis – su KAI 12 straipsnio 3 dalies taikymu.¹⁸² Teismas subjektinį ir objektinį ginčo arbitruotinumą vertina *ex officio*.¹⁸³

Ginčo arbitruotinumasis problematika taip pat siejama su klausimu, ar konkrečios šalys yra sudariusios arbitražinį susitarimą, ar konkretus tarp šalių kilęs ginčas patenka į jų sudaryto arbitražinio susitarimo ribas. Vis dėlto, jei šalys susitaria dėl tarpusavio ginčo perdavimo nagrinėti arbitražo teismui, galioja ginčo arbitruotinumasis prezumpcija.¹⁸⁴ Kol ginčo arbitruotinumasis prezumpcija nėra paneigiama, laikoma, kad ginčas yra arbitruotinas.¹⁸⁵

Ginčo objektinį nearbitruotinumą dažniausiai lemia keletas veiksnių. Pirma – viešoji tvarka. Tai iš esmės reiškia, kad valstybės požiūris į tam tikrų kategorijų teisinius santykius ir jų svarbą valstybės bei visuomenės gyvenimui ar atskiriems jų elementams lemia ginčų, kylančių šių teisinių santykių pagrindu, pašalinimą iš arbitražo srities pagal atitinkamos valstybės teisę. Pagal šį kriterijų objektinio nearbitruotinumasis teisinė kategorija iš esmės laikoma jurisdikciniu viešosios tvarkos atitikmeniu. Antra, objektinio arbitruotinumasis ribojimai siejami su arbitražo, kaip alternatyvaus ginčų sprendimo būdo, efektyvumo problematika. Kadangi ginčo nagrinėjimo arbitraže esmė yra sutartinė, šis ginčų sprendimo būdas gali būti neefektyvus kilus ginčui, susijusiam su trečiųjų asmenų (t. y. ne arbitražinio susitarimo šalių) teisėmis ir pareigomis, taip pat gali būti netinkamas tam tikrų asmenų teisių ir pareigų (pavyzdžiui, darbuotojų, vartotojų ir kt.) teisių ir teisėtų interesų apsaugai.¹⁸⁶

Subjektinis arbitruotinumasis

Subjektinis arbitruotinumasis reiškia asmenų galimybę sudaryti arbitražinius susitarimus ir spręsti ginčus arbitražo teisme. Subjektinio arbitruotinumasis ribojimai paprastai siejami su asmenų, kuriems jie taikomi, statusu ir (ar) atliekamomis funkcijomis – daugelyje šalių valstybė arba valstybės ar savivaldybės kontroliuojami subjektai neretai neturi teisės sudaryti arbitražinių susitarimų arba jiems sudaryti privalo gauti atitinkamą leidimą.¹⁸⁷ Kad būtų užtikrinta subjektyvaus arbitruotinumasis išlyga, asmuo turi arba turėti asmeninę teisę būti arbitražinio susitarimo šalimi, arba, kai subjektas yra juridinis asmuo, turėti reikiamą teisinį teismumą sudaryti arbitražinį susitarimą.¹⁸⁸

Valstybė arba valstybės ar savivaldybės kontroliuojamų subjektų galimybės sudaryti arbitražinius susitarimus gali priklausyti ir nuo tarptautinio elemento egzistavimo atitinkamame teisiniame santykyje – remtis draudimu sudaryti arbitražinius susitarimus galima tik tais atvejais, kai teisinis santykis yra nacionalinis, bet ne tarptautinis. Šiuo atveju laikoma, kad tokio pobūdžio ribojimai yra nacionalinės, o ne tarptautinės viešosios tvarkos elementas, be to, galimybės laisva valia arbitražinį susitarimą sudariusiam asmeniui remtis savo nacionalinėje teisėje įtvirtintu ribo-

¹⁸¹ *Ibid.*

¹⁸² Lietuvos apeliacinio teismo 2017 m. gruodžio 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-644-370/2017.

¹⁸³ *Ibid.*

¹⁸⁴ Tweedale, Andrew, Tweedale, Keren. *Arbitration of Commercial Disputes. International and English Law and Practice*, Oxford University Press, 2007, p. 107, 225.

¹⁸⁵ Lietuvos apeliacinio teismo 2014 m. gegužės 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-469/2014.

¹⁸⁶ *Ibid.*

¹⁸⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. liepos 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-365-969/2016.

¹⁸⁸ Lietuvos apeliacinio teismo 2017 m. gruodžio 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-644-370/2017.

jimu sudaryti arbitražinius susitarimus prieš užsienio subjektą egzistavimas, kai vienai iš šalių tai naudinga, neatitiktų bendrųjų teisės principų.¹⁸⁹

Teismų praktikoje neretai pasitaiko ginčų dėl KAI 12 straipsnio 3 dalies taikymo. Tokiose bylose paprastai kyla ginčas dėl to, kad arbitražinio susitarimo šalis nebuvo gavusi reikiamo sutikimo, todėl arbitražo procesas buvo neteisėtas. Reikalavimas gauti išankstinį steigėjo sutikimą rodo, kad, priešingai nei tam tikro pobūdžio ginčai, kurie *per se* negali būti nagrinėjami arbitraže, valstybės ar savivaldybės įmonei, įstaigai ar organizacijai civiliniuose santykiuose, kaip ir privatiems juridiniams asmenims, nėra draudžiama sudaryti arbitražinę išlygą.¹⁹⁰ Tokiu ribojimu įvedama vidinė viešojo juridinio asmens veiksmų kontrolė.¹⁹¹

Ginčai dėl subjektinio arbitruotinumą kyla dviem atvejais: *a) dėl subjektų, kuriems taikoma arbitražinė išlyga ir b) dėl sutikimo ginčą nagrinėti arbitraže formos.*

a) subjektai, kuriems taikoma arbitražinė išlyga

Praktikoje kyla ginčų, ar valstybės ir savivaldybės įmonių sudaryti arbitražiniai susitarimai yra teisėti atsižvelgiant į privalomą jų steigėjų išankstinio sutikimo reikalavimą. Valstybės ir viešosios teisės juridinių asmenų teisės sudaryti arbitražinį susitarimą problematika nagrinėta teisės doktrinoje.¹⁹²

KAI valstybės ir savivaldybės įmonių sąvokos nepateikia. Valstybės ir savivaldybės įmonės sąvoka ir požymiai reglamentuojami Valstybės ir savivaldybės įmonių įstatymo 2 straipsnyje: valstybės įmonė yra iš valstybės turto įsteigta arba įstatymų nustatyta tvarka valstybei perduota įmonė, kuri nuosavybės teise priklauso valstybei ir jai perduotą ir jos įgytą turtą valdo, naudoja bei juo disponuoja patikėjimo teise (1 dalis); savivaldybės įmonė yra iš savivaldybės turto įsteigta arba įstatymų nustatyta tvarka savivaldybei perduota įmonė, kuri nuosavybės teise priklauso savivaldybei ir jai perduotą ir jos įgytą turtą valdo, naudoja bei juo disponuoja patikėjimo teise (2 dalis); valstybės įmonės ir savivaldybės įmonės tikslas – teikti viešąsias paslaugas, gaminti produkciją ir vykdyti kitą veiklą siekiant tenkinti viešuosius interesus (3 dalis); įmonė yra ribotos civilinės atsakomybės viešasis juridinis asmuo (4 dalis); valstybės įmonės pavadinime turi būti jos teisinę formą nurodantys žodžiai „valstybės įmonė“ arba šių žodžių santrumpa „VĮ“. Savivaldybės įmonės pavadinime turi būti jos teisinę formą nusakantys žodžiai „savivaldybės įmonė“ arba šių žodžių santrumpa „SĮ“ (5 dalis). Nustačius, kad įmonė neatitinka valstybės ar savivaldybės įmonės sąvokos, jai netaikomas reikalavimas dėl steigėjo sutikimo gavimo.¹⁹³

Vienoje byloje pareiškėja prašė panaikinti arbitražo teismo sprendimą KAI 50 straipsnio 3 dalies 5 punkte nustatytu pagrindu, nes vienos arbitražinio susitarimo šalies (uždarnosios akcinės bendrovės) vienintelė akcininkė buvo Vilniaus miesto savivaldybė, kuri nebuvo išreiškusi sutikimo. Teismas, atmesdamas prašymą, iš esmės nevertino įmonės savininko įtakos tokiam susitarimui ir konstatavo, kad vien ta aplinkybė, jog minėtos šalies teisinė forma – uždaroji akcinė bendrovė, kuri pagal ABĮ apibrėžiama kaip ribotos civilinės atsakomybės privatus juridinis asmuo (ABĮ 2 straipsnio 2 dalis), todėl šiuo atveju KAI 12 straipsnio 3 dalyje įtvirtinta išimtis apskritai netaikytina.¹⁹⁴ Todėl galima teigti, kad sutikimas pagal KAI 12 straipsnio 3 dalį neturėtų būti aiš-

¹⁸⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. liepos 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-450-469/2015.

¹⁹⁰ Lietuvos apeliacinio teismo 2013 m. balandžio 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-283/2013.

¹⁹¹ *Ibid.*

¹⁹² Zemlytė, Eglė. „Valstybės ir viešosios teisės juridinių asmenų teisė sudaryti arbitražinį susitarimą pagal Lietuvos ir užsienio valstybių teisę“, *Teisė* (79), 2011.

¹⁹³ Lietuvos apeliacinio teismo 2013 m. balandžio 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-283/2013.

¹⁹⁴ Lietuvos apeliacinio teismo 2017 m. birželio 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-339-370/2017.

kinamas plečiamai ir turėtų būti siejamas tik su pirmiau minėtomis juridinio asmens teisinėmis formomis.

Vis dėlto kasacinio teismo praktika rodo, kad draudimas viešajam juridiniam asmeniui sudaryti arbitražinį susitarimą arba reikalavimas gauti išankstinį steigėjo sutikimą reikšmingi tik tada, kai ginčo santykis yra nacionalinis, o ne tarptautinis. Viešasis juridinis asmuo negali remtis veiksnio stoka (draudimu sudaryti arbitražinį susitarimą arba išankstinio steigėjo sutikimo nebuvimu) prieš užsienio subjektą:

*Tokio pobūdžio subjektų galimybės sudaryti arbitražinius susitarimus gali priklausyti ir nuo tarptautinio elemento egzistavimo atitinkamame teisiniame santykyje – remtis draudimu sudaryti arbitražinius susitarimus galima tik tais atvejais, kai teisinis santykis yra nacionalinis, bet ne tarptautinis. Šiuo atveju laikoma, kad tokio pobūdžio ribojimai yra nacionalinės, o ne tarptautinės viešosios tvarkos elementas, be to, galimybės laisva valia arbitražinį susitarimą sudariusiam asmeniui remtis savo nacionalinėje teisėje įtvirtintu ribojimu sudaryti arbitražinius susitarimus prieš užsienio subjektą egzistavimas, kai vienai iš šalių tai naudinga, neatitiktų bendrųjų teisės principų.*¹⁹⁵

Vienoje byloje ginčas kilo dėl Tadžikistano Respublikoje įsteigto juridinio asmens, sudariusio arbitražinį susitarimą su Lietuvos Respublikoje veikiančiu juridiniu asmeniu, sutikimo reikalavimo. Ginčydama arbitražo teismo sprendimą, įmonė argumentavo, kad jos sudaryti arbitražiniai susitarimai be steigėjo sutikimo negalioja, remiantis KAI 12 straipsnio 3 dalimi. LAPT šiuos argumentus atmetė ir nurodė:

*<...> arbitražinio susitarimo galiojimas dėl šalių veiksnio nustatomas remiantis bendrosiomis tarptautinės privatinės teisės taisyklėmis, kuriomis yra įtvirtintos CK pirmosios knygos I dalies II skyriuje. Juridiniams asmenims ar kitoms organizacijoms taikytina teisė yra reglamentuota CK pirmosios knygos I dalies II skyriaus trečiajame skirsnyje. Pagal CK 1.19 straipsnio 1 dalį užsienio juridinių asmenų ar kitų organizacijų civilinis teisnumas nustatomas pagal valstybės, kurioje šie juridiniai asmenys ar organizacijos yra įsteigti, teisę. CK 1.20 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad pagal CK 1.19 straipsnyje numatytą taikytiną teisę reglamentuojama juridinio asmens ar kitos organizacijos teisinė forma ir statusas (1 punktas), juridinio asmens ar kitos organizacijos organų sistema ir jų kompetencija (4 punktas), juridinio asmens ar kitos organizacijos atstovavimas (6 punktas), įstatymų ir steigimo dokumentų pažeidimo teisinės pasekmės (7 punktas). Taigi pareiškėja, siekdama įrodyti, kad ji yra valstybės ar savivaldybės įmonė, įstaiga ar organizacija ir kad jos sudaryti arbitražiniai susitarimai be steigėjo sutikimo negalioja, t. y. kad ji neturi (neturėjo) kompetencijos be steigėjo leidimo sudaryti arbitražinės išlygos, negali vadovautis užsienio juridinio asmens veiksnio (teisnumo) nereglamentuojančia KAI 12 straipsnio 3 dalies nuostata, o turėtų vadovautis būtent jos veiksniumą (teisnumą) reglamentuojančiais Tadžikistano Respublikos teisės aktais, nes ji yra pagal Tadžikistano Respublikos teisės aktus įsteigtas juridinis asmuo, todėl jos civilinis teisnumas (veiksnumas) nustatomas pagal valstybės, kurioje ji yra įsteigta, t. y. pagal jai taikytiną, teisę.*¹⁹⁶

¹⁹⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. liepos 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-450-469/2015.

¹⁹⁶ Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. liepos 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-904-381/2018.

b) sutikimo ginčą nagrinėti arbitraže forma

KAĮ nenustatyta, kokia forma turi būti išreikštas valstybės ar savivaldybės įmonės steigėjo sutikimas dėl arbitražinio susitarimo sudarymo. Teismų praktikoje pripažinta, kad toks sutikimas gali būti žodinis, rašytinis arba išreikštas konkludentiniais veiksmais.¹⁹⁷ Atitinkamai tai, kad rašytinio sutikimo byloje nėra, nebūtinai lemia susitarimo kaip tokio nebuvimą.¹⁹⁸

Vienoje byloje nustatyta, kad perkančioji organizacija ir užsakovas su rangovu viešojo konkurso rezultatų pagrindu sudarydami rangos sutartį kartu sudarė arbitražinį susitarimą arbitražinės išlygos forma. Teismas, atmesdamas tokį argumentą, pripažino, jog savivaldybė, įgyvendindama perkančiosios organizacijos funkcijas, pasirašydama rangos sutartį, sutiko su ginčo nagrinėjimu arbitražo teisme:

Rangos sutarties šalimi kartu su užsakove yra ir Šakių rajono savivaldybės administracija, kuri ją pasirašė kaip perkančiosios organizacijos funkcijas įgyvendinusi institucija, patvirtinusi rangovą viešojo konkurso nugalėtoju. Minėta, jog rangos sutartį sudarantys dokumentai yra suprantami ir aiškinami kaip vientiso dokumento sudedamosios dalys. Todėl arbitražinės išlygos nebuvimas rangos sutartyje, kaip atskirame šalių pasirašytame dokumente, kuris įeina į bendrą rangos sutarties sudėtį, nesudaro pagrindo daryti išvadą dėl Šakių rajono savivaldybės administracijos sutikimo su arbitražine išlyga nebuvimo. Tai, jog kartu su užsakove rangos sutartį pasirašė ir Šakių rajono savivaldybės administracija, įgyvendindama perkančiosios organizacijos funkcijas, sudaro pagrindą pripažinti, jog Šakių rajono savivaldybės administracija savo parašu patvirtino sutikimą dėl arbitražinės išlygos įtraukimo į rangos sutartį ir neprieštaravo iš rangos sutarties kylančių ginčų sprendimui arbitraže.¹⁹⁹

Kitoje byloje pritarimas arbitražiniam susitarimui buvo konstatuotas savivaldybės administracijos direktoriui pasirašius partnerystės sutartį vadovaujantis savivaldybės tarybos sprendimu pritarti sutarties sudarymui:

Partnerystės sutarties įžanginės dalies B punkte nurodyta, kad <...> Vilniaus miesto savivaldybės administracijos direktorius buvo įgaliotas pasirašyti partnerystės sutartį su investuotoju, laimėjusiu pirkimą, ir jo įsteigtu privačiu subjektu bei įgyvendinti projektą. <...> Iš prie tarybos sprendimo pridėto partnerystės sutarties projekto, kuriam pritarė taryba minėtu sprendimu, matyti, kad jo 51.1 papunktyje įtvirtinta analogiška ginčo sprendimo tvarka kaip ir šalių pasirašytos partnerystės sutarties 51.1 papunktyje – ginčų sprendimas Vilniaus komerciniame arbitraže pagal Arbitražo procedūros reglamentą. Nurodytos aplinkybės, teisėjų kolegijos vertinimu, yra pakankamos spręsti buvus Vilniaus miesto savivaldybės administracijos tarybos sutikimą nagrinėjamu atveju Vilniaus miesto savivaldybės administracijai sudaryti arbitražinį susitarimą ir ginčą (-us), kylančius iš partnerystės sutarties, perduoti nagrinėti arbitražo teismui, juolab kad šiuo aspektu šalių sudarytas arbitražinis susitarimas ir pats prašomas panaikinti arbitražo teismo sprendimas ginčytas nebuvo, o pagal KAĮ 3 straipsnio 5 dalį savivaldybė gali sudaryti arbitražinį susitarimą.²⁰⁰

¹⁹⁷ Lietuvos apeliacinio teismo 2013 m. balandžio 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-283/2013.

¹⁹⁸ Lietuvos apeliacinio teismo 2017 m. birželio 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-339-370/2017.

¹⁹⁹ Lietuvos apeliacinio teismo 2013 m. balandžio 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-283/2013.

²⁰⁰ Lietuvos apeliacinio teismo 2017 m. gruodžio 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-644-370/2017.

Atsižvelgiant į pirmiau nurodytą teismų praktiką, atkreiptinas dėmesys, kad KAĮ 12 straipsnio 3 dalyje nurodytas būtinas steigėjo sutikimas arbitražiniam susitarimui. Tiek valstybės ar savivaldybės įmonių, tiek iš valstybės ar savivaldybės biudžeto išlaikomų biudžetinių įstaigų (pavyzdžiui, savivaldybės administracija yra biudžetinė įstaiga, išlaikoma iš savivaldybės biudžeto) steigėja ir savininkė atitinkamai yra valstybė ir savivaldybė. Valstybės savininko teises ir pareigas įgyvendina Lietuvos Respublikos Vyriausybė arba jos įgaliota valstybės valdymo institucija, o savivaldybės – savivaldybės taryba.

Manytina, kad teismų praktika dėl steigėjo sutikimo formos yra diskutuotina. Pirma, tiek Valstybės ir savivaldybės įmonių įstatymo 4 straipsnio 6 dalyje, tiek Biudžetinių įstaigų įstatymo 4 straipsnio 4 dalyje reglamentuojama, kad savininko teises ir pareigas įgyvendinančios institucijos sprendimai turi būti įforminami raštu. Todėl darytina išvada, kad KAĮ 12 straipsnio 3 dalies prasme būtinas steigėjo pritarimas arbitražinei išlygai turėtų būti išreikštas rašytine forma. Antra, arbitražinis susitarimas sudaromas rašytine forma (CK 1.72 straipsnio 1 dalies 5 punktą, KAĮ 10 straipsnio 2 dalis). Atsižvelgiant į steigėjo sutikimo reikšmę, toks sutikimas neturėtų kelti jokių abejonių dėl jo valios išraiškos. Todėl sutikimas turėtų būti išreiškiamas rašytine forma. Be to, taip būtų išvengta ir praktikoje pasitaikančių problemų dėl valstybės ir savivaldybės įmonės steigėjo pritarimo arbitražiniam susitarimui išreiškimo nustatymo.

Objektinis arbitruotinumumas

Objektinis arbitruotinumumas siejamas su ginčo dalyku. Objektinio arbitruotinumumo esmė ta, kad tam tikrų kategorijų ginčai negali būti nagrinėjami arbitraže dėl paties nagrinėtinų klausimų pobūdžio (pavyzdžiui, fizinių asmenų teisinio statuso klausimai, ginčai dėl patentų, prekių ženklų, darbo ginčai, šeimos ginčai, bankroto bylos iškėlimo, administraciniai, baudžiamosios ir konstitucinės teisės klausimai bei kt.). Tokio pobūdžio klausimai yra tokie svarbūs, kad jų nagrinėjimas priskiriamas išimtinai valstybės teismų jurisdikcijai (pavyzdžiui, viešosios teisės reglamentavimo sričiai priskirtini klausimai), arba dėl bylos esmės atitinkamų ginčų nagrinėjimas arbitraže nebūtų efektyvus, pavyzdžiui, tais atvejais, kai ginčas susijęs su trečiųjų asmenų, nesudariusių arbitražinio susitarimo, teisėmis ir pareigomis.²⁰¹ Arbitražui negali būti perduoti ginčai, kylantys iš darbo ir vartojimo sutarčių, išskyrus atvejus, kai arbitražinis susitarimas buvo sudarytas po to, kai kilo ginčas (KAĮ 12 straipsnio 2 dalis). Taip pat ginčų arbitruotinumumas gali būti nustatytas specialiaame įstatyme. Pavyzdžiui, Prekybinės laivybos įstatymas nustato, kad su prekybine laivyba susijęs turintis ginčas, kuriame dalyvauja užsienio valstybės fizinis ar juridinis asmuo, ginčo dalyvių susitarimu gali būti perduodamas nagrinėti užsienio valstybės teismui arba arbitražui.²⁰²

KAĮ apibrėžtas nearbitruotinių ginčų sąrašas yra baigtinis, o nearbitruotinių ginčų teisinių santykių sritys negali būti aiškinamos plečiamai.²⁰³

Objektyvaus arbitruotinumumo užuomina nurodyta ir Niujorko konvencijos 2 straipsnio 1 punkte, kurioje nustatyta, kad kiekviena susitariančioji valstybė pripažįsta rašytinį susitarimą, pagal kurį pusės pasižada perduoti arbitražui visus ar tam tikrus ginčus, kilusius arba galinčius kilti tarp jų dėl kurių nors konkrečių sutartinių ar kitokių teisinių santykių, galinčių būti arbitražo nagrinėjimo dalyku.

²⁰¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. liepos 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-365-969/2016.

²⁰² Prekybinės laivybos įstatymo 5 straipsnio 17 dalis.

²⁰³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. spalio 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-304/2011.

Teismų praktikoje pripažinta, kad negali būti arbitruotini ginčai, kylantys:

- iš juridinio asmens veiklos tyrimo procedūrų:

Pagal CPK 22 straipsnį šalys savo susitarimu gali perduoti spręsti arbitražo tvarka bet kokį ginčą dėl teisės, išskyrus ginčus, kurie pagal įstatymus negali būti nagrinėjami arbitraže. Įvertindama nurodytus veiksmus, kuriuos įstatymas įgalina ir įpareigoja atlikti teismą tiriant juridinio asmens veiklą bei procedūros tikslus bei imperatyvų juridinio asmens tyrimo procedūros reglamentavimą, teisėjų kolegija konstatuoja, kad tokia procedūra negalima arbitražiniame teisme, nes tai visiškai neatitiktų komercinio arbitražo teisinės prigimties ir arbitro įgaliojimų. Taigi šalių sudarytu arbitražiniu susitarimu nebuvo sulygta ir jis negalėjo apimti ginčų dėl juridinio asmens veiklos tyrimo. Dėl to ginčas dėl juridinio asmens veiklos tyrimo pradėjimo nagrinėtinas teisme.²⁰⁴

- iš ginčų, susijusių su prekių ženklų registracija:

Atsižvelgiant į lyginamų KAĮ redakcijų tekstą, kiek tai susiję su prekių ženklais, konstatuotina, kad teisės aktų leidėjas susiaurino nearbitruotinių ginčų sąrašą šioje srityje iki ginčų dėl prekių ženklų registracijos. Teisėjų kolegija pažymi, kad prekių ženklų registracija ir su ja susiję klausimai (registracijos panaikinimas, pripažinimas negaliojančia) sukelia erga omnes (visiems) teisinius padarinius, todėl arbitražas, kaip sutartinis inter partes (tarp šalių) ginčų sprendimo būdas, gali būti netinkamas tokiems ginčams spręsti.²⁰⁵

- iš ginčų dėl notarinių veiksmų atlikimo:

Nors tokio ginčo nearbitruotinių ginčų sąrašė, įtvirtintame KAĮ 12 straipsnyje, nėra, jo nearbitruotinumą suponuoja notaro funkcijų esmė. Notaras veikia valstybės vardu ir remdamasis įstatymais užtikrina, kad civiliniuose teisiniuose santykiuose nebūtų neteisėtų sandorių ir dokumentų (Lietuvos Respublikos notariato įstatymo 2 straipsnis). Reikalavimo panaikinti notaro vykdomąjį įrašą tenkinimas iš esmės lemtų tai, kad šalių susitarimo pagrindu sudarytas arbitražas įpareigotų iš valstybės įgaliojimus veikti gavusį ir jos vardu veikiančią notarą atlikti tam tikrus veiksmus – panaikinti vykdomąjį įrašą. Teisėjų kolegija konstatuoja, kad procesinį sprendimą dėl valstybės vardu veikiančio notaro vykdomojo įrašo panaikinimo gali priimti tik kita valstybės vardu veikianti institucija – teismas, taigi reikalavimas dėl notaro vykdomojo įrašo panaikinimo nearbitruotinas.²⁰⁶

Teismų praktikoje pripažinta, kad gali būti arbitruotini ginčai, kylantys dėl šių dalykų: pirkimo–pardavimo sutarties vykdymo²⁰⁷; krovinių vežimo ar ekspedijavimo sutarčių vykdymo²⁰⁸; frachtavimo sutarties²⁰⁹; sutartinių ar nesutartinių teisinių santykių, įskaitant prekių tiekimą²¹⁰;

²⁰⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. birželio 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-353/2012.

²⁰⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. liepos 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-317-686/2017.

²⁰⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. lapkričio 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-278-313/2018.

²⁰⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. liepos 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-365-969/2016.

²⁰⁸ Lietuvos apeliacinio teismo 2012 m. rugsėjo 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2T-84/2012.

²⁰⁹ Lietuvos apeliacinio teismo 2013 m. birželio 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2T-52/2013.

²¹⁰ Lietuvos apeliacinio teismo 2015 m. balandžio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-240-370/2015.

prievolių pagal paskolos sutartį nevykdymo ar netinkamo vykdymo²¹¹; rangos sutarties vykdymo, atlikto įskaitymo teisėtumo, reikalavimų dėl pinigų sulaikymo ir (ar) kainos mažinimo klausimų²¹²; piniginių sumų priteisimo ir nuostolių atlyginimo²¹³; sandorių (mainų sutarties ir susitarimo dėl mainų sutarties pakeitimo) negaliojimo ir skolos priteisimo²¹⁴; subrangos teisinių santykių (ieškinio reikalavimai buvo nukreipti į subrangos darbų termino pratęsimą ir patirtų išlaidų atlyginimą bei palūkanų priteisimą)²¹⁵; viešųjų pirkimų teisinių santykių (kurie nepatenka į specialų VPĮ reglamentavimą)²¹⁶; advokatų profesinių bendrijų ir klientų nesutarimų dėl užmokesčio už teisinę paslaugą (išskyrus atvejus, kai sutartis kvalifikuojama kaip vartojimo sutartis):

<...> pagal bendrą taisyklę advokatų, advokatų profesinių bendrijų ir klientų ginčai dėl užmokesčio už teisinę paslaugą yra arbitruotini. Išimtis iš šios taisyklės yra advokatų, advokatų profesinių bendrijų ir klientų ginčai dėl užmokesčio už teisinę paslaugą, kurios buvo suteiktos teisinių paslaugų sutarčių, kvalifikuojamų kaip vartojimo sutartys, pagrindu – tokių sutarčių pagrindu kilę ginčai dėl užmokesčio už teisinę paslaugą gali būti perduoti arbitražui, tik jei arbitražinis susitarimas buvo sudarytas po to, kai kilo ginčas.²¹⁷

Arbitruotinu pripažintas ir ginčas, kilęs iš advokato veikla užsiimančių subjektų teisinių santykių, susiklosčiusių sutarčių pagrindu.²¹⁸ Teismas pripažino, kad tarp partnerių (nepriklausomai nuo jų profesinės veiklos pobūdžio) susiklostantiems civiliniams teisiniams santykiams būdingas privatus teisinis aspektas, o tai lemia, jog abipusiškai priimtina elgesio bendroje veikloje variantą šalys tvirtina sudarydamos sutartis, susitarimus, kurių privalu laikytis:

<...> sisteminė ir loginė advokatų veiklos ypatumus reglamentuojančių teisės normų analizė rodo, kad įstatymo leidėjas akcentuoja siekį advokatų, kaip profesionalių teisininkų, tarpusavio ginčus išspręsti kuo greičiau, ne teisminės gynybos priemonėmis, taip išvengiant šios profesijos reputacijai žalingų pasekmių (Advokatūros įstatymo 39 straipsnio 1 dalies 1 punktą, Lietuvos advokatų etikos kodekso 11.1, 11.4, 11.8–11.9 papunkčiai). Taigi teisėjų kolegija daro išvadą, jog nėra teisinio pagrindo ginčą, kilusį iš sutarčių, sudarytų ieškovo ir atsakovo, pripažinti nearbitruotinu dėl to, kad šalys vykdo advokato veiklą.²¹⁹

²¹¹ Lietuvos apeliacinio teismo 2013 m. spalio 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2T-57/2013.

²¹² Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. balandžio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-566-370/2018.

²¹³ Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. liepos 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-871-370/2018.

²¹⁴ Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. spalio 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-987-370/2018.

²¹⁵ Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. spalio 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-936-370/2018.

²¹⁶ Lietuvos apeliacinio teismo 2017 m. gruodžio 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-644-370/2017.

²¹⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. rugsėjo 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-330-969/2018.

²¹⁸ Lietuvos apeliacinio teismo 2014 m. gegužės 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-607/2014.

²¹⁹ *Ibid.*

a) ginčų, kylančių iš nemokumo teisinių santykių, arbitruotinumai

Įmonių nemokumo teisiniai santykiai nėra priskirti prie nearbitruotinių ginčų sąrašo (KAĮ 12 straipsnio 2 dalis). Tačiau teisės aktuose nustatyti ginčų, kylančių iš nemokumo teisinių santykių, ribojimai. Įmonių bankroto ir arbitražo suderinamumo problema aptariama KAĮ 49 straipsnio nuostatose: bankroto bylos iškėlimas arbitražinio susitarimo šaliai ar kitos bankroto procedūros arbitražinio susitarimo šaliai taikymas nedaro įtakos arbitražo procesui, arbitražinio susitarimo galiojimui ir taikymui, galimybei ginčą spręsti arbitraže ir arbitražo teismo kompetencijai spręsti ginčą, išskyrus šio straipsnio 8 ir 9 dalyse nurodytas išimtis (7 dalis). Įmonė, kuriai iškelta bankroto byla, negali sudaryti naujo arbitražinio susitarimo. Turtiniai reikalavimai arbitražinio susitarimo šaliai, kuriai iškelta bankroto byla, nagrinėjami bankroto bylą iškėlusiam teisme, kai to prašo visos arbitražinio susitarimo šalys, kurioms bankroto byla neiškelta (8 dalis). Jeigu turtiniai reikalavimai arbitražinio susitarimo šaliai, kuriai iškelta bankroto byla, nagrinėjami arbitraže, arbitražo teismas turi suteikti protingą laiko tarpą bankroto administratoriui susipažinti su arbitražo byla ir pasirengti jos nagrinėjimui, o ieškovas turi pranešti bankroto bylą nagrinėjančiam teismui apie arbitraže nagrinėjamus reikalavimus ir pateikti juos pagrindžiančius paaiškinimus ir įrodymų aprašą. Arbitražo teismas sprendimu nustato šalių tarpusavio reikalavimų dydį. Priėmus arbitražo teismo sprendimą, bankroto bylą nagrinėjantis teismas patvirtina arbitražo teismo sprendimu nustatytus šalių tarpusavio reikalavimus. Bankroto bylą nagrinėjantis teismas gali netvirtinti arbitraže nagrinėjamų kreditoriaus reikalavimų tol, kol bus priimtas tų reikalavimų dydį patvirtinantis arbitražo teismo sprendimas, tačiau teismas patvirtina visus neginčijamus reikalavimus (neginčijamą jų dalį) ĮBĮ nustatyta tvarka (9 dalis)²²⁰. KAĮ nuostatos reglamentuoja tik bankroto ginčų arbitruotinumą klausimus, tačiau nereglamentuoja ginčų, kylančių iš restruktūrizavimo teisinių santykių arbitruotinumą ir restruktūrizavimo bylos iškėlimo pasekmių restruktūrizuojamos įmonės arbitražiniams susitarimams.

LApT, aiškindamas nuo 2012 m. birželio 30 d. galiojusią KAĮ redakciją, pažymėjo, kad šios redakcijos nuostata, kitaip nei iki tol galiojusia KAĮ 11 straipsnio 1 dalimi, nustatoma, jog bankroto bylos iškėlimas neturi įtakos arbitražinio susitarimo galiojimui ir nedaro ginčo nearbitruotino.²²¹ Galiojančioje KAĮ redakcijoje bankroto teisiniai santykiai nėra priskirti prie nearbitruotinių ginčų sąrašo.²²² Teisės doktrinoje pastebima, kad tam tikrais atvejais bankrutuojantis subjektas jokiais atvejais negali būti arbitražo proceso šalimi.²²³ Bankroto bylos arbitražinio susitarimo šaliai iškėlimas nelemia tokio susitarimo negaliojimo ar savaiminio netaikymo.²²⁴ Teismų praktikoje pripažįstama, kad aplinkybė, jog įmonei, arbitražinio susitarimo šaliai, iškeliama bankroto byla, nereiškia, kad teismas turi rinkti įrodymus ir savo iniciatyva spręsti dėl arbitražinės išlygos negaliojimo:

<...> net ir bylose, kuriose egzistuoja viešasis interesas, ieškinio priėmimo stadijoje teismas gali pripažinti arbitražinę išlygą negaliojančia ir jos nepaisyti, prisiimdamas jurisdikciją nagrinėti bylą tik tada, jeigu tokios išlygos niekinis pobūdis yra akivaizdus, t. y. tik tada, jeigu tokie išvadai dėl niekinio išlygos pobūdžio padaryti teismui nereikia papildomai aiškintis bylos aplinkybių ir rinkti bei tirti papildomų įrodymų. Taigi ieškovė nepagrįstai apeliuoja į teismo pareigą ex officio rinkti įrodymus, tuo labiau kai pati

²²⁰ KAĮ redakcija, galiojanti nuo 2017 m. liepos 1 d.

²²¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. lapkričio 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-593/2013.

²²² Lietuvos apeliacinio teismo 2014 m. gegužės 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-469/2014.

²²³ Norkus, Rimvydas, Sinkevičius, Edvardas. „Nemokumo procedūrų ir komercinio arbitražo suderinamumo klausimai“, *Jurisprudencija* 19 (4), 2012, p. 1466.

²²⁴ Lietuvos apeliacinio teismo 2019 m. rugsėjo 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2-726-516/2019.

apeliante, reikalaujanti pripažinti arbitražinį susitarimą negaliojančiu, ne tik neteikia įrodymų, bet net aiškiai nenurodo ir neargumentuoja arbitražinės išlygos negaliojimo pagrindų, kuriems pagrįsti reikėtų rinkti, jos nuomone, įrodymus, nepagrįstai sutapatindama ginčo sutarties pakeitimo ir arbitražinės išlygos negaliojimo įrodinėjimo procesus ir taip paneigdama jau minėtą arbitražinio susitarimo autonomiškumo principą.²²⁵

Įmonių bankroto proceso ir arbitražo problematika išsamiai aptarta vienoje byloje²²⁶, kurioje kasacinis teismas sprendė klausimą dėl įmonės bankroto administratoriaus pareigos ieškinius dėl sandorių pripažinimo negaliojančiais reikšti arbitraže ir kreditoriaus teisės ginčyti kito kreditoriaus reikalavimą, kai įmonės bankroto proceso metu ginčas vyksta arbitražo teisme.

Byloje buvo nustatyta, kad atsakovui 2009 m. iškelta restruktūrizavimo byla, o 2014 m. – bankroto byla. Kasatorė su atsakovu buvo sudariusi teisinių paslaugų sutartį, kurioje buvo nurodyta, kad visi su ja susiję ginčai bus sprendžiami arbitražo teisme. Vėliau šalys sudarė papildomą susitarimą dėl tolesnių teisinių paslaugų teikimo ir mokėjimo už jas. Ginčo dėl arbitražinės išlygos galiojimo nebuvo. Kasatorės finansinis reikalavimas atsakovei pagal sutartį ir papildomą susitarimą buvo patvirtintas atsakovės bankroto byloje, o LApT šį sprendimą panaikino ir pripažino papildomą susitarimą niekiniu ir negaliojančiu.

Nustatyta, kad atsakovo (bankrutuojančios įmonės) kitas kreditorius pasinaudojo ĮBĮ 26 straipsnio 6 dalyje nustatyta teise ir ginčijo kito kreditoriaus (kasatorės) finansinį reikalavimą bankrutuojančiai įmonei bei prašė sandorį, kuriuo grindžiamas šis reikalavimas, pripažinti niekiniu *ex officio*. Tik pirmosios instancijos teismui išnagrinėjus ginčą ir šiam kreditoriui kreipusis į apeliacinės instancijos teismą, bankroto administratorius pasinaudojo teise ginčyti tą patį sandorį tokiu pačiu pagrindu ir iš esmės tapačiais argumentais kaip ir kreditorius, ir tai, vadovaudamasis kasatorę ir atsakovą saistančia arbitražo išlyga, jis darė arbitraže.

Kreditorius kreipėsi į arbitražo teismą, prašydamas jį įtraukti trečiuoju suinteresuotu asmeniu, tačiau prašymas buvo atmestas. Byloje kilo klausimas, kaip turi būti taikomos KAĮ ir ĮBĮ nuostatos, kai skundą dėl kreditoriaus reikalavimo pagrįstumo jau yra pareiškęs kitas kreditorius, nesantis arbitražinio susitarimo šalimi:

Nei Komercinio arbitražo įstatyme, nei Įmonių bankroto įstatyme nėra nuostatų, kurios reglamentuotų bankrutuojančios įmonės kreditorių teisės į teisminę gynybą įgyvendinimą, kai ginčas tarp vieno kreditoriaus ir bankrutuojančios įmonės sprendžiamas arbitraže, remiantis šalių iki bankroto bylos iškėlimo sudarytu arbitražiniu susitarimu. Atsižvelgiant į sutarties uždarumo principą, kito kreditoriaus reikalavimo pagrįstumą ketinantis ginčyti kreditorius nėra saistomas arbitražinio susitarimo, kuriame jis nedalyvauja. Įmonių bankroto įstatyme nėra nuostatų, kurios įtvirtintų specifinę kreditoriaus teisės ginčyti kito kreditoriaus reikalavimą bei bankrutuojančios įmonės sudarytus sandorius bankroto byloje įgyvendinimo tvarką arba šią teisę ribotų tais atvejais, kai bankrutuojanti įmonė ir kitas kreditorius iki bankroto bylos iškėlimo yra sudarę arbitražinį susitarimą. Tokios individualios kreditorių teisės nepakeičia bankrutuojančios įmonės administratoriaus pareigos ginti visų kreditorių interesus (ĮBĮ 11 straipsnio 5 dalies 14 punktas), kadangi tokią pareigą administratorius turi tiek esant, galiojančiam bankrutuojančios įmonės ir vieno iš kreditorių arbitražiniam susitarimui, tiek jo nesant. Atsižvelgdama į teisės į teisminę gynybą pobūdį <...>, teisėjų kolegija konsta-

²²⁵ Lietuvos apeliacinio teismo 2019 m. rugsėjo 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2-726-516/2019.

²²⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. balandžio 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-74-313/2017.

tuoja, kad kreditorius nepraranda teisės ginčyti kito kreditoriaus reikalavimą net ir tais atvejais, kai, remiantis iki bankroto bylos iškelimo sudaryta įmonės ir jos kreditoriaus sutartimi, ginčai, kilę iš šios sutarties, turi būti sprendžiami arbitražo būdu.²²⁷

Teismas taip pat nurodė, kad bankroto administratorius neturėtų reikšti analogiško reikalavimo arbitražo teisme, jei kreditorius jau yra pateikęs prašymą teisme:

Tuo atveju, kai kreditorius jau pasinaudojo Įmonių bankroto įstatymo 26 straipsnio 6 dalyje įtvirtinta savo teise ginčyti kito kreditoriaus reikalavimą, tinkama visų suinteresuotų asmenų teisė į teisminę gynybą gali būti užtikrinta tik iš esmės nagrinėjant tokį ginčą teisme. Šiuo atveju teismas yra vienintelė ginčus nagrinėjanti institucija, kurioje gali dalyvauti tiek suinteresuoti kreditoriai, tiek ir bankroto administratorius. Jei pirmasis į teismą ginčydamas kito kreditoriaus reikalavimą bankroto byloje kreipiasi kreditorius, bankroto administratorius neturėtų dėl iš esmės analogiško ginčo kreiptis į arbitražą. Šis ginčas turi būti išnagrinėtas teisme.²²⁸

Šioje byloje kasacinis teismas suformulavo teisės aiškinimo taisyklę dėl arbitražo teismo sprendimo poveikio bylą nagrinėjančiam teismui:

<...> kai ginčas pagal vieno kreditoriaus reikalavimą dėl kito kreditoriaus reikalavimo pagrįstumo ir jo dydžio jau pradėtas bankroto bylą nagrinėjančiame teisme ir ginčo pagrindu nurodomas galbūt niekinis sandoris (kurio teisėtumą teismas turi patikrinti ex officio), tai arbitražo, kuriame vėliau pradėtas nagrinėti ginčas dėl to paties sandorio (ne)teisėtumo, padarytos išvados nėra privalomos bankroto bylą nagrinėjančiam teismui ir jo nesaisto, ir teismas turi teisę ir pareigą spręsti ginčą neperžengdamas pareikšto reikalavimo ribų ar, esant pagrindui, šias ribas peržengti.²²⁹

JANĮ, pakeitusiame ĮRĮ ir ĮBĮ²³⁰, nustatyta, kad arbitraže juridiniam asmeniui pareikštiems turtiniams reikalavimams ar reikalavimams, kuriuos yra pareiškęs pats juridinis asmuo, nagrinėti taikomos KAĮ nuostatos (JANĮ 29 straipsnio 5 dalis). Taigi, viena vertus, ginčų, kylančių iš įmonių bankroto teisinių santykių, arbitruotinumui taikomos KAĮ nuostatos ir jas aiškinanti teismų praktika. Kita vertus, reikia atkreipti dėmesį, kad įmonių bankroto procesas (kaip ir įmonių restruktūrizavimas) yra susijęs su viešuoju interesu. Įstatyme pripažįstamas teisėjo vadovavimo procesui principas ir poreikis užtikrinti viešojo intereso apsaugą tokio pobūdžio ginčiuose (JANĮ 3 straipsnio 4 punktas). JANĮ taip pat nustatyta, kokiais konkrečiais procesiniais veiksmais teismas užtikrina įmonių nemokumo proceso veiksmingumą ir viešojo intereso apsaugą.

Vis dėlto nemokumo proceso efektyvumas, kreditorių teisių apsaugos užtikrinimo reikalavimai kelia abejonių dėl arbitražo proceso galimybės tais atvejais, kai vienai iš arbitražinio susitarimo šalių iškeliama nemokumo byla. Tokios abejonės yra pripažįstamos ir užsienio valstybių teismų praktikoje. Šiuo klausimu gausi JAV teismų praktika, kurioje pripažįstama, kad galiojančio arbitražinio susitarimo įgyvendinimas gali kelti aiškų konfliktą su esminiais Bankroto kodekso

²²⁷ Ibid.

²²⁸ Ibid.

²²⁹ Ibid.

²³⁰ JANĮ 153 straipsnis.

(angl. *Bankruptcy Code*) tikslais.²³¹ Pagrindiniai Bankroto kodekso tikslai yra centralizuotas bankroto klausimų sprendimas, poreikis apsaugoti kreditorius ir reorganizuojant skolininkus nuo dalinio bylinėjimosi ir neginčijama bankroto teismų kompetencija dėl jų sprendimų vykdymo.²³² Arbitražinio susitarimo įgyvendinimo galimybės bankroto procese priklauso nuo to, ar klausimas susijęs su esminėmis procedūromis (angl. *core proceedings*) ar neesminėmis (angl. *non-core proceedings*).²³³ Tokio skirstymo pagrindas – ar konkretus procesas (ginčas) galimas tik bankroto procese, ar galimas ir kitame procese.²³⁴ Be to, procedūra laikoma esmine, jei ji kyla iš federalinės teisės.²³⁵ Pavyzdžiui, vienoje byloje pripažinta, kad arbitražinis susitarimas neturi būti vykdomas atsižvelgiant į dominuojantį ieškovo reikštų reikalavimų centralizuotą nagrinėjimą ir poreikį užtikrinti teismo kompetenciją dėl jo sprendimų vykdymo.²³⁶

Taip pat JAV teismų praktikoje pripažįstama didelė teismų diskrecija spręsti, ar konkretus arbitražinis susitarimas gali pažeisti bankroto proceso tikslus. Todėl teismas turi teisę spręsti, ar arbitražinio susitarimo vykdymas gali neigiamai paveikti bankroto bylos administravimą.²³⁷

Arbitražo ir nemokumo ginčų suderinamumo problemos pripažįstamas ir Singapūro teismų praktikoje. *Larsen Oil* byloje Singapūro apeliacinis teismas pripažino, kad, viena vertus, arbitražas pasižymi šalių autonomijos principu ir privačių ginčų sprendimo decentralizavimu. Kita vertus, nemokumo procesas yra kolektyvinis procesas, kuriame atliekamas viešas ginčų centralizavimas, siekiant pasiekti ekonominį efektyvumą ir optimalų kreditorių reikalavimų patenkinimą.²³⁸ Šioje byloje teismas pripažino, kad nemokumo proceso tikslas palengvinti įmonės kreditorių ginčų nagrinėjimą prieš įmonę yra viršesnis, nei įmonės teisė iki nemokumo proceso susitarti, kur turi būti nagrinėjami ginčai.²³⁹

²³¹ *Shearson/American Exp., Inc. v. McMahon* Supreme Court of the United States June 8, 1987 482 U.S. 220107 S. Ct. 233296 L.Ed.2d 185: <...> *enforcing a valid arbitration agreement would pose an inherent conflict with the underlying purposes of the Bankruptcy Code.*

²³² Jungtinių Amerikos Valstijų Teksaso bankroto teismo 2010 m. birželio 22 d. sprendimas byloje *Zimmerli v. Ocwen Loan Servicing, LLC*, 432 B.R. 238. Angl. *the goal of centralized resolution of purely bankruptcy issues, the need to protect creditors and reorganizing debtors from piecemeal litigation, and the undisputed power of a bankruptcy court to enforce its own orders.*

²³³ Jungtinių Amerikos Valstijų Vienuoliktosios apygardos Apeliacinio teismo 2007 m. vasario 23 d. sprendimas byloje *In re Electric Machinery Enterprises*, 479 F.3d 79147 Bankr. Ct. Dec. 234.

²³⁴ *Ibid.*

²³⁵ Jungtinių Amerikos Valstijų Floridos bankroto teismo 2008 m. gegužės 22 d. sprendimas byloje *In re Shores of Panama, Inc.*, 387 B.R. 86459 Collier Bankr. Cas. 2d 1717 Angl. <...> *if the proceeding involves a right created by the federal bankruptcy law, it is a core proceeding.*

²³⁶ Jungtinių Amerikos Valstijų Teksaso bankroto teismo 2010 m. birželio 22 d. sprendimas byloje *Zimmerli v. Ocwen Loan Servicing, LLC*, 432 B.R. 238. Angl. *Centralized resolution of the predominate bankruptcy causes of action raised by Plaintiffs and the Court's power to ensure obedience to its own orders weigh in favor of denying enforcement of the Arbitration Agreement.*

²³⁷ Jungtinių Amerikos Valstijų Pensilvanijos bankroto teismo 2007 m. rugpjūčio 8 d. sprendimas byloje *In re Herrington*, 374 B.R. 133. Angl. *A bankruptcy court could decide whether enforcement of an arbitration agreement would adversely affect the administration of the bankruptcy case.*

²³⁸ Singapūro apeliacinio teismo 2011 m. gegužės 11 d. sprendimas byloje *Larsen Oil and Gas Pte Ltd v Petroprod Ltd*, 2011, SGCA21.

Angl. *On the one hand, arbitration embodies the principles of party autonomy and the decentralisation of private dispute resolution. On the other hand, the insolvency process is a collective statutory proceeding that involves the public centralisation of disputes so as to achieve economic efficiency and optimal returns for creditors.*

²³⁹ *Ibid.*

Angl. *We, therefore, are of the opinion that the insolvency regime's objective of facilitating claims by a company's creditors against the company and its pre-insolvency management overrides the freedom of the company's pre-insolvency management to choose the forum where such disputes are to be heard.*

Ispanijos teismų praktikoje taip pat pripažįstama arbitražo problema nemokumo procese. Vienoje 2019 metais nagrinėtoje byloje Santandero komercinis teismas nustatė, kad šalys (Ispanijoje registruota įmonė ir asmenys, veikiantys Anglijoje) sudarė susitarimą, pagal kurį visi ginčai, kylantys iš sutarties, turėtų būti nagrinėjami arbitraže Londone.²⁴⁰ Ispanijoje registruota įmonė pradėjo nemokumo procesą Ispanijoje. Bylos iškėlimo metu arbitražo procesas nebuvo pradėtas. Pagal Ispanijos teisę (Ispanijos nemokumo įstatymo 52.1 straipsnį) nemokumo bylos iškėlimas nedaro įtakos arbitražiniam susitarimui, tačiau teismas, atsižvelgdamas į nemokumo proceso efektyvumo reikalavimą, gali sustabdyti jo vykdymą (isp. *suspensión de sus efectos*). Šioje byloje teismas šią išimtį pritaikė bei prioritetą suteikė nemokumo proceso efektyvumui ir pripažino, kad arbitražo procesas lemtų naujų skolininko išlaidų patyrimą, todėl kreditorių reikalavimai būtų tenkinami mažesne apimtimi.²⁴¹

Apibendrintai galima teigti, kad teismų praktikoje arbitražo proceso suderinamumo su nemokumo proceso efektyvumo klausimas yra itin svarbus ir aktualus. Viena vertus, arbitražinis susitarimas kaip sutartis yra privaloma (*pacta sunt servanda*) ir teisėtai sudaryta sutartis suformuoja jos šalių teisėtą lūkestį, kad ji bus vykdoma. Kita vertus, nemokumo (bankroto) procese kolektyvinių kreditorių ir pačios įmonės apsauga yra pamatiniai šio proceso principai, kurie leidžia užtikrinti operatyvų ir greitą nemokumo procesą. Sprendžiant dėl arbitražo galimybės pradėjus nemokumo procesą, reikia įvertinti ir Lietuvoje galiojančią teisinį reglamentavimą. JANĮ pripažįstamas teisėjo vadovavimo procesui principas, kuris reiškia, kad kaip tik teismas turi užtikrinti veiksmingą nemokumo proceso eigą ir viešąjį interesą (JANĮ 3 straipsnio 4 punktą). Tačiau KAI nuostatose nėra jokios nuorodos, kad arbitražo proceso metu arbitražo teismas turėtų imtis veiksmų, kuriais būtų užtikrinama nemokumo įmonės ir jos kreditorių interesų apsauga.

Be to, nemokiai įmonei įprastai suteikiamos galimybės bylinėtis patiriant mažiau bylinėjimosi išlaidų (pavyzdžiui, nuo žyminio mokesčio mokėjimo atleidžiamas juridinis asmuo, kuriam iškelta bankroto ar restruktūrizavimo byla arba kurio bankroto procesas vyksta ne teismo tvarka, ar fizinis asmuo, kuriam iškelta bankroto byla, o kiti dalyvaujantys byloje asmenys – už šioje byloje paduotus apeliacinius ir kasacinius skundus)²⁴². Tokiu būdu yra mažinamos nemokumo proceso administravimo išlaidos. Ginčas arbitražo teisme iš esmės neišvengiamai reikalauja atstovavimo lėšų, kurios turėtų būti tenkinamos iš nemokumo proceso sukaupto įmonės turto (administravimo lėšų), todėl ginčų nagrinėjimas arbitraže gali sukelti neigiamas finansines pasekmes įmonei ir jos kreditoriams.

Atsižvelgiant į tai, manytina, kad, inicijavus nemokumo (bankroto) procesą, nemokios įmonės ir jos kreditorių ginčai neturėtų būti inicijuojami arbitraže ir remiantis visuotinei pripažintu ginčų centralizavimo principu (lot. *vis attractiva concursus*), tokie ginčai turi būti nagrinėjami nemokumo (bankroto) bylą nagrinėjančiame teisme. Taip būtų užtikrinami nemokios įmonės ir jos kreditorių finansiniai interesai, nemokumo proceso operatyvumas ir viešojo intereso apsauga.

b) ginčų, kylančių iš viešųjų pirkimų teisinių santykių, arbitruotinumai

Ginčas, kilęs iš sutarties, sudarytos viešųjų pirkimų pagrindu, laikomas komerciniu ginču (KAI 3 straipsnio 11 dalis), todėl gali būti arbitruotinas (KAI 12 straipsnio 1 dalis). Tačiau praktikoje neretai pasitaiko klausimų, ar ginčai, kylantys iš viešųjų pirkimų teisinių santykių, yra (ne) arbitruotini. Teismų praktika šiuo klausimu nenuosekli. Pripažįstama, kad aplinkybė, jog tam

²⁴⁰ Santandero komercinio teismo 2019 m. rugsėjo 30 d. sprendimas byloje 266/2019.

²⁴¹ Visas sprendimo tekstas ispanų kalba: <http://www.poderjudicial.es/search/AN/openDocument/af7174dec68faf48/20191009>.

²⁴² CPK 83 straipsnio 1 dalies 8 punktą.

tikra sutartis, sudaryta viešųjų pirkimų pagrindu, savaime neleidžia spręsti, jog nagrinėjamas ginčas priskirtinas prie nearbitruotinių ginčų kategorijos.²⁴³ Teismų praktikoje įtvirtinta taisyklė, kad ginčo arbitruotinumą klausimas priklauso nuo ginčo objekto, nes nei VPĮ, nei KAĮ nuostatomis nedraudžiama viešojo pirkimo sutartyje įrašyti arbitražinę išlygą.²⁴⁴

Pagal formuojamą praktiką, sprendžiant klausimą dėl ginčo, kylančio iš viešojo pirkimo sutarties vykdymo, arbitruotinumą, reikia vertinti, ar ginčo sutarties pakeitimas yra esminis ir tiesiogiai susijęs su viešojo pirkimo procedūromis:

*Šalims nesutarant dėl ginčo, kilusio iš viešojo pirkimo sutarties vykdymo, priskirtinumo, būtina įvertinti, ar šis ginčas kilo dėl pirmiau nurodytus požymius atitinkančių sutarties sąlygų pakeitimų ir ar jie reglamentuojami VPĮ. Tik tuomet galima spręsti, ar ginčo sutarties pakeitimas yra esminis ir tiesiogiai susijęs su viešojo pirkimo procedūromis ir ar toks ginčas priskirtinas teismams. Jei ginčas kilo ne dėl nurodyto pobūdžio ir reikšmės viešojo pirkimo sutarties vykdymo klausimų, nenustačius kitų įstatyme nurodytų kliūčių ginčą nagrinėti arbitraže, šalys, sudariusios arbitražinę susitarimą, nukreiptinos į arbitražą.*²⁴⁵

Tokio pobūdžio bylose pasitaiko ginčų dėl viešojo pirkimo sutarties kainos didinimo. LAT išplėstinė teisėjų kolegija yra pripažinusi, kad viešųjų pirkimų teisiniame reglamentavime nustatytas ryšys tarp tiekėjų pažeistų teisių gynbos veiksmingumo principo užtikrinimo ir tiekėjų bei perkančiųjų organizacijų ginčus sprendžiančio subjekto statuso.²⁴⁶ Šioje byloje kasacinis teismas nurodė, kad šalių ginčas dėl viešojo pirkimo sutarties kainos padidinimo yra nearbitruotinas ginčas, todėl tokio pobūdžio nesutarimai sprendžiami tik teisme. Tačiau minėtoje byloje pateiktas kasacinio teismo išaiškinimas buvo priimtas galiojant ankstesnei KAĮ redakcijai, galiojusiai nuo 2008 m. liepos 31 d. iki 2012 m. birželio 29 d. Aiškindamas minėtą LAT išaiškinimą naujos KAĮ redakcijos kontekste, LAPT nurodė, kad šios nutarties aktualumas pakito:

*<...> naujosios KAĮ redakcijos 3 straipsnio 11 dalyje expressis verbis numatyta, jog į komercinio ginčo sampratą patenka bet koks šalių nesutarimas dėl fakto ar (ir) teisės klausimų, kilęs iš sutartinių ar nesutartinių teisinių santykių, įskaitant sutartis, sudarytas viešųjų pirkimų pagrindu. Be to, naujojoje KAĮ redakcijoje įsakmiai reglamentuota, jog arbitruotini yra visi ginčai, išskyrus KAĮ 12 straipsnyje nurodytas išimtis. Dėl šių priešasčių darytina išvada, jog įstatymų leidėjas, atlikęs aptariamus įstatymo pakeitimus, siekė, jog visi ginčai, įskaitant ir tuos, kurie yra susiję su sutarčių, sudarytų viešųjų pirkimų pagrindu, kainos padidinimu, galėtų būti sprendžiami arbitražu. Dėl šių priešasčių minėta Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. spalio 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-304/2011, priimta galiojant senajai KAĮ redakcijai, šiai bylai nėra aktuali.*²⁴⁷

²⁴³ Lietuvos apeliacinio teismo 2014 m. spalio 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-1446/2014.

²⁴⁴ Lietuvos apeliacinio teismo 2014 m. vasario 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-432/2014; Lietuvos apeliacinio teismo 2014 m. gegužės 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-469/2014.

²⁴⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. lapkričio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-510/2014.

²⁴⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. spalio 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-304/2011.

²⁴⁷ Lietuvos apeliacinio teismo 2014 m. gegužės 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-469/2014.

Ginčas dėl sutartinės civilinės atsakomybės ir žalos atlyginimo, kildinamo iš rangos sutarties, sudarytos viešojo darbų pirkimo neskelbiamų derybų būdu, vykdymo yra arbitruotinas:

<...> kilęs ginčas dėl viešojo pirkimo sutarties pažeidimo nepatenka išimtinai į VPĮ teisinio reglamentavimo sritį.²⁴⁸

Ginčas dėl sutarties vykdymo, *inter alia*, atsakomybės už sutartinių prievolių nevykdymą nekvalifikuotinas kaip sutarties keitimas ir į VPĮ teisinį reglamentavimą nepatenka:

Vien formalus nurodymas, kad ginčas patenka į VPĮ reglamentavimo sritį, nėra pakankamas pagrindas pripažinti ginčą nearbitruotinu. Dėl to apeliacinės instancijos teismas pagrįstai nurodė, kad Viešųjų pirkimų įstatyme nereglamentuojami perkančiųjų organizacijų veiksmai joms ginant savo interesus ir teises viešojo pirkimo sutarties pažeidimo atveju, todėl šalių ginčas gali būti sprendžiamas arbitraže.²⁴⁹

Ginčas dėl rangovo civilinės atsakomybės už netinkamą sutarties, sudarytos viešųjų pirkimų pagrindu, vykdymą yra arbitruotinas:

Šioje byloje nagrinėjamas ginčas dėl rangovo atsakomybės už netinkamą sutarties, sudarytos viešųjų pirkimų pagrindu, vykdymą, bet ne klausimai, susiję su viešojo pirkimo procedūrų vykdymu ar viešojo pirkimo sutarties esminių sąlygų keitimu. Kadangi ginčo santykiai nepatenka į Viešųjų pirkimų įstatymo taikymo sritį, tai ginčas objektyviu aspektu yra arbitruotinas.²⁵⁰

Ginčas dėl darbų atlikimo termino pratęsimo (iki jų faktinio atlikimo) yra arbitruotinas:

Nėra jokių įtikinamų argumentų, kad darbų atlikimo termino klausimas būtų galėjęs pirkimų procedūrų metu lemti ar bent turėti reikšmės jų eigai, tiekėjų ratui ir pan., o šio ginčo vienoks ar kitoks išnagrinėjimas iškreiptų ar pakeistų viešojo pirkimo sutarties esmę. <...> Remdamasi išdėstytais motyvais, teisėjų kolegija sprendžia, kad pirmosios instancijos teismas padarė nepagrįstą išvadą, jog dėl to, kad ieškovė byloje kelia klausimą dėl darbų atlikimo termino pratęsimo (iki jų faktinio atlikimo), ginčo dalis dėl sutarties vykdymo tiek pagal ieškinį, tiek pagal priešieškinį (tarpusavio atsiskaitymų, darbų atlikimo terminų) laikytinas nearbitruotinu ir nagrinėtinas bendrosios kompetencijos teisme.²⁵¹

Apibendrinant ginčų, kylančių iš viešųjų pirkimų teisinių santykių, arbitruotinumą klausimą, galima teigti, kad vien tai, jog ginčas kyla iš viešųjų pirkimų teisinių santykių, nereiškia, kad jis nėra arbitruotinas. Iš esmės pagrindinis kriterijus sprendžiant dėl tokių ginčų arbitruotinumą yra tas, ar ginčas reglamentuojamas VPĮ ir ar jis tiesiogiai susijęs su viešojo pirkimo procedūromis. Jei ginčas nėra tiesiogiai susijęs su viešojo pirkimo procedūromis, pavyzdžiui, keliamas klausimas dėl tiekėjo civilinės atsakomybės už netinkamą sutarties vykdymą, darbų atlikimo termino pratęsimo, sutarčių, sudarytų viešųjų pirkimų pagrindu, kainos padidinimo, toks ginčas laikomas arbitruotiniu. Tačiau tokia formuojama teismų praktika kelia diskusijų.

²⁴⁸ Lietuvos apeliacinio teismo 2014 m. spalio 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-1446/2014.

²⁴⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. lapkričio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-510/2014.

²⁵⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. liepos 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-450-469/2015.

²⁵¹ Lietuvos apeliacinio teismo 2016 m. rugsėjo 15 d. sprendimas civilinėje byloje Nr. e2A-638-178/2016.

Viešieji pirkimai yra susiję su viešuoju interesu. Neabejotina, kad kaip tik teismas turi užtikrinti viešojo intereso apsaugą.²⁵² Tačiau net ir po viešojo pirkimo sutarties sudarymo viešojo pirkimo sutarties vykdymo kontrolę atlieka perkančioji organizacija ir tokie veiksmai pirmiausia kyla iš viešosios teisės ir perkančiajai organizacijai suteikiamos kompetencijos (VPĮ 89–91 straipsniai). Be to, viešieji pirkimai visada yra susiję su valstybės ar savivaldybės biudžeto lėšų (viešųjų finansų) panaudojimu²⁵³, todėl atsiskaitymas už įvykdytą viešojo pirkimo sutartį visada atliekamas naudojant šias lėšas. VPĮ ir CPK nustatyta speciali ginčų, kylančių iš viešųjų pirkimų teisinių santykių, nagrinėjimo tvarka, kuri pagrįsta viešojo intereso apsauga ir kuo greitesniu, efektyvesniu ginčo sprendimu (VPĮ 101–104 straipsniai, CPK XX¹ skyriaus 423¹–423¹⁰ straipsniai).

Įstatyme numatyti konkretūs teismo taikomi teisiniai padariniai (sankcijos) dėl VPĮ pažeidimų (VPĮ 105–107 straipsniai). Perkančiajai organizacijai bylinėjantis arbitražo teisme gali tekti patirti papildomų su tokių ginčų nagrinėjimu susijusių lėšų (pavyzdžiui, administravimo, atstovavimo išlaidų), kurios gali būti didesnės nei tais atvejais, kai ginčas nagrinėjamas teisme (KAĮ 48 straipsnio 1 dalis). Vadinasi, ginče dėl valstybės ar savivaldybės lėšų panaudojimo iš esmės būtų patiriama dar daugiau išlaidų kaip tik iš šių lėšų. Teismų praktika viešųjų pirkimų ginčiuose yra itin gausi ir besivystanti. Ribota arbitražo sprendimo apskundimo galimybė (jei ja iš viso bus siekiama pasinaudoti) ir arbitražinio proceso konfidencialumas gali reikšti, kad tam tikri klausimai viešųjų pirkimų ginčiuose nebus analizuojami teismų praktikoje, taip sudarant kliūtis šioje srityje formuoti teismų praktiką ir užtikrinti viešojo intereso apsaugą.

Viešųjų pirkimų procesas išsamiai reglamentuojamas ES teisės aktuose, kurių teisingo tiesioginio taikymo pareiga kyla valstybių narių teismams. Kilus neaiškumų dėl ES teisės taikymo, valstybių narių teismas gali (turi) kreiptis į ESTT dėl prejudicinio sprendimo priėmimo, taip užtikrinamas tinkamą ES teisės taikymą.²⁵⁴ SESV 267 straipsnyje numatyta procedūra yra bendradarbiavimo tarp ESTT ir nacionalinių teismų priemonė, pagal kurią ESTT nacionaliniams teismams teikia Sąjungos teisės išaiškinimą, būtiną pastariesiems priimant sprendimą dėl jų nagrinėjamų ginčų, tačiau jei pagal nacionalinę teisę negalimas skundas teisme dėl nacionalinio teismo sprendimo, pastarasis iš esmės privalo kreiptis į ESTT, kaip numatyta SESV 267 straipsnio trečioje pastraipoje, kai jame keliamas klausimas dėl Sąjungos teisės išaiškinimo.²⁵⁵

Pažymėtina, kad ESTT praktikoje yra suformuoti valstybės atsakomybės dėl pažeidimo kreiptis į ESTT pateikti prejudicinį sprendimą pagrindai. Galutinės instancijos teismo priimtas sprendimas grindžiamas akivaizdžiai klaidingu ES teisės išaiškinimu, atsižvelgus į teisinio saugumo principą būtų sukliudyta asmeniui remtis iš Sąjungos teisės sistemos ir ypač iš valstybės atsakomybės principo kylančiomis savo teisėmis.²⁵⁶ Pagrindas kreiptis dėl prejudicinio sprendimo priėmimo gali būti įvairiose valstybėse narėse kylantys neaiškumai dėl Europos Sąjungos teisės aktuose naudojamų sąvokų išaiškinimo. Tokiu atveju teismas, kurio sprendimai pagal nacionalinę teisę negali būti toliau apskundžiami teismine tvarka, privalo vykdyti pareigą kreiptis į ESTT, siekdamas išvengti pavojaus, kad ES teisė bus išaiškinta klaidingai.²⁵⁷ Tai reiškia, kad, siekiant užtikrinti vie-

²⁵² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. balandžio 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-155/2011.

²⁵³ Lastauskienė, Giedrė, Rudauskienė, Rimantė. *Viešųjų pirkimų skaidrumas kaip įstatymų leidėjų saistantis principas*, Teisė (96), 2015: *Sąvokoje „viešieji pirkimai“ neatsitiktinai pavartotas terminas „viešas“ – pirkimus vykdo viešas asmuo, o už įsigyjamas prekes (darbus, paslaugas) mokama iš viešųjų finansų (arba moka asmuo, kurio bent dalį pajamų sudaro iš valstybės biudžeto gautos lėšos).*

²⁵⁴ SESV 267 straipsnis.

²⁵⁵ Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2013 m. liepos 18 d. sprendimas byloje *Consiglio nazionale dei geologi prieš Autorità garante della concorrenza e del mercato*, bylos Nr. C-136/12, para. 25.

²⁵⁶ Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2015 m. rugsėjo 9 d. sprendimas byloje *João Filipe Ferreira da Silva e Brito ir kt. Prieš Estado português*, bylos Nr. C-160/14, para. 57.

²⁵⁷ *Ibid.*, para. 44.

nodą ES teisės aiškinimą viešųjų pirkimų srityje, kreipimasis į ESTT dėl prejudicinio sprendimo priėmimo yra itin reikšminga teismų kompetencijos dalis.

Užsienio valstybių teisėje pripažįstama, kad ginčai, susiję su viešuoju interesu, negali būti arbitruotini. Pavyzdžiui, Prancūzijos civilinio kodekso 2060 straipsnyje nustatyta, kad arbitražinis susitarimas negali būti sudaromas, kai ginčas, susijęs su viešuoju interesu.²⁵⁸ Prancūzijos teismų praktika rodo, kad viešųjų asmenų atliekami viešieji pirkimai siejami su administracinėmis sutartimis.²⁵⁹ Viešųjų pirkimų sutartis apibrėžiama kaip sutartis, skirta pirkėjų interesams dėl darbų, prekių ar paslaugų poreikio tenkinti.²⁶⁰ Prancūzijos ginčų tribunolo (pranc. *Tribunal de Conflict*) praktikoje pripažįstama, kad sutartys, sudarytos pagal viešųjų pirkimų įstatymą, yra administracinio pobūdžio.²⁶¹ Tai reiškia, kad Prancūzijoje, kurioje veikia specializuoti (administraciniai) teismai, ginčai, kylantys iš viešųjų pirkimų sutarčių, yra laikomi susijusiais su viešąja teise ir viešuoju interesu.

Atsižvelgiant į arbitražo, kaip privačių komercinių ginčų sprendimo institucijos, esmę, manytina, kad ginčai, kylantys iš viešųjų pirkimų, negali būti arbitruotini, nedarant skirtumo, ar ginčas yra tiesiogiai susijęs su viešojo pirkimo sutartimi, ar ne.

²⁵⁸ Prancūzijos civilinio kodekso 2060 straipsnis [interaktyvus; žiūrėta 2019 m. gruodžio 4 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?cidTexte=LEGITEXT000006070716>.

Pranc. *On ne peut compromettre sur les questions d'état et de capacité des personnes, sur celles relatives au divorce et à la séparation de corps ou sur les contestations intéressant les collectivités publiques et les établissements publics et plus généralement dans toutes les matières qui intéressent l'ordre public.*

²⁵⁹ Prancūzijos Respublikos Prezidento 2015 m. liepos 23 d. Įsakymo (Ordonanso) dėl viešųjų pirkimų Nr. 2015-899 3 straipsnis [interaktyvus; žiūrėta 2019 m. gruodžio 2 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000030920376&categorieLien=id>.

Pranc. *Les marchés publics relevant de la présente ordonnance passés par des personnes morales de droit public sont des contrats administratifs.*

²⁶⁰ Prancūzijos Respublikos Prezidento 2015 m. liepos 23 d. Įsakymo (Ordonanso) dėl viešųjų pirkimų Nr. 2015-899 4 straipsnis.

Pranc. *Les marchés sont les contrats conclus à titre onéreux par un ou plusieurs acheteurs soumis à la présente ordonnance avec un ou plusieurs opérateurs économiques, pour répondre à leurs besoins en matière de travaux, de fournitures ou de services.*

²⁶¹ Prancūzijos Respublikos ginčų tribunolo 2016 m. balandžio 11 d. sprendimas byloje Nr. 16-04044 [interaktyvus; žiūrėta 2019 m. gruodžio 2 d.]. Prieiga per internetą: https://www.legifrance.gouv.fr/affichJuriJudi.do?sessionId=BFB28FA0F-C72F88EE9F6E01DA2EEC293.tpdila08v_3?oldAction=rechJuriJudi&idTexte=JURITEXT000033590502&fastReqId=18759205&fastPos=2.

Pranc. *<...> les marchés passés en application du code des marchés publics ont le caractère de contrats administratifs de sorte que les litiges nés de leur exécution relèvent de la compétence du juge administratif.*

ARBITRAŽINIS SUSITARIMAS

Arbitražinis susitarimas yra ginčo nagrinėjimo arbitraže pagrindas. Nesant šalių susitarimo ginčą spręsti arbitraže (nesudarius ar sudarius neteisėtą arbitražinį susitarimą) arbitražas yra negalimas. Arbitražinio susitarimo formos ir turinio reikalavimai reglamentuojami KAĮ 10–12 straipsniuose. Teismų praktikoje pripažįstama, kad tam, jog arbitražinis susitarimas būtų sudarytas, jis turi atitikti turinio ir formos reikalavimus. Pagrindinis arbitražinio susitarimo turinio reikalavimas – jame turi būti išreikšta šalių valia spręsti ginčus ne koku nors kitu būdu (valstybės teisme, mediacijos būdu, kt.), o arbitražo teisme.²⁶²

UNCITRAL pavyzdinio įstatymo 7 straipsnis nustato arbitražinio susitarimo apibrėžimą ir arbitražinio susitarimo formą (raštu). Pripažįstama, kad vienas esminių arbitražinio susitarimo elementų yra šalių privalomo pobūdžio susitarimas.²⁶³ Šis teisės aktas nekelia jokių kitų papildomų reikalavimų arbitražiniam susitarimui, pavyzdžiui, dėl arbitražo vietos, procesui taikomų taisyklių, arbitražo kalbos ar arbitrų skaičiaus ir procedūros, kaip jie turėtų būti skiriami.²⁶⁴ Šalys, sudarydamos arbitražinius susitarimus, įgyvendina sutarčių laisvės ir dispozityvumo principus, todėl laikydamosi teisės aktų reikalavimų gali pritaikyti arbitražinį susitarimą konkretaus sandorio, sutartinių santykių schemas ar visų atitinkamų šalių teisinių santykių poreikiams.²⁶⁵ Arbitražinio susitarimo tikslas yra atsisakyti bet kurios valstybės teismų jurisdikcijos ir perduoti ginčą spręsti arbitražo teismui, taigi arbitražinio susitarimo sudarymas kartu reiškia, kad šalys atsisako nagrinėti tarpusavio ginčus teisme.²⁶⁶

KAĮ 3 straipsnio 5 dalyje nustatyta, kad arbitražinis susitarimas gali būti sudaromas dėl ginčų, kylančių iš konkrečių sutartinių ar kitokių teisinių santykių, kurie gali būti arbitražinio nagrinėjimo dalykas. Tai reiškia, kad šalys arbitražinį susitarimą gali sudaryti ir dėl ginčų, kylančių iš deliktinių teisinių santykių. Tai, kad arbitražinis susitarimas gali būti sudaromas tiek dėl sutartinių, tiek nesutartinių teisinių santykių, aiškiai pripažįstama ir kitose valstybėse.²⁶⁷ Tačiau, pavyzdžiui, Prancūzijos teisėje arbitražinis susitarimas yra siejamas su šalių sutartiniais santykiais ir iš sutarties kylančiais ginčais.²⁶⁸ Arbitražinis susitarimas gali būti sudaromas dėl ginčų, kurie jau kilo arba kils ateityje.

Pažymėtina, kad įstatyme gali būti nustatyti specialūs ribojimai dėl arbitražinio susitarimo. Pavyzdžiui, be išankstinio teismo leidimo tėvai neturi teisės nepilnamečių vaikų vardu sudaryti

²⁶² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. gegužės 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-238-686/2017.

²⁶³ UNCITRAL pavyzdinio įstatymo teismų praktikos rinkinys, p. 26.

²⁶⁴ *Ibid.*, p. 28.

²⁶⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. gegužės 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-238-686/2017.

²⁶⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. kovo 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-62/2007.

²⁶⁷ Vokietijos civilinio proceso kodekso 1029 straipsnio 1 dalis.

Vok. *Schiedsvereinbarung ist eine Vereinbarung der Parteien, alle oder einzelne Streitigkeiten, die zwischen ihnen in Bezug auf ein bestimmtes Rechtsverhältnis vertraglicher oder nichtvertraglicher Art entstanden sind oder künftig entstehen, der Entscheidung durch ein Schiedsgericht zu unterwerfen.*

²⁶⁸ Prancūzijos civilinio proceso kodekso 1442 straipsnis.

Pranc. *La clause compromissoire est la convention par laquelle les parties à un ou plusieurs contrats s'engagent à soumettre à l'arbitrage les litiges qui pourraient naître relativement à ce ou à ces contrats.*

arbitražinio susitarimo.²⁶⁹ Papildoma apsauga dėl arbitražinio susitarimo nustatyta ir vartojimo teisiniuose santykiuose sprendžiant dėl nesąžiningų vartojimo sutarčių sąlygų. Preziumuojama, kad nesąžiningos yra sutarties sąlygos, kuriomis panaikinama arba suvaržoma vartotojo teisė pareikšti ieškinį ar pasinaudoti kitais pažeistų teisių gynimo būdais (nustatomas išimtinis teritorinis teisingumas spręsti ginčą verslininko buveinės vietos teismui, reikalaujama perduoti spręsti ginčus tik arbitražui, apribojamas įrodymų panaudojimas, įrodinėjimo pareiga perkeliama vartotojui ir pan.).²⁷⁰

Arbitražinis susitarimas yra sutartis, todėl jam taikomos bendrosios sutarčių sudarymo tvarką reglamentuojančios taisyklės. Sutartis laikoma sudaryta nuo to momento, kai oferentas gauna akceptą, jeigu sutartyje nenumatyta ko kita (CK 6.181 straipsnio 1 dalis). Taigi sutartis laikoma sudaryta nuo to momento, kai šis susitarimas pasiekiamas – oferentas gauna akceptą, t. y. galioja bendroji taisyklė, kad šalių susitarimas pasiekiamas šalims apsikeičiant oferta ir akceptu.²⁷¹ Sutarčiai sudaryti būtinas aiškus ir besąlygiškas oferentui pareiškiamas akceptanto sutikimas (akceptas) su oferento pateiktu pasiūlymu (oferta).²⁷² Jeigu abi šalys sudaro sutartį apsikeisdamos standartinėmis sutarties sąlygomis, sutartis laikoma sudaryta pagal iš esmės sutampančias standartinės sutarties sąlygas, išskyrus atvejus, kai viena šalis iš anksto aiškiai nurodo, jog ji nesutinka su kitos šalies pasiūlytomis standartinėmis sąlygomis arba apie tokį nesutikimą nedelsdama praneša tas sąlygas gavusi (CK 6.179 straipsnis).

Sutarčių laisvės principas apima šalių teisę neperžengiant įstatymo ribų pasirinkti sudaromos sutarties formą. Šalys yra laisvos savo sutarties sąlygas išdėstyti viename ar keliuose fiziniuose ar elektroniniuose dokumentuose. Tai taikoma ir susitarimams dėl ginčų sprendimo būdo.²⁷³

Esminė sąlyga konstatuoti arbitražinio susitarimo egzistavimą yra užfiksuota šalių valia perduoti ginčus spręsti arbitražui. Kasacinio teismo praktikoje nurodoma, kad pagrindinis reikalavimas arbitražinio susitarimo turiniui – jame turi būti išreikšta šalių valia spręsti ginčus ne koku nors kitu būdu (valstybės teisme, mediacijos būdu, kt.), o kaip tik arbitraže.²⁷⁴ Jeigu tokios sudarytos šalių valios nėra, tuomet nėra ir pagrindo laikyti, kad sudarytas arbitražinis susitarimas.²⁷⁵

Sudarytas arbitražinis susitarimas yra šalims privalomas ir jos negali vienašališkai jo keisti, taip pat pažeisti, t. y. kilus ginčui, rinktis vietoj arbitražo kitą, pavyzdžiui, teisminį ginčo sprendimo būdą.²⁷⁶

Praktikoje pasitaiko atvejų, kai šalys nesudaro vieno konkretaus arbitražinio susitarimo, bet šalių valia dėl ginčo nagrinėjimo arbitraže nurodyta atskiruose dokumentuose. Vienoje byloje nustatyta, kad šalys nebuvo sudariusios vienos bendros rašytinės krovinių vežimo sutarties, tačiau buvo sudariusios 32 rašytines krovinių vežimo sutartis.²⁷⁷ Dėl kiekvienos atskiros paslaugos šalys susitardavo apsikeisdamos dokumentais: dėl kiekvieno atskiro gabenimo atsakovė pateikdavo ieškovei standartinį „užsakymą“ (ofertą), o ieškovė – savo standartinį „užsakymo patvirtinimą“ (priešpriešinę ofertą), taip pat 29-iose užsakymuose padarė prierasą. Taigi šalių sutartimi dėl gabenimo laikytini abu dokumentai, kurie reikšmingi nustatant šalių valią, jų tarpusavio susitarimo

²⁶⁹ CK 3.188 straipsnio 1 dalies 4 punktas.

²⁷⁰ CK 6.228⁴ straipsnio 2 dalies 18 punktas.

²⁷¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. rugsėjo 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-363/2009; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. kovo 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-64/2010.

²⁷² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. rugsėjo 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-353/2011.

²⁷³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. gegužės 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-238-686/2017.

²⁷⁴ *Ibid.*

²⁷⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. kovo 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-7-73-421/2017.

²⁷⁶ Lietuvos apeliacinio teismo 2014 m. kovo 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-196/2014.

²⁷⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. lapkričio 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-343-916/2019.

esmę ir turinį. Atsakovė teigė, kad ieškovė negalėjo nematyti jos standartinių užsakymo sąlygų (ginčų sprendimo arbitraže, nekonkuravimo, draudimo keisti sutarties sąlygas), todėl pasirašydama dokumentus iš esmės jas priėmė, t. y. pritarė arbitražinei išlygai. Kiekvieno atsakovės pateikto užsakymo 10 punkte buvo nustatyta sąlyga dėl ginčo sprendimo arbitraže.

Ieškovės atsakovei atsiųstuose užsakymo patvirtinimuose (angl. *order confirmation*) buvo nurodytos patvirtinamos (ieškovės priimamos) užsakymo sąlygos (pavyzdžiui, pakrovimo, pristatymo vieta, nustatyta paėmimo data, kaina ir kitos krovinio vežimo detalės); taip pat nurodoma, jog „užsakymo sąlygos galioja tik tokia apimtimi, kiek jos aiškiai patvirtintos užsakymo patvirtinime; ypač tai taikytina užsakymo sąlygoms, kurios skiriasi nuo ieškovės pasiūlymo, yra netipinės ar nepalankios vienai iš šalių“. Kasacinis teismas pripažino, kad teismų nustatyti tikrieji sutarties dalyvių ketinimai, sutarties sąlygų tarpusavio ryšys, sutarties sudarymo aplinkybės ir šalių elgesys po sutarties sudarymo neleidžia pripažinti pagrįstu atsakovės teiginio, kad priimdama ir vykdydama užsakymą ieškovė pritarė visoms atsakovės sąlygoms. Ieškovė, pateikdama užsakymo patvirtinimą, aiškiai nurodė priešpriešines sąlygas. Kasacinis teismas pripažino, kad šiuo atveju standartinėse sutarčių sąlygos įrašyta arbitražinė išlyga negali būti aiškinama kaip šalies pritarimas ginčus nagrinėti arbitraže:

<...> arbitražinis susitarimas gali egzistuoti nepriklausomai nuo sutarties, kurioje jis įtvirtintas, ir atvirkščiai. Todėl arbitražinis susitarimas nėra esminė sutarties sąlyga. Tai leidžia pripažinti, kad net ir nesuderinus šalims valios dėl ginčo nagrinėjimo svarbos, t. y. ginčo sprendimo arbitraže, sutartis laikoma sudaryta be tokios sąlygos. Nepagrįstu laikytinas atsakovės argumentas, kad ieškovė aktyviai nereiškė prieštaravimų dėl atsakovės standartinės sąlygos ginčus spręsti arbitraže. Nors arbitražinė išlyga iš tiesų gali būti nustatyta kartu su standartinėmis sutarties sąlygomis, kaip minėta, reikalinga valios dėl tokios sąlygos sutaptis. Atsakovei byloje neįrodžius, kad su ieškove buvo susitarta dėl ginčų sprendimo arbitraže, teismai turėjo pagrindą konstatuoti, jog tarp ginčo šalių nebuvo sudarytas arbitražinis susitarimas, ir prieiti prie išvados, kad nagrinėjamas ginčas yra priskirtinas teismo kompetencijai.²⁷⁸

Arbitražiniams susitarimams, kaip ir bet kokiems kitiems sandoriams, taikoma CK 1.137 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta bendroji nuostata, kuria nustatyta, jog asmenys, įgyvendindami savo teises ir vykdydami pareigas, turi laikytis įstatymų, gerbti bendro gyvenimo taisykles ir geros moralės principus bei veikti sąžiningai, laikytis protingumo ir teisingumo principų.²⁷⁹ Teismų praktikoje pripažįstama, kad arbitražinis susitarimas negali būti sudaromas bloga valia, siekiant ne ginčo sprendimo, bet kitų teisinių padarinių.²⁸⁰ Šalių sudarytas arbitražinis susitarimas, kurio vienintelis tikslas buvo arbitraže be ginčo pakeisti nekilnojamojo turto savininką, šį faktą vėliau panaudojant prieš trečiuosius asmenis, pripažintas tiek piktnaudžiavimu KAĮ suteiktomis teisėmis (CK 1.137 straipsnio 3 dalis), tiek akivaizdžiai prieštaraujantis viešajai tvarkai ir gerai moralei (CK 1.81 straipsnis).²⁸¹

Arbitražinis susitarimas sukelia teisinių padarinių tik tuo atveju, jei jis yra galiojantis. Praktikoje pasitaiko ginčų dėl arbitražinio susitarimo pripažinimo negaliojančiu. Kilus tokiam ginčui, pripažįstama, kad arbitražinio susitarimo egzistavimo abejonės turi būti aiškinamos arbitražinio susitarimo galiojimo naudai, t. y. taikomas *in favor contractus* principas. Arbitražinio susitarimo

²⁷⁸ *Ibid.*

²⁷⁹ Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. gruodžio 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-1185-370/2018.

²⁸⁰ *Ibid.*

²⁸¹ *Ibid.*

spragos tokiais atvejais gali būti užpildytos taikant arbitražui taikytiną teisę (lot. *lex arbitri*)²⁸². Įstatyme nenustatyti arbitražinio susitarimo turinio reikalavimai, todėl šalys gali nuspręsti dėl bylos nagrinėjimo arbitraže tvarkos. Arbitražinio susitarimo glaustumas ir neaptarimas kai kurių arbitražo proceso klausimų savaime nereiškia arbitražinio susitarimo negaliojimo:

*Ta aplinkybė, kad arbitražinis susitarimas yra pakankamai glaustas ir nereglamentuoja kai kurių klausimų, pavyzdžiui, arbitrų skaičiaus, jų skyrimo tvarkos ir pan., nėra pakankamas pagrindas nepripažinti jo arbitražiniu susitarimu.*²⁸³

Arbitražinio susitarimo galiojimą lemia arbitražiniam susitarimui taikytina teisė. Paprastai šis klausimas sprendžiamas remiantis *lex arbitri* principu, t. y. arbitražinio susitarimo galiojimas nustatomas pagal arbitražo vietos valstybės teisę.²⁸⁴ Vis dėlto šis principas turi dvi išimtis:

- pirma, arbitražinio susitarimo galiojimas dėl šalių veiksnio nustatomas remiantis bendrosiomis tarptautinės privatinės teisės taisyklėmis (kitais tariant, pagal šalims taikytiną teisę, t. y. nacionalines kolizines normas ir jų pagrindu taikytinus nacionalinius įstatymus);
- antra, arbitražinio susitarimo galiojimas dėl ginčo arbitruotinumų nustatomas pagal teismo vietos materialinę teisę.²⁸⁵

KAĮ nuostatos, kuriomis reglamentuojamas arbitražinio susitarimo galiojimas, yra imperatyvios. Teismų praktikoje pripažįstama, kad sprendžiant dėl arbitražinio susitarimo galiojimo arbitražinis susitarimas gali būti laikomas niekiniu ir atitinkamos valstybės teismas gali jo nepripažinti. Tačiau niekinis arbitražinio susitarimo pobūdis turi būti akivaizdus, t. y. turi būti akivaizdu, jog toks susitarimas prieštarauja tos valstybės viešajai tvarkai ar imperatyviai nacionalinės teisės normai.²⁸⁶ Taigi teismas turi gerbti šalių autonomijos principą, nusprenddamas ginčą perduoti nagrinėti arbitražui, nebent tokio susitarimo neteisėtumas nekelia abejonių.

Arbitražinio susitarimo terminis pripažinimas reglamentuojamas KAĮ 11 straipsnyje: teismas, gavęs ieškinį dėl klausimo, dėl kurio šalys yra sudariusios KAĮ 10 straipsnyje nustatytos formos arbitražinį susitarimą, atsisako jį priimti. Jeigu arbitražinio susitarimo sudarymo faktas paaiškėja po to, kai teismas priėmė ieškinį, teismas ieškinį dėl klausimo, dėl kurio yra sudarytas arbitražinis susitarimas, palieka nenagrinėtą (pirma dalis); arbitražinis susitarimas gali būti pripažintas negaliojančiu teismo tvarka vienos iš šalių reikalavimu bendrais sandorių pripažinimo negaliojančiais pagrindais arba nustačius, kad pažeisti KAĮ 10 ir 12 straipsnių reikalavimai. Prasidėjus arbitražiniam nagrinėjimui, arbitražinio susitarimo negaliojimo klausimas sprendžiamas tik KAĮ 19 straipsnyje nustatyta tvarka (antra dalis); teismas privalo sustabdyti bylą, jeigu tos bylos negalima nagrinėti tol, kol bus išspręsta arbitražo byla (trečia dalis).

Arbitražinis susitarimas privalomas ne tik jo šalims, bet ir teismui.²⁸⁷ Kol arbitražinis susitarimas galioja, tol ginčas iš esmės negali būti nagrinėjamas teisme.²⁸⁸ Teismas atsisako priimti ieškinį, jeigu šalys yra sudariusios susitarimą perduoti ginčą spręsti arbitražui (CPK 137 straipsnio 2 dalies 6 punktas) arba palieka pareiškimą nenagrinėtą (CPK 296 straipsnio 1 dalies 9 punktas). Taigi jeigu šalys yra sudariusios arbitražinį susitarimą, teismas, gavęs ieškinį, turi atsakyti spręsti

²⁸² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2002 m. kovo 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-681/2002.

²⁸³ *Ibid.*

²⁸⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. kovo 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-62/2007.

²⁸⁵ *Ibid.*

²⁸⁶ *Ibid.*

²⁸⁷ *Ibid.*

²⁸⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. vasario 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-64/2010.

šalių ginčą arba palikti pareiškimą nenagrinėtą.²⁸⁹ Tačiau toks teismo atliekamas vertinimas negali būti formalus.

Teismas atsisako priimti ieškinį, kai šalys yra sudariusios susitarimą perduoti tą ginčą spręsti arbitražui (CPK 137 straipsnio 2 dalies 6 punktą). Toks ieškinio atsisakymo priimti pagrindas savo procesinėmis pasekmėmis yra panašus į atsisakymą priimti ieškinį, kai ieškinys neteismingas tam teismui, į kurį kreipiasi suinteresuotas asmuo (CPK 137 straipsnio 2 dalies 2 punktą). Kasacinis teismas yra nustatęs šių dviejų ieškinio atsisakymo pagrindų skirtumus ir panašumus:

Šie atsisakymo priimti ieškinį pagrindai yra santykinai panašūs, juos vienija bendras bruožas – tas teismas, kuriam pateiktas suinteresuoto asmens ieškinys, abiem atvejais neturi jurisdikcijos spręsti keliamo ginčo. Vis dėlto egzistuoja vienas esminis skirtumas, diferencijuojantis šiuos du atsisakymo priimti ieškinį pagrindus: antrojo pagrindo konstatavimas reiškia, kad teismas, kaip ginčų sprendimo institucija, neturi jurisdikcijos spręsti keliamo ginčo, šalims savo susitarimu perdavus tokią jurisdikciją kitai ginčų sprendimo institucijai – arbitražui, o pirmojo pagrindo konstatavimas reiškia, kad keliamo ginčo išsprendimas priskirtinas teismo, kaip ginčų sprendimo institucijos, jurisdikcijai, tačiau kitas, t. y. ne tas, kuriam pateiktas suinteresuoto asmens ieškinys, teismas yra kompetentingas spręsti keliamą ginčą.²⁹⁰

Šalys gali savo susitarimu ne tik pakeisti teritorinį bylos teisingumą, bet ir perduoti ginčą spręsti kitai ginčų sprendimo institucijai – arbitražui. CPK 23 straipsnio 1 dalis nurodo, jog šalys gali perduoti spręsti arbitražo tvarka bet kokį ginčą dėl fakto ar (ir) teisės, išskyrus ginčus, kurie pagal įstatymus negali būti nagrinėjami arbitraže. Pavyzdžiui, vienoje byloje ginčas kilo dėl arbitražinės išlygos (*Visi nesutarimai reguliuojami derybų būdu Arbitražiniame teisme, Kauno mieste, Lietuvoje*) taikymo. Pirmosios instancijos teismas nustatė, kad pagal šalių susitarimą ginčų sprendimas priskirtinas neegzistuojančiam teismui, todėl negalima pripažinti, kad sutarties šalys susitarė dėl ginčų sprendimo teisingumo ir atsisakė ieškinį priimti. LAPT nutartį paliko nepakeista.

Kasacinis teismas, spręsdamas dėl teismo sprendimo atsisakyti priimti ieškinį, nustatė, kad teismas, tokiu atveju spręsdamas dėl ieškinio priėmimo, esant poreikiui, turi įsitikinti, kokia yra tikroji šalių valia dėl ginčų sprendimo ir imtis papildomų priemonių šalių tikrajai valiai nustatyti:

<...> ieškinio priėmimo stadijai nėra tipiškas sutarties šalių valios aiškinimasis – šalių pozicijai dėl vieno ar kito klausimo, susijusio su sutarties turinio atskleidimu, išsiaiškinti yra skirta bylos nagrinėjimo iš esmės stadija. Kita vertus, teismas turi pareigą įsitikinti, ar jis turi jurisdikciją spręsti keliamą ginčą, todėl tokiais atvejais kaip šis, kai aptariamo klausimo išsprendimas dėl šalių valios neaiškumo reikalauja papildomų priemonių taikymo (t. y. ginčo šalių išklausymo siekiant nustatyti jų tikrąją valią dėl ginčo sprendimo būdo ar vietos), teismas, siekdamas įvykdyti pirmiau įvardytą pareigą, turi imtis šių priemonių, nors jų taikymas ir nėra būdingas sprendžiant tokius klausimus.²⁹¹

²⁸⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. kovo 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-62/2007.

²⁹⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. birželio 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-216-916/2019.

²⁹¹ *Ibid.*

Kasacinis teismas, panaikinęs pirmosios ir apeliacinės instancijos teismų procesinius sprendimus ir perdavęs ieškinio priėmimo klausimą iš naujo nagrinėti pirmosios instancijos teismui, reikšmingomis bylai nagrinėti aplinkybėmis laikė:

<...> pirma, kaip minėta, Kaune nėra arbitražo institucijos. Antra, sutartys, inter alia, susitarimas dėl teisingumo ar arbitražinis susitarimas, parengtos rusų kalba, kaip nurodo ieškovė, pasiūlius atsakovei, Rusijos Federacijos bendrovei. Pažymėtina, kad žodžių junginys „arbitražinis teismas“ Rusijos Federacijos teisinėje sistemoje reiškia valstybės (federalinį) teismą, nagrinėjantį komercinius ginčus, o ne arbitražą – trečiųjų teismą, kaip jis suprantamas pagal Komercinio arbitražo įstatymo 3 straipsnio 10 dalį <...>. Vadinasi, Rusijos Federacijoje veikiančio subjekto požiūriu, taikant šios valstybės komercinėje teisėje vyraujančią teisinę terminiją, žodžių junginys „Arbitražiniame teisme, Kauno mieste“ gali būti aiškinamas ir suprantamas kaip „Kauno miesto teisme, nagrinėjančiame komercinius ginčus“ (t. y. bendrosios kompetencijos teisme, nagrinėjančiame civilinius ginčus). Trečia, ieškovės buveinė yra Kaune, be to, sutartyse nurodyta, jog prekių perdavimo ieškovei vieta taip pat yra Kaune.²⁹²

Kai šalys yra sudariusios arbitražinį susitarimą, tol, kol toks arbitražinis susitarimas galioja, teismo nutartis, kuria konstatuojama, kad tarp šalių kilęs ginčas teisingas išskirtinai teismui, turi būti aiškinama kaip užkertanti galimybę tolesnei bylos eigai CPK 334 straipsnio 1 dalies 2 punkto prasme.²⁹³ Vadinasi, tokia nutartis gali būti skundžiama atskiruoju skundu.

Tam tikri procesiniai klausimai, pavyzdžiui, ieškinio priėmimas, išsprendžiami teisėjo rezoliucija (CPK 137 straipsnio 1 dalis). Tačiau teisėjo rezoliucija neskundžiama (CPK 290 straipsnio 5 dalis). Praktikoje kyla klausimas, ar dalyvaujantis byloje asmuo turi teisę apskusti teisėjo rezoliucija įformintą procesinį veiksma priimti ieškinį, kai šalys yra sudariusios susitarimą ginčą spręsti arbitraže. Vienoje byloje nustatyta, kad pirmosios instancijos teismas procesinį ieškinio priėmimo klausimą išsprendė ieškinį priimdamas rezoliucija ir taip iškeldamas civilinę bylą. Gavęs atsakovės atskirąjį skundą dėl procesinio sprendimo (rezoliucijos) priimti ieškinį, kuriuo atsakovė prašė šį procesinį sprendimą panaikinti ir ieškinį palikti nenagrinėtą, teigdamas, kad tarp atsakovės ir pradinės kreditorės yra sudaryta galiojanti arbitražinė išlyga, kuri taikytina ir ieškovei, perėmusiai pradinės kreditorės reikalavimą, pirmosios instancijos teismas nutartimi panaikino procesinį veiksma dėl ieškinio priėmimo ir ieškinį paliko nenagrinėtą tuo pagrindu, kad tarp atsakovės ir pradinės kreditorės buvo sudarytas susitarimas perduoti ginčą spręsti arbitražui. Apeliacinės instancijos teismas šią nutartį panaikino ir apeliacinį procesą pagal atsakovės atskirąjį skundą dėl ieškinio priėmimo nutraukė, tokį procesinį sprendimą argumentuodamas tuo, kad įstatyme aiškiai ir nedviprasmiškai reglamentuojamas teisėjo rezoliucijos apskundimo negalimumas.²⁹⁴ Kasacinis teismas konstatavo, kad tokiu atveju teisėjo rezoliucija gali būti skundžiama atskiruoju skundu, o priešingas aiškinimas pažeistų proceso ekonomiškumo principą:

Vien procesinio veiksmo įforminimas teisėjo rezoliucija neturėtų būti kliūtis atsakovei pasinaudoti teise į apeliaciją, nes klausimai, kurie CPK nustatytais atvejais sprendžiami teisėjo rezoliucija, taip pat gali būti išspręsti nutartimi (CPK 290 straipsnio 6 dalis). Todėl nustačius, kad ieškinio priėmimu buvo užkirsta galimybė nagrinėti bylą

²⁹² *Ibid.*

²⁹³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. vasario 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-64/2010; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. lapkričio 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-470/2012.

²⁹⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. sausio 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-76-421/2016.

*šalių pasirinktu būdu – ginčą spręsti ne teisme, o arbitraže, atsakovei turi būti suteikta galimybė tokį procesinį veiksmą įforminusią rezoliuciją, kaip ir nutartį, apskųsti atskiruoju skundu apeliacinės instancijos teismui. Aiškinant, kad tokį procesinį veiksmą įforminanti teisėjo rezoliucija turėtų būti skundžiama ne atskirai, o kartu su teismo sprendimu, t. y. į apeliacinį skundą įtraukiami motyvai dėl jų teisėtumo ir pagrįstumo, iš esmės būtų pažeistas proceso ekonomiškumo principas.*²⁹⁵

Vien arbitražinio susitarimo faktas yra pakankamas pagrindas teismui atsisakyti ieškinį priimti ar, jei jis priimtas, palikti nenagrinėtą. Kasacinis teismas savo praktikoje yra atmetęs argumentą, kad vienai šaliai nusprendus kreiptis į teismą su ieškiniu, o kitai šaliai nereiškiant pretenzijų dėl arbitražinio susitarimo taikymo, laikytina, kad šalys savo elgesiu panaikino arbitražinį susitarimą ir konstatavo, kad pakanka nustatyti tik patį arbitražinio susitarimo faktą:

*Paminėtų teisės aktų nuostatos ir jų pakeitimai nedviprasmiškai patvirtina įstatymų leidėjo siekį teismo pareigą atsisakyti ginčą spręsti teisme, jei yra arbitražinis susitarimas, padaryti nepriklausomą nuo to, ar ginčo šalis išreiškė prieštaravimus dėl teismo nagrinėjimo. Iš galiojančio teisinio reglamentavimo yra akivaizdu, kad tam, jog teismas atsisakytų priimti ieškinį arba paliktų jį nenagrinėtą, pakanka nustatyti tik arbitražinio susitarimo faktą. Papildomos anksčiau egzistavusios sąlygos – kitos šalies prieštaravimo dėl ginčo nagrinėjimo teisme – nustatyti nebereikia.*²⁹⁶

Kita vertus, vėlesnėje nagrinėtoje byloje kasacinis teismas laikėsi priešingos pozicijos ir iš esmės pripažino galimybę konkludentiniais veiksmais atsisakyti ginčo nagrinėjimo arbitraže. Priešingai nei pirmiau minėtame išaiškinime, kuriame konstatavo, kad teismui pakanka nustatyti, jog tarp šalių buvo sudarytas arbitražinis susitarimas, ir tai *per se* suponuoja teismui pareigą atsisakyti priimti ieškinį, o jeigu jis priimtas, jį palikti nenagrinėtą, nevertinant kitų bylos aplinkybių ar šalių pozicijos, šioje byloje LAT pripažino būtinybę analizuoti ir šalių veiksmus teismo proceso metu:

*<...> nagrinėjamoje byloje abi šalys, esant arbitražinei išlygai, nepaisydamos šios aplinkybės, aktyviai siekė bylinėtis ir spręsti kilusį ginčą būtent teisme. Teisėjų kolegija daro išvadą, kad taip šalys išreiškė suderintą valią atsisakyti anksčiau jų sudaryto arbitražinio susitarimo. Tokia išvada atitinka sutartinę komercinio arbitražo esmę bei šalių valios autonomijos principo reikalavimus. Kadangi arbitražas yra sutartinio pobūdžio ginčų sprendimo būdas, todėl būtent šalių valiai yra teikiamas prioritetas. Priešingas abiejų šalių aktyvaus procesinio elgesio vertinimas neatitiktų sąžiningumo, teisėtų lūkesčių apsaugos ir proceso ekonomiškumo principų, nes suteiktą galimybę šalims piktnaudžiauti teise, remtis arbitražine išlyga tik tuomet, kai šalims patogu, pavyzdžiui, jau paaiškėjus ginčo nagrinėjimo teisme rezultatui ar pan.*²⁹⁷

Ieškinio priėmimo stadijoje jurisdikcijos klausimu priimtos tarpinės teismo nutartys neturi nei *res judicata*, nei prejudicinės galios, nes jomis ginčas nėra išsprędžiamas iš esmės, jomis nėra pasisakoma dėl šalių materialinių teisių ir pareigų. Be to, jos neužkerta kelio teismui vertinti byloje pareiktų reikalavimų tarptautinės jurisdikcijos klausimą bylos nagrinėjimo iš esmės stadijoje, įskaitant procesą apeliacinės instancijos ir kasaciniame teismuose. Vadovaujantis proceso

²⁹⁵ *Ibid.*

²⁹⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. gegužės 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-247-684/2016.

²⁹⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. liepos 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-255-1075/2019.

įstatymu, įsiteisėjusio teismo procesinio sprendimo prejudicinė galia saisto kitą teismą tik kitoje byloje.²⁹⁸ Atitinkamai teismo procesiniai sprendimai, kuriais šalys nukreipiamos į arbitražą, neturi prejudicinės galios, nes tokiu sprendimu ginčas nėra išsprendžiamas iš esmės, o jo tikslas yra tik patikrinti, ar klausimas, kuriuo prašoma jo pasisakyti, patenka į arbitražinio susitarimo ribas:

*Šio patikrinimo esmė taip pat lemia, kad priimtas sprendimas negali turėti prejudicinės galios vėliau arbitražo sprendimo panaikinimo klausimą sprendžiančiam teismui.*²⁹⁹

Principas, kad teismas, esant arbitražiniam susitarimui, turi atsisakyti jurisdikcijos, ribojamas dviem išlygomis:

- pirma, teismas atsisako jurisdikcijos tik tada, jeigu viena iš šalių reikalauja, kad ginčą spręstų arbitražas. Kai viena šalis, nepaisydama to, kad yra arbitražinis susitarimas, kreipiasi dėl ginčo į teismą, o kita šalis dėl to neprieštarauja, laikoma, kad šalys atsisako arbitražinio susitarimo, ir tokiu atveju šalių ginčas gali būti sprendžiamas teisme. Tačiau jeigu bent viena šalis reikalauja, kad ginčas būtų sprendžiamas arbitraže, teismas turi atsisakyti savo jurisdikcijos;
- antra, teismas gali neatsisakyti spręsti šalių ginčo, jeigu nustato, kad arbitražinis susitarimas yra negaliojantis, niekinis, neveikiantis (praradęs reikšmę) ar jo negalima įvykdyti. Arbitražinis susitarimas gali būti pripažįstamas negaliojančiu, remiantis kurios nors valstybės nacionalinės teisės normomis. Taigi tam tikrais atvejais nacionalinis teismas gali arbitražinio susitarimo nepripažinti dėl to, kad jis negalioja, ir imtis spręsti šalių ginčą.³⁰⁰

Kompetencijos–kompetencijos doktrina

Sprendžiant dėl arbitražinio susitarimo taikymo, svarbu atsižvelgti į visuotinai pripažįstamą kompetencijos–kompetencijos doktriną, kuri reiškia, kad arbitražo teismas turi teisę spręsti dėl savo kompetencijos, taip pat ir arbitražinio susitarimo galiojimo klausimus.³⁰¹ Tai yra vienas esminių tarptautinio komercinio arbitražo principų.³⁰² Pripažįstama, kad kompetencijos–kompetencijos doktrina taikoma tarptautinėje praktikoje jau nuo XVIII amžiaus.³⁰³

Paprasčiausiai kompetencijos–kompetencijos doktrina reiškia arbitrų teisę spręsti dėl savo jurisdikcijos nagrinėti ginčą nelaukiant, kol sprendimą dėl to priims teismas. Jei viena šalis teigia, kad arbitražinis susitarimas yra negaliojantis, nėra poreikio atidėti arbitražo proceso, kol klausimą išspręs teismas.³⁰⁴ Pripažįstama, kad ši doktrina užtikrina arbitražo proceso efektyvumą ir leidžia išspręsti arbitražo jurisdikcijos klausimą nesikišant teismui.³⁰⁵ Sprendžiant, kokį kompetencijos–

²⁹⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. gruodžio 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-551-915/2016.

²⁹⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. gruodžio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-471-916/2016.

³⁰⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. kovo 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-62/2007.

³⁰¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. kovo 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-116/2010.

³⁰² UNCITRAL pavyzdinio įstatymo teismų praktikos rinkinys, p. 78.

³⁰³ Jungtinės Karalystės Aukščiausiojo Teismo 2010 m. lapkričio 3 d. sprendimas byloje *Dallah Real Estate and Tourism Holding Company v The Ministry of Religious Affairs, Government of Pakistan* UKSC 46.

³⁰⁴ Jungtinių Amerikos Valstijų Trečiosios apygardos Apeliacinio teismo 2003 m. birželio 26 d. sprendimas byloje *China Minerals Materials Import and Export Co., Ltd. v. Chi Mei Corp.*, 334 F.3d 274.

Angl. *In its simplest form, competence-competence simply means that the arbitrators can examine their own jurisdiction without waiting for a court to do so; if one side says the arbitration clause is invalid, there is no need to adjourn arbitration proceedings to refer the matter to a judge.*

³⁰⁵ Cook, Ashley. „Kompetenz-Kompetenz: Varying Approaches and a Proposal for a Limited Form of Negative Kompetenz-Kompetenz“, *Pepperdine Law Review* 17, 2014.

kompetencijos modelį pasirinkti, ieškoma kelių tikslų pusiausvyros: arbitražo teismo teisėtų lūkesčių išsaugojimo ir teismo išikišimo sumažinimo, piktnaudžiavimo vilkinant bylinėjimosi procesą.³⁰⁶ Teisės doktrinoje išskiriamos dvi *kompetencijos–kompetencijos* doktrinos pasekmės: a) **teigiama** (arbitražo teismo teisė spręsti dėl savo jurisdikcijos); b) **neigiama** (draudimas teismams kištis į arbitražo teismo kompetenciją spręsti dėl savo jurisdikcijos).³⁰⁷ Neigiamos doktrinos pasekmės apibendrintai reiškia, kad teismai neturi teisės spręsti dėl arbitražo jurisdikcijos, kol pats arbitražo teismas neturi galimybės dėl to pasisakyti.³⁰⁸

Šios doktrinos taikymas skirtingose valstybėse skiriasi. Pavyzdžiui, Vokietijos teisėje nustatyta, kad arbitražo teismas sprendžia dėl savo kompetencijos bei dėl arbitražinio susitarimo egzistavimo ir galiojimo.³⁰⁹ Lenkijos teisėje nustatyta, kad arbitražo teismas sprendžia dėl savo kompetencijos, įskaitant arbitražinio susitarimo egzistavimą, galiojimą ar taikymą. Susitarimo, kuriame yra arbitražinė išlyga, negaliojimas savaime nelemia arbitražinio susitarimo negaliojimo.³¹⁰ Jungtinės Karalystės teisėje pripažįstama, kad arbitražo teismas gali nuspręsti dėl savo jurisdikcijos, be kita ko, ar arbitražinis susitarimas galioja, jei šalys nusprendė kitaip.³¹¹

Prancūzijos teisėje pripažįstama griežta *kompetencijos–kompetencijos* doktrina, pagal kurią tik arbitražo teismas yra kompetentingas spręsti dėl savo jurisdikcijos.³¹² Šalis, kuri žinodama priešastį ir be pateisinamų priežasčių nekeldama klausimo dėl neteisėto arbitražo teisme per protingą terminą, laikoma atsisakiusia tokios teisės.³¹³ Tačiau įstatyme nustatyta *kompetencijos–kompetencijos* doktrina laikytina labiau reikšminga taikymo laike aspektu, bet ne nustatanti hierarchiją tarp arbitražo teismo ir teismų. Jei ginčas, susijęs su arbitražiniu susitarimu, yra pradedamas valstybės teisme, jis turi teisę nuspręsti, kad nėra kompetentingas spręsti ginčą, išskyrus atvejus, kai arbitražo procesas dar nėra prasidėjęs ir jei arbitražinis susitarimas yra aiškiai neteisėtas ar aiškiai netaikomas.³¹⁴ Teisės doktrinoje aiškinant Prancūzijoje nustatytą *kompetencijos–kompetencijos* doktrinos modelį pripažįstama, kad teismas turi teisę spręsti dėl arbitražo jurisdikcijos tik tuo atveju,

³⁰⁶ *Ibid.*

³⁰⁷ Cook, Ashley. „Kompetenz-Kompetenz: Varying Approaches and a Proposal for a Limited Form of Negative Kompetenz-Kompetenz“, *Pepperdine Law Review* 17, 2014; Bermann, George. A. „The “Gateway” Problem in International Commercial Arbitration“, *Yale Journal of International Law* 37 (1), 2012.

³⁰⁸ Bermann, George. A. „The “Gateway” Problem in International Commercial Arbitration“, *Yale Journal of International Law* 37 (1), 2012.

³⁰⁹ Vokietijos civilinio proceso kodekso 1040 straipsnio 1 dalis.

Vok. *Das Schiedsgericht kann über die eigene Zuständigkeit und im Zusammenhang hiermit über das Bestehen oder die Gültigkeit der Schiedsvereinbarung entscheiden.*

³¹⁰ Lenkijos civilinio proceso kodekso 1180 straipsnio 1 dalis [interaktyvus; žiūrėta 2019 m. gruodžio 5 d.]. Prieiga per internetą: <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19640430296>.

Lenk. *Sąd polubowny może orzekać o swej właściwości, w tym o istnieniu, ważności albo skuteczności zapisu sądu polubownego. Nieważność albo wygaśnięcie umowy podstawowej, w której zamieszczono zapis na sąd polubowny, samo przez się nie oznacza nieważności lub wygaśnięcia zapisu.*

³¹¹ Jungtinės Karalystės arbitražo įstatymo (1996) 30 straipsnio 1 dalies a punktas [interaktyvus; žiūrėta 2019 m. gruodžio 4 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1996/23/contents>.

Angl. *Unless otherwise agreed by the parties, the arbitral tribunal may rule on its own substantive jurisdiction, that is, as to whether there is a valid arbitration agreement.*

³¹² Prancūzijos civilinio proceso kodekso 1465 straipsnis.

Pranc. *Le tribunal arbitral est seul compétent pour statuer sur les contestations relatives à son pouvoir juridictionnel.*

³¹³ Prancūzijos civilinio proceso kodekso 1466 straipsnis.

Pranc. *La partie qui, en connaissance de cause et sans motif légitime, s'abstient d'invoquer en temps utile une irrégularité devant le tribunal arbitral est réputée avoir renoncé à s'en prévaloir.*

³¹⁴ Prancūzijos civilinio proceso kodekso 1448 straipsnis.

Pranc. *Lorsqu'un litige relevant d'une convention d'arbitrage est porté devant une juridiction de l'Etat, celle-ci se déclare incompétente sauf si le tribunal arbitral n'est pas encore saisi et si la convention d'arbitrage est manifestement nulle ou manifestement inapplicable.*

jei arbitražo teismas dar nėra sudarytas ir arbitražinis susitarimas yra akivaizdžiai negaliojantis ar neįgyvendinamas.³¹⁵

Taip pat ši doktrina pripažinta ir ESTT praktikoje. *West Tankers* byloje teismas pripažino, kad kiekvienas teismas, kuriam pateiktas ginčas, pagal jam taikytinas taisykles pats nustato, ar jis kompetentingas jį spręsti.³¹⁶

Tarptautinėje praktikoje pripažįstama, kad *kompetencijos–kompetencijos* doktrina nereiškia, jog teismai neturi teisės vertinti arbitražo teismo sprendimo dėl jo kompetencijos. Nors šios doktrinos turinys skirtingose šalyse suprantamas įvairiai, kiekviename valstybėje, kurioje taikoma *kompetencijos–kompetencijos* doktrina, leidžiamas tam tikras teisminis arbitražo sprendimo dėl jurisdikcijos teisėtumo patikrinimas, kai šalis, siekianti panaikinti arbitražo sprendimą, argumentuoja, jog arbitražo sprendimas yra neteisėtas (negaliojo).³¹⁷

UNCITRAL pavyzdinis įstatymas taip pat pripažįsta arbitražo teismo kompetenciją priimti sprendimą dėl savo jurisdikcijos. Arbitražo teismas gali priimti sprendimą dėl savo jurisdikcijos, įskaitant bet kokius prieštaravimus dėl arbitražinio susitarimo buvimo ar galiojimo. Tuo tikslu arbitražinė išlyga, kuri yra sutarties dalis, turi būti laikoma atskiru susitarimu, nepriklausančiu nuo kitų sutarties sąlygų. Arbitražo teismo sprendimas, pagal kurį sutartis pripažįstama niekine, nelemia *ipso jure* (savaiame) arbitražinės išlygos negaliojimo.³¹⁸

Pareiškimas, kad arbitražo teismas neturi jurisdikcijos, turi būti pateiktas ne vėliau nei pateikiamas atsiliepiamas į ieškinį (angl. *the submission of the statement of defence*). Tai, kad šalis skyrė arbitražą ar dalyvavo arbitro skyrime, neatima iš jos teisės pateikti tokį pareiškimą. Pareiškimas, kad arbitražo teismas viršija savo kompetenciją, turi būti pateikti iš karto, kai arbitražinio nagrinėjimo metu iškeliamas klausimas, kuris, šalies manymu, išeina už kompetencijos ribų. Arbitražo teismas bet kuriuo iš šių atvejų gali priimti vėliau pateiktą pareiškimą, jeigu delsimą pripažins pateisinamu.³¹⁹ Arbitražo teismas gali spręsti dėl UNCITRAL pavyzdinio įstatymo 16 straipsnio 2 dalyje nurodyto pareiškimo kaip dėl išankstinio klausimo arba sprendime dėl ginčo esmės. Jeigu arbitražo teismas nusprendžia, kad jis turi jurisdikciją, bet kuri šalis gali per trisdešimt dienų nuo pranešimo apie tą sprendimą gavimo prašyti teismo priimti sprendimą dėl jurisdikcijos klausimo, ir toks sprendimas negali būti skundžiamas; kol toks prašymas sprendžiamas, arbitražo teismas gali tęsti arbitražinį nagrinėjimą ir priimti arbitražo sprendimą.³²⁰

UNCITRAL pavyzdinio įstatymo 16 straipsnio 2 dalies tikslas yra užtikrinti, kad nesutikimas dėl arbitražo kompetencijos būtų pareikštas laiku (angl. *promptly*).³²¹ Praktikoje kyla klausimas, ar šalis, arbitražinio proceso pradžioje laiku nepareiškusi prieštaravimo dėl arbitražo kompetencijos, vėliau tokią teisę praranda? Remiantis UNCITRAL pavyzdinio įstatymo parengiamaisiais

³¹⁵ Bermann, George. A. „The “Gateway” Problem in International Commercial Arbitration“, *Yale Journal of International Law* 37 (1), 2012.

Angl. *In other words, the only circumstance in which a French court is permitted to question arbitral jurisdiction is one in which no arbitral tribunal has yet been constituted and the agreement to arbitrate is, for one reason or another, manifestly ineffective or unenforceable.*

³¹⁶ Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2009 m. vasario 10 d. sprendimas byloje *Allianz SpA ir Generali Assicurazioni Generali SpA prieš West Tankers Inc*, bylos Nr. C-185/07, para. 29.

³¹⁷ Jungtinių Amerikos Valstijų Trečiosios apygardos Apeliacinio teismo 2003 m. birželio 26 d. sprendimas byloje *China Minerals Materials Import and Export Co., Ltd. v. Chi Mei Corp*, 334 F.3d 274.

Angl. *<...> every country adhering to the competence-competence principle allows some form of judicial review of the arbitrator’s jurisdictional decision where the party seeking to avoid enforcement of an award argues that no valid arbitration agreement ever existed.*

³¹⁸ UNCITRAL pavyzdinio įstatymo 16 straipsnio 1 dalis.

³¹⁹ UNCITRAL pavyzdinio įstatymo 16 straipsnio 2 dalis.

³²⁰ UNCITRAL pavyzdinio įstatymo 16 straipsnio 3 dalis.

³²¹ UNCITRAL pavyzdinio įstatymo teismų praktikos rinkinys, p. 78.

darbais, atsakymas į tokį klausimą yra teigiamas, išskyrus tuos atvejus, kai arbitražo teismo jurisdikcija ginčijama viešosios tvarkos išlygos ar ginčo nearbitruotinumą pagrindais (UNCITRAL pavyzdinio įstatymo 34 straipsnio 2 dalies b punktas, 36 straipsnio 1 dalies b punktas).³²² Minėta, kad remiantis UNCITRAL pavyzdinio įstatymo 16 straipsnio 3 dalimi, arbitražo teismas dėl savo kompetencijos gali pasisakyti sprenddamas išankstinį klausimą (kai ginčas iš esmės sudėtingas ir brangus) ar išnagrinėjęs ginčą iš esmės (kai kompetencijos klausimas susijęs su ginčo nagrinėjimu iš esmės ir ginčas yra gana paprastas).³²³

Pažymėtina, kad UNCITRAL pavyzdinio įstatymo 16 straipsnio 3 dalis nenustato, kokią teisę taiko teismas, peržiūrintis arbitražo teismo sprendimą dėl kompetencijos. Tačiau pažymėtina, kad šis teisės aktas nustato, kokia teisė taikoma sprendžiant kai kuriuos prašymus dėl panaikinimo (34 straipsnis) ar prašymų pripažinti ir leisti vykdyti (35–36 straipsniai). Šio dokumento *travaux préparatoires* (parengiamieji darbai) pripažįstama, kad arbitražo teismas turėtų taikyti taisykles, nustatytas 34 ir 36 straipsniuose, sprenddamas klausimą dėl jurisdikcijos.³²⁴ Be to, UNCITRAL pavyzdinio įstatymo 16 straipsnis nereglamentuoja procesinių teismo atliekamo vertinimo aspektų. Kyla klausimas, ar teismas turi patikrinti ginčijamo sprendimo išvadas dėl teisės ir fakto klausimų ar tiesiog panaikinti sprendimą esant išimtinėms situacijoms, nevertinant jo iš esmės? Tarptautinėje praktikoje pripažįstami abu teismo atliekamo patikrinimo variantai.³²⁵ Taip pat tarptautinėje praktikoje skirtingai sprendžiama, ar teismui gali būti skundžiamas arbitražo teismo sprendimas, kuriuo atsisakoma jurisdikcijos (negatyvus sprendimas).³²⁶ Nors minėtame įstatymo straipsnyje šis klausimas ir nereglamentuotas (atitinkamai nėra ir tokio apskundimo draudimo), jo *travaux préparatoires* (parengiamieji darbai) pripažįstama, kad arbitražo teismo sprendimas, kuriuo nustatoma, kad jis neturi jurisdikcijos, yra galutinis.³²⁷ Todėl manytina, kad UNCITRAL 16 straipsnio 3 dalis apima ir neigiamus arbitražo teismo sprendimus dėl jurisdikcijos. Pažymėtina, kad taip pat tarptautinėje teismų praktikoje skirtingai sprendžiamas klausimas, ar arbitražo teismas turėtų sustabdyti procesą, kol teismas išnagrinės skundą dėl jo sprendimo dėl jurisdikcijos.³²⁸

Pagal Lietuvoje galiojantį teisinį reglamentavimą, kai arbitražinio susitarimo galiojimo klausimas iškeliamas arbitraže, šį klausimą KAĮ 19 straipsnyje nustatyta tvarka sprendžia arbitražo teismas: arbitražo teismas turi teisę pats priimti sprendimą dėl savo kompetencijos nagrinėti ginčą, įskaitant atvejus, kai kyla abejonių dėl arbitražinio susitarimo buvimo arba jo galiojimo. Šiuo tikslu arbitražinė išlyga, kuri yra sutarties dalis, turi būti vertinama kaip atskiras susitarimas, nepriklausantis nuo kitų sutarties sąlygų. Arbitražo teismo sprendimas dėl sutarties pripažinimo negaliojančia savaime nereiškia arbitražinės išlygos pripažinimo negaliojančia (pirma dalis); šalies pareiškimas, kad arbitražo teismas yra nekompetentingas spręsti ginčą, turi būti padarytas ne vėliau negu pareiškiamas prieštaravimas dėl ieškinio. Šalies dalyvavimas skiriant arbitražą neatima iš jos teisės padaryti šį pareiškimą. Pareiškimas, kad arbitražo teismas yra nekompetentingas spręsti ginčą, turi būti padarytas iš karto, kai arbitražinio nagrinėjimo metu iškeliamas klausimas, kuris, šalies nuomone, nepriskirtas arbitražo teismo kompetencijai. Arbitražo teismas gali šioje dalyje numatyta pareiškimą priimti ir vėliau, jeigu pripažins, kad delsimas jį padaryti

³²² *Ibid.*, p. 79.

³²³ *Ibid.*

³²⁴ *Ibid.*, p. 80.

³²⁵ *Ibid.*, p. 81.

³²⁶ *Ibid.*

³²⁷ *Ibid.*

³²⁸ *Ibid.*, p. 82.

pateisinamas (antra dalis); dėl šio straipsnio 2 dalyje nurodyto pareiškimo arbitražo teismas gali priimti dalinį sprendimą arba išspręsti šį klausimą galutiniu arbitražo teismo sprendimu (trečia dalis).

Teismas turėtų nespęsti klausimo dėl arbitražo jurisdikcijos nagrinėti ginčą, taip pat ir dėl arbitražinio susitarimo galiojimo, kol šį klausimą išnagrinės arbitražas.³²⁹ Todėl KAI 19 straipsnyje nustatyta taisyklė iš esmės lemia, kad arbitražo teismas turi pirmenybę pasisakyti dėl jo kompetencijai priskirtų klausimų prieš valstybės teismus.³³⁰ Tačiau šis principas nereiškia, kad arbitražo teismo teisė pasisakyti dėl savo kompetencijos yra išimtinė, nes nors pirmiau arbitražo teismo kompetencijos klausimą išsprendžia pats arbitražo teismas, vėliau tokią patikrinimą gali atlikti ir valstybės teismas.³³¹

Praktikoje gali susiklostyti situacija, kai arbitražinė išlyga yra ginčijama tiek arbitražo teisme, tiek valstybės teisme vienu metu. Vienoje byloje buvo nustatyta, kad ieškinys dėl arbitražinės išlygos pripažinimo negaliojančia paduotas teismui prasidėjus arbitražo procesui dėl sutarties vykdymo, kuriame, be kita ko, iškeltas klausimas dėl sutartyje įrašytos arbitražinės išlygos negaliojimo.³³² Taigi, nepaisydama arbitražo byloje pareikšto reikalavimo dėl sutartyje įrašytos arbitražinės išlygos negaliojimo, atsakovė arbitražo byloje kreipėsi su ieškiniu į teismą, prašydama pripažinti nurodytą arbitražinę išlygą negaliojančia dėl prieštaravimo KAI 11 straipsnio 2 daliai. Pažymėtina, kad šios bylos nagrinėjimo metu teisme buvo gautas arbitražo teismo sprendimas, kuriame konstatuota, jog ginčo šalių sudaryta arbitražinė išlyga galioja ir arbitražo teismas turi kompetenciją spręsti šalių ginčą iš esmės. Kasacinis teismas pripažino, kad teismas turėtų nespęsti klausimo dėl arbitražo jurisdikcijos nagrinėti ginčą, taip pat ir dėl arbitražinio susitarimo galiojimo, kol šį klausimą išnagrinės arbitražas.³³³

Atsižvelgiant į kompetencijos–kompetencijos doktriną bei arbitražo ir teismo proceso suderinamumo reikalavimą, sprendžiant klausimą dėl arbitražinės išlygos galiojimo, analogiško klausimo nagrinėjimas tuo pačiu metu ir teisme, ir arbitraže yra nesuderinami:

<....> kai yra pradėtas arbitražo procesas, kuriame, be kita ko, ginčijama arbitražo jurisdikcija, kvestionuojant arbitražinio susitarimo galiojimą, teismas, kuriam vėliau pateikiamas ieškinys dėl šio arbitražinio susitarimo pripažinimo negaliojančiu, turi atsisakyti priimti tokį ieškinį, o jeigu nurodyta aplinkybė paaiškėja po ieškinio priėmimo – palikti ieškinį nenagrinėtą, nes vienu metu negalimi du procesai (arbitražo ir teismo) dėl to paties dalyko tuo pačiu pagrindu. Toks teisės normų, reglamentuojančių arbitražo ir teismo kompetencijų spręsti dėl arbitražinio susitarimo galiojimo, aiškinimas, kai šis klausimas pirmiau iškeliama arbitraže, o vėliau – teisme, atitinka tiek arbitražo, kaip alternatyvaus teismo procesui ginčo sprendimo būdo, esmę, tiek kompetencijos–kompetencijos principą, be to, taip išvengiama konkuruojančių arbitražo ir teismo sprendimų tuo pačiu nurodytu klausimu.³³⁴

³²⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. kovo 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-116/2010.

³³⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. gruodžio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-471-916/2016.

³³¹ *Ibid.*

³³² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. kovo 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-116/2010.

³³³ *Ibid.*

³³⁴ *Ibid.*

Vienoje byloje kasacinis teismas nustatė, kad, ieškovei pareiškus byloje ieškinį dėl skolos priteisimo, atsakovė atsiliepime į jį nurodė, jog šalys buvo susitarusios dėl arbitražinės išlygos, todėl ginčas spręstinas arbitraže. Kadangi ieškove neigė arbitražinio susitarimo išlygos egzistavimą, byla nagrinėjęs pirmosios instancijos teismas tyrė ir vertino, ar šalys apskritai yra sudariusios arbitražinį susitarimą, kieno kompetencijai – teismo ar arbitražo – byla priskirtina. Pirmosios instancijos teismas nustatė, kad šalys nebuvo sudariusios arbitražinio susitarimo, dėl to byla nagrinėjo iš esmės. Apeliacinės instancijos teismas pritarė pirmosios instancijos teismo išvadai dėl jurisdikcijos nagrinėti šalių ginčą. Atsakovė, nesutikdama su tokiais teismų sprendimais, kasaciniame skunde argumentavo, kad teismas pažeidė *kompetencijos–kompetencijos* doktriną, nes teismas gali spręsti šalių ginčą tik jei nustato, kad arbitražinė išlyga yra akivaizdžiai negaliojanti, o niekinis arbitražinio susitarimo pobūdis akivaizdus.

Kasacinis teismas, sistemiškai aiškindamas KAĮ 19 straipsnio nuostatas, atskyrė dvi situacijas, kai kreipimosi į teismą metu jau yra pradėtas arbitražo procesas ir kai ginčas dar nėra pradėtas arbitražo teisme:

<...> kreipimosi į teismą metu yra pradėtas arbitražo procesas, teismas, remdamasis KAĮ 19 straipsnyje įtvirtintu arbitražo kompetencijos–kompetencijos principu, užtikrina galimybę pačiam arbitražui priimti sprendimą dėl kompetencijos nagrinėti bylą, todėl šio klausimo nenagrinėja iki tol, kol dėl jo nenuspręs arbitražas. Arbitražo priimtą šiuo klausimu sprendimą vėliau gali peržiūrėti kompetentingas valstybės teismas. Tuo atveju, kai reikalavimas pareiškiamas tik teisme, teismas turi pareigą CPK nustatyta tvarka išspręsti ieškinio priėmimo klausimą, kartu spręsti, ar jis turi pareigą šalis nukreipti į arbitražą (CPK 137 straipsnio 2 dalies 6 punktą). Šiam klausimui išspręsti, būtina nustatyti, ar egzistuoja arbitražinė išlyga. Dėl to ginčas dėl arbitražinės išlygos egzistavimo, šalims nepasinaudojus teise pradėti arbitražo procesą, savaime nepašalina teismo pareigos nuspręsti dėl savo jurisdikcijos nagrinėti bylą, o tai yra neatsiejamai susiję su tuo, kad teismas turi vertinti arbitražinį susitarimą.³³⁵

Kasacinis teismas pripažino, kad *kompetencijos–kompetencijos* doktrina negali būti aiškinama taip, kad teismas turi nukreipti šalis į arbitražo teismą spręsti arbitražinio susitarimo egzistavimo klausimo, jei kreipimosi į teismą metu arbitražo procesas dar nebuvo pradėtas:

KAĮ 19 straipsnis negali būti aiškinamas taip, jog teismas turi nukreipti šalis į arbitražą išspręsti arbitražinio susitarimo egzistavimo klausimo, jei arbitražo procesas nėra pradėtas, o asmens inicijuotame teismo procese kyla klausimas dėl arbitražinės išlygos egzistavimo. Toks aiškinimas lemtų neproporcingą teisės kreiptis į teismą ribojimą ir nereikalingų išlaidų tokiame arbitražo procese atsiradimo tikimybę. Nagrinėjamu atveju teisėjų kolegija konstatuoja, kad tiek pirmosios, tiek apeliacinės instancijos teismas pagrįstai nusprendė neperduoti klausimo dėl jurisdikcijos spręsti arbitražui ir patys vertinti arbitražinio susitarimo egzistavimo bei jo galiojimo sąlygas.³³⁶

³³⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. lapkričio 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-343-916/2019.

³³⁶ *Ibid.*

Arbitražinio susitarimo taikymas *ratione personae*

Ginčų sprendimas arbitražo teisme savo prigimtimi yra sutartinis.³³⁷ Arbitražiniam susitarimui, kaip ir kiekvienai sutarčiai, galioja bendrasis principas, kad susitarimas taikomas jo šalims.³³⁸ Todėl galima teigti, kad arbitražiniam susitarimui taikomas sutarties uždarumo principas, reiškiantis, kad arbitražinis susitarimas nesukelia padarinių kitiems asmenims ir saisto tik jį pasirašiusius asmenis.³³⁹ Arbitražinio susitarimo uždarumą rodo ir priimtas sprendimas vienoje byloje, kurioje ginčas kilo dėl notarinių veiksmų arbitruotinumą. Teismas, nustatęs, kad ginčai dėl notarinių veiksmų atlikimo yra nearbitruotini, be kita ko, pažymėjo, kad notaras nėra ir arbitražinio susitarimo šalis:

*<...> nors tai nesusijęs su ginčo objektinio arbitruotinumą klausimu, kaip jis suprantamas Lietuvos teisėje, kad notaras nagrinėjamoje byloje nėra arbitražinio susitarimo šalis, todėl ginčas dėl jo vykdomojo įrašo panaikinimo negali būti nagrinėjamas arbitraže ir dėl šios priežasties.*³⁴⁰

Vis dėlto tam tikrais atvejais asmuo gali būti laikomas sutikusiu nagrinėti ginčą arbitraže ne tik pasirašius arbitražinį susitarimą, bet ir savo elgesiu (konkliudentiniais veiksmais), iš kurio sutikimas nagrinėti ginčą arbitraže yra aiškiai numanomas. Asmens sutikimas nagrinėti ginčą arbitraže gali būti laikomas aiškiai numanomu, kai toks asmuo gali pagrįstai tikėtis, kad dėl savo elgesio bus susaistytas arbitražinio susitarimo.³⁴¹

Arbitražinio susitarimo išplėtimas jo nepasirašiusiems asmenims galimas tik išskirtiniais atvejais.³⁴² Taip pat tokiais atvejais, sprendžiant klausimą dėl galimo arbitražinio susitarimo galiojimo išplėtimo jo nepasirašiusiems asmenims, turi būti vertinama, ar nebus apribota tokių asmenų konstitucinė teisė į teisminę gynybą, įtvirtinta Konstitucijos 30 straipsnyje, bei analizuojama tikroji susitarimo nepasirašiusio asmens valia dėl arbitražinio susitarimo taikymo ir aplinkybės, rodančios faktinį asmens sutikimą būti arbitražinio susitarimo šalimi arba pagrįstą numatymą, kad jam bus taikomas arbitražinis susitarimas.³⁴³

Kasacinis teismas sudarė atvejų, kai arbitražinis susitarimas taikomas jo nepasirašiusioms šalims, sąrašą:

- pirma, kai asmuo atskiru susitarimu perima vienos iš sutarties šalių teises ir pareigas konkrečioje sutartyje, kurioje įtvirtinta arbitražinė išlyga;
- antra, kai asmuo vėlesniu savo elgesiu sutiko su ginčo nagrinėjimu arbitražo teisme. Pavyzdžiui, asmuo gali būti laikomas sutikusiu su ginčo nagrinėjimu arbitraže, kai, inicijavus su asmens interesais susijusį arbitražo procesą, asmuo paskyrė atstovą ir dalyvavo arbitražo teismo posėdyje. Toks asmuo netektų teisės vėliau ginčyti arbitražo teismo sprendimo tuo pagrindu, kad arbitražo teismas neturėjo jurisdikcijos nagrinėti ginčą. Atkreiptinas dėmesys, kad LApT šiuo klausimu yra pažymėjęs, jog jeigu arbitražinio susitarimo nepasirašęs subjektas paskiria atstovą, dalyvauja arbitražo teismo posėdyje ir ginasi nuo pareikštų reikalavimų naudodamasis kitomis jam suteiktomis teisėmis (pavyzdžiui, teikdamas įvairius prašymus),

³³⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. balandžio 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-171/2014.

³³⁸ *Ibid.*

³³⁹ *Ibid.*

³⁴⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. lapkričio 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-278-313/2018.

³⁴¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. balandžio 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-171/2014.

³⁴² *Ibid.*

³⁴³ *Ibid.*

kartu jau pirmame procesiniame dokumente aiškiai išreikšdamas nesutikimą dėl ginčo nagrinėjimo arbitraže, arbitražinio susitarimo išplėtimas tokiam asmeniui neatitiktų dispozityvumo ir sutarties uždarmo principų bei nuostatos, kad arbitražinio susitarimo taikymas jo nepasirašiusiems asmenims galimas tik išskirtiniais atvejais, kai iš subjekto elgesio sutikimas nagrinėti ginčą arbitraže yra aiškiai numanomas;³⁴⁴

- trečia, arbitražinio susitarimo nepasirašęs asmuo gali būti laikomas sutikusiu su ginčo nagrinėjimu arbitraže, kai arbitražinį susitarimą ar sutartį, kurioje yra arbitražinė išlyga, sudarė teisėtas asmens atstovas ir šis atstovas veikė pagal savo įgaliojimus;
- ketvirta, kai arbitražinis susitarimas saisto vieną juridinį asmenį, gali būti laikoma, kad kitas itin glaudžiai su juo susijęs asmuo taip pat sutiko su konkretais ginčo nagrinėjimu arbitražo teisme.³⁴⁵

Pavyzdžiui, vienas teismų praktikoje pripažintų atvejų, kai asmeniui, nepasirašiusiam arbitražinės išlygos, ji tampa privaloma, yra reikalavimo teisės perleidimas (cesija) (CK 6.101 straipsnis). LApT, spręsdamas klausimą dėl pagal cesiją perėjusio arbitražinio susitarimo taikymo, konstatavo, kad pagal cesijos institutą arbitražinė išlyga pereina naujam reikalavimo turėtojui:

Kadangi cesijos instituto esmė pagal Estijos Respublikos teisę yra ne naujos prievolės tarp cesionarijaus ir skolininko sukūrimas, o tarp originaliųjų prievolės šalių egzistavusio status quo perkėlimas cesionarijui, tarp pirminių prievolės šalių sudarytas arbitražinis susitarimas gali būti perkeliamas į prievolę naujai įstojusiam kreditoriui, nes jis yra neatsiejama reikalavimo teisės dalis. Toks cesijos instituto ir arbitražinio susitarimo santykio aiškinimas leidžia užtikrinti teisingumo, protingumo, sąžiningumo, šalių teisėtų lūkesčių, civilinės apyvartos stabilumo principus. <...> Papildomai pažymėtina, kad laikant, jog arbitražinis susitarimas negali būti perduodamas cesija, būtų sukuriama situacija, kai reikalavimo perleidimas savaime leistų vienai iš šalių išvengti arbitražinio bylos nagrinėjimo.³⁴⁶

Tokią praktiką dėl arbitražinio susitarimo perėjimo naujam kreditoriui reikalavimo perleidimo (cesijos) atveju formuoja ir kasacinis teismas:

Reikalavimo teisės perleidimas yra vienas iš prievolės dalyvių pasikeitimo atvejų, kai vieną asmenį prievolėje pakeičia kitas. Kai pagal cesijos sutartį pradinis kreditorius perduoda savo reikalavimo teisę naujam kreditoriui, jis nustoja būti prievolės šalimi, o vietoj jo prievolėje atsiranda naujasis kreditorius, kuris perima sutartyje aptartas ir iš perduoto reikalavimo atsirandančias ankstesnio kreditoriaus teises. <...> Teisėjų kolegija pažymi, kad bylą nagrinėję teismai pagrįstai sprendė, jog procesinių teisių perėmėją saisto iki įstojimo į bylą priešingos šalies prieš jį atlikti procesiniai veiksmai (CPK 48 straipsnio 2 dalis), inter alia, atsakovo byloje pareikštas reikalavimas laikytis arbitražinio susitarimo ir prieštaravimas bylos nagrinėjimui teisme.³⁴⁷

³⁴⁴ Lietuvos apeliacinio teismo 2019 m. balandžio 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-501-381/2019.

³⁴⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. balandžio 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-171/2014.

³⁴⁶ Lietuvos apeliacinio teismo 2013 m. spalio 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2T-57/2013.

³⁴⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. gegužės 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-316-687/2015.

Ši teismų praktika dėl arbitražinio susitarimo taikymo naujam kreditoriui taikoma ir tais atvejais, kai sudaroma faktoringo sutartis:

Kaip jau minėta, faktoringo teisinių santykių išorinis elementas savo esme atitinka cesijos teisinių santykių esmę. Todėl teisėjų kolegija išaiškina, kad faktoringo teisinių santykių atveju mutatis mutandis (su būtiniais (atitinkamais) pakeitimais) gali būti remiamasi kasacinio teismo jau suformuota praktika dėl arbitražinio susitarimo perdavimo įvykus cesijai³⁴⁸.

Kasacinis teismas savo praktikoje pripažino, kad asmuo, perimdamas teises pagal rangos sutartį, perima ir joje nurodytą arbitražinę išlygą:

Todėl akivaizdu, kad teisių pagal rangos sutartį perėmėjas žinojo apie arbitražinę išlygą ir galimybę, jog gali tekti ginčą nagrinėti arbitraže pagal Švedijos Karalystės teisę. Atsakovo sutikimas dėl to, kad naujasis bylos kreditorius būtų saistomas arbitražinio susitarimo, matomas iš jo prašymo nukreipti šalis ginčą spręsti arbitraže. Atsižvelgdama į tai, teisėjų kolegija vertina, kad nagrinėjamos bylos atveju yra naujojo kreditoriaus valia perimti rangos sutarties standartinėse sąlygose esančią arbitražinę išlygą ir atsakovo valia laikytis šios arbitražinės išlygos. Teisėjų kolegija konstatuoja, kad nagrinėjamoje byloje šalys yra susaistytos galiojančio arbitražinio susitarimo, o kilęs ginčas patenka į nurodytos arbitražinės išlygos apimtį.³⁴⁹

Kitoje byloje kilo klausimas dėl arbitražinės išlygos galiojimo pareiškėjui, nepasirašiusiam arbitražinės išlygos, kuria buvo grindžiamas bylos nagrinėjimas arbitražo teisme. Kitaip tariant, kilo ginčas, kurie asmenys saistomi šio arbitražinio susitarimo, t. y. ar pareiškėjas savo elgesiu yra pripažinęs arbitražo teismo kompetenciją nagrinėti kilusį ginčą. Arbitražo teismas, sprenddamas dėl arbitražinės išlygos galiojimo pareiškėjui, nurodė, kad asmuo yra susaistytas arbitražiniu susitarimu ir tai rodo šios šalies elgesys arbitražo teismo procese: paskyrė atstovus bei dalyvavo arbitražo teismo posėdyje. LAPT su tokiu argumentu nesutiko ir konstatavo, kad asmuo, nepasirašęs arbitražinio susitarimo, nors ir yra paskyręs atstovą arbitražo procese, ginasi nuo pareikštų reikalavimų ir nuo proceso pradžios arbitražinio susitarimo išplėtimas tokiam asmeniui nebūtų pagrįstas:

Tačiau jeigu arbitražinio susitarimo nepasirašęs subjektas paskiria atstovą, dalyvauja arbitražo teismo posėdyje ir ginasi nuo pareikštų reikalavimų naudodamasis kitomis jam suteiktomis teisėmis (pavyzdžiui, teikdamas įvairius prašymus), kartu jau pirmame procesiniame dokumente aiškiai išreiškdamas nesutikimą dėl ginčo nagrinėjimo arbitraže, kaip buvo šiuo atveju, arbitražinio susitarimo išplėtimas tokiam asmeniui neatitiktų dispozityvumo ir sutarties uždarumo principų bei nuostatos, kad arbitražinio susitarimo taikymas jo nepasirašiusiems asmenims galimas tik išskirtiniais atvejais, kai iš subjekto elgesio sutikimas nagrinėti ginčą arbitraže yra aiškiai numanomas.³⁵⁰

³⁴⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. gruodžio 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-551-915/2016.

³⁴⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. gegužės 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-316-687/2015.

³⁵⁰ Lietuvos apeliacinio teismo 2019 m. balandžio 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-501-381/2019.

Vien aplinkybė, kad asmuo ginčija sandorį, nėra pagrindas laikyti, kad jis sutinka su šiame sandoryje numatyta arbitražine išlyga ir ji turėtų būti taikoma tokiam asmeniui:

<...> ginčydamas Dovanojimo sutartį Nr. 4 bendraisiais sandorių negaliojimo pagrindais ieškovas turėtų būti laikomas perėmusiu Dovanojimo sutarties Nr. 4 šalies teises ir pareigas, nėra pakankamas pripažinti ieškovą susaistytu sutartyje įtvirtinta arbitražine išlyga.³⁵¹

Vienoje naujausių tokio pobūdžio bylų LApT nutatė, kad arbitražinis susitarimas galioja trečiajam asmeniui, atsižvelgiant į tai, kad trečiasis asmuo inicijavo sutarties, kurioje nustatyta arbitražinė išlyga, sudarymą ir žinojo apie jos turinį:

Ieškovė raštu patvirtino <...>, kad visas sąlygas ji priima ir visiškai su jomis sutinka. Taigi akivaizdu, kad jai gerai buvo žinomas paskolos sutarties turinys, tai ieškovė pasirašytinai patvirtino gavusi ginčo paskolos sutarties kopiją su joje numatyta arbitražine išlyga. Taip pat ieškovė nėra nuginčijusi aplinkybės dėl jos ir atsakovės sąsajų. Teisėjų kolegijos vertinimu, atsižvelgiant į nurodytas aplinkybes bei į tai, kad ieškovė neabejotinai žinojo apie paskolos sutartį, nes pati jos sudarymą ir inicijavo, buvo susipažinusi su jos sąlygomis ir arbitražiniam susitarimui neprieštaravo, tuo pačiu metu su atsakovu sudarytoje įkeitimo sutartyje ir pati susitarė dėl arbitražinės išlygos, konstatuotina, kad ieškovė pritarė paskolos sutarties sąlygai dėl jurisdikcijos.³⁵²

Arbitražinio susitarimo forma

Įstatyme nustatyti tam tikri arbitražinio susitarimo formos reikalavimai. Arbitražinis susitarimas gali būti įformintas kaip arbitražinė išlyga, įrašyta sutartyje, arba kaip šalių sudaryta atskira sutartis. KAĮ 10 straipsnio 2 dalyje reglamentuota, kad arbitražinis susitarimas sudaromas raštu ir laikomas galiojančiu, jeigu: 1) įformintas bendru šalių pasirašytu dokumentu; arba 2) sudarytas šalims apsikeičiant raštais (kurie gali būti siunčiami elektroninių ryšių galiniais įrenginiais, jeigu yra užtikrintas perduodamos informacijos vientisumas ir autentiškumas) ar kitais dokumentais, kuriuose fiksuojamas tokio susitarimo sudarymo faktas; arba 3) sudarytas naudojantis elektroninių ryšių galiniais įrenginiais, jeigu yra užtikrintas perduodamos informacijos vientisumas ir autentiškumas ir juose esanti informacija yra prieinama toliau naudoti; arba 4) šalys apsikeičia ieškiniu ir atsiliepiamu į ieškinį, kuriuose viena šalis tvirtina, o kita šalis neneigia, kad jos sudarė arbitražinį susitarimą; arba 5) yra kitokių rašytinių įrodymų, kad šalys yra sudariusios ar pripažįsta arbitražinį susitarimą.

Atitinkamai paprasta rašytinė arbitražinio susitarimo forma yra nustatyta ir CK 1.73 straipsnio 1 dalies 5 punkte. Vertinant arbitražinio susitarimo formos atitiktį įstatymų reikalavimams, pirmiausia turi būti nustatyta, kokia buvo šalių valia dėl pasirinkto ginčų sprendimo būdo, t. y. ar šalys sutartyje aptarė ginčų sprendimo būdą, sutarties pakeitimo sąlygas.³⁵³ Kilus ginčui dėl sudaryto arbitražinio susitarimo turinio, teismas turi susitarimą išaiškinti pagal bendrąsias sutarčių aiškinimo taisykles, įtvirtintas CK 6.193 straipsnyje, ir teismo praktiką.³⁵⁴ Aiškinant sutartį,

³⁵¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. balandžio 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-171/2014.

³⁵² Lietuvos apeliacinio teismo 2019 m. birželio 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2-453-464/2019.

³⁵³ Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. gruodžio 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-1185-370/2018.

³⁵⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. birželio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-181/2013.

pirmiausia turi būti nagrinėjami sutarties šalių tikrieji ketinimai, o ne vien remiamasi pažodiniu sutarties teksto aiškinimu (CK 6.193 straipsnio 1 dalis). Ši nuostata patvirtina, kad neaiškumams, kylantiems nustatant sutarties šalių valią, pašalinti pirmiausia taikytinas subjektyvusis (šalių tikrųjų ketinimų aiškinimosi) metodas.³⁵⁵

KAĮ nekeliamas reikalavimas, kad arbitražinis susitarimas būtų sudarytas ar keičiamas tik konkrečia forma. Atsižvelgdamos į sutarties laisvės principą, šalys gali nustatyti, kad arbitražinis susitarimas gali būti keičiamas tik notarine forma. CK 6.183 straipsnio 3 dalyje nustatytas imperatyvus reikalavimas, kad notarinės formos sutartis gali būti pakeista ar papildyta tik notarine forma. Tokiu atveju arbitražinio susitarimo pakeitimai, sudaryti nesilaikant tokios formos reikalavimo, yra negaliojantys. Tokia situacija susiklostė ir vienoje byloje, kurioje buvo nustatyta, kad šalys sutartyje sudarė arbitražinę išlygą, pagal kurią sutartis gali būti keičiama tik notarine forma (*jokie šios sutarties pakeitimai negalioja, jeigu jie nėra padaryti raštu ir pasirašyti abiejų šalių ar jų vardu bei notaro patvirtinti; sąvoka „pakeitimai“ apima bet kokius pakeitimus, papildymus, išbraukimus, nesvarbu, kaip jie būtų atlikti*). Nustatyta, kad *ad hoc* arbitražo teismui buvo pateiktas rašytinis susitarimas dėl ginčo sprendimo arbitražo teisme. LAPT, atsižvelgdamas į tai, kad sutartyje šalys susitarė, jog sutartis gali būti keičiama tik notarine forma, sprendė, jog atskiro paprasta rašytine forma sudaryto arbitražinio susitarimo forma yra netinkama, o reikalaujamos notarinės formos nesilaikymas arbitražinį susitarimą daro negaliojantį (CK 1.93 straipsnio 3 dalis, 6.183 straipsnio 3 dalis) ir panaikino *ad hoc* arbitražo sprendimą, remdamasis KAĮ 50 straipsnio 3 dalies 1 punktu.³⁵⁶

Teismų praktikoje pripažįstama, kad arbitražinis susitarimas gali būti sudaromas šalims apsi-keičiant elektroniniais laiškais, kuriuose neginčijama arbitražinė išlyga:

Arbitražinės išlygos faktui patvirtinti pakanka, kad šalys dėl tokio susitarimo sudarymo apsieičia raštais, laiškais arba tokio pobūdžio informaciją perduoda kitais būdais, leidžiančiais fiksuoti arbitražinio susitarimo sudarymo faktą. Nagrinėjamos bylos šalys apsieikė elektroniniais laiškais, kuriuose nebuvo keliamas nesutarimų dėl sutarties atskiruose variantuose įtvirtintos arbitražinės išlygos, o 2013 m. balandžio 16 d. datuotą sutarties tekstą <...> pasirašė ir patvirtino įmonės antspaudu.³⁵⁷

Arbitražinis susitarimas yra atskiras, autonomiškas ir nepriklausomas nuo pagrindinės sutarties (atskirumo principas).³⁵⁸ Arbitražinis susitarimas gali būti įformintas kaip arbitražinė išlyga, įrašyta sutartyje, arba kaip šalių sudaryta atskira sutartis (KAĮ 10 straipsnio 1 dalis). Taigi arbitražinis susitarimas gali būtų sudarytas atskiru susitarimu, o ne tik sutartyje. Praktikoje taip pat pasitaiko ginčų, kai arbitražinė išlyga nurodoma ne sutartyje, bet atskirame dokumente. Vienoje byloje nustatyta, kad šalys pasirašė derybų dėl sutarties protokolą, kuriame buvo įrašyta nuoroda į bendrąsias sąlygas, o jose buvo įtvirtinta arbitražinė išlyga.³⁵⁹ Nors derybų dėl sutarties protokolas šalių nebuvo laikomas sutarties sudarymu, jame buvo tiesiogiai nurodyta, kad, nusprendus sudaryti sutartį, derybų dėl sutarties protokolas taps sutarties dalimi. Kasacinis teismas nustatė, kad derybų proceso metu šalys siekė sukurti prievolinius teisinius santykius.³⁶⁰

Kasacinis teismas šioje byloje suformavo teisės aiškinimo taisyklę, kad arbitražinis susitarimas gali būti sudarytas ir atskiru susitarimu, jei jis atitinka įstatymo reikalavimus:

³⁵⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. vasario 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-70-378/2019.

³⁵⁶ Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. gruodžio 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-1185-370/2018.

³⁵⁷ Lietuvos apeliacinio teismo 2015 m. gegužės 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2T-52-381/2015.

³⁵⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. spalio 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-431/2013.

³⁵⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. spalio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-428-690/2016.

³⁶⁰ *Ibid.*

<...> šalių sudaryta sutartis, kurioje įtvirtinta nuoroda į dokumentą, kuriame yra arbitražinė išlyga, laikoma arbitražiniu susitarimu, jeigu tame dokumente, į kurią nukreipiama, esanti arbitražinė išlyga atitinka Komercinio arbitražo įstatymo 9 straipsnio 2 dalyje (galiojančios redakcijos Komercinio arbitražo įstatymo 10 straipsnio 2 dalyje) nustatytus reikalavimus.³⁶¹

Teismų praktikoje pripažįstama arbitražinio susitarimo ir sutarties, dėl kurios jis sudarytas, atskirumo doktrina. Arbitražinio susitarimo atskirumo doktrina lemia tai, kad šalių sutartinių santykių pasibaigimas savaime nereiškia ir arbitražinio susitarimo pasibaigimo.³⁶² Vienoje byloje nustatyta, kad šalys 2014 m. lapkričio 30 d. sudarė arbitražinį susitarimą. 2015 m. vasario 26 d. registracijos į LFF A lygos pirmenybes prašyme dėl 2015 metų sezono nurodyta, kad „klubas įsipareigoja ir duoda neatšaukiamą sutikimą laikytis ir arbitražinio susitarimo“. Ieškovei įrodinėjo, kad arbitražinis susitarimas yra pasibaigęs, nes ji 2015 m. rugpjūčio 25 d. atsakovei pranešė apie savo pasitraukimą iš LFF A lygos čempionato ir LFF I lygos pirmenybių. Ginčas byloje kilo dėl LFF vykdomojo komiteto 2015 m. gruodžio 18 d. ir 2016 m. vasario 11 d. sprendimų, kurie priimti ieškovei jau pareiškus apie pasitraukimą iš LFF pirmenybių. Kasacinės instancijos teismas konstatavo, kad ieškovės pareikštas reikalavimas patenka į arbitražinio susitarimo taikymo sritį, įskaitant taikymo sritį laiko atžvilgiu:

Arbitražinio susitarimo atskirumo doktrinos esminė idėja ir yra apsaugoti arbitražo jurisdikciją ir leisti jam spręsti ginčą, susijusį su jau pasibaigusiais sutartiniais teisiniais santykiais. Arbitražiniam susitarimui esant ribotam laiko atžvilgiu, esminis klausimas, lemiantis ginčo, patenkančio į arbitražinio susitarimo materialiąją taikymo sritį, priskyrimą arbitražo kompetencijai, būtų klausimas, ar ginčo dalykas susijęs su laikotarpiu, kuriam taikoma arbitražinė išlyga.³⁶³

Arbitražinio susitarimo taikymas ir aiškinimas

Arbitražinio susitarimo taikymo apimtis turėtų būti atskirta nuo ginčo arbitruotinumo klausimo nagrinėjimo. Arbitražinio susitarimo taikymo apimties vertinimas skirtas nustatyti, ar konkretus ginčas arbitraže atitinka arbitražinio susitarimo apimtį. Kadangi šalys yra laisvos sprendamos dėl arbitražinio susitarimo taikymo apimties, reikia tiksliai nustatyti, ar keliamas ginčas patenka ar nepatenka (visiškai ar iš dalies) į arbitražinio susitarimo turinį. Ginčo arbitruotinumumas yra susijęs su arbitražinio susitarimo subjektų ir ginčo objekto vertinimu. Todėl ginčas gali būti arbitruotinas, tačiau nepatekti į konkretaus arbitražinio susitarimo taikymo apimtį. Arbitražiniam susitarimui taikoma teisė, reglamentuojanti pagrindinę sutartį, o jei ši negalioja, arbitražinio susitarimo sudarymo vietos teisė, o kai sudarymo vietos nustatyti neįmanoma, – arbitražo vietos valstybės teisė.³⁶⁴

Arbitražinio susitarimo aiškinimui taikomos ir normos, kuriomis reglamentuojamas sutarčių aiškinimas (CK 6.193–6.195 straipsniai). Atitinkamai aiškinant arbitražinį susitarimą taikoma ir kasacinio teismo praktika dėl sutarčių aiškinimo:

³⁶¹ *Ibid.*

³⁶² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. gegužės 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-238-686/2017.

³⁶³ *Ibid.*

³⁶⁴ CK 1.37 straipsnio 7 dalis.

<...> sutartis turi būti aiškinama nustatant tikruosius sutarties dalyvių ketinimus, atsižvelgiant į sutarties sąlygų tarpusavio ryšį, sutarties esmę, tikslą, jos sudarymo aplinkybes, į šalių derybas dėl sutarties sudarymo, šalių elgesį po sutarties sudarymo ir kitas reikšmingas aplinkybes. Kartu sutarties sąlygos turi būti aiškinamos taip, kad aiškinimo rezultatas nereikštų nesąžiningumo vienos iš šalių atžvilgiu.³⁶⁵

Sutarties sąlygos turi būti aiškinamos taip, kad aiškinimo rezultatas nereikštų nesąžiningumo vienos iš šalių atžvilgiu. Vertinant arbitražinius susitarimus, būtina nustatyti, kokia buvo principinė šalių valia dėl tarpusavio ginčų sprendimo, t. y. ar šalys aiškiai ir nedviprasmiškai susitarė dėl arbitražinės išlygos.³⁶⁶ Taip pat arbitražinis susitarimas turi būti aiškinamas atsižvelgiant į šalių tikrąją valią, net jei arbitražinis susitarimas yra netikslus:

Kai šalys išreiškė intenciją ginčus spręsti arbitražo teisme, teismas turėtų tokių šalių valią įgyvendinti, net jei kai kurie arbitražinio susitarimo aspektai yra netikslūs, kaip yra nagrinėjama atveju. Šalių valia turi būti įgyvendinama, jei arbitražinis susitarimas gali būti įvykdomas neteikiant privalumų nė vienos iš šalių teisėms.³⁶⁷

Arbitražinio susitarimo aiškinimui svarbūs ir šalių ypatumai. Pavyzdžiui, vienoje byloje kasacinis teismas, aiškindamas arbitražinę išlygą, atsižvelgė į tai, kad abi susitarimo šalys buvo verslininkai:

<...> aiškinant arbitražinius susitarimus bei jų ribas, vertintinos taip pat ir arbitražinį susitarimą sudariusių šalių ypatybės, nes taip galima nustatyti, kokie buvo tikrieji šalių siekiami tikslai. Šios bylos šalys – verslininkai, kurie, sudarydami sutartis, siekia tam tikro ekonominio rezultato. Operatyvus ginčų išnagrinėjimas leidžia trumpesniai laikotarpiui išaldyti lėšas, taigi atitinka verslo interesus. Siekiant operatyvesnio ginčų išnagrinėjimo, vengiant nesuderinamų sprendimų rizikos, procesinių kliūčių (poreikio stabdyti bylą, iki bus išnagrinėta kita byla ir t. t.), verslininkams ekonomiškai racionalu akumuliuoti visų su ta pačia sutartimi susijusių ginčų nagrinėjimą vienoje ginčų nagrinėjimo institucijoje (teisme arba arbitražo teisme).³⁶⁸

Vis dėlto manytina, kad aplinkybė, jog arbitražinio susitarimo šalys yra verslininkai, neturėtų būti suabsoliutinta. Nors nei CK, nei KAI verslininkai, kaip civilinės rinkos dalyviai, nėra diferencijuojami, t. y. visiems verslininkams be išimties taikomas aukštas atidumo ir rūpestingumo standartas, praktikoje pasitaiko situacijų, kai arbitražinį susitarimą sudariusių asmenų, galimai sudarančių sutartį (arbitražinę išlygą) prisijungimo būdu, padėtis yra nelygiavertė dėl jų ekonominio pajėgumo ir turimų išteklių. Pasitaiko atvejų, kai arbitražinę išlygą sudaro fizinis asmuo (verslininkas) ir aiškiai didesnę ekonominę pajėgumą bei derybinę galią turintis privatus juridinis asmuo.³⁶⁹ Tokiais atvejais kyla abejonių, ar arbitražinis susitarimas tokiam fiziniam asmeniui (verslininkui) nėra primestas, ar jis teisingai suprato tokio susitarimo padarinius. Minėta, kad, remiantis EŽTT praktika, Konvencijos garantuojamų teisių atsisakymas (teisės į teisingą bylos

³⁶⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. birželio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-181/2013.

³⁶⁶ Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. spalio 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-976-823/2018.

³⁶⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. spalio 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-431/2013.

³⁶⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. liepos 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-365-969/2016.

³⁶⁹ Lietuvos apeliacinio teismo 2017 m. birželio 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-339-370/2017; 2017 m. rugsėjo 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-513-823/2017.

nagrinėjimą) turi atitikti tam tikras minimalias garantijas pagal jų svarbą.³⁷⁰ Todėl tokiais atvejais teismas turėtų įvertinti, ar asmuo suprato arbitražinį susitarimą ir jo sukeliamus padarinius.

Pažymėtina, kad užsienio valstybių teisėje tam tikrais atvejais nustatyta, jog arbitražiniame susitarime turi būti nurodyta, kokios yra arbitražinio susitarimo pasekmės ir arbitražo teismo sprendimo galia. Pavyzdžiui, Lenkijos teisėje nustatyta, kad kai arbitražinis susitarimas sudaromas su vartotoju, jame turi būti nurodyta, jog šalims yra aiškios arbitražinio susitarimo sudarymo pasekmės, konkrečiai, kad arbitražo teismo sprendimo teisinė galia yra tokia pati kaip ir teismo sprendimo.³⁷¹ Vokietijos teisėje taip pat keliami specialūs reikalavimai arbitražiniam susitarimui, kurio viena iš šalių yra vartotojas. Iš esmės arbitražinis susitarimams, kurio viena šalių yra vartotojas, turi būti sudaromas atskirame dokumente.³⁷² Vokietijos teismų praktikoje pripažįstama, kad arbitražinis susitarimas, kurio viena šalių yra vartotojas, įrašomas tik į bendrąsias sutarties sąlygas, yra negaliojantis.³⁷³ Tokia užsienio valstybių praktika rodo, kad pripažįstamas poreikis apsaugoti silpnesnę arbitražinio susitarimo šalį.

Kasacinis teismas yra nurodęs tokią arbitražinio susitarimo aiškinimo eigą:

- *pirma*, teismai arbitražinius susitarimus turi aiškinti taikydami *in favor contractus* principą;
- *antra*, aiškinant arbitražinį susitarimą pirmenybė turi būti teikiama tokiam aiškinimui, kuris leistų išsaugoti arbitražinio susitarimo efektyvumą (efektyvaus aiškinimo principas). Šis principas turi būti taikomas konkrečiai įvertinus kiekvienos nagrinėjamos bylos aplinkybes, nes išsamus bylos aplinkybių ištyrimas leidžia nustatyti, kokia buvo šalių valia ir ar yra pagrindas pripažinti arbitražinį susitarimą patologiniu ir jį aiškinti remiantis efektyvaus aiškinimo principu.³⁷⁴ Arbitražinio susitarimo buvimą ir galiojimą, t. y. šalių valią spręsti ginčus arbitražine tvarka, gali patvirtinti ne tik rašytiniai įrodymai, bet ir kiti faktai.³⁷⁵

Arbitražinio susitarimo aiškinimo klausimas kyla keliais aspektais. Pirma, kai arbitražinis susitarimas nėra tiksliai ir konkrečiai apibrėžtas. Praktikoje pasitaiko atveju, kai šalys ginčo, kylančio iš sutarties, nagrinėjimą teisme ir arbitražo teisme atskiria pagal ginčo sumą. Vienoje byloje nustatyta, kad šalių sudarytoje sutartyje buvo nurodyta, jog tuo atveju, kai šalims nepavyksta tarpusavio ginčo, kylančio iš sutarties ar susijusio su ja, išspręsti tarpusavio derybomis, jis iki tam tikros sumos nagrinėjamas pirmosios instancijos teisme Lietuvos Respublikos įstatymų nustatyta tvarka, o jei ginčas šią sumą viršija – arbitražo teisme.³⁷⁶ Pagal šalių sudarytą susitarimą dėl ginčo sprendimo pirmasis pareikštas ieškinys turėjo būti nagrinėjamas teisme, tačiau vėliau pateikus dar tris ieškinius ginčo suma atitiko šalių susitarime nustatytą išlygą, pagal kurią ginčas turėjo būti nagrinėjamas arbitraže. Kasacinės instancijos teismas nurodė, kad teismas dėl savo jurisdikcijos sprendžia pagal tai, koks yra, o ne koks gali būti pareikštas reikalavimas, ir pagal tai, kokios faktinės aplinkybės egzistuoja ieškinių padavimo momentu, ir konstatavo, jog bendros reikalavimų sumos pasikeitimas po to momento, kai vertinama jurisdikcija, nekeičia bylos priskirtinumo:

³⁷⁰ Europos Žmogaus Teisių Teismo 2016 m. kovo 1 d. sprendimas byloje *Tabbane prieš Šveicariją*, pareiškimo Nr. 41069/12, para. 27.

³⁷¹ Lenkijos civilinio proceso kodekso 1164¹ straipsnio 2 dalis.
Lenk. *W zapisie na sąd polubowny, o którym mowa w § 1, należy także wskazać pod rygorem nieważności, żestronom znane są skutki zapisu na sąd polubowny, w szczególności co do mocy prawnej wyroku sądu polubownego lub ugody przed nim zawartej na równi z wyrokiem sądu lub ugoda zawartą przed sądem po ich uznaniu przez sąd lub po stwierdzeniu przez sąd ich wykonalności.*

³⁷² Vokietijos civilinio proceso kodekso 1031 straipsnio 5 dalis.
Vok. *Schiedsvereinbarungen, an denen ein Verbraucher beteiligt ist, müssen in einer von den Parteien eigenhändig unterzeichneten Urkunde enthalten sein.*

³⁷³ Vokietijos federalinio teismo 2011 m. sausio 25 d. sprendimas byloje Nr. XI ZR 350/08.

³⁷⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. spalio 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-431/2013.

³⁷⁵ *Ibid.*

³⁷⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. vasario 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-34-219/2017.

*Situacija, kai teismas prisiima jurisdikciją nagrinėti ieškovo reikalavimus šalių susitarimo dėl ginčų sprendimo būdo pagrindu, skiriasi nuo situacijos, kai, vienai iš šalių kreipiantis į teismą pagal proceso įstatyme nustatytas civilinių bylų teisingumo taisykles, vėliau paaiškėja arbitražinio susitarimo sudarymo faktas, nes pirmuoju atveju šalis įgyvendina susitarimą dėl teisingumo, o antruoju, kreipdamasi į teismą, pažeidžia arbitražinį susitarimą. Teisinis tokių situacijų vertinimas teismo pareigos nukreipti šalis į arbitražą aspektu yra skirtingas. Dėl nurodytos priežasties nagrinėjamoje byloje KAĮ 11 straipsnio 1 dalis netaikytina.*³⁷⁷

Minėtoje byloje teismas taip pat konstatavo, kad civilinių bylų sujungimas CPK 136 straipsnio 4 dalyje nustatyta tvarka nesudaro teisinio pagrindo konstatuoti, kad, sujungus atitinkamas bylas ir dėl to padidėjus bendrai reikalavimo sumai, keičiasi reikalavimų priskirtinumas.

Arbitražinio susitarimo detalumas ir išsamumas savaime nedaro įtakos jo galiojimui ir šalių valios spręsti ginčus arbitraže vertinimui. Tam tikrų ginčo nagrinėjimui arbitražo teisme aktualių klausimų neaptarimas nedaro teisėtai sudaryto arbitražinio susitarimo negaliojančio. Be to, KAĮ reglamentuojama ginčų nagrinėjimo tvarka, kuri arbitražiniame susitarime nenustatyta:

*Byloje nenustatyta, kad jos sutarties sąlygą pakeitė ar panaikino, o kasatorių nurodomo papildomo susitarimo dėl ginčo sprendimo arbitraže tvarkos nesudarymas nedaro aiškios sutarties sąlygos dėl arbitražinės išlygos negaliojančios ir neįvykdomos, jei kasatorių nurodomus arbitražiniame susitarime neaptartus aspektus užpildo Komercinio arbitražo įstatymo normos.*³⁷⁸

Apibendrintai LAPT yra nurodęs, kad, sprendžiant dėl ginčo teisingumo arbitražo teismui, esminėmis laikomos dvi aplinkybės: a) kokia buvo principinė šalių valia dėl tarpusavio ginčų sprendimo pagal sutartis; b) ar pagal egzistuojančią arbitražinę išlygą teismas gali nustatyti, kuri konkreti arbitražinė ginčų nagrinėjimo institucija turi spręsti šalių ginčą.³⁷⁹

Vienoje LAPT nutartyje išsamiai aptarė užsienio valstybių teismų praktiką, kurioje spęsta, kaip turi būti aiškinama arbitražinio susitarimo apimtis.³⁸⁰ Apibendrinant bendrosios ir kontinentinės teisės valstybių teismų praktikos pavyzdžius, nustatyta, kad sprendžiant dėl arbitražinio susitarimo taikymo, preziumuojama, jog verslininkai, sudarę tokį susitarimą, siekia, kad visus ginčus, susijusius su konkrečia sutartimi, spręstų vienas subjektas:

Kontinentinės teisės tradicijos valstybėse, kaip antai Austrijoje, teismai formuoja praktiką, įtvirtinančią dar platesnę arbitražinių susitarimų ribų aiškinimą, sukuriantį visa apimančią arbitražo jurisdikciją, įskaitant ateityje galinčius kilti ginčus bei ginčus, susijusius su nesutartiniais šalių santykiais, jei jie kilo iš sutarties, kurioje numatyta arbitražinė išlyga, vykdymo <...>. Nagrinėjamoje byloje nustatyta, kad šalys sudarė dvi sutartis, kuriose buvo įtvirtintos arbitražinės išlygos. Vėliau papildomai buvo sulygta dėl tokio paties pobūdžio – konsultavimo paslaugų teikimo, atsakovui dalyvaujant tokio paties pobūdžio – viešojo pirkimo konkurse, kurio objektas – tas pats – transporto priemonių nugabenimas ir saugojimas. Susidarius tokiai faktinei situacijai, abiem teisinio santykio šalims būnant verslininkais, kuriems taikomi aukšti atidumo ir rūpestingumo

³⁷⁷ Ibid.

³⁷⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. gruodžio 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-666/2013.

³⁷⁹ Lietuvos apeliacinio teismo 2014 m. balandžio 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-719/2014.

³⁸⁰ Lietuvos apeliacinio teismo 2014 m. balandžio 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-547/2014.

standartai, šalims įprastiniuose teisiniuose santykiuose taikant praktiką tarpusavio ginčus pašalinti iš nacionalinių teismų jurisdikcijos sferos ir spręsti arbitraže, konstatuotina, jog su Tauragės VPK vykdytu viešojo pirkimo konkursu susijusios paslaugos buvo šalių sukurtos teisinių santykių schemos dalis, kuriai taikomas ir šalių pasirinktas ginčų sprendimo būdas – arbitražas. Arbitražinė išlyga šalių teisinių santykių visumos kontekste yra vertintina kaip numanoma šalių sudarytos sutarties dėl Tauragės VPK vykdyto viešojo konkurso sąlyga. Todėl įmonei, elektroninio susirašinėjimo būdu užsakant iš ieškovo šalių teisinių santykių pagrindą sudarančias konsultacines paslaugas, nebuvo jokio teisinio pagrindo tikėtis, jog iš šių paslaugų teikimo kylančių ginčų nagrinėjimui arbitražinė išlyga gali būti netaikoma.³⁸¹

Arbitražinės išlygos taikymas siejamas su konkrečiu ginčijamu teisiniu santykiu. Vienoje byloje nustatyta, kad šalys sudarė „plačią“ arbitražinę išlygą, pagal kurią arbitražui perduodami „bet kokie ginčai, galintys kilti dėl šios sutarties arba susiję su ja“. Teismas nustatė, kad šalys nurodė ir ginčų (bet kokie ginčai), kuriuos nori nagrinėti arbitraže, rūšis, ir jų priskyrimo arbitražo jurisdikcijai pagrindą – sąsajumą su sutartimi:

Tokia arbitražinio susitarimo konstrukcija apima visus įmanomus ginčus, kokie realiai ar potencialiai gali kilti tarp arbitražinę susitarimą pasirašiusių trijų bendrovių, susijusių su ginčo sutartimi. Sutartyje šalys susitarė ne tik dėl tų ginčų, kurių esmė atitinka sutarties dalyką (prekių pirkimą ir pardavimą), sprendimo arbitraže („dėl šios sutarties“). Šalys aiškiai susitarė dėl platesnio ginčų spektro – ir su sutartimi susijusių ginčų – nagrinėjimo arbitraže. Todėl arbitražinis susitarimas aiškintinas taip, kad arbitraže turi būti sprendžiami ir su sutartimi susiję ginčai, jeigu sutarties ir ginčo teisinis ryšys yra pakankamai glaudus (t. y. nėra pernelyg nutolęs).³⁸²

Patologinis arbitražinis susitarimas

Tarptautinėje praktikoje patologiniais pripažįstama tokie arbitražiniai susitarimai, kurie nėra pakankamai tikslūs arba prieštarauja kitoms sutartyje nustatytoms ginčų sprendimo išlygoms.³⁸³

Šalys, sudarydamos arbitražinius susitarimus, turi nurodyti tikslus arbitražinių institucijų pavadinimus.³⁸⁴ Tačiau praktikoje pasitaiko atvejų, kai arbitražiniame susitarime arbitražo institucija nurodyta netiksliai ar net klaidingai. Jei teismui neįmanoma nustatyti dalies arbitražinio susitarimo prasmės, tokiu atveju tarptautinio komercinio arbitražo doktrinoje jis priskiriamas patologiniams arbitražiniams susitarimams.³⁸⁵ Nustačius, kad arbitražinis susitarimas yra patologinis, teismui privalu aiškintis šio arbitražinio susitarimo prasmę ir, kilus abejonių dėl arbitražinio susitarimo buvimo ir jo galiojimo, tokios abejonės aiškinamos arbitražinio susitarimo galiojimo naudai (lot. *in favor contractus*).³⁸⁶

Vienas pavyzdžių, kai arbitražinis susitarimas laikomas patologiniu, yra atvejai, kai jame nurodoma arbitražo institucija neegzistuoja. Tokiu atveju teismas turėtų vertinti, ar arbitražo insti-

³⁸¹ *Ibid.*

³⁸² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. liepos 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-365-969/2016.

³⁸³ UNCITRAL pavyzdinio įstatymo teismų praktikos rinkinys, p. 142.

³⁸⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. spalio 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-431/2013.

³⁸⁵ *Ibid.*

³⁸⁶ *Ibid.*

tucijos negalima nustatyti remiantis bendraisiais sutarčių aiškinimo principais. Arbitražinis susitarimas negali būti laikomas negaliojančiu vien dėl to, kad iš jo turinio negalima tiksliai nustatyti konkretaus arbitražo teismo, kuriam šalys perdavė spręsti ginčus:

<...> arbitražinė išlyga, įtvirtinta šalių tarpusavio sutartyse, turi būti pripažinta patologine, nes institucija, kuri nurodyta arbitražinėje išlygoje (Lietuvos Respublikos Prekybos rūmų Arbitražo teismas), arbitražinės išlygos sudarymo metu neegzistavo. Tačiau svarbu išanalizuoti, ar pagal tokią arbitražinės išlygos formuluotę, taikant bendruosius sutarčių aiškinimo principus, įmanoma nustatyti, dėl kurios konkrečiai arbitražinės ginčų sprendimo institucijos šalys susitarė.³⁸⁷

Nors ir nustačius, kad arbitražinis susitarimas yra patologinis, tačiau iš jo turinio galima nustatyti, kokia yra šalių valia dėl pasirinkto ginčo sprendimo būdo, kokias konkrečiai arbitražo taisykles šalys turėjo omenyje, toks arbitražinis susitarimas turi būti taikomas.³⁸⁸

Tarptautinėje praktikoje pripažįstama, kad arbitražinis susitarimas, kuris suteikia teisę pasirinkti, ar ginčą spręsti arbitražo teisme ar valstybės teisme, taip pat yra teisėtas.³⁸⁹

Alternatyvus (mišrus) arbitražinis susitarimas

Praktikoje pasitaiko atveju, kai šalys sudaro alternatyvų arbitražinį susitarimą (pavyzdžiui, šalys gali susitarti, kad ginčo sprendimas teisme ar arbitražo teisme priklauso nuo vienos iš šalių pasirinkimo). Vienoje byloje buvo nustatyta, kad šalys sudarė alternatyvų arbitražinį susitarimą (*jei šalims susitarti nepavyks, ginčas bus sprendžiamas pagal ieškovo pageidavimą: arba teisme pagal ieškovo buvimo vietą, arba Tarptautiniame arbitražo teisme prie Baltarusijos prekybos ir pramonės rūmų, vadovaujantis šio teismo reglamentu*³⁹⁰). Kasacinis teismas pripažino, kad toks arbitražinis susitarimas atitinka šalių tikrąją valią ir yra teisėtas:

Byloje nėra duomenų, kad šalių arbitražinis susitarimas būtų neatitikęs suinteresuoto asmens valios, jog jis ketino sudaryti tokį susitarimą, kad ginčai būtų nagrinėjami tik nacionaliniame teisme, to neteigia ir suinteresuotas asmuo, ginčydamas šalių arbitražinio susitarimo galiojimą dėl nustatytos alternatyvos kreiptis kilus ginčui tiek į Tarptautinį arbitražo teismą prie Baltarusijos pramonės ir prekybos rūmų, tiek ir į teismą pagal ieškovo buvimo vietą. Atsižvelgdama į tai, išplėstinė teisėjų kolegija sprendžia, kad šalių sutarties nuostata dėl arbitražo, kaip alternatyvaus ginčų sprendimo būdo, juolab kad kilusį ginčą nagrinės arbitražo teismas, kaip nagrinėjamos bylos atveju ir įvyko, atitiko abiejų sutarties šalių valią (CK 6.193 straipsnis).³⁹¹

Atsižvelgiant į sutarčių laisvės principą ir formuojamą teismų praktiką, galima teigti, kad šalys gali sudaryti mišrų arbitražinį susitarimą, kurio taikymas priklausytų nuo vienos iš šalių valios. Tačiau tokiu atveju svarbu nustatyti, ar tokį susitarimą sudarančios šalys suprato tokio arbitražinio susitarimo padarinius ir ar toks susitarimas atitinka tikrąją jų valią. Užsienio valstybėse pas-

³⁸⁷ *Ibid.*

³⁸⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. gruodžio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-471-916/2016.

³⁸⁹ UNCITRAL pavyzdinio įstatymo teismų praktikos rinkinys, p. 143.

³⁹⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. birželio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-181/2013.

³⁹¹ *Ibid.*

tebimas skirtingas požiūris į tokius arbitražinius susitarimus. Pavyzdžiui, Lenkijos teisėje arbitražinis susitarimas, pažeidžiantis šalių lygiateisiškumo principą, ypač suteikiantis tik vienai šaliai teikti ieškinį arbitražo procese, yra negaliojantis.³⁹²

Arbitražinio susitarimo ginčijimas

Arbitražinis susitarimas, kaip ir sutartis, gali būti ginčijamas. Šalies teisė teisme ginčyti arbitražinį susitarimą yra netiesiogiai pripažįstama Niujorko konvencijos II straipsnio 3 punkte. Tokią galimybę patvirtina ir KAĮ 10 straipsnio nuostatos, pagal kurias arbitražinis susitarimas gali būti pripažintas negaliojančiu vienos iš šalių reikalavimu, bendraisiais sandorių pripažinimo negaliojančiais pagrindais.³⁹³

Atsižvelgiant į šalių autonomijos principą, teismų praktikoje pripažinta, kad niekinis arbitražinio susitarimo pobūdis turi būti akivaizdus. Teismui, sprendžiant klausimą dėl arbitražinio susitarimo pripažinimo niekiniu *ex officio*, neturi kilti abejonių dėl susitarimo galiojimo ir tokiam sprendimui priimti nereikia aiškintis papildomų aplinkybių ir tirti papildomų įrodymų:

<...> arbitražinis susitarimas gali būti laikomas niekiniu ir atitinkamos valstybės teismas gali jo nepripažinti, <...> niekinis arbitražinio susitarimo pobūdis turi būti akivaizdus, t. y. turi būti akivaizdu, jog toks susitarimas prieštarauja tos valstybės viešajai tvarkai ar imperatyviai nacionalinės teisės normai. Taigi teismas ex officio gali pripažinti arbitražinį susitarimą negaliojančiu arba, kitaip tariant, gali nepripažinti arbitražinio susitarimo tik tokiu atveju, kai nėra jokių abejonių dėl atitinkamo susitarimo prieštaravimo viešajai tvarkai ar imperatyviai įstatymo normai, ir tam, kad būtų padaryta tokia išvada, nereikia papildomai aiškintis bylos aplinkybių ir rinkti bei tirti papildomų įrodymų.³⁹⁴

Kartais arbitražinio susitarimo taikymas nagrinėjamam ginčui yra akivaizdus, kartais tai gali būti nustatyta tik suteikus šalims galimybę visomis CPK nustatytomis įrodinėjimo priemonėmis teikti su tuo susijusius įrodymus bei atlikus tokių įrodymų vertinimą.³⁹⁵ Vienoje byloje kilo ginčas, ar arbitražinis susitarimas yra niekinis, tariamai nesant išankstinio valstybės institucijos sutikimo. Kasacinis teismas pripažino, kad teismas savo iniciatyva tokios aplinkybės negali nustatyti ir kitoks aiškinimas galėtų pažeisti proceso dispozityvumo principą:

Dėl to nagrinėjamu atveju teismai negalėjo nustatyti arbitražinio susitarimo negaliojimo fakto ex officio, nes nėra akivaizdu, kad, šalims sudarant 1997 m. vasario 28 d. arbitražinį susitarimą, nebuvo gauta išankstinio ieškovės – Lietuvos valstybės įmonės – steigėjos Lietuvos Respublikos susisiekimo ministerijos sutikimo. Šis faktas gali būti nustatytas tik išsiaiškinus konkrečias faktines aplinkybes, laikantis bendrųjų įrodinėjimo taisyklių. Teismas negali imtis tirti tokių aplinkybių, jeigu nėra pareikšta atitinkamo

³⁹² Lenkijos civilinio proceso kodekso 1161 straipsnio 2 dalis.

Lenk. *Bezskuteczne są postanowienia zapisu na sąd polubowny naruszające zasadę równości stron, szczególności uprawniające tylko jedną stronę do wytoczenia powództwa przed sądem polubownym przewidzianym w zapisie albo przed sądem.*

³⁹³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. lapkričio 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-470/2012; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. birželio 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-353/2012.

³⁹⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. kovo 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-62/2007.

³⁹⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. gegužės 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-199/2012.

*reikalavimo dėl arbitražinio susitarimo pripažinimo negaliojančiu šiuo pagrindu, nes priešingu atveju teismas pažeistų civiliniame procese galiojantį dispozityvumo principą (CPK 13 straipsnis).*³⁹⁶

Tais atvejais, kai šalis ginčija bylos nagrinėjimą teisme, argumentuodama, kad šalių ginčui turi būti taikoma arbitražinė išlyga, teismas tokį klausimą turi vertinti ne formaliai. Niujorko konvencijos II straipsnio 3 punktas, CPK 137 straipsnio 2 dalies 6 punktas bei CPK 296 straipsnio 1 dalies 9 punktas gali būti taikomi tik tada, kai šalių arbitražinis susitarimas sudarytas dėl ginčo, kilusio iš santykių, kurių pagrindu ir reiškiamas ieškovo reikalavimas.³⁹⁷ Tačiau nei Niujorko konvencija, nei nurodytomis CPK normomis nereglamentuojama procesinė situacija, kai, nors ir tarp šalių yra sudarytas arbitražinis susitarimas, tačiau ieškovo reikalavimas grindžiamas sutartimi, kurios toks susitarimas neapima. Tokiu atveju teismas turi vadovautis tomis CPK normomis, kuriomis nereglamentuojami procesiniai teisiniai padariniai, taikytini arbitražinio susitarimo atveju.³⁹⁸

Nustačius, kad šalys nebuvo sudariusios arbitražinio susitarimo dėl sutartinių santykių, iš kurių kildinamas ieškinyje pareiškiamas reikalavimas, ginčas turi būti nagrinėjamas teisme, tačiau jeigu nustatoma, kad tokiam ginčui turi būti taikomas arbitražinis susitarimas, ieškinys turi būti paliktas nenagrinėtas.³⁹⁹

Vienoje byloje buvo nustatyta, kad atsakovas pareiškė prieštaravimą dėl bylos nagrinėjimo teisme ir reikalavimą laikytis arbitražinio susitarimo, o ieškovas teigė, kad jo reikalavimas grindžiamas sutartiniais santykiais, kuriems toks susitarimas netaikomas. Kasacinis teismas nurodė, kad tokiu atveju teismo nagrinėjimo dalykas pirmiausia yra arbitražinio susitarimo taikymo apimtis.⁴⁰⁰ Tokiu atveju teismas privalo išsiaiškinti, ar ieškovo pareikštas reikalavimas patenka į arbitražinio susitarimo reglamentuojamą ginčą:

*Teisėjų kolegija pažymi, kad esant tokiai procesinei situacijai teismas negali a priori taikyti CPK 137 straipsnio 2 dalies 6 punkte ar 296 straipsnio 1 dalies 9 punkte nustatytų padarinių, o privalo išsiaiškinti, ar reikalavimas grindžiamas santykiais, kuriems taikomas arbitražinis susitarimas. Nustačius, kad šalys nebuvo sudariusios arbitražinio susitarimo dėl sutartinių santykių, iš kurių kildinamas ieškinyje pareiškiamas reikalavimas, ginčas turi būti nagrinėjamas teisme, tačiau, jeigu nustatoma, kad tokiam ginčui turi būti taikomas arbitražinis susitarimas, ieškinys privalo būti paliktas nenagrinėtas.*⁴⁰¹

Taip pat svarbu, kad tokiu atveju (ginčui vienu metu vykstant arbitražo teisme ir valstybės teisme dėl arbitražinio susitarimo galiojimo) teismas, priėmęs ieškinį (pareiškimą), palieka jį nenagrinėtą CPK 296 straipsnio 1 dalies 4 punkto pagrindu, atsižvelgdamas į tai, kad ginčo nagrinėjimas arbitražo teisme yra alternatyva teisminiam ginčo nagrinėjimui:

<...> aptariamam atveju teismai paliko ieškinį nenagrinėtą dėl to, jog nustatė, kad ginčijamo arbitražinio susitarimo negaliojimo tuo pačiu pagrindu (t. y. dėl prieštaravimo Komercinio arbitražo įstatymo 11 straipsnio 2 daliai) klausimas yra iškeltas ir

³⁹⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. kovo 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-62/2007.

³⁹⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. gegužės 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-199/2012.

³⁹⁸ *Ibid.*

³⁹⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. birželio 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-353/2012.

⁴⁰⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. gegužės 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-199/2012.

⁴⁰¹ *Ibid.*

sprendžiamas pirmiau pradėtoje arbitražo byloje. Tokia teisinė situacija iš esmės atitinka CPK 296 straipsnio 1 dalies 4 punkte įtvirtintą pareiškimo palikimo nenagrinėto pagrindą. Nors pagal nurodytą teisės normą teismas palieka pareiškimą nenagrinėtą, jeigu ginčas tarp tų pačių šalių, dėl to paties dalyko ir tuo pačiu pagrindu nagrinėjamas teisme, tačiau dėl to, kad arbitražo procesas yra teismo proceso alternatyva, šis pareiškimo palikimo nenagrinėto pagrindas taikytinas ir tada, kai tapatus ginčas dėl arbitražinio susitarimo pripažinimo negaliojančiu nagrinėjamas arbitraže.⁴⁰²

Arbitražinio susitarimo šalys turi teisę ginčyti arbitražinį susitarimą teisme.⁴⁰³ Sprendžiant dėl arbitražinio susitarimo galiojimo taip pat atsižvelgiama į aplinkybę, ar šalys sutarties vykdymo metu arbitražinės išlygos neginčijo ir sutartį vykdė:

<...> šalių valią spręsti ginčus arbitražine tvarka gali patvirtinti ne tik rašytiniai įrodymai, bet ir kiti faktai, tarp jų – sutarties vykdymas, iš kurio galima padaryti išvadą, jog šalys sutiko su jų sudarytos sutarties sąlygomis, tarp jų – ir su sutartyje įtvirtinta arbitražine išlyga.⁴⁰⁴

⁴⁰² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. kovo 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-116/2010.

⁴⁰³ *Ibid.*

⁴⁰⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. kovo 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-62/2007.

ARBITRAŽO SPRENDIMO APSKUNDIMO TVARKA IR PANAIKINIMO PAGRINDAI

Arbitražo teismo sprendimo apskundimo tvarka ir panaikinimo pagrindai reglamentuojami KAĮ. Galimybė panaikinti arbitražo sprendimą yra ribota ir suteikiama tik KAĮ nustatytais atvejais. Atitinkamai teismo, nagrinėjančio skundą dėl arbitražo teismo sprendimo panaikinimo, yra ribota.

LApT Lietuvoje veikiančių arbitražų sprendimų teisminę kontrolę vykdo tik anuliavimo forma. Taigi LApT arbitražų sprendimų patikrinimą atlieka neperžengdamas KAĮ 50 straipsnyje įtvirtintų panaikinimo pagrindų ribų. Teismas netikrina ir nevertina, ar arbitražo teismas tinkamai nustatė faktus ir teisingai taikė teisę:

<...> Lietuvoje veikiančių arbitražų sprendimų teisminė priežiūra, kurios metu sprendžiama dėl arbitražo sprendimo panaikinimo, vykdoma ne apeliacijos (angl. appeal) ar remisijos (angl. remission), o anuliavimo forma (angl. annulment).⁴⁰⁵

Kaip tik specifinė arbitražo teismo sprendimo kontrolė lemia tai, kad teisme negali būti vertinami su arbitražo teismo sprendimo nepagrįstumu susiję įrodymai ir peržiūrima bylos faktinė medžiaga:

<...> įrodymai, susiję su arbitražo sprendimo pagrįstumu, teisme negali būti analizuojami, nes teismas neperžiūri bylos iš esmės. Teismas tik patikrina, ar nėra Komercinio arbitražo įstatymo 37 straipsnyje (aktualios KAĮ redakcijos 50 straipsnis) numatytų pagrindų, dėl kurių arbitražo teismo sprendimas gali būti panaikintas. Vadinas, apeliacinės instancijos teismas pagrįstai atsisakė tirti bylos faktinę medžiagą, nes tai nebuvo teismo nagrinėjimo šioje byloje dalykas.⁴⁰⁶

Pagal įstatyme įtvirtintą modelį teismas, kuriam paduotas skundas dėl arbitražo sprendimo panaikinimo, neturi teisės vertinti arbitražo teismo atlikto teisės aiškinimo ir taikymo:

KAĮ arbitražo sprendimo teisinė priežiūra nėra vykdoma apeliacijos forma, nes šiaime įstatyme nėra numatytos apeliacijos – teisinio proceso, kai prašoma teismo priimtą sprendimą pakeisti tuo pagrindu, kad arbitražinio teismo sprendimas yra pagrįstas teisės ar fakto klaida. Tai reiškia, kad teismas negali panaikinti arbitražinio teismo sprendimo, jeigu arbitražas nevisiškai teisingai suprato teisės normą ar ją ne visai tinkamai pritaikė arba jos visiškai netaikė.⁴⁰⁷

⁴⁰⁵ Lietuvos apeliacinio teismo 2014 m. spalio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-1226/2014; Lietuvos apeliacinio teismo 2014 m. gegužės 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-469/2014.

⁴⁰⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. lapkričio 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-612/2004.

⁴⁰⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. spalio 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-304/2011.

Pirmiau nurodytą Lietuvos teismų praktiką dėl arbitražo teismo sprendimo peržiūros patvirtina ir tarptautinių teismų praktika. ESTT yra pažymėjęs, kad efektyvaus arbitražo interesus atitinka tai, kad arbitražo sprendimų patikrinimas turėtų būti ribotos apimties ir kad sprendimo panaikinimas ar atsisakymas jį pripažinti būtų galimas tik išskirtinėmis aplinkybėmis.⁴⁰⁸

EŽTT praktikoje pripažįstama, kad susitariančios valstybės turi reikšmingą diskreciją reglamentuojant klausimą, kokiais pagrindais arbitražo sprendimas gali būti panaikintas, nes panaikinimas jau priimto sprendimo neretai reikš, kad ilga ir brangi arbitražo procedūra tampa beprasmė ir žymus darbas bei išlaidos turi būti patiriamos naujame procese.⁴⁰⁹ Pažymėtina, kad byloje *Regent įmonė prieš Ukrainą* pripažinta, kad valstybėms narėms kyla pareiga užtikrinti galutinio arbitražo teismo sprendimo vykdymą ir šios pareigos nepanaikina valstybei priklausančios įmonės bankroto procesas.⁴¹⁰ Tokiu būdu EŽTT pripažįsta arbitražo kaip alternatyvaus ginčų sprendimo būdo apsaugą ir arbitražo teismo priimtų sprendimų stabilumą, efektyvią pažeistų teisių gynybą.

Arbitražo sprendimo apskundimo tvarka

Lietuvos Respublikos teritorijoje veikiančio arbitražo sprendimo apskundimo tvarka ir sąlygos reglamentuojamos CPK III dalies XVI skyriuje bei KAĮ VIII skyriuje. Pagal CPK 301 straipsnio 5 dalį skundai dėl Lietuvos Respublikos teritorijoje veikiančių arbitražų sprendimų KAĮ nustatyta tvarka paduodami tiesiogiai LAPT ir nagrinėjami *mutatis mutandis* taikant CPK III dalies XVI skyriuje „Bylų procesas apeliacinės instancijos teisme“ nustatytas taisykles.⁴¹¹ Atitinkamai Teismų įstatymo 21 straipsnio 2 punktą nustato, kad LAPT nagrinėja prašymus dėl užsienio valstybių ir tarptautinių teismų bei arbitražų sprendimų pripažinimo ir vykdymo Lietuvos Respublikoje. Tai reiškia, kad LAPT turi išimtinę kompetenciją spręsti dėl Lietuvos teritorijoje veikiančio arbitražo teismo sprendimo panaikinimo.

Arbitražo teismo, kurio vieta yra Lietuvos Respublikos teritorijoje, sprendimo panaikinimo pagrindai ir tvarka nustatyti KAĮ 50 straipsnyje.⁴¹² Šie pagrindai yra perkelti iš UNCITRAL pavyzdinio įstatymo 34 straipsnio 2 dalies. Tarptautinėje teismų praktikoje pripažįstama, kad UNCITRAL pavyzdinio įstatymo 34 straipsnio 1 dalyje numatyta arbitražo teismo sprendimo panaikinimo procedūra nėra laikoma apeliaciniu procesu, kuriame vertinamas arbitražo teismo sprendimo teisėtumas. Tai paaiškinama tuo, kad arbitražo teismas priima sprendimą vietoj valstybės teismo ir nėra prilyginamas pirmosios instancijos teismui.⁴¹³ Iš esmės visuotinai pripažinta, kad teismas, kuriam apskūstas arbitražo teismo sprendimas, neturi teisės peržiūrėti arbitražo teismo sprendimo iš esmės ir spręsti, kaip buvo vertinami teisės ir fakto klausimai.⁴¹⁴

⁴⁰⁸ Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 1999 m. birželio 1 d. sprendimas byloje *Eco Swiss China Time Ltd.*, bylos Nr. C-126/97, para. 35.

Angl. *Next, it is in the interest of efficient arbitration proceedings that review of arbitration awards should be limited in scope and that annulment of or refusal to recognise an award should be possible only in exceptional circumstances.*

⁴⁰⁹ Europos Žmogaus Teisių Teismo 1999 m. vasario 23 d. sprendimas byloje *Suovaniemi ir kiti prieš Suomiją*, pareiškimo Nr. 31737/96.

⁴¹⁰ Europos Žmogaus Teisių Teismo 2008 m. balandžio 3 d. sprendimas byloje *Regent įmonė prieš Ukrainą*, pareiškimo Nr. 773/03, para. 59. Angl. *The Court notes that one of the main reasons for the failure of the authorities to enforce the final arbitration award was the insolvency of the Oriana State-owned and managed company. However, it is to be noted that while appropriations for the payment of State debts may cause some delay in the enforcement of judgments from the Government's budget, they cannot be considered an excuse for failure to comply with the obligations under Article 6 § 1 of the Convention.*

⁴¹¹ Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. spalio 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-987-370/2018.

⁴¹² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. liepos 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-298-687/2018.

⁴¹³ UNCITRAL pavyzdinio įstatymo teismų praktikos rinkinys, p. 135.

⁴¹⁴ *Ibid.*, p. 140.

Pripažįstama, kad UNCITRAL pavyzdinis įstatymas nereglamentuoja tokių procesinių klausimų kaip pareiškimo dėl arbitražo teismo panaikinimo forma, jo turinys, įrodymai. Šie klausimai reglamentuojami vidaus proceso teisės. Pareiškimai, neatitinkantys reikalavimų, turėtų būti nepriimami.⁴¹⁵ Tarptautinių teismų praktikoje pripažįstama, kad teismas turi savo iniciatyva vertinti, ar pareiškimas atitinka keliamus reikalavimus, nepriklausomai nuo kitos šalies pozicijos.⁴¹⁶

Pareiškimas dėl arbitražo teismo sprendimo panaikinimo turėtų būti pateikiamas teismui, kurio šalies teritorijoje yra arbitražo teismas. Jei šalis susitarė dėl arbitražo teismo konkrečioje valstybėje, jurisdikcija nagrinėti tokius prašymus turės tos valstybės teismai. Jei šalis nesusitarė dėl arbitražo teismo konkrečioje valstybėje, jurisdikciją nagrinėti tokius prašymus turės tos valstybės teismai, kurioje vyko esminiai arbitražinio proceso veiksmai.⁴¹⁷

Arbitražo teismo sprendimo sąvoka UNCITRAL pavyzdinio įstatymo 34 straipsnio 1 dalies prasme turėtų apimti visus arbitražo sprendimu, nepaisant, ar jais nutraukiamas procesas, ar vertinami tik konkretūs reikalavimai. Skirtinga praktika yra dėl procesinių arbitražo teismo sprendimų apskundimo galimybės.⁴¹⁸

Įprastai civiliniame procese teisę paduoti apeliacinį skundą turi dalyvaujantys byloje asmenys, t. y. asmenys, teisiškai suinteresuoti bylos baigtimi (CPK 37 straipsnis, 305 straipsnis). Skundą dėl arbitražo teismo sprendimo panaikinimo gali paduoti ginčo šalys, kurios turi būti ir arbitražinio susitarimo šalys, tačiau LAPT yra pripažinęs, kad tam tikromis išimtinėmis situacijomis būtų nepagrįsta riboti ir trečiųjų asmenų teisę skusti arbitražo teismo priimtą sprendimą:

<...> ad hoc arbitražui pripažinus kompetenciją nagrinėti ginčą, nustatčius, kad jis susijęs su trečiųjų asmenų, nesudariusių arbitražinio susitarimo, teisėmis ir pareigomis, įtraukus trečiuosius asmenis į arbitražo procesą, tretieji asmenys šiuo atveju vadovaujantis teisingumo, protingumo, sąžiningumo ir teisės į gynybą užtikrinimo principais laikytini arbitražo ginčo šalimi KAI 50 straipsnio prasme ir įgyja teisę skusti arbitražo sprendimą šiame įstatyme nustatytais pagrindais, nes tik taip gali būti pašalintas potencialus jų teisių pažeidimas (KAI 4 straipsnio 6–7 dalys).⁴¹⁹

Civiliniame procese terminas, per kurį civilinėse bylose gali būti skundžiamas pirmosios instancijos teismo sprendimas, yra konkrečiai apibrėžtas įstatyme (CPK 307 straipsnis). Apeliacinis skundas gali būti paduotas per trisdešimt dienų nuo pirmosios instancijos teismo sprendimo priėmimo dienos (CPK 307 straipsnio 1 dalis). Praleistas terminas gali būti atnaujintas (CPK 307 straipsnio 2 dalis). Tačiau įstatymas nustato ir naikinamąjį apeliacinio skundo padavimo terminą. Prašymas atnaujinti praleistą apeliacinio skundo padavimo terminą negali būti paduotas, jeigu praėjo daugiau kaip trys mėnesiai nuo teismo sprendimo paskelbimo dienos (CPK 307 straipsnio 3 dalis).

Terminas, per kurį galima pateikti skundą dėl arbitražo teismo sprendimo panaikinimo, yra ribotas. Toks skundas turi būti paduotas per vieną mėnesį nuo arbitražo teismo sprendimo priėmimo dienos, o kai skundas paduotas dėl KAI 45 straipsnyje numatyto papildomo sprendimo, – nuo tos dienos, kurią arbitražo teismas priėmė papildomą sprendimą (KAI 50 straipsnio 5 dalis). Šis terminas yra atnaujinamasis, o ne naikinamasis.⁴²⁰

⁴¹⁵ *Ibid.*, p. 136.

⁴¹⁶ *Ibid.*

⁴¹⁷ *Ibid.*

⁴¹⁸ *Ibid.*, p. 137.

⁴¹⁹ Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. gruodžio 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-1185-370/2018.

⁴²⁰ Lietuvos apeliacinio teismo 2017 m. spalio 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-518-823/2017.

Tais atvejais, kai termino skundai paduoti praleidimas nustatomas jau po skundo priėmimo, pagal šį skundą pradėtas procesas nutraukiamas:

Pareiškėja praleisto termino atnaujinti neprašo ir jo praleidimo priežasčių nenurodo. Atsižvelgiant į tai, kad Lietuvos apeliacinis teismas 2015 m. birželio 8 d. nutartimi pareiškėjos skundą priėmė, esant nurodytoms aplinkybėms, procesas dėl šios skundo dalies nutrauktinas (CPK 301 straipsnio 5 dalis, 315 straipsnio 5 dalis).⁴²¹

Vienoje byloje kilo ginčas dėl skundo padavimo termino, kai į LApT dėl arbitražo teismo sprendimo panaikinimo kreipėsi bankrutuojanti įmonė, atstovaujama bankroto administratoriaus. Byloje buvo nustatyta, kad įmonei bankroto byla buvo iškelta teismo 2016 m. rugsėjo 22 d. nutartimi, kuri įsiteisėjo 2016 m. lapkričio 14 d. Skundžiamas arbitražo teismo sprendimas buvo priimtas 2016 m. spalio 11 d. Taigi terminas skundai dėl ginčijamo arbitražo teismo sprendimo paduoti prasidėjo ir baigėsi jau esant priimtai, tačiau dar neišsiteisėjusiai teismo nutarčiai išskelti įmonės bankroto bylą. Teismas atmetė argumentą, kad buvęs įmonės vadovas turėjo paduoti skundą teismui, ir konstatavo, jog bankroto administratorius apie priimtą arbitražo teismo sprendimą sužinojo tik gavęs kitos arbitražo ginčo šalies reikalavimą:

Suinteresuotas asmuo neginčija pareiškėjos nurodytos aplinkybės, kad apie ginčijamą arbitražo teismo sprendimą pareiškėjos bankroto administratorius sužinojo tik gavęs 2016 m. gruodžio 28 d. <...> finansinį reikalavimą ir kad tai įvyko dėl to, jog bankroto administratoriui laiku nebuvo perduoti visi bendrovės dokumentai. Nenustatyta, kad pareiškėjos bankroto administratorius būtų piktnaudžiavęs teise į skundą ar būtų neprotingai ilgai dėsęs šia teise pasinaudoti.⁴²²

LApT praktikoje, sprendžiant termino skundai dėl arbitražo teismo padavimo atnaujinimo klausimą, pripažinta, kad šalies teisinio statuso ir jai atstovaujančių asmenų pasikeitimas neturi įtakos procesinių terminų skaičiavimo pradžiai ar pabaigai, tačiau tai gali būti reikšminga sprendžiant dėl praleisto procesinio termino atnaujinimo:

<...> šalies teisinio statuso ir jai atstovaujančių asmenų pasikeitimas (pavyzdžiui, bankroto bylos iškelimo atveju) savaime nelemia kitokios procesinių terminų skaičiavimo pradžios ir pabaigos, tačiau ši aplinkybė gali būti reikšminga sprendžiant dėl praleisto procesinio termino atnaujinimo <...>.⁴²³

KAĮ 50 straipsnyje nustatytos esminės arbitražo teismo sprendimo panaikinimo tvarkos procesinės taisyklės: Lietuvos apeliacinis teismas atsisako priimti skundą, kuris paduotas praėjus vienam mėnesiui po arbitražo teismo sprendimo priėmimo, o kai skundas paduotas papildomo sprendimo, – nuo tos dienos, kurią arbitražo teismas priėmė papildomą sprendimą (5 dalis). Lietuvos apeliacinis teismas, gavęs skundą dėl arbitražo teismo sprendimo, gali motyvuota nutartimi, jeigu to pageidauja ginčo šalis, sustabdyti bylą dėl arbitražo teismo sprendimo panaikinimo, kad arbitražo teismas galėtų atnaujinti nagrinėjamą arba imtis kitų veiksmų, kurie, Lietuvos apeliacinio teismo nuomone, pašalintų arbitražo teismo sprendimo naikinimo pagrindą (6 dalis). Skundas dėl arbitražo teismo sprendimo Lietuvos apeliaciniame teisme rašytinio proceso tvarka

⁴²¹ Lietuvos apeliacinio teismo 2016 m. sausio 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-57-241/2016.

⁴²² Lietuvos apeliacinio teismo 2017 m. spalio 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-518-823/2017.

⁴²³ *Ibid.*

turi būti išnagrinėtas ne vėliau kaip per 90 dienų nuo skundo priėmimo Lietuvos apeliaciniame teisme dienos (7 dalis). Lietuvos apeliacinio teismo nutartis dėl bylos sustabdymo, taip pat nutartis dėl arbitražo teismo sprendimo panaikinimo ar atsisakymo panaikinti arbitražo teismo sprendimą gali būti skundžiama kasaciniam teismui CPK nustatyta tvarka (8 dalis). Už skundus dėl arbitražo teismo sprendimo mokamas penkių šimtų eurų žyminis mokestis (CPK 80 straipsnio 6 dalis).

Pagal KAĮ arbitražo teismas turi teisę priimti galutinį, dalinį ir papildomą sprendimus.

KAĮ 42 straipsnyje nustatyta, kad arbitražo teismas dėl ginčo esmės gali priimti galutinį sprendimą, dalinį sprendimą, papildomą sprendimą (1 dalis), o procesiniais klausimais turi teisę priimti nutartis (2 dalis). Vis dėlto teismine tvarka gali būti skundžiami ne visi arbitražo teismo priimti procesiniai sprendimai. Nors nei KAĮ 50 straipsnyje, nei kitose šio įstatymo normose nepateikiamas arbitražo teismo priimamų sprendimų, kurie gali būti teisminės kontrolės objektu, sąrašas, teismų praktikoje pripažinta, kad arbitražo teismo sprendimo apskundimo galimybę LApT lemia šio sprendimo prigimtis ir juo išspręstų klausimų esmė.⁴²⁴

Galutiniu arbitražo teismo sprendimu ginčas išsprendžiamas visiškai (KAĮ 43 straipsnis), todėl dėl galimybės teismine tvarka skųsti tokį arbitražo teismo sprendimą klausimų nekyla.

Pagal KAĮ 44 straipsnį daliniu arbitražo teismo sprendimu išsprendžiama tik dalis ginčo (1 dalis). Toks sprendimas yra galutinis tik dėl ginčo dalies, kuri išspręsta visiškai (2 dalis). Dalinis arbitražo teismo sprendimas gali būti priimamas dėl: 1) arbitražo teismo kompetencijos nagrinėti ginčą; 2) savarankiškų reikalavimų, kylančių iš materialinių teisinių santykių; 3) kitais šalių ar arbitražo teismo numatytais atvejais. Vis dėlto teismų praktikoje laikomasi pozicijos, kad skundžiami gali būti ne bet kokie daliniai arbitražo procesiniai sprendimai, o tik tokie, kuriais galutinai išsprendžiama dalis ginčo arba užkertamas kelias bylos eigai.⁴²⁵

Pavyzdžiui, arbitražo teismo dalinis sprendimas dėl arbitražo teismo jurisdikcijos nagrinėti šalių ginčą (*kompetencijos–kompetencijos* doktrina) gali būti skundžiamas LApT KAĮ 50 straipsnio nustatyta tvarka. Galimybė kreiptis į teismą dėl dalinio arbitražo teismo sprendimo, priimto kompetencijos klausimais, nėra ribojama šio sprendimo rezultatu, t. y. kompetencijos nagrinėti ginčą prisiėmimu (KAĮ 19 straipsnis) arba atsisakymu nagrinėti šalių ginčą. Taigi LApT gali būti skundžiami tiek arbitražo teismo priimti daliniai sprendimai, kuriais arbitražas konstatuoja turįs kompetenciją nagrinėti šalių ginčą, tiek tie, kuriais konstatuojamas arbitražo teismo jurisdikcijos neturėjimas. Tai paaiškinama tuo, kad, kompetentingam arbitražo teismui atsisakius nagrinėti šalių ginčą, šalys būtų priverstos ginčą spręsti tokia tvarka, dėl kurios jos nesitarė. Be kita ko, valstybės teismui atsisakius nagrinėti šalių ginčą dėl to, kad jo nagrinėjimas priskirtas arbitražo teismui, o arbitražo teismui nepagrįstai taip pat atsisakius jurisdikcijos nagrinėti šalių ginčą asmenų subjektinės teisės į teisingumą būtų paneigtos.⁴²⁶

Vis dėlto, LApT panaikinus arbitražo teismo sprendimą, kuriuo konstatuotas kompetencijos nagrinėti ginčą neturėjimas, savaime nereiškia įpareigojimo arbitražo teismui nagrinėti tarp šalių kilusį ginčą. Panaikinus tokį sprendimą, šalys turi teisę prašyti arbitražo teismo pakartotinai spręsti jurisdikcijos klausimą, o pakartotinis arbitražo teismo atsisakymas nagrinėti šalių ginčą dėl kompetencijos neturėjimo yra galutinis ir neskundžiamas:

Sutartinė paties arbitražo bei arbitrus ir šalis siejančių teisinių santykių prigimtis suponuoja draudimą priversti arbitražą nagrinėti bylą tuo atveju, jeigu jis laiko save nekompetentingu tai daryti. Tai reiškia, kad arbitražo sprendimo, kuriuo nustatyta

⁴²⁴ Lietuvos apeliacinio teismo 2014 m. spalio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-1226/2014.

⁴²⁵ *Ibid.*

⁴²⁶ *Ibid.*

kompetencijos nagrinėti bylą stoka, panaikinimas nereiškia ir negali būti pagrindas priverstinės arbitražo kompetencijos sukūrimui. Teismui panaikinus arbitražo negatyvų procesinį sprendimą dėl jurisdikcijos, šalys turi teisę prašyti, o arbitražas turi teisę pats spręsti dėl savo kompetencijos nagrinėti bylą, atsižvelgdamas į teismo pateiktas išvadas dėl arbitražo kompetencijos. Todėl tuo atveju, jeigu arbitražas antrą kartą nustato, jog yra nekompetentingas nagrinėti bylą, toks jo priimtas sprendimas neskundžiamas (CPK 3 straipsnio 6 dalis, KAI 4 straipsnio 7 dalis, 8 straipsnis, 19 straipsnis).⁴²⁷

Taip pat arbitražo teismas, vadovaudamasis KAI 44 straipsniu, gali priimti papildomą sprendimą. Papildomu arbitražo teismo sprendimu išsprendžiami reikalavimai, kurie buvo pareikšti arbitražinio nagrinėjimo metu, tačiau nebuvo išspręsti priimtu arbitražo teismo sprendimu. Papildomu sprendimu taip pat gali būti tikslinamas ar aiškinamas arbitražo teismo sprendimas, kai būtina ištaisyti arbitražo teismo sprendime rašybos, aritmetines ar kitas panašaus pobūdžio technines klaidas; išaiškinti arbitražo teismo sprendimo rezoliucinę dalį ar jos punktą; išspręsti arbitražo išlaidų paskirstymo klausimą. Papildomu sprendimu negali būti keičiama arbitražo teismo sprendimo esmė.

Papildomas sprendimas yra sudedamoji arbitražo teismo sprendimo dalis ir jam taip pat taikomos KAI 46 straipsnio nuostatos (KAI 45 straipsnio 3 dalis). Teismų praktika rodo, kad šalis gali skųsti teismui papildomą sprendimą atskirai nuo galutinio arbitražo teismo sprendimo.⁴²⁸ Arbitražo teismo priimtas papildomas sprendimas galėtų būti panaikinamas dėl prieštaravimo procesinei viešajai tvarkai, be kita ko, imperatyvioms KAI nuostatom, jeigu juo būtų keičiamas galutinio arbitražo teismo sprendimo turinys faktų ir teisės klausimų aspektais, t. y. atliekama sprendimo revizija.⁴²⁹

Įstatymų leidėjas KAI 50 straipsnio 4 dalyje įtvirtino tam tikrą ribotą teismo vaidmenį procese nagrinėjant arbitražo teismo sprendimo panaikinimo klausimą. Tačiau kiekvienu atveju teismas turi įvertinti, ar arbitražo sprendimas neprieštarauja viešajai tvarkai ir galėjo būti arbitruotinas *ex officio*:

*<...> vidaus arbitražo sprendimo panaikinimo pagrindai, taip pat ir jų patikrinimo tvarka, yra skirtingi – sprendimo suderinamumas su viešosios tvarkos reikalavimais ir ginčo arbitruotinumumas (KAI 50 straipsnio 3 dalies 5 ir 6 punktai) tikrinami teismo *ex officio* (pagal pareigas) (KAI 50 straipsnio 4 dalis), o visi kiti arbitražo sprendimo panaikinimo pagrindai, nustatyti KAI 50 straipsnio 3 dalies 1, 2, 3 ir 4 punktuose, analizuojami tik esant tokiam vienos iš šalių reikalavimui.*

Faktas, kad arbitražo sprendimo panaikinimo pagrindų patikrinimo procesinės taisyklės yra skirtingos, savaime lemia tai, jog teismas, spręsdamas ginčą dėl arbitražo sprendimo panaikinimo, turi identifikuoti, į kurio (kurių) konkrečiai iš KAI 50 straipsnio 3 dalies 1–6 punktuose išdėstytų vidaus arbitražo sprendimo panaikinimo pagrindų taikymo sritį patenka šalies ginčijamos aplinkybės ir formuluojami argumentai. Reikalavimo kvalifikavimas lemia teismo procese taikytinas atitinkamas procesines patikrinimo taisykles.⁴³⁰

⁴²⁷ *Ibid.*

⁴²⁸ Lietuvos apeliacinio teismo 2014 m. lapkričio 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-1326/2014.

⁴²⁹ *Ibid.*

⁴³⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. gruodžio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-471-916/2016.

Teismo vaidmuo, tikrinant KAI 50 straipsnio 3 dalies 5 ir 6 punktuose įtvirtintų arbitražo teismo sprendimo panaikinimo pagrindų egzistavimą, siejamas su šiomis pagrindinėmis saugomomis vertybėmis bei visuomenės interesais:

<...> įstatyme teismui suteikti įgalinimai viešosios tvarkos ir ginčo arbitruotinumą pagrindus tikrinti ex officio sietini su tuo, kad minėtus arbitražo sprendimo panaikinimo pagrindus sudarantys faktoriai yra nukreipti ne tik į privačių arbitražo šalių interesų pažeidimą, bet ir į reikšmingų visos visuomenės ir valstybės interesų pažeidimą. Pavyzdžiui, arbitruotinumą taisyklių pažeidimas kartu lemia ir neteisėtą tam tikro ginčo pašalinimą iš valstybės teismų jurisdikcijos sferos, taip pažeidžiant vienos iš šalių teisę į teisminę gynybą. Viešosios tvarkos išlyga savo ruožtu saugo fundamentaliausias vertybes, sudarančias valstybės ir visuomenės gyvenimo pagrindą. Todėl šios vertybės saugomos – aptariami arbitražo sprendimo panaikinimo pagrindai tikrinami ir nesant atitinkamo šalių reikalavimo.⁴³¹

Vertinant LApT kompetenciją panaikinti arbitražo teismo sprendimą, svarbu atsižvelgti į tai, kad Lietuvoje veikiančio arbitražo teismo priimtų sprendimų kontrolės (priežiūros) procedūra vykdoma ne apeliacijos ar remisijos, o anuliavimo forma. Todėl LApT pagal jam priskirtą kompetenciją gali panaikinti arbitražo teismo sprendimą tik KAI 50 straipsnio 3 dalyje įtvirtintais pagrindais, kurių sąrašas yra baigtinis, o sprendžiant dėl minėtų pagrindų egzistavimo, arbitražo teismo sprendimai netikrinami teisės taikymo ir aiškinimo aspektu. Tai reiškia, kad LApT turi kompetenciją tik spręsti, ar skundžiamas arbitražo teismo sprendimas gali būti panaikintas, ar ne (atmesti prašymą). Kitaip tariant, LApT nėra suteikta kompetencija spręsti tik dėl dalies arbitražo teismo sprendimo panaikinimo. Pavyzdžiui, vienoje byloje pareiškėja reikė reikalavimą panaikinti tik atskiras arbitražo teismo priimto sprendimo dalis. LApT pripažino, kad toks reikalavimas yra netinkamas ir neatitinka LApT kompetencijos:

Vieninteliai procesiniai sprendimai, kuriuos, pagal esamą reguliavimą gali priimti Lietuvos apeliacinis teismas, išnagrinėjęs skundą dėl Lietuvoje veikiančio arbitražo teismo sprendimo – jo panaikinimas arba skundo atmetimas. Atsižvelgiant į tai, teisėjų kolegija sutinka su atsiliepiamo į skundą dėstoma pozicija, kad nagrinėjamu atveju pats pareiškėjos (atsakovės) suformuluotas reikalavimas panaikinti tik atitinkamas arbitražo teismo sprendimo dalis, o ne visą arbitražo teismo sprendimą pagal įrodinėtus KAI įtvirtintus jo panaikinimo pagrindus, suponuoja pareiškėjos siekį arbitražo teismo sprendimą peržiūrėti instancine tvarka, pasisakant ne dėl objektyvių arbitražo teismo sprendimo panaikinimo pagrindų (ne)egzistavimo, o tam tikrais aspektais bylą nagrinėti iš esmės. Nurodyti motyvai leidžia daryti išvadą, kad toks pareiškėjos pateiktas skundas (jo formuluojamas reikalavimas) neatitinka Lietuvos Respublikoje įtvirtintos arbitražo teismo sprendimų peržiūros pagal KAI įtvirtintus pagrindus procedūros.⁴³²

⁴³¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. liepos 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-365-969/2016.

⁴³² Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. balandžio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-566-370/2018.

Arbitražo sprendimo panaikinimo pagrindai

Arbitražo teismo sprendimo negaliojimo pagrindų sąrašas nurodytas KAĮ 50 straipsnio 3 dalyje. Kiekvienas iš šiame straipsnyje nurodytų panaikinimo pagrindų yra individualus ir bent vieno jų nustatymas lemia arbitražo teismo sprendimo panaikinimą. Šalis, prašanti panaikinti arbitražo teismo sprendimą, turi pateikti įrodymus dėl ginčijamo panaikinimo pagrindo egzistavimo (KAĮ 50 straipsnio 3 dalis). Tačiau nepaisant to, kokiu (-iais) pagrindu (-ais) šalis arbitražo teismo sprendimą ginčija, LAPT *ex officio* patikrina, ar skundžiamas arbitražo teismo sprendimas neprieštarauja KAĮ 50 straipsnio 3 dalies 5 ir 6 punktuose nustatytiems pagrindams (KAĮ 50 straipsnio 4 dalis). Įstatyme teismui suteikti įgalinimai viešosios tvarkos ir ginčo arbitruotinumą pagrindus tikrinti *ex officio* sietini su tuo, kad minėtus arbitražo sprendimo panaikinimo pagrindus sudarantys veiksniai nukreipti ne tik į privačių arbitražo šalių interesų pažeidimą, bet ir į reikšmingų visos visuomenės ir valstybės interesų pažeidimą.⁴³³

Kadangi arbitražo sprendimo panaikinimo pagrindų patikrinimo procesinės taisyklės yra skirtingos, teismas, sprenddamas ginčą dėl arbitražo sprendimo panaikinimo, turi nustatyti, į kurio konkrečiai iš KAĮ 50 straipsnio 3 dalies 1–6 punktuose išdėstytų vidaus arbitražo sprendimo panaikinimo pagrindų taikymo sritį patenka šalies ginčijamos aplinkybės ir formuluojami argumentai.⁴³⁴

Arbitražinio susitarimo šalių neveiksnumas arba susitarimo negaliojimas pagal įstatymą

KAĮ 50 straipsnio 3 dalies 1 punkte nustatyta, kad arbitražinio susitarimo šalių neveiksnumas arba paties susitarimo negaliojimas pagal šalių sutarimu taikomus įstatymus, o kai šalys nesusitarė, – pagal valstybės, kurioje buvo priimtas arbitražo teismo sprendimas, įstatymus, yra pagrindas teismui panaikinti vidaus arbitražo teismo sprendimą. Iš esmės analogiškos nuostatos įtvirtintos tiek Niujorko konvencijos V straipsnio 1 punkto a papunktyje, tiek UNCITRAL pavyzdinio įstatymo 34 straipsnio 2 dalies a punkto i papunktyje (arbitražo sprendimo panaikinimas) ir 36 straipsnio 2 dalies a punkto i papunktyje (atsisakymas pripažinti ar vykdyti arbitražo sprendimą).

Lingvistiškai aiškinant KAĮ 50 straipsnio 3 dalies 1 punkte įtvirtintą teisės normą, galima teigti, kad joje įtvirtinti du savarankiški, tačiau iš esmės susiję, neprocedūriniai arbitražo teismo sprendimo panaikinimo pagrindai: a) arbitražinio susitarimo šalių neveiksnumas; b) arbitražinio susitarimo negaliojimas pagal įstatymą. Šių pagrindų egzistavimą privalo pagrįsti jais besiremianti šalis, ir teismas, nagrinėdamas vienos iš arbitražinio susitarimo šalių prašymą panaikinti arbitražinį sprendimą, neturi pareigos *ex officio* tikrinti, ar arbitražinio susitarimo šalys jo sudarymo metu buvo veiksnios ir ar arbitražinis susitarimas negalioja pagal įstatymą.

a) arbitražinio susitarimo šalies neveiksnumas

Arbitražinio susitarimo šalies neveiksnumas, kaip arbitražo teismo sprendimo panaikinimo pagrindas, patenka į subjektinio arbitruotinumą kategoriją, nes kaip tik subjektinis arbitruotinumasis reiškia asmens galimybę sudaryti arbitražinius susitarimus ir spręsti ginčus arbitraže.

Sudarydamos arbitražinį susitarimą, šalys išreiškia suderintą valią dėl ginčo nagrinėjimo jurisdikcijos perdavimo šalių pasirinktam arbitražo teismui. Būtent sutartinė arbitražinio susitarimo

⁴³³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. liepos 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-365-969/2016.

⁴³⁴ *Ibid.*

prigimtis lemia ir vidaus arbitražo teismo sprendimo panaikinimo dėl arbitražinio susitarimo šalies neveiksnumo pagrindą.

Teisės doktrinoje pripažįstama, kad pagal daugumą kolizinių teisės normų veiksnio klausimai iš esmės sprendžiami atsižvelgiant į šalies, kurios neveiksnumo klausimas sprendžiama, nacionalinę teisę.⁴³⁵ Taigi arbitražinio susitarimo galiojimas dėl šalių veiksnio nustatomas remiantis bendrosiomis tarptautinės privatinės teisės taisyklėmis (kitais tariant, pagal šalims taikytiną teisę, t. y. nacionalines kolizines normas ir jų pagrindu taikytinus nacionalinius įstatymus).⁴³⁶ Tai yra viena iš dviejų bendrųjų taisyklių, pagal kurią arbitražinio susitarimo galiojimą lemia arbitražiniam susitarimui taikytina teisė, išimčių. Taikytinos teisės klausimas paprastai sprendžiamas remiantis *lex loci arbitri* principu, t. y. arbitražinio susitarimo galiojimas nustatomas pagal arbitražo vietos valstybės teisę.⁴³⁷

Sistemiškai aiškinant KAĮ 2 straipsnio 1 dalį ir 3 straipsnio 5 dalį, galima teigti, kad arbitražinį susitarimą gali sudaryti tiek fizinis, tiek juridinis asmuo.

Fizinių asmenų civilinis veiksnys siejamas su jų galėjimu įgyti civilines teises ir susikurti civilines pareigas, jis atsiranda visiškai, kai asmuo sulaukia pilnametystės, t. y. kai jam sueina aštuoniolika metų (CK 2.5 straipsnio 1 dalis). Vis dėlto nepilnametis fizinis asmuo, sulaukęs šešiolikos metų, visišką civilinį veiksnumą gali įgyti ir anksčiau. Toks asmuo įstatymo nustatyta tvarka teismo gali būti pripažintas visiškai veiksnium (emancipuotas) (CK 2.9 straipsnis). Todėl manytina, kad emancipuotas fizinis asmuo gali būti arbitražinio susitarimo subjektu. Tais atvejais, kai arbitražinį susitarimą sudaro asmuo, neturintis reikiamo veiksnio, manytina, kad toks sandoris turi būti vertinamas pagal normas, kuriomis reglamentuojamas sandorių negaliojimas (CK I knygos II dalies IV skyrius) (KAĮ 11 straipsnio 2 dalis).

2016 m. sausio 1 d. įsigalioję fizinių asmenų neveiksnumo ar riboto veiksnio reglamentavimo pokyčiai, susiję su visišku arba daliniu asmenų veiksnio ribojimu tam tikrose konkrečiose srityse, pakeitė iki tol egzistavusį visiško neveiksnumo institutą. Pagal naująjį reglamentavimą teismas, pripažinęs asmenį neveiksniu ar ribotai veiksnium, privalo nurodyti baigtinį sričių, kuriose apriboja asmens veiksnumą (CK 2.10 straipsnio 2 dalis, 2.11 straipsnio 2 dalis), sąrašą. Atsižvelgiant į tai, kad arbitražinio susitarimo prigimtis yra sutartinė, kuriai neabejotinai reikšminga šalių valia, manytina, kad fizinis asmuo, kurio veiksnumas būtų apribotas sandorių sudarymo srityje, pats negalėtų sudaryti arbitražinio susitarimo. Tokiu atveju arbitražinis susitarimas galiotų tik tuomet, kai neveiksnaus sandorių sudarymo srityje asmens vardu arbitražinį susitarimą sudarytų teismo paskirtas šio asmens globėjas (CK 2.10 straipsnio 2 dalis), o sandorių sudarymo srityje pripažinto ribotai veiksniaus asmens sudarytas arbitražinis susitarimas būtų teisėtas ir galiojantis tik tuo atveju, jeigu toks susitarimas būtų sudarytas turint rūpintojo sutikimą (CK 2.11 straipsnio 2 dalis). Vis dėlto manytina, kad jeigu arbitražinis susitarimas būtų sudarytas iki tol, kol asmuo pripažįstamas neveiksniu ar ribotai veiksnium šioje srityje, toks susitarimas būtų galiojantis ir privalomas neveiksnaus tam tikroje srityje asmens globėjui arba ribotai veiksniaus tam tikroje srityje rūpintojui.

Juridinių asmenų civilinio veiksnio teisinė kategorija tapatinama su jų teisnumu. Tai lemia šių asmenų specifiškumas. Juridinio asmens veiksnumas – galėjimas savarankiškai, savo veiksmais įgyti teises ir pareigas bei jas įgyvendinti, jis atsiranda kartu su veiksnium, todėl juridinių asmenų atžvilgiu dažniausiai vartojamas ne veiksnio, o subjektiškumo, kuris apima ir teisnumą, ir veiksnumą, terminas. Specialusis teisnumas įtvirtintas tik viešiesiems juridiniams asmenims,

⁴³⁵ Hanessian, Grant, Lawrence W. Newman, Lawrence W. *International Arbitration Checklists – Second Edition*, Juris Publishing, Inc., 2009, p. 200.

⁴³⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. kovo 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-62/2007.

⁴³⁷ *Ibid.*

kurie gali įgyti tik tokias civilines teises ir pareigas, kurios neprieštarauja jų steigimo dokumentams ir veiklos tikslams (CK 2.74 straipsnio 2 dalis).

Įmonių, įstaigų, organizacijų galėjimas būti civilinių procesinių teisinių santykių subjektu siejamas su juridinio asmens statuso turėjimu. Lietuvos civilinėje teisėje laikoma, kad tam tikras asmuo įgyja juridinio asmens statusą nuo jo įregistravimo Juridinių asmenų registre dienos (CK 2.63 straipsnio 1 dalis). Tik nuo šio momento toks asmuo įgyja civilinę teisumą, t. y. galėjimą turėti teises, o kartu ir civilinį veiksnumą, t. y. gebėjimą savo veiksmais įgyti teises ir pareigas (CK 2.74 straipsnis). Juridinio asmens, skirtingai nei fizinio asmens, teisnumas ir veiksnumas sutampa ir atsiranda nuo jo įregistravimo Juridinių asmenų registre momento.⁴³⁸

Kalbant apie juridinio asmens filialo ir (ar) atstovybės galėjimą būti arbitražinio susitarimo šalimis svarbus jų subjektiškumo klausimas. CK 2.53 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad juridinio asmens filialas yra struktūrinis juridinio asmens padalinys, turintis savo buveinę ir atliekantis visas arba kai kurias juridinio asmens funkcijas. To paties straipsnio 2 dalyje įtvirtinta, kad juridinio asmens filialas nėra juridinis asmuo. Atitinkamai CK 2.56 straipsnyje, kuriame reglamentuojami juridinio asmens atstovybės teisinio subjektiškumo klausimai, nustatyta, kad juridinio asmens atstovybė yra juridinio asmens padalinys, kuris turi savo buveinę ir kuriam suteikta teisė atlikti veiksmus, nurodytus CK 2.56 straipsnio 2 dalyje (1 dalis); juridinio asmens atstovybė turi teisę atstovauti juridinio asmens interesams ir juos ginti, sudaryti sandorius bei atlikti kitus veiksmus juridinio asmens vardu, vykdyti eksporto ir importo operacijas, tačiau tik tarp užsienio juridinių asmenų ar kitų organizacijų, įsteigusių atstovybę, arba su ja susijusių įmonių, įstaigų ar organizacijų ir atstovybės (2 dalis); juridinio asmens atstovybė nėra juridinis asmuo (3 dalis).

Užsienio filialas yra tik jį įsteigusio juridinio asmens struktūrinis padalinys, turintis savo buveinę ir atliekantis visas ar kai kurias juridinio asmens funkcijas (CK 1.21 straipsnio 1 dalis, 2.53 straipsnio 1 dalis). Jis nėra juridinis asmuo, todėl negali būti savarankiškas teisės subjektas (CK 2.53 straipsnio 2 dalis).⁴³⁹

Atsižvelgiant į aptartas CK normas, kuriomis reglamentuojamas tiek juridinio asmens filialo, tiek atstovybės subjektiškumas, darytina išvada, kad ir filialas, ir atstovybė negalėtų būti savarankiški arbitražinio susitarimo subjektai, nes nei filialas, nei atstovybė nėra laikomi juridiniais asmenimis.

b) arbitražinio susitarimo negaliojimas

Antrasis KAI 50 straipsnio 3 dalies 1 punkte įtvirtintas arbitražo teismo priimto sprendimo panaikinimo pagrindas – arbitražinis susitarimas negalioja pagal šalių susitarimu taikomus įstatymus, o kai šalys dėl arbitražiniam susitarimui taikomų įstatymų nesusitarė, – pagal valstybės, kurioje buvo priimtas arbitražo teismo sprendimas, įstatymus.

Vadovaujantis KAI 4 straipsnio 5 dalimi, manytina, kad KAI 50 straipsnio 3 dalies 1 punkte vartojama sąvoka „taikytini įstatymai“ nėra visiškai tiksli. Įvertinus UNCITRAL pavyzdinio įstatymo 34 straipsnio 2 dalies a punkto i papunkčio normą, kurioje nustatyta, kad susitarimas negalioja pagal *teisę*, kurią šalys susitarė taikyti tam susitarimui, arba, jeigu nėra tokios nuorodos, – pagal šios valstybės *teisę*⁴⁴⁰, darytina išvada, kad KAI 50 straipsnio 3 dalies 1 punkte vartojama sąvoka „taikytini įstatymai“ turėtų būti aiškinama kaip „taikytina teisė“.

⁴³⁸ Lietuvos apeliacinio teismo 2009 m. lapkričio 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-1295/2009.

⁴³⁹ *Ibid.*

⁴⁴⁰ UNCITRAL pavyzdinis įstatymas. Angl. <...> *the said agreement is not valid under the law to which the parties have subjected it or, failing any indication thereon, under the law of this State*; Pranc. <...> *ou que ladite convention n'est pas valable en vertu de la loi à laquelle les parties l'ont subordonnée ou, à défaut d'une indication à cet égard, en vertu de la loi du présent État.*

KAĮ 10 straipsnyje reglamentuojama, kad arbitražinis susitarimas gali būti pripažintas negaliojančiu vienos iš šalių reikalavimu, bendraisiais sandorių pripažinimo negaliojančiais pagrindais, taip pat nustačius, jog yra pažeisti KAĮ 9 ir 11 straipsnių reikalavimai. Arbitražinis susitarimas gali būti laikomas niekiniu ir atitinkamos valstybės teismas gali jo nepripažinti, tačiau niekinis arbitražinio susitarimo pobūdis turi būti akivaizdus, t. y. teismas *ex officio* gali nepripažinti arbitražinio susitarimo tik tokiu atveju, kai nėra jokių abejonių dėl atitinkamo susitarimo prieštaravimo viešajai tvarkai ar imperatyviai įstatymo normai, ir tam, kad būtų padaryta tokia išvada, nereikia papildomai aiškintis bylos aplinkybių ir rinkti bei tirti papildomų įrodymų.⁴⁴¹

Tarptautinio komercinio arbitražo praktikoje išskiriami du esminiai principai, kurie yra itin aktualūs vertinant arbitražinio susitarimo (arbitražinės išlygos) galiojimą. Pirma, arbitražinis susitarimas yra atskirtas, autonomiškas ir nepriklausomas nuo pagrindinės sutarties (autonomiškumo principas). Arbitražinės išlygos autonomiškumas reiškia, kad arbitražo teismui pagal savo kompetenciją nusprendus, kad sutartis, kurioje įtvirtinta arbitražinė išlyga, yra niekinė, arbitražinė išlyga yra išsaugoma, nes dėl pagrindinės sutarties negaliojimo ji savaime nėra pripažįstama negaliojančia, o arbitražo teismas nepraranda jurisdikcijos. Antra, kasacinio teismo suformuotoje praktikoje įtvirtinta kontinentinės teisės valstybėse visuotinai pripažįstama arbitražo teisė spręsti dėl savo kompetencijos, taip pat arbitražinio susitarimo galiojimo klausimus (*kompetencijos–kompetencijos* doktrina). Taigi *kompetencijos–kompetencijos* doktrina arbitražo teismui suteikia galimybę spręsti dėl savo jurisdikcijos nagrinėti ginčą. Vadinasi, bendrosios kompetencijos teismas paprastai negali spręsti arbitražo kompetencijos klausimo, kol arbitrai nepriims sprendimo.⁴⁴²

Vertinant KAĮ 50 straipsnio 3 dalies 1 ir 5 punktų formuluotes, gali atrodyti, kad šie arbitražo teismo sprendimo panaikinimo pagrindai iš esmės sutampa, tačiau jie yra skirtingi. KAĮ 50 straipsnio 3 dalies 5 punkte reglamentuojama, kad arbitražo teismo sprendimas gali būti panaikintas, kai ginčas *pagal Lietuvos Respublikos įstatymus negali būti perduotas arbitražui* (objektinio arbitruotinumų kategorija). Ši norma taikoma, kai arbitražinis susitarimas sudarytas dėl ginčų, kurie pagal Lietuvos Respublikos teisę negali būti nagrinėjami arbitražo teisme (KAĮ 12 straipsnis). KAĮ 50 straipsnio 3 dalies 1 punktą siejamas su arbitražinio susitarimo šalių veiksnio trūkumais ar arbitražinio susitarimo negaliojimu pagal teisės aktus.

Vienoje byloje arbitražinio susitarimo negaliojimo klausimas buvo grindžiamas privalomos notarinės formos nesilaikymu, taip iš esmės pakeičiant notarine forma sudarytą sutartį.⁴⁴³ Byloje buvo nustatyta, kad ieškovai (sutuoktiniai ir atsakovo tėvai) įgijo nekilnojamąjį turtą, kurį po kelerių metų, anot ieškovų, fiktyviai perleido atsakovui dėl pastarajam taikytų palankesnių kredito grąžinimo sąlygų. Nors turtas ir buvo perleistas atsakovui (ieškovų sūnui), ieškovai mokėjo kredito įmokas, o baigus jas mokėti šalys sudarė nekilnojamojo turto pirkimo–pardavimo sutartį, pagal kurią nekilnojamasis turtas buvo sugrąžintas ieškovams. Vis dėlto per laikotarpį, kada turtas buvo atsakovo nuosavybė, pastarasis prisiėmė skolinių įsipareigojimų. Atsakovui perleidus nekilnojamąjį turtą ieškovams, atsakovo kreditoriai (tretieji asmenys) kreipėsi į teismą su reikalavimu minėtą perleidimo sutartį pripažinti negaliojančia (*actio Pauliana*) ir taikyti restituciją. Apeliacinės instancijos teismui patenkinus šiuos trečiųjų asmenų reikalavimus, turtas buvo grąžintas atsakovui. Vienas ieškovų kreipėsi į pirminę nekilnojamojo turto perleidimo sutartį, pagal kurią ieškovai turtą perleido atsakovui, patvirtinusią notarę, prašydamas įtraukti į ją arbitražinę išlygą. Notarei atsisakius atlikti tokį veiksma, ieškovas notarės veiksmus apskundė apylinkės teismui, kuris patvirtino tokio atsisakymo teisėtumą.

⁴⁴¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. kovo 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-62/2007.

⁴⁴² Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. lapkričio 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2T-72-381/2018.

⁴⁴³ Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. gruodžio 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-1185-370/2018.

Nepavykus notarine tvarka papildyti pirminės nekilnojamojo turto perleidimo sutarties, ieškovi ir atsakovas paprasta rašytine forma sudarė atskirą arbitražinį susitarimą, kuriame nenurodė, koks konkretus ginčas perduodamas spręsti arbitražo teismui. Po šio arbitražinio susitarimo sudarymo ieškovi kreipėsi į arbitražo teismą, prašydami pripažinti negaliojančia pirminę nekilnojamojo turto perleidimo sutartį, kuria turtas buvo perleistas atsakovui, ir taikyti restituciją – grąžinti turtą ieškovams. Arbitražo teismas ieškovų ieškinio pareiškimą patenkino. Tokį arbitražo teismo sprendimą LAPT apskundė tretieji asmenys (atsakovo kreditoriai), kurie ginčijo ieškovų ir atsakovų sudaryto arbitražinio susitarimo galiojimą, teigdami, kad arbitražinis susitarimas turėjo būti sudarytas notarine tvarka taip, kaip ir pati sutartis. Teismas tokiems argumentams pritarė:

<...> vertinant arbitražinio susitarimo formos atitiktį įstatymų reikalavimams, visų pirma turi būti įvertinta, kokia buvo šalių valia dėl pasirinkto ginčų sprendimo būdo, t. y. ar šalys sutartyje aptarė ginčų sprendimo būdą, ar aptarė sutarties pakeitimo sąlygas. <...> šalys 2002 m. spalio 5 d. sudarė notarinę žemės sklypo, gyvenamojo namo ir kitų statinių pirkimo–pardavimo sutartį, kurioje aptarė ir ginčų sprendimo tvarką. O konkrečiai, sutarties 8.10 papunkčiu šalys susitarė ginčus spręsti Lietuvos Respublikos teisės aktų nustatyta tvarka. Ši nuostata laikytina visų ginčų perdavimu teismui, kadangi kitokie ginčų sprendimo būdai (kaip šiuo atveju – arbitražas) reikalauja atskiro šalių susitarimo ir valios.

<...> nagrinėjamu atveju šalių sudarytas arbitražinis susitarimas yra ne kas kita, kaip 2002 m. spalio 5 d. sutarties 8.10 papunkčio pakeitimas, nes juo pakeičiama ir apribojama šalies galimybė ginčą spręsti teisme.

Šiuo atveju paprasta rašytine forma šalių sudarytas arbitražinis susitarimas prieštarauja 2002 m. spalio 5 d. sutarties 8.11 papunkčiui, kuriame nustatyta, kad sąlygos, susijusios su šios sutarties pakeitimu, nustatomos vadovaujantis Lietuvos Respublikos teisės aktais. Sutarties sudarymo metu galiojusioje ir tebegaliojančioje CK 6.183 straipsnio 3 dalyje yra nustatytas imperatyvus reikalavimas, kad notarinės formos sutartis gali būti pakeista ar papildyta tik notarine forma. Tuo labiau šis imperatyvus įstato reikalavimas pakartotas ir sutarties 8.7 papunktyje, kuriame nustatyta, kad jokie šios sutarties pakeitimai negalioja, jeigu jie nėra padaryti raštu ir pasirašyti abiejų šalių ar jų vardu bei notaro patvirtinti; terminas „pakeitimai“ apima bet kokius pakeitimus, papildymus, išbraukimus, nesvarbu, kaip jie būtų atlikti.⁴⁴⁴

Teismų praktikoje taip pat pripažįstama teismo teisė, sprendžiant ieškinio priėmimo klausimą, vertinti arbitražinio susitarimo galiojimą. Tačiau ši teismo teisė ribota. Kad arbitražinis susitarimas būtų laikomas niekiniu ir teismo nepripažįstamas, niekinis arbitražinio susitarimo pobūdis turi būti akivaizdus. Vien aplinkybė, kad teismas, spręsdamas ieškinio priėmimo klausimą, nekonstatavo arbitražinio susitarimo negaliojimo, nereiškia, kad arbitražinio susitarimo galiojimo klausimas jau yra išspręstas ir nebegali būti keliamas arbitražo teisme, pastarajam sprendžiant dėl savo jurisdikcijos⁴⁴⁵.

⁴⁴⁴ Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. gruodžio 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-1185-370/2018.

⁴⁴⁵ Lietuvos apeliacinio teismo 2016 m. kovo 31 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-150-823/2016.

Tinkamas šalies neinformavimas apie arbitražo procesą, galimybės pateikti paaiškinimus nesuteikimas

Arbitražo teismo sprendimas gali būti panaikintas, jeigu šaliai, prieš kurią norima remtis arbitražo teismo sprendimu, nebuvo reikiamai pranešta apie arbitro paskyrimą ar apie arbitražinį nagrinėjimą arba kitaip nebuvo suteikta galimybė pateikti savo paaiškinimus (KAĮ 50 straipsnio 3 dalies 2 punktas). Šį arbitražo teismo sprendimo panaikinimo pagrindą sudaro trys atskiri elementai:

- a) netinkamas pranešimas apie arbitro paskyrimą;
- b) netinkamas pranešimas apie arbitražinį ginčo nagrinėjimą;
- c) šalies galimybės pateikti savo paaiškinimus nesudarymas.

Užsienio teisės doktrinoje pripažįstama, kad minėtas arbitražo teismo sprendimo panaikinimo pagrindas yra glaudžiai susijęs su prieštaravimu viešajai tvarkai.⁴⁴⁶ Tokios pozicijos laikosi ir Lietuvos teismai:

<...> arbitražo teismo sprendimo prieštaravimas viešajai tvarkai proceso aspektu gali iš dalies būti susipynęs su kitu arbitražo teismo sprendimo panaikinimo pagrindu – šaliai nebuvo suteikta galimybė pateikti savo paaiškinimus, todėl galimai buvo paneigta šalies teisė į teisingą bylos nagrinėjimą (KAĮ 50 straipsnio 3 dalies 2 punktas, UNCITRAL pavyzdinio įstatymo 34 straipsnio 2 dalies a punkto ii papunktis, Niujorko konvencijos V straipsnio 1 punkto b papunktis).⁴⁴⁷

Teisė būti išklaustyta yra siejama su teisingo proceso (angl. *due process*) reikalavimu.⁴⁴⁸ Teisė duoti paaiškinimus užsienio teismų praktikoje siejama su pareiga užtikrinti, kad šalis turėtų galimybę pateikti paaiškinimus dėl ginčo esmės (teisės ir fakto klausimų) ir žinoti apie kitos šalies pateiktus duomenis.⁴⁴⁹ Taip pat ji siejama su teise pateikti įrodymus ir galimybe žinoti apie pateiktus įrodymus.

Tinkamo proceso doktrina užtikrina šalių lygiateisiškumą arbitražo procese. Taigi aptariamam arbitražo teismo sprendimo panaikinimo pagrindu iš esmės siekiama užtikrinti teisę į teisingą ir sąžiningą arbitražo teismo procesą.

Sprendžiant klausimą dėl arbitražo teismo sprendimo panaikinimo dėl KAĮ 50 straipsnio 3 dalies 2 punkte nustatyto pagrindo egzistavimo, nagrinėjama, ar arbitražinio nagrinėjimo metu asmenims nebuvo suteikta galimybė pateikti savo paaiškinimus:

<...> asmenys gali būti laikomi praradusiais teisę pateikti paaiškinimus tik esant tokiems pažeidimams, dėl kurių jie apskritai netenka galimybės pateikti savo paaiškinimus, atmeta kaip nepagrįstus atsakovo skundo argumentus dėl KAĮ 50 straipsnio 3 dalies 2 punkte numatyto arbitražo teismo sprendimo panaikinimo pagrindo buvimo.⁴⁵⁰

Asmenys gali būti laikomi praradusiais teisę pateikti paaiškinimus arbitražo procese esant šiurkštiems proceso pažeidimams, pavyzdžiui, tais atvejais, kai jie nėra tinkamai informuoti apie

⁴⁴⁶ Wang, Faye Fangei. *Online Arbitration*, Taylor & Francis, 2017, p. 140–141.

⁴⁴⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. gegužės 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-320-611/2015.

⁴⁴⁸ UNCITRAL pavyzdinio įstatymo teismų praktikos rinkinys, p. 145.

⁴⁴⁹ *Ibid.*

⁴⁵⁰ Lietuvos apeliacinio teismo 2015 m. balandžio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-240-370/2015.

arbitrų paskyrimą ar arbitražo teismo posėdžio datą, t. y. tokiems pažeidimams, dėl kurių asmenys apskritai netenka galimybės pateikti savo paaiškinimus arbitražo teismui.⁴⁵¹

Vienoje byloje kasacinis teismas pripažino, kad LAPT gali panaikinti arbitražo teismo sprendimą, įrodžius, jog kuri nors šalis negalėjo pateikti arbitražo teismo posėdyje savo paaiškinimų dėl svarbių priežasčių. Priežastys gali būti teismo pripažįstamos svarbiomis jas įvertinus kiekvienu konkrečiu atveju, ypač jei šalis galimybę teikti paaiškinimus prarado dėl ne nuo jos valios priklausančių aplinkybių, kurių atsiradimo ji negalėjo kontroliuoti. Asmenys gali būti laikomi praradusiais teisę pateikti paaiškinimus arbitražo teismo procese esant šiurkštiems proceso pažeidimams, pavyzdžiui, tais atvejais, kai jie nėra tinkamai informuoti apie arbitrų paskyrimą ar arbitražo teismo posėdžio datą, t. y. tokiems pažeidimams, dėl kurių asmenys apskritai netenka galimybės pateikti savo paaiškinimus arbitražo teismui.⁴⁵²

Šioje byloje šalių atstovų nebuvimą ar jų įgaliojimų pasibaigimą (nutraukus atstovavimo santykius) kasacinis teismas nepripažino svarbia priežastimi, dėl kurios atsakovai negalėjo pateikti arbitražo teismui savo paaiškinimų:

*Procesine teise teikti paaiškinimus atsakovai pasinaudojo iki arbitražinės bylos posėdžio. Jie, atstovaujami advokatų, pateikė išsamius procesinius dokumentus: atsiliepinimą į ieškinį ir tripliką, juose išdėstė savo poziciją arbitražinės bylos klausimais. Teikdami atsiliepinimą į ieškinį arba vietoje jo atsakovai galėjo pateikti priešinį ieškinį, kaip tai yra nustatyta Vilniaus komercinio arbitražo teismo reglamento 13 straipsnyje. Dėl to kasaciniame skunde nepagrįstai teigiama ir apie teisės suvaržymą arbitražo teismui pateikti priešieškinį. Kadangi aptarta procesine teise teikti paaiškinimus atsakovai galėjo pasinaudoti, dėl to pripažintini nepagrįstais ir kasacinio skundo argumentai, kad arbitražiniame procese nesilaikyta teisės būti išklaustyti, procesinio lygiateisiškumo ir rungimosi principų.*⁴⁵³

Vėliau nagrinėtoje byloje kasacinis teismas išaiškino, kad kiekvienai iš šalių turi būti suteiktos vienodos galimybės pagrįsti savo reikalavimus ar prieštaravimus:

*Tai reiškia vienodas galimybes tiek teikti įrodymus, tiek paaiškinimus faktų ar teisės klausimais. Šio principo laikomasi, kai kiekvienai šaliai yra suteikiama pagrįsta galimybė visiškai pristatyti savo argumentus; kiekvienai šaliai yra suteikiama galimybė suprasti, išbandyti ir atsikirsti į kitos šalies poziciją; jei yra rengiamas žodinis ginčo nagrinėjimas, šalys yra laiku ir tinkamai informuotos apie tokio nagrinėjimo laiką ir šalių atstovams yra suteikta galimybė dalyvauti posėdyje.*⁴⁵⁴

Sprešti, ar arbitražo teismo procesas vyko pagal sąžiningo proceso taisykles, galima tik įvertinus visas aplinkybes, kurios reikšmingos svarstymų eigai konkrečioje byloje nustatyti.⁴⁵⁵

Vis dėlto KAĮ 50 straipsnio 3 dalies 2 punkte nenumatyta, pagal kurias taisykles turi būti vertinamas tinkamo informavimo ir galimybės gintis arbitražo procese užtikrinimas. Pažymėtina, kad KAĮ leidžia šalims pačioms susitarti dėl jų ginčui taikytinų arbitražo taisyklių. Tais atvejais,

⁴⁵¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. gegužės 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-289/2014.

⁴⁵² *Ibid.*

⁴⁵³ *Ibid.*

⁴⁵⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. gegužės 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-320-611/2015.

⁴⁵⁵ Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. vasario 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-435-381/2018.

kai šalys arbitražiniame susitarime susitaria dėl konkrečių taisyklių, taikytinų nagrinėjant ginčą, laikoma, kad arbitražinis susitarimas apima ir tų taisyklių taikymą (KAĮ 4 straipsnio 3 dalis). Jei-
gu šalių pasirinktose arbitražo taisyklėse nustatyta tam tikro klausimo sprendimo tvarka ir šalys
nėra sudariusios kitokių susitarimų šiuo klausimu, tai atitinkama procedūra atliekama pagal šalių
pasirinktose taisyklėse nurodytas procesines taisykles.⁴⁵⁶

Vis dėlto teisės doktrinoje teigiama, kad tinkamo informavimo ir galimybės pateikti paaiš-
kinimus sudarymo pareiga yra imperatyvi, todėl nei šalys, nei arbitražo teismas negali iš anksto
atsisakyti šios pareigos.⁴⁵⁷

Tinkamo pranešimo apie arbitrų paskyrimą ar arbitražo procesą pažeidimas galėtų būti kons-
tatuotas, jeigu laiko tarpas tarp pranešimo šaliai ir arbitražo proceso būtų nepakankamas, kad ša-
lis galėtų tinkamai pasirengti gynybai. Galimybės pateikti paaiškinimus nesuteikimas galėtų būti
konstatuotas, jeigu pralaimėjusiai šaliai arbitražo procese būtų apribotos galimybės gintis.⁴⁵⁸

KAĮ 50 straipsnio 3 dalies 2 punkto taikymas neturėtų būti siejamas su įrodymų vertinimu,
teisės taikymu nesant aiškių duomenų dėl šalies teisių pažeidimo:

*Savo ruožtu byloje esančių įrodymų turinio vertinimas, ginčui aktualių įstatymo
normų aiškinimas ir taikymas bei rėmimasis šiais duomenimis priimant galutinį spren-
dimą, teisėjų kolegijos vertinimu, negali būti suprantamas kaip pareiškėjos (atsakovės)
teisės būti išklausytai pažeidimas, nesant akivaizdžių duomenų, iš kurių būtų galima
spręsti, kad sprendimas priimtas remiantis faktais ir įrodymais nesančiais byloje ir
(arba) dėl kurių šalys neturėjo galimybės pasisakyti. Be to, pareiškėjos arbitražo teismui
teiktų procesinių dokumentų turinys leidžia spręsti, kad ji buvo išreiškusi savo poziciją
dėl momento, reikšmingo įskaitymo galiojimo klausimui išspręsti, t. y. įrodinėjo, kad
pagal ĮRĮ nuostatas ir kasacinio teismo praktiką, įskaitymas negalimas nuo nutarties,
kuria iškelta restruktūrizavimo byla įsiteisėjimo, o ne priėmimo momento.⁴⁵⁹*

Vertinant šalių lygiateisiškumo principo užtikrinimą dėl įrodymų tyrimo arbitražo procese,
teismų praktikoje pripažįstama, kad:

*<...> arbitražo teismas, sprenddamas dėl reikiamų reikalavimų (ne)pagrįstumo, turi
vadovautis ne vien šalių nurodytomis aplinkybėmis ir suformuluotais reikalavimais,
tačiau taip pat atsižvelgti į pateiktų įrodymų turinį, spręsti kiek ir kokia apimtimi jie
pagrindžia šalių įrodinėtiną poziciją ginčo klausimu, o išvados dėl atitinkamų faktų
(ne)buvimo, padarytos remiantis bylos medžiaga ir nurodytos galutiniame sprendime,
negali būti traktuojamos kaip siurpriziniai motyvai, dėl kurių šalys neturėjo galimybės
pasisakyti.⁴⁶⁰*

⁴⁵⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. gruodžio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-471-916/2016.

⁴⁵⁷ Mourre, Alexis, Radicti Di. Brozolo, Luca G. „Towards Finality of Arbitration Awards: Two Steps Forward and One Step Back“, *Journal of International Arbitration*, Vol. 23 (2), 2006, p. 176–178.

⁴⁵⁸ Amro, Ihab. „Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Awards in Theory and in Practice: A Comparative Study in Common Law and Civil Law Countries“, *Cambridge Scholars Publishing*, 2014, p. 37.

⁴⁵⁹ Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. balandžio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-566-370/2018.

⁴⁶⁰ *Ibid.*

Ginčo ar ginčo dalies neperdavimas nagrinėti arbitražui

Arbitražo teismo sprendimas gali būti panaikintas, jei jis buvo priimtas dėl ginčo ar ginčo dalies, kuri nebuvo perduota arbitražui. Jeigu galima atskirti ginčo dalį, kuri buvo perduota arbitražui, ta arbitražo teismo sprendimo dalis, kuria išspręsti arbitražui perduoti klausimai, gali būti pripažįstama ir vykdoma (KAĮ 50 straipsnio 3 dalies 3 punktas).

Aptariama norma susijusi su arbitražo teismo jurisdikcija nagrinėti šalių ginčą. Sutartinis arbitražo pobūdis lemia, kad šalys gali perduoti arbitražo teismui visą ginčą arba tik dalį jo. Be to, arbitražo teismo kompetenciją nagrinėti šalių ginčą lemia ne tik arbitražinio susitarimo apimtis, bet ir pačios šalies veiksmai bei elgesys arbitražinio nagrinėjimo metu:

Kadangi atsakovas neginčijo arbitražo teismo jurisdikcijos, o arbitražo teismas pripažino turįs teisę nagrinėti ginčą, šis klausimas negali būti keliamas, nes atsakovas yra praradęs prieštaravimo teisę. Be to, atsakovas, atsiųsdamas arbitražo teismui atsiliepimą į ieškinį, savo konkludentiniais veiksmais sutiko su arbitražo teismo jurisdikcija. Tokią išvadą patvirtina ir užsienio teismų bei arbitražo praktika <...>.⁴⁶¹

Arbitražo teismo kompetencija nagrinėti bylą apriboja kitų subjektų – valstybės teismo arba kito arbitražo – galimybę nagrinėti ginčą. *Kompetencijos–kompetencijos* doktrina savaime neriboja valstybės teismo galimybės nagrinėti arbitražo teismo jurisdikcijos klausimų, tik netiesiogiai nustato šios teisės įgyvendinimo tvarką – įtvirtinama arbitrų pirmenybės spręsti šį klausimą taisyklė.⁴⁶²

Arbitražo teismo jurisdikcija pirmiausia grindžiama šalių susitarimu, t. y. savo teisės kreiptis į valstybės teismą dėl konkrečių ginčų nagrinėjimo atsisakymu, todėl kiekvienu atveju šalys pačios sprendžia, kurių ginčų nagrinėjimą jos nori perduoti arbitražo teismui, ir šį savo sprendimą išdėsto arbitražiniame susitarime. Rengdamos arbitražinį susitarimą šalys turi būti atidžios ir įvertinti riziką, kad kai kurių ginčų, kylančių iš to paties sandorio ar susijusių sandorių, nagrinėjimas gali būti padalytas teismams ir arbitražo teismui, nes arbitražinis susitarimas saisto ne tik jo šalis, bet ir teismą.⁴⁶³ Taigi, sprendžiant dėl arbitražo teismo kompetencijos nagrinėti konkretų ginčą, svarbus arbitražinis susitarimas, jo turinys, šalių išreikšta valia dėl tarpusavio ginčų sprendimo, t. y. ar šalys aiškiai ir nedviprasmiškai susitarė dėl arbitražinės išlygos. Kai šalys išreiškė valią ginčus spręsti arbitražo teisme, teismas turi tokią valią gerbti, net jei kai kurie arbitražinio susitarimo turinio aspektai yra netikslūs.⁴⁶⁴

Aiškinant arbitražinį susitarimą ir jo taikymo ribas, vertintinos ir arbitražinį susitarimą sudariusių šalių ypatybės. Taip galima nustatyti tikruosius šalių tikslus.

Pavyzdžiui, vienoje byloje nustatyta, kad šalys sutartyje įtvirtino daugišalių arbitražinį susitarimą, jo ribas apibrėžė plačiai (*bet kokie ginčai, galintys kilti iš šios sutarties ar susiję su ja, turi būti sprendžiami atsakovo šalies arbitražo teisme, vadovaujantis šio teismo proceso taisyklėmis. Arbitražo sprendimas bus galutinis ir saistys abi šalis*). Sutartimi šalys įsipareigojo, kad trečiasis asmuo tieks atsakovei prekes, o atsakovė ir ieškovė pagal trečiojo asmens pateiktas sąskaitas faktūras sumokės už prekes. Kadangi ieškovė įvykdė visą prievolę trečiajam asmeniui, ji regreso tvarka įgijo teisę reikalauti iš atsakovės grąžinti sumokėtą pinigų sumą. LApT, nagrinėdamas atsakovės prašymą panaikinti arbitražo teismo sprendimą, konstatavo, kad tarp ieškovės ir atsakovės susiklostę santykiai, atsižvelgiant į ieškovės reikalavimo pobūdį, nėra kildinami iš sutarties (joje tiesiogiai įtvirtintų

⁴⁶¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. lapkričio 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-612/2004.

⁴⁶² Lietuvos apeliacinio teismo 2014 m. spalio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-1226/2014.

⁴⁶³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. kovo 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-62/2007; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. balandžio 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-171/2014.

⁴⁶⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. spalio 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-431/2013.

nuostatų), kuri sieja ieškovę ir trečiąjį asmenį bei atsakovę ir trečiąjį asmenį, todėl sprendė, kad ginčas negalėjo būti nagrinėjamas arbitražo teisme. Kasacinis teismas nesutiko su tokiu vertinimu ir, aiškindamas arbitražinio susitarimo ribas, atsižvelgė į tai, kad arbitražinį susitarimą sudarė verslo subjektai. Taip pat aiškindamas tikrąją šalių valią dėl arbitražinės išlygos ribų, teismas sprendė, kad nebūtų protinga, pagrįsta ir ekonomiškai bei teisiškai racionalu tos pačios sutarties subjektų teisinių santykių klausimus spręsti skirtingose ginčų nagrinėjimo institucijose:

*Vertinant arbitražinio susitarimo lingvistinės formuluotės ir labiausiai tikėtino šalių tikslo sudaryti tokį arbitražinį susitarimą santykį, inter alia, protingumo principo kontekste, neatrodo tikėtina, kad tikroji šioje byloje vertinamo arbitražinio susitarimo šalių valia buvo vienaip ar kitaip fragmentuoti ginčų sprendimo būdą, ypač atsižvelgiant į tai, kad ginčas gali kilti tarp visų trijų bendrovių. Nebūtų protinga, pagrįsta ir ekonomiškai bei teisiškai racionalu tos pačios sutarties subjektų teisinių santykių klausimus spręsti skirtingose ginčų nagrinėjimo institucijose.*⁴⁶⁵

Kitoje byloje LAT vertino arbitražinio susitarimo (bet kuris iš sutarties kylantis ar su sutartimi susijęs ginčas, nesutarimas, prieštaravimas ar reikalavimas, taip pat klausimai dėl sutarties pažeidimo, nutraukimo ar negaliojimo, galutinai sprendžiamas Vilniaus komercinio arbitražo teismo pagal arbitražo procedūros reglamentą. Arbitražo teismo arbitrų skaičius – 3 (trys). Arbitražo vieta – Vilnius, Lietuva. Arbitražo kalba – lietuvių) apimtį. Kasatorė teigė, kad arbitražinis susitarimas taikomas tik ginčams, kylantiems įsigaliojus pagrindinei sutarčiai dėl jos pažeidimo, nutraukimo ar negaliojimo spręsti, todėl nesant įvykdytomis išankstinėms sutarties sąlygoms, t. y. sutarčiai neįsigaliojus, arbitražinė išlyga negalėjo būti taikoma, o šalių ginčas turėjo būti sprendžiamas ne arbitraže, bet valstybės teisme. Kasacinis teismas nesutiko su tokiais argumentais:

*Toks arbitražinis susitarimas, kurio konstrukcija apima ir ginčų rūšis („bet kuris iš sutarties kylantis ginčas“) ir jų priskyrimo arbitražui pagrindą („su Sutartimi susijęs ginčas“), atskirai išskiriant sutarties pažeidimo, nutraukimo ar negaliojimo klausimus, vertintinas plačiai, t. y. kaip apimantis ne tik ginčus, kylančius iš Partnerystės sutarties vykdymo, bet ir etapą, kurio metu pagal anksčiau nurodytas sutarties įsigaliojimo nuostatas (3.1–3.4 papunkčiai) turėjo būti įgyvendintos Sutarties 7 priede numatytos išankstinės sąlygos. Tokią išvadą, teisėjų kolegijos vertinimu, pagrindžia ne tik lingvistinis arbitražinio susitarimo aiškinimas, bet ir šalių sudarytos sutarties struktūra, nuostatos, ieškovų reikalavimų, kildinamų remiantis Partnerystės sutarties sąlygomis, pagrindas. Pažymėtina, kad Partnerystės sutarties XIX dalyje, įtvirtinančioje „Kitas nuostatas“, kartu ir ginčų sprendimo būdą (arbitražinį susitarimą), nėra jokių nuorodų, kad ši Sutarties dalis ar atskiros jos nuostatos būtų taikomos tik tam tikroms Partnerystės sutarties dalims. Priešingai, Partnerystės sutarties konstrukcija, taip pat anksčiau aptarto arbitražinio susitarimo turinys, atsižvelgiant į protingumo principą, teisėjų kolegijos vertinimu, nesudaro pagrindo spręsti, kad šalių tikroji valia būtų nukreipta į ginčų sprendimo išskaidymo būdą, kai ginčai dėl išankstinių sutarties vykdymo ir (ar) netinkamo vykdymo sąlygų spręstini nacionaliniuose teismuose, o ginčai, susiję su paties projekto įgyvendinimu, – arbitraže.*⁴⁶⁶

Taigi KAI 50 straipsnio 3 dalies 3 punkto taikymas iš esmės susijęs su tikrosios šalių valios, sudarant arbitražinį susitarimą, įvertinimu ir aiškinimu.

⁴⁶⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. liepos 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-365-969/2016.

⁴⁶⁶ Lietuvos apeliacinio teismo 2017 m. gruodžio 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-644-370/2017.

Arbitražo sudėties ar proceso neatitiktis susitarimui ir (ar) imperatyvioms nuostatom

Arbitražo teismo sprendimas gali būti panaikinamas, kai padavusi skundą šalis pateikia įrodymus, jog arbitražo teismo sudėtis ar arbitražo procesas neatitiko šalių susitarimo ir (ar) imperatyvių KAĮ nuostatų (KAĮ 50 straipsnio 3 dalies 4 punktas).

Sprendžiant dėl arbitražo teismo sudėties teisėtumo, pirmiausia vertinamas arbitražinis susitarimas.⁴⁶⁷ Vienoje byloje nustatyta, kad nepaisant to, kad arbitražiniame susitarime šalys susitarė dėl vieno arbitro, dalyvavimas administracinio sekretoriaus (angl. *administrative secretary*) procese kartu su arbitru nelėmė, kad arbitražo teismas buvo neteisėtos sudėties, kai jo funkcijos buvo tik administracinio pobūdžio, įskaitant įrodymų fiksavimą.⁴⁶⁸

Šia nuostata yra numatoma arbitražo teismo sprendimo nepripažinimo galimybė dėl esminių arbitražo proceso pažeidimų, kurie apima tuos atvejus, kai šalys susitaria vadovautis vienomis arbitražo institucijos taisyklėmis, tačiau arbitražo procesas vyksta remiantis kitos arbitražo institucijos taisyklėmis, arba kai šalys susitaria dėl institucinio arbitražo taisyklių netaikymo.⁴⁶⁹ Viena vertus, šia nuostata šalis apsaugoma nuo atvejų, kai byla arbitražo teisme nagrinėjama ne pagal šalių sutartas arbitražo proceso taisykles. Kita vertus, smulkūs procedūriniai pažeidimai (pavyzdžiui, arbitražų nešališkumo ir nepriklausomumo pareiškimų nepateikimas, preliminarus arbitražinio proceso grafiko nesuderinimas, užsienio arbitražo teismo sprendimo suinteresuotam asmeniui nepateikimas ir pan.) įprastai nėra pakankamas pagrindas taikyti šią normą.⁴⁷⁰ Pirmas šiame punkte nustatytas pagrindas susijęs su šalių susitarimu. Komercinio arbitražo prigimtis yra sutartinė, todėl šalys, sudarydamos arbitražinį susitarimą, turi teisę susitarti dėl arbitražinio susitarimo ribų, arbitražo teismo vietos, ginčui išnagrinėti taikytinų materialinės teisės arba jos nustatymo taisyklių, arbitražo institucijos ir (ar) arbitražo taisyklių, arbitrų skaičiaus, kvalifikacijos, jų skyrimo tvarkos, proceso kalbos, arbitražo išlaidų paskirstymo taisyklių, konfidencialumo ir kt.⁴⁷¹

KAĮ 50 straipsnio 3 dalies 4 punktas taikomas ne dėl galimų arbitražo teismo sprendimuose esančių teisės taikymo klaidų, bet dėl netinkamo arbitražo proceso. Todėl, pavyzdžiui, teismas pagal šį pagrindą nevertina, ar arbitražo teismas tinkamai taikė materialinės teisės normas.⁴⁷²

Be to, šiame punkte nustatytas pagrindas siejamas su imperatyvių KAĮ normų taikymu. KAĮ tiesiogiai nenurodyta, kuri šiame įstatyme įtvirtinta teisės norma yra imperatyvi. Normos imperatyvumas turėtų būti vertinamas pagal įprastas taisykles. Teismų praktikoje pripažįstama, kad KAĮ 50 straipsnio 3 dalies 4 punkto taikymo pagrindas gali būti esminių arbitražinio nagrinėjimo principų (lygiateisiškumo, rungimosi, autonomiškumo) pažeidimas.⁴⁷³ Tačiau, pavyzdžiui, normos, kuriomis reglamentuojamas įrodinėjimo procesas, nelaikomos imperatyviomis:

<...> tokio pobūdžio normos, kurios suteikia arbitražo teismui teisę nuspręsti tiek dėl įrodymų ryšio su byla, tiek dėl jų įrodomosios galios, tiek dėl ekspertizės skyrimo tikslingumo pagal konkretaus ginčo aplinkybes, esamų įrodymų visetą, nelaikytinos imperatyviomis, todėl pareiškėjos argumentai, susiję su tokių normų netinkamu taikymu (jų

⁴⁶⁷ UNCITRAL pavyzdinio įstatymo teismų praktikos rinkinys, p. 154.

⁴⁶⁸ *Ibid.*

⁴⁶⁹ Lietuvos apeliacinio teismo 2013 m. spalio 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2T-57/2013.

⁴⁷⁰ Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. lapkričio 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2T-72-381/2018.

⁴⁷¹ Lietuvos apeliacinio teismo 2014 m. spalio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-1226/2014.

⁴⁷² Lietuvos apeliacinio teismo 2016 m. balandžio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-231-407/2016.

⁴⁷³ Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. balandžio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-566-370/2018.

pažeidimu), vertintini kaip nepatenkantys į KAI 50 straipsnio 3 dalies 4 punkto taikymo apimtį.⁴⁷⁴

Vienas atvejų, kai praktikoje buvo taikomas KAI 50 straipsnio 3 dalies 4 punktas, yra arbitražo teismo nešališkumo ir nepriklausomumo principų pažeidimas. Byloje asmuo arbitražo teismo nešališkumo pažeidimą ginčijo procesinio pobūdžio argumentais: arbitras nepagrįstai netenkino ieškovo prašymų nagrinėti bylą žodinio proceso tvarka ir sustabdyti bylos nagrinėjimą; arbitras išreiškė išankstinę nuomonę dėl bylos baigties netenkindamas ieškovo pakartotinio prašymo sustabdyti bylą.⁴⁷⁵ LApT, atmesdamas argumentus dėl arbitro šališkumo, nurodė:

<...> procesinių veiksmų atlikimas bei atitinkamų procesinių sprendimų priėmimas negali būti vertinamas kaip teisėjo (šiuo atveju arbitro) šališkumo ar suinteresuotumo bylos baigtimi įrodymas bei teisėjo (arbitro) nušalinimo pagrindas, kadangi įstatymas reikalauja, jog nušalinimo pareiškimas, siekiant užtikrinti greitą ir teisingą bylos nagrinėjimą, būtų motyvuotas (CPK 68 straipsnio 2 dalis) ir pareikštas tik esant vienam iš CPK 64–66 straipsniuose, 71 straipsnyje numatytų pagrindų, aplinkybė, jog šalis nesutinka su nagrinėjančio teisėjo (teisėjo) procesiniais sprendimais, nėra savaime pagrindas abejoti šio teisėjo (arbitro) nešališkumu.⁴⁷⁶

Ginčų kyla ir dėl arbitražo teismo sprendimo motyvavimo reikalavimų laikymosi. Užsienio teismų praktikoje arbitražo teismo sprendimo motyvavimas vertinamas skirtingai. Vienu atveju pripažįstama, kad neapkankamas argumentavimas arba argumentų nebuvimas reiškia procesinį viešosios tvarkos pažeidimą, kitu atveju tai vertinama kaip procesinis pažeidimas pagal UNCITRAL pavyzdinio įstatymo 31 straipsnio 2 dalį.⁴⁷⁷

Arbitražo teismo sprendime turi būti nurodyti motyvai, kuriais remiantis jis priimtas (KAI 46 straipsnio 2 dalis). Taigi arbitražo teismo sprendimas turi būti motyvuotas. LApT atsižvelgia į praktiką, aiškinant absoliutų teismo sprendimo negaliojimo pagrindą dėl visiško motyvų sprendime nebuvimo (CPK 329 straipsnio 2 dalies 4 punkto).⁴⁷⁸ Tokiu atveju LApT gali tik įvertinti, ar arbitražo teismo sprendimas yra visiškai be motyvų, ar ne:

Teisėjų kolegija, susipažinusi su skundžiamo arbitražo sprendimo turiniu, neturi pagrindo konstatuoti, kad jis yra visiškai be motyvų. Pažymėtina, kad dėl minėtos arbitražo teismo sprendimų apskundimo specifikos, pagal kurią Lietuvos apeliacinis teismas neturi teisės išnagrinėti bylos faktų, aiškintis, ar arbitrai ištyrė visus įrodymus, ar teisingai įvertino šalių pateiktus įrodymus bei teisingai nustatė faktines bylos aplinkybes, ar nevisiškai teisingai suprato teisės normą, ar ją ne visai tinkamai pritaikė arba nenurodė, kokią materialinės teisės normą taikė, teisėjų kolegija nagrinėjamu atveju neturi teisinių galimybių nustatyti, kad skundžiamo arbitražo sprendimo motyvacija yra nepakankama arba neišsami.⁴⁷⁹

⁴⁷⁴ Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. spalio 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-987-370/2018.

⁴⁷⁵ Lietuvos apeliacinio teismo 2014 m. liepos 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-902/2014.

⁴⁷⁶ *Ibid.*

⁴⁷⁷ UNCITRAL pavyzdinio įstatymo teismų praktikos rinkinys, p. 157–158.

⁴⁷⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. kovo 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-38/2008; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. rugpjūčio 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-344/2011.

⁴⁷⁹ Lietuvos apeliacinio teismo 2014 m. rugpjūčio 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-1156/2014.

Vertinant arbitražo teismo sudėties teisėtumą tais atvejais, kai teismas nustato, kad arbitražo procese formuojant teismo sudėtį padarytas šiurkštus teisės į teisingą bylos nagrinėjimą pažeidimas, atitinkamų aplinkybių patikrinimas, kiek tai susiję su galimo viešosios tvarkos pažeidimo nustatymu ir įvertinimu, gali būti atliekamas pagal procesines taisykles, kuriomis reglamentuojamas viešosios tvarkos pagrindas, – KAĮ 50 straipsnio 3 dalies 6 punktą.⁴⁸⁰

Jeigu nustatomas tik procedūrinis pažeidimas arbitro skyrimo procedūros metu (pavyzdžiui, arbitro skyrimo termino pažeidimas), tokios aplinkybės patenka į KAĮ 50 straipsnio 3 dalies 4 punkto taikymo sritį. Tačiau jeigu nustatoma, kad arbitrą paskyrė subjektas, kuris apskritai neturi teisės skirti arbitrų, tokios aplinkybės patenka į viešosios tvarkos išlygos taikymo sritį (KAĮ 50 straipsnio 3 dalies 6 punktas).⁴⁸¹ Todėl teismas, nustatęs, kas ir kokiomis aplinkybėmis paskyrė arbitrą, toliau turi vertinti, į kokio arbitražo sprendimo panaikinimo pagrindo taikymo sritį patenka (jei patenka) jo nustatytos aplinkybės.

Vienoje byloje pareiškėja teigė, kad arbitražo teismo sprendimas turi būti panaikintas KAĮ 50 straipsnio 3 dalies 4 ir 6 punktų pagrindais, nes jai nebuvo suteikta galimybė suprasti procesą ir tinkamai apginti savo teises dėl tos priežasties, kad arbitražinis procesas vyko atsakovės vadovui nesuprantama rusų kalba. Vadovaujantis KAĮ 31 straipsnio 1 dalimi, jeigu šalys nesusitaria kitaip, kalbą ar kalbas, kurios bus vartojamos arbitražinio nagrinėjimo metu, nustato arbitražo teismas. Jeigu šalys nesusitarė dėl arbitražinio nagrinėjimo kalbos, tada iki tol, kol arbitražo teismas nustatys arbitražinio nagrinėjimo kalbą, arbitražinio nagrinėjimo kalba laikoma kalba, kuria sudarytas arbitražinis susitarimas. Taigi jeigu nėra kitokio šalių susitarimo, teisė nustatyti arbitražinio nagrinėjimo kalbą suteikiama arbitražo teismui, o iki atitinkamo arbitražo teismo sprendimo priėmimo arbitražinis nagrinėjimas vyksta kalba, kuria sudarytas arbitražinis susitarimas.⁴⁸² LAPT tokį argumentą atmetė, nes nustatė, jog pareiškėjui arbitražo proceso kalba buvo suprantama:

<...> arbitražo teismas neturėjo jokio pagrindo abejoti, kad arbitražo proceso kalba pareiškėjai yra suprantama, o pati pareiškėja, kaip jau minėta, šio klausimo nekėlė. Pareiškėja arbitražo byloje pateikė atsiliepimą rusų kalba, pasirašytą jos direktoriaus, kuriame nenurodė jokių prieštaravimų dėl arbitražo proceso kalbos. Be to, kaip matyti iš byloje esančių duomenų, rusų kalba ne tik buvo viena iš kalbų, kuriomis sudaryta Sutartis, – būtent šia kalba vyko susirašinėjimas tarp Sutarties šalių. Byloje, be kita ko, yra netgi atsakovės paties direktoriaus, kuris, kaip įrodinėjama nagrinėjamu skundu, nemoka rusų kalbos, šia kalba rašyti elektroniniai laišakai.⁴⁸³

Šio pagrindo taikymas siejamas su KAĮ 8 straipsnyje nustatyty principų pažeidimu. Tačiau pažeidimai turi būti akivaizdūs ir siejami su nepagrįsto pranašumo suteikimu vienai iš šalių:

<...> nagrinėjamu atveju arbitražo teismo sprendimas pareiškėjos įrodinėtinais pagrindais galėtų būti panaikintas tada, jei iš bylos medžiagos būtų galima daryti pagrįstą išvadą dėl pareiškėjos teisių ginti savo poziciją ir (ar) teikti atsikirtimus nepagrįsto ribojimo ir (ar) suvaržymo didesne apimtimi nei priešingai ginčo šaliai, tokiu būdu pastarajai suteikiant pranašumą, tačiau tokių aplinkybių nagrinėjamu atveju teisėjų kolegija nenustatė.⁴⁸⁴

⁴⁸⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. gruodžio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-471-916/2016.

⁴⁸¹ *Ibid.*

⁴⁸² Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. rugsėjo 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-897-823/2018.

⁴⁸³ *Ibid.*

⁴⁸⁴ Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. balandžio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-566-370/2018.

Ginčo nearbitruotinumumas

Arbitražo teismo sprendimas gali būti panaikinamas, kai padavusi skundą šalis pateikia įrodymus, jog ginčas pagal Lietuvos Respublikos įstatymus negali būti perduotas arbitražui (KAĮ 50 straipsnio 3 dalies 5 punktas). Šio arbitražo teismo sprendimo panaikinimo pagrindo vertinimas glaudžiai susijęs su KAĮ 12 straipsnio, kuriame reglamentuojami ginčai, kurie negali būti perduoti arbitražui, vertinimu. Tai vienas iš dviejų arbitražo teismo sprendimo panaikinimo pagrindų, kurių patikrinimą teismas atlieka *ex officio*. Kasacinio teismo praktikoje pripažįstama, kad arbitruotinumumo taisyklių pažeidimas kartu lemia ir neteisėtą tam tikro ginčo pašalinimą iš valstybės teismų jurisdikcijos srities, taip pažeidžiant vienos iš šalių teisę į teisminę gynybą.⁴⁸⁵

Vertinant aptariamą KAĮ normos taikymą, atliekamas ginčo arbitruotinumumo vertinimas, kurio metu nustatoma, ar ginčas galėjo būti nagrinėjamas arbitražo teisme.

Arbitražo sprendimo prieštaravimas viešajai tvarkai

Arbitražo teismo sprendimas gali būti panaikintas, jei jis prieštarauja viešajai tvarkai (KAĮ 50 straipsnio 3 dalies 6 punktas). Tai vienas iš dviejų arbitražo teismo sprendimo panaikinimo pagrindų, kurių patikrinimą teismas atlieka *ex officio*.

Tarptautinėje teismų praktikoje pripažįstamas viešosios tvarkos taikymo išimtinumas. UNCITRAL modelinio įstatymo 34 straipsnio 2 dalies b punkto ii papunktis taikytas tokiais atvejais: pažeistos fundamentalios moralės ar teisingumo normos; sprendimas pažeidžia iš esmės esminius, akivaizdžius teisės principus ir teisingumą ar rodo netoleruotiną arbitražo elgesį, sprendimas nesuderinamas su esminiais visuomenės ir ekonominio gyvenimo interesais. Tokie panaikinimo pavyzdžiai, galėtų būti, pavyzdžiui, kyšis, apgaulė, rimti procesiniai pažeidimai.⁴⁸⁶

Išskiriama procesinė (angl. *procedural*) ir materialinė (angl. *substantive*) viešoji tvarka:

- procesinė viešoji tvarka laikoma materialinės viešosios tvarkos dalimi, kai ji nustato esminius principus proceso sistemos ar akivaizdžius pamatinius principus. Teisės būti išklaustam pažeidimas gali būti pripažįstamas tokiu pažeidimu. Taip pat tokiu pažeidimu gali būti pripažįstamas visiškas arbitražo teismo sprendimo motyvų nebuvimas⁴⁸⁷;
- materialiniais viešosios tvarkos pažeidimais laikomi pamatiniai teisingumo pažeidimai.⁴⁸⁸

Užsienio teismų praktikoje pasitaikė atvejų, kai prieštaraujančiais viešajai tvarkai pripažinti sprendimai, kurie pripažino sutartis ar veiksmus, pažeidžiančius konkurencijos teisę. Pavyzdžiui, Vokietijos teismų praktikoje pripažįstama, kad pagrindiniai konkurencijos teisės draudimai yra viešosios teisės dalis.⁴⁸⁹ Taip pat viešosios tvarkos pažeidimo pagrindas gali būti imperatyvių nemokumo teisės nuostatų pažeidimas.⁴⁹⁰

Viešosios tvarkos sąvoka KAĮ nėra apibrėžta, tačiau jos turinys ir ribos formuojami teismų praktikoje bei teisės doktrinoje. Sąvoka „viešoji tvarka“ tarptautinio arbitražo doktrinoje ir praktikoje aiškinama kaip tarptautinė viešoji tvarka, apimanti fundamentalius sąžiningo proceso principus, taip pat imperatyvias teisės normas, įtvirtinančias pagrindinius ir visuotinai pripažintus

⁴⁸⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. liepos 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-365-969/2016.

⁴⁸⁶ UNCITRAL pavyzdinio įstatymo teismų praktikos rinkinys, p. 160.

⁴⁸⁷ *Ibid.*, p. 161.

⁴⁸⁸ *Ibid.*

⁴⁸⁹ *Ibid.*, p.163.

⁴⁹⁰ *Ibid.*, p.164.

teisės principus.⁴⁹¹ Pagrindinis atitikties viešajai tvarkai tikslas – apsaugoti fundamentalias valstybės teisinės sistemos vertybes nuo priimto ir įsiteisėjusio arbitražo teismo sprendimo teisinių padarinių, keliančių grėsmę toms vertybėms. Teismas, spręsdamas, ar prašomas panaikinti arbitražo teismo sprendimas neprieštaruoja viešajai tvarkai, nesprenžia, ar arbitražo teismas tinkamai nustatė faktines aplinkybes ir tinkamai jas vertino, nenagrinėja, kaip buvo tiriami įrodymai arbitražo procese, taip pat nevertina, ar buvo tinkamai taikytos proceso ir materialinės teisės normos.⁴⁹²

Arbitražo teismo sprendimo turinio vertinimas nepatenka į viešosios tvarkos išlygą.⁴⁹³ Kasacinis teismas savo praktikoje yra nurodęs, kad sąvoka „viešoji tvarka“ komercinio arbitražo doktrinoje ir praktikoje aiškinama kaip tarptautinė viešoji tvarka, apimanti fundamentalius sąžiningo proceso principus, taip pat imperatyvias teisės normas, įtvirtinančias pagrindinius ir visuotinai pripažintus teisės principus.⁴⁹⁴

Į viešosios tvarkos išlygos ribas paprastai nepatenka arbitražo teismo sprendimo patikrinimas imperatyviųjų teisės normų tinkamo taikymo aspektu. Viešosios tvarkos išlygos taikymas galimas tik tokiu atveju, kai imperatyviųjų įstatymų normų pažeidimas yra akivaizdus ir juo paminamos ne bet kokios, o pačios fundamentaliausios ir reikšmingiausios valstybės ir visuomenės vertybės, pripažintos tarptautiniu lygmeniu.⁴⁹⁵

Arbitražo teismo sprendimas turėtų būti naikinamas dėl jo prieštaravimo Lietuvos Respublikos viešajai tvarkai, *prima facie* peržiūros metu nustatčius, kad juo suteiktos vykdomosios galios realizavimas akivaizdžiai reikštų neabejotiną pamatinių (imperatyvių) teisės normų ar principų pažeidimą.⁴⁹⁶

Teismas, spręsdamas, ar arbitražo teismo sprendimas atitinka Lietuvos Respublikos viešąją tvarką, neturi šios sąvokos aiškinti taip plačiai, kaip ji aiškinama sprendžiant ginčus dėl pirmosios instancijos teismo procesinių sprendimų teisėtumo ir pagrįstumo apeliacine tvarka. Nacionalinių materialinės teisės normų taikymo tinkamumas paprastai nepatenka į LApT jurisdikciją, sprendžiant dėl arbitražo sprendimo atitikties viešajai tvarkai, nebent šių normų netinkamu taikymu būtų ne tik iš esmės neteisingai išspręsta byla, bet ir nepaisyta visuotinai žinomų ir pripažintų taisyklių.⁴⁹⁷

Praktikoje kyla klausimų, ar arbitražo teismo sprendimas priteisti baudinio pobūdžio netesybas (delspinigius) pažeidžia viešąją tvarką. Viena vertus, pripažįstama, kad neprotingai didelės netesybos gali būti vertinamos kaip viešosios tvarkos pažeidimas, jeigu jos reikštų lupikavimo įteisinimą.⁴⁹⁸ Kita vertus, tai, kad šalys sutartyje nustatė nemažus delspinigius, savaime nereiškia, jog arbitražinio teismo sprendimas, kuriuo priteisti delspinigiai, pažeidžia viešąją tvarką. Pavyzdžiui, vienoje byloje LApT sprendė, ar netinkamas Tarptautinio krovinių vežimo keliais sutarties konvencijos (CMR) aiškinimas ir taikymas priteisiant nepagrįstai didelę baudą, kai kurių atsiliepimo argumentų nevertinimas, priteistų bylinėjimosi išlaidų dydis nepažeidžia viešosios tvarkos. LApT

⁴⁹¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. lapkričio 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-612/2004; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. kovo 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-179/2006; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. liepos 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-434/2006; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. rugsėjo 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-443/2008.

⁴⁹² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. liepos 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-370/2012.

⁴⁹³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. liepos 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-370/2012; Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. balandžio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-566-370/2018.

⁴⁹⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. rugsėjo 30 d. nutartis byloje Nr. 3K-3-443/2008.

⁴⁹⁵ Lietuvos apeliacinio teismo 2014 m. gegužės 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-469/2014.

⁴⁹⁶ Lietuvos apeliacinio teismo 2014 m. lapkričio 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-1326/2014.

⁴⁹⁷ Lietuvos apeliacinio teismo 2012 m. liepos 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-350/2012.

⁴⁹⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. kovo 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-179/2006; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. kovo 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-161/2008; kt.

nekonstatavo viešosios tvarkos pažeidimo šioje byloje, tačiau sutiko, kad lupikiškų netesybų taikymas galėtų lemti viešosios tvarkos pažeidimą.⁴⁹⁹

Kasacinis teismas yra išaiškinęs, kad sutartinės netesybos apibrėžia šalių atsakomybės ribas už prievolės neįvykdymą sutarties sudarymo momentu ir suteikia teisę į jas, konstatavus prievolės neįvykdymo faktą; sutartinių netesybų ypatumai neleidžia jų mažinti iki kreditoriaus įrodytų nuostolių dydžio, nes taip būtų paneigiamas sutarčių laisvės principas; teismas turi teisę mažinti sutartines netesybas tik nustatęs, kad konkrečiu atveju netesybos aiškiai per didelės (neprotingai didelės) arba prievolė iš dalies įvykdyta, kiekvienu atveju turi būti vertinamos konkrečios bylos aplinkybės, nes atsižvelgiant į faktinę situaciją tas pats netesybų dydis vienu atveju gali būti pripažintas tinkamu, o kitu – aiškiai per dideliu. Kasacinis teismas taip pat konstatavo, kad, sprendžiant dėl priteistinių sutartinių netesybų dydžio, svarbu atsižvelgti į tai, jog netesybos nustatytos šalių valia jų sudarytoje sutartyje, įvertinti konkrečių sutartinių santykių pobūdį (pavyzdžiui, abi sutarties šalys – privatūs verslo subjektai, turintys patirties verslo bei derybų srityje, galintys numatyti įsipareigojimų nevykdymo padarinius ir laisva valia pasirenkantys sutarties sąlygas), nes neturėtų būti iš esmės paneigiama šalių valia dėl atsakomybės už sutartinių įsipareigojimų nevykdymą.⁵⁰⁰

Verslo subjektai, sudarydami sandorius, gali laisva valia susitarti dėl atsakomybės už sutartinių prievolių nevykdymą pobūdžio ir dydžio ir toks jų susitarimas turi būti gerbiamas, teismas neturėtų formaliais pagrindais paneigti šalių išreikštos ir suderintos valios. Jų susitarimai, nesant išskirtinių aplinkybių, dėl kurių būtų pagrindas konstatuoti pagrindinių, svarbiausių teisės nuostatų pažeidimą, nėra viešosios tvarkos dalykas.⁵⁰¹

Arbitražo teismo sprendimas turėtų būti naikinamas dėl jo prieštaravimo Lietuvos Respublikos viešajai tvarkai, nustačius, kad arbitražo teismo sprendimui suteiktos vykdomosios galios realizavimas akivaizdžiai reikštų neabejotiną pamatinių (imperatyvių) teisės normų pažeidimą. Praktikoje skiriami procesinis ir materialusis viešosios tvarkos aspektai, pagal kuriuos turi būti atliekama apskūsto arbitražo teismo sprendimo tikrinimo procedūra.⁵⁰²

Taip pat neteisingas teisės normų taikymas nėra pagrindas laikyti, kad buvo pažeista viešoji tvarka. Toks pats principas taikomas ir arbitražo teismo nustatytiems faktams.

Praktikoje kyla klausimų, ar viešosios tvarkos pažeidimo pagrindą sudaro tai, kad bylą išnagrino neteisėtos sudėties arbitražo teismas.

Nors pažeidimai, susiję su arbitražo teismo sudėtimi, yra priskirti prie pagrindų, kuriuos turi įrodinėti šalys, arbitrų skyrimas yra viena iš esminių šalių teisių arbitražo procese, turinti esminę įtaką visam arbitražo procesui. Todėl šiuurkštūs ir aiškūs arbitražo teismo sudėties formavimo tvarkos pažeidimai gali patekti į viešosios tvarkos pažeidimo taikymo sritį. Taigi teismas, nagrinėjantis prašymą panaikinti arbitražo teismo sprendimą, aplinkybes, patenkančias į KAĮ 50 straipsnio 3 dalies 4 punkto taikymo sritį, analizuoja ir vertina tiek, kiek jų egzistavimą įrodo juos prašanti taikyti šalis. Tačiau tais atvejais, kai teismas nustato, kad arbitražo procese formuojant teismo sudėtį padarytas šiuurkštus teisės į tinkamą procesą pažeidimas, atitinkamų aplinkybių patikrinimas tiek, kiek tai susiję su galimo viešosios tvarkos pažeidimo nustatymu ir įvertinimu, gali būti atliekamas pagal procesines taisykles, kuriomis reglamentuojamas viešosios tvarkos pagrindas, – pagal KAĮ 50 straipsnio 3 dalies 6 punktą.

Vienoje byloje arbitražo teismo sprendimą apskūdusi šalis teigė, kad arbitražo teismo pirmininko įsakymu arbitras buvo laikinai išbrauktas iš rekomenduojamų arbitrų sąrašo, todėl ne-

⁴⁹⁹ Lietuvos apeliacinio teismo 2013 m. gruodžio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-1258/2013.

⁵⁰⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. spalio 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-304/2007; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. lapkričio 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-409/2010.

⁵⁰¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. kovo 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-104/2011.

⁵⁰² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. lapkričio 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-612/2004.

turėjo įgaliojimų priimti sprendimo. Teismas atmetė argumentus dėl neteisėtos arbitražo teismo sudėties:

komercinio arbitražo teismo rekomenduojamas arbitrų sąrašas nėra privalomas ginčo šalims, jis yra rekomendacinio pobūdžio ir nereiškia į jį įtrauktų asmenų įgaliojimų nagrinėti arbitražo bylas patvirtinimo. Tai patvirtina Reglamento 16 straipsnio 7 dalis, kurioje nurodyta, kad šalis turi teisę arbitru paskirti asmenį, kuris nėra įrašytas į Vilniaus komercinio arbitražo teismo rekomenduojamų arbitrų sąrašą. Pagal KAI 14 straipsnio 1 dalį arbitru gali būti paskirtas bet kuris veiksnus fizinis asmuo, jeigu šalys nesutaria kitaip; reikalingas tik rašytinis asmens sutikimas būti arbitru. Taigi arbitro laikinas pašalinimas iš arbitražo teismo rekomenduojamų arbitrų sąrašo nereiškia jo įgaliojimų nagrinėti arbitražo bylą nutraukimo arba sustabdymo, todėl atsakovo skundo argumentai dėl neteisėtos arbitražo teismo sudėties atmestini kaip nepagrįsti.⁵⁰³

Vis dėlto LAPT vienoje byloje konstatavo viešosios tvarkos pažeidimą, nustatęs realias abejones dėl arbitro nešališkumo. Teismas laikė, kad pats arbitražo teismo sprendimas prieštarauja Lietuvos Respublikos įstatymuose įtvirtinai procesinei viešajai tvarkai, nes pažeidžia pamatinius sąžiningo arbitražo proceso principus.⁵⁰⁴ Arbitražo teismo sprendimo prieštaravimas viešajai tvarkai taip pat buvo konstatuotas ir kitoje kasacinio teismo nagrinėtoje byloje, kurioje teismas nustatė, kad du advokatų profesinės bendrijos advokatai iš esmės kontroliavo arbitražo institucijos dalininkus, o du advokatų kontoroje advokatais dirbę asmenys yra buvę arbitražo teismo pirmininkais.⁵⁰⁵

Kitoje byloje prieštaravimo viešajai tvarkai klausimas buvo grindžiamas Viešųjų pirkimų tarnybos išvada, kad rangos sutartis sudaryta pažeidžiant imperatyvias įstatymo normas ir arbitražo teismas nesuteikė galimybės Viešųjų pirkimų tarnybai dalyvauti nagrinėjant arbitražo bylą, be to, arbitražo teismas atmetė pareiškėjos prašymą į bylos nagrinėjimą įtraukti techninio projekto rengėją, nors arbitražo teismo sprendimas turėjo įtakos jo teisėms ir pareigoms. Taip pat pareiškėja įrodinėjo, kad arbitražo teismas nesuteikė atsakovėms galimybės pateikti jų paaiškinimus pagrindžiančius įrodymus ir taip buvo paneigta jų teisė į teisingą bylos nagrinėjimą. LAPT konstatavo, kad vadovaujantis viešosios tvarkos samprata pareiškėjos argumentai dėl netinkamo procesinių normų taikymo, neįtraukiant trečiųjų asmenų į arbitražo bylos nagrinėjimą ir neišreikalaujant įrodymų, nepatvirtina šios tvarkos pažeidimo. Teismas atkreipė dėmesį, kad Viešųjų pirkimų tarnybos išvadoje nebuvo konstatuota, jog rangos sutartis yra niekinė ir negaliojanti. Pagal teisinį reglamentavimą Viešųjų pirkimų tarnyba turėjo teisę, nustačiusi šio įstatymo ir kitų su jo įgyvendinimu susijusių teisės aktų pažeidimus, gindama viešąjį interesą, kreiptis į teismą dėl pirkimo sutarties pripažinimo negaliojančia ir (ar) alternatyvių sankcijų taikymo. Pati pareiškėja šiuo pagrindu rangos sutarties taip pat neginčijo.⁵⁰⁶

Be kita ko, aptariamoje byloje kasacinis teismas konstatavo, kad faktas, jog arbitražo byloje gali būti surinkti ne visi reikšmingi dokumentai, gali lemti šalies galimybės pateikti savo poziciją ir gintis apribojimą bei esminį teisės į teisingą bylos nagrinėjimą pažeidimą. Kadangi dokumentų pridėjimas ar nepridėjimas prie bylos yra nuo šalių valios nepriklausantis dalykas, esant akivaizdžiam arbitražo byloje surinktų duomenų nevientisumui, atitinkamos aplinkybės teismo procese dėl arbitražo sprendimo panaikinimo gali būti patikrinamos viešosios tvarkos aspektu. Nustačius,

⁵⁰³ Lietuvos apeliacinio teismo 2015 m. balandžio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-240-370/2015.

⁵⁰⁴ Lietuvos apeliacinio teismo 2015 m. spalio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-573-407/2015.

⁵⁰⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. rugsėjo 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-387-421/2016.

⁵⁰⁶ Lietuvos apeliacinio teismo 2016 m. sausio 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-57-241/2016.

kad prie bylos nepridėti reikšmingi dokumentai, galintys turėti įtakos šalies galimybei gintis, tai gali būti savarankiškas pagrindas panaikinti arbitražo sprendimą. Atskirdamas KAI 50 straipsnio 3 dalies 4 ir 6 punktų santykį, kasacinis teismas išskyrė šias sąlygas:

Jeigu nustatomas tik procedūrinis pažeidimas arbitro skyrimo procedūros metu (pavyzdžiui, arbitro skyrimo termino pažeidimas), tokios aplinkybės patenka į KAI 50 straipsnio 3 dalies 4 punkto taikymo sritį. Tačiau jeigu nustatoma, kad arbitrą paskyrė subjektas, kuris apskritai neturi teisės skirti arbitrų, tokios aplinkybės patenka į viešosios tvarkos išlygos taikymo sritį (KAI 50 straipsnio 3 dalies 6 punktas).⁵⁰⁷

Viešosios tvarkos pažeidimas nustatytas ir tuo atveju, kai arbitražo teismo procesu buvo pasinaudota siekiant patvirtinti neginčijamai didelį kreditoriaus reikalavimą bankroto byloje. Aptariamoje byloje nustatyta, kad teismui pateiktas skundas iš esmės grindžiamas ne paties kilusio ginčo arbitražinio nagrinėjimo negalimumu ar bylą nagrinėjusio arbitro veiksmais, o galimu neteisėtu šalių susitarimu, pasinaudojant arbitražo proceso ypatumais (ribota arbitražo teismo sprendimo patikrinimo galimybė), patvirtinti neginčijamą didelės sumos suinteresuoto asmens finansinį reikalavimą, esant jau pradėtam šios bendrovės bankroto procesui. Teismas atkreipė dėmesį, kad arbitražo teismo sprendimu priteista suma tiesiogiai susijusi su bankrutuojančios įmonės ir jos kreditorių interesais:

<...> atsižvelgiant į tai, jog pareiškėja yra bankrutuojanti bendrovė, suinteresuotam asmeniui ginčijamu arbitražo sprendimu priteistos sumos dydis teismo gali būti vertinamas viešosios tvarkos aspektu, kadangi šiuo atveju ginčijamas arbitražo sprendimas yra susijęs ne tik su arbitražo proceso šalių, bet ir su visų bendrovės kreditorių teisėmis ir interesais. Viešasis interesas reikalauja, kad nebūtų patvirtintas nepagrįstas kreditoriaus reikalavimas, nes tokio reikalavimo patvirtinimas sumažina likusių kreditorių galimybes sulaukti, kad jų reikalavimas bus patenkintas.

<...> situacija, kai, pasinaudojant arbitražo proceso ypatumais, jau prasidėjus įmonės bankroto procesui iš esmės ne ginčo tvarka patvirtinamas ypač didelis kreditoriaus reikalavimas bankrutuojančiai įmonei, dėl kurio pagrįstumo kyla abejonių, laikytina pažeidžiančia viešąją tvarką KAI 50 straipsnio 3 dalies 6 punkto prasme.⁵⁰⁸

Aplinkybė, kad vienas iš arbitrų pateikė atskirąją nuomonę dėl arbitražo teismo sprendimo dalies, kuria buvo patenkintas ieškinio reikalavimas dėl nuostolių atlyginimo, taip pat nesudarė pagrindo konstatuoti viešosios tvarkos pažeidimo.⁵⁰⁹ Kitoje byloje prieštaravimas viešajai tvarkai nebuvo konstatuotas dėl arbitražo teismo nepagrįsto nesivadovavimo kasacinio teismo nutartimi ir joje pateiktais išaiškinimais. Teismo vertinimu, tai nelaikytina aplinkybe, patenkančia į arbitražo teismo sprendimo panaikinimo apimtį, t. y. LApT sprendė, kad tokiais argumentais nepagrįstai siekiama išplėsti viešosios tvarkos sampratos ribas.⁵¹⁰

Arbitražo teismo sprendimo prieštaravimas viešajai tvarkai taip pat nebuvo konstatuotas ir byloje, kurioje buvo teigiama, kad arbitražo procesas vyko šaliai galimai nesuprantama kalba. Teismas, įvertinęs bylos medžiagą, nustatė, kad šalių arbitražinis susitarimas buvo sudarytas dviem – rusų ir vokiečių – kalbomis, o arbitražo kalba sutartyje nebuvo nurodyta; atsakovei arbi-

⁵⁰⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. gruodžio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-471-916/2016.

⁵⁰⁸ Lietuvos apeliacinio teismo 2017 m. spalio 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-518-823/2017.

⁵⁰⁹ Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. vasario 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-435-381/2018.

⁵¹⁰ Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. balandžio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-566-370/2018.

tražo teismui pateikus ieškinį rusų kalba, arbitražinis bylos nagrinėjimas vyko kaip tik šia kalba; arbitražo proceso metu nė viena šalis neišreiškė pageidavimo, kad nagrinėjimas vyktų kita kalba. LAPT vertinimu, arbitražo teismas neturėjo jokio pagrindo abejoti, kad arbitražo proceso kalba pareiškėjai yra suprantama, o pati pareiškėja šio klausimo nekėlė. Pareiškėja arbitražo byloje pateikė atsiliepimą rusų kalba, pasirašytą jos direktoriaus, kuriame nenurodė jokių prieštaravimų dėl arbitražo proceso kalbos.⁵¹¹

Tačiau teismų praktikoje pripažįstama, kad viešosios tvarkos pažeidimo pagrindas gali būti šalies galimybės pateikti savo poziciją ir gintis ribojimas:

Faktas, kad arbitražo byloje gali būti surinkti ne visi reikšmingi dokumentai, gali lemti šalies galimybės pateikti savo poziciją ir gintis apribojimą bei esminį teisės į tinkamą procesą pažeidimą. Kadangi dokumentų pridėjimas ar ne pridėjimas prie bylos yra nuo šalių valios nepriklausantis dalykas, esant akivaizdžiam arbitražo byloje surinktų duomenų nevientisumui, atitinkamos aplinkybės teismo procese dėl arbitražo sprendimo panaikinimo gali būti patikrinamos viešosios tvarkos aspektu. Nustačius, kad prie bylos nepridėti reikšmingi dokumentai, galintys turėti įtakos šalies galimybei gintis, tai gali būti savarankiškas pagrindas panaikinti arbitražo sprendimą.⁵¹²

Viešosios tvarkos taikymo išlyga nebuvo pripažinta byloje, kurioje arbitražo teismo sprendimas buvo ginčijamas tuo pagrindu, kad arbitražo teismas nesivadovavo kasacinio teismo nutartimi:

Atsižvelgiant į tokią formuojamą viešosios tvarkos sampratą, sprendina, kad pareiškėjos reikalavimas arbitražo teismo sprendimą naikinti KAI 50 straipsnio 3 dalies 6 punkto pagrindu dėl, jos teigimu, arbitražo teismo nepagrįsto nesivadovavimo kasacinio teismo nutartimi ir joje pateiktais išaiškinimais, nelaikytina kaip patenkanti į šio arbitražo teismo sprendimo panaikinimo apimtį, t. y. sprendina, kad tokiais argumentais nepagrįstai siekiama išplėsti viešosios tvarkos sampratos ribas. <...> Tikslu, kuriuo skundu siekia pareiškėja, t. y. kad būtų konstatuota, jog arbitražo teismas pažeidė kasacinio teismo nutartį ir joje pateiktus išaiškinimus dėl IRĮ normų taikymo ir aiškinimo, atitiktų ginčo nagrinėjimą apeliacine tvarka, nors tokia arbitražo teismo sprendimo kontrolės forma Lietuvos Respublikos teisėje, kaip minėta, neįtvirtinta, o arbitražo teismo sprendimo turinio vertinimas nepatenka į viešosios tvarkos išimtį. Netiriant ir nevertinant konkrečių faktinių aplinkybių, sudarančių pagrindą vadovautis vienu ar kitu procesiniu sprendimu, juose nustatytomis aplinkybėmis ir pateiktais teisės išaiškinimais, nėra teisinio pagrindo sutikti ir su teisėtų lūkesčių principo, kad analogiško pobūdžio bylos būtų nagrinėjamos vienodai, pažeidimu.⁵¹³

Praktikoje taip pat pasitaiko ginčų, susijusių su arbitražo procese šalių patirtų bylinėjimosi išlaidų atlyginimu. Šį klausimą reglamentuoja KAI 48 straipsnis. Minėto straipsnio 3 dalyje nustatyta, kad jeigu šalys nesusitarė kitaip, arbitražo teismas, atsižvelgdamas į bylos aplinkybes, šalių elgesį, arbitražo teismo sprendime turi paskirstyti arbitražo išlaidas šalims. Pagal KAI 48 straipsnio 1 dalį, arbitražo išlaidas sudaro: a) arbitrų atlyginimai ir pagrįstos kitos jų patirtos išlaidos; b) nuolatinės arbitražo institucijos ar kitos šalių susitarimų pagrindu atsiradusios ir pagrįstos išlaidos; c) šalių patirtos pagrįstos išlaidos.

⁵¹¹ Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. rugsėjo 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-897-823/2018.

⁵¹² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. gruodžio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-471-916/2016.

⁵¹³ Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. balandžio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-566-370/2018.

Vienoje byloje pareiškėja teigė, kad arbitražo teismo sprendimo dalis, kuria nuspręsta, jog kiekviena šalis padengia savo turėtas bylinėjimosi arbitraže išlaidas, prieštarauja viešajai tvarkai. LAPT, apibendrinamas tarptautinėje praktikoje taikomas bylinėjimosi išlaidų, patirtų arbitražo procese, paskirstymo taisykles nurodė:

Komerciniame arbitraže ir valstybių nacionalinėse teisinėse sistemose galioja skirtingi bylinėjimosi išlaidų paskirstymo šalims principai. Kontinentinės teisės tradicijos valstybėse galioja principas, kad visas bylinėjimosi išlaidas privalo padengti bylą pralaimėjusi šalis (angl. loser pays rule arba costs follow the event rule). Anglosaksų teisinės tradicijos valstybėse laikomasi požiūrio, kad kiekviena iš šalių padengia savo turėtas bylinėjimosi išlaidas, nepriklausomai nuo bylos baigties (angl. pay-your-own-way rule arba American rule). Egzistuoja ir trečiasis bylinėjimosi išlaidų paskirstymo modelis, pirmą kartą suformuluotas teisės doktrinoje. Pagal šį modelį, vertinant paskirstytinas bylinėjimosi išlaidas, atsižvelgiama į santykinę šalių sėkmę procese (reikštų ir patenkintų reikalavimų santykį). Tarptautinių komercinių arbitražų praktikos ir doktrinos analizės bylinėjimosi išlaidų paskirstymo klausimu pagrindu teisėjų kolegija daro išvadą, kad arbitražo tribunolai praktikoje dažniausiai vadovaujasi minėtomis taisyklėmis. Kartu pažymėtina, jog paskirstydami bylinėjimosi išlaidas arbitražo teismai naudojami didesne veiksmų laisve, nei nacionaliniai teismai. Ši aplinkybė pirmiausia yra sietina su faktu, jog arbitražo teismų dispozicijoje, pagal bendrąją taisyklę, yra mažesnis procesinio poveikio priemonių pasirinkimas, lyginant su valstybiniais teismais, todėl bylinėjimosi išlaidų paskirstymo komerciniame arbitraže institutas be savo tiesioginės funkcijos atlieka ir šalių skatinimo bylinėtis sąžiningai, protingai bei ekonomiškai funkciją, taip pat atgrasymo nuo nesąžiningo bylinėjimosi funkciją – šalis, kurios procesinis elgesys arbitražo proceso metu neatitinka bendrųjų teisės principų reikalavimų arba sąlygoja arbitražinio arbitražo proceso vilkinimą, branginimą ar kitokią apsunkinimą, įpareigojama padengti didesnę bylinėjimosi išlaidų arbitraže dalį. Nors tokio pobūdžio praktika sąlygoja neapibrėžtumą dėl konkretaus ginčo kainos, šalys, įgyvendindamos sutarčių laisvės principą, turi galimybę apriboti neigiamas šio reiškinio pasekmes ir sulygti dėl bylinėjimosi išlaidų paskirstymo taisyklių.⁵¹⁴

Minėtoje byloje LAPT, atmesdamas prašymą panaikinti arbitražo teismo sprendimą dėl bylinėjimosi išlaidų paskirstymo, konstatavo:

Kadangi šalių reikšti reikalavimai nebuvo akivaizdžiai nepagrįsti ar dirbtinai itin padidinti, atsižvelgdama į šios bylos apimtį, specifiką ir arbitražo praktikoje įprastus standartus, teisėjų kolegija sprendžia, kad pareiškėjo argumentai, jog Arbitražas nepaskirstė šalims bylinėjimosi išlaidų yra nepagrįsti. Aptariamą teisinį ginčą nagrinėjusio Arbitražo teismo pasirinktas bylinėjimosi išlaidų paskirstymo būdas, nurodant, kad kiekviena šalis padengia savo turėtas bylinėjimosi išlaidas, yra visiškai įprastas komercinio arbitražo praktikoje, o aplinkybė, jog Arbitražo teismas bylinėjimosi išlaidų paskirstymo tarp šalių kriterijumi laikė ne vien ieškovo reikštų ir patenkintų reikalavimų santykį savai neįreikia Arbitražo sprendimo prieštaravimo viešajai tvarkai. Teisėjų kolegija, atsižvelgdama į Lietuvos Respublikoje veikiančių arbitražų sprendimų peržiūros procedūros paskirtį, nenagrinėja ir nepasisako dėl šalių argumentų, susijusių su skundžiamoje Arbitražo sprendimo dalyje padarytų teisinių išvadų teisėtumu ir pagrįstumu.⁵¹⁵

⁵¹⁴ Lietuvos apeliacinio teismo 2014 m. gegužės 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-469/2014.

⁵¹⁵ *Ibid.*

Arbitražo sprendimo panaikinimo teisiniai padariniai

KAĮ ir kituose teisės aktuose nereglamentuojama tolesnė šalių ginčo sprendimo procedūra, kai arbitražo teismo sprendimas, kuriuo buvo išspręstas šalių ginčas, yra panaikinamas. KAĮ VIII skyriuje įtvirtinti tik arbitražo teismo sprendimo panaikinimo pagrindai ir tvarka bei nutarties, kuria panaikintas arbitražo teismo sprendimas ar atsisakyta jį panaikinti, apskundimo tvarka (galimybė).

Arbitražinis nagrinėjimas yra komercinio arbitražo procesas nuo ginčo nagrinėjimo arbitraže pradžios iki arbitražo teismo sprendimo arba nutarties, kuria byla užbaigiama nepriėmus sprendimo iš esmės, įsiteisėjimo dienos (KAĮ 3 straipsnio 4 dalis). KAĮ 49 straipsnyje reglamentuojama arbitražinio nagrinėjimo pabaiga: arbitražinis nagrinėjimas baigiamas galutiniu arbitražo teismo sprendimu arba šio straipsnio 2 (arbitražinio nagrinėjimo nutraukimas) ir 4 (prašymo dėl arbitražo pradžios arba ieškinio palikimas nenagrinėto) dalyse nustatytais pagrindais priimta arbitražo teismo nutartimi (1 dalis); arbitražo teismo įgaliojimai pasibaigia priėmus galutinį arbitražo teismo sprendimą (išskyrus KAĮ 45 straipsnyje ir 50 straipsnio 6 dalyje nurodytus atvejus), nutraukus arbitražo bylą ar palikus prašymą dėl arbitražo pradžios arba ieškinį nenagrinėtą (10 dalis).

Kasacinis teismas, sprenddamas klausimą dėl tos pačios bylos pakartotinio nagrinėjimo arbitraže galimybės po to, kai teismas panaikino byloje priimtą pirmesnę arbitražo teismo sprendimą, nurodė, kad sprendžiant šį klausimą turi būti įvertinta aplinkybė, dėl kurios sprendimas buvo panaikintas, t. y. ar arbitražinis susitarimas dėl to laikytinas negaliojančiu ar niekiniu, ar neveikiančiu, ar jo negalima įvykdyti.⁵¹⁶

Aptariamoje byloje teismas pripažino, kad, teismui panaikinus arbitražo teismo sprendimą, konkrečios arbitražų kolegijos ar arbitro įgaliojimai yra pasibaigę (neatsinaujina) ir jie nebegali pakartotinai nagrinėti bylos, nepriklausomai nuo to, dėl kokių priežasčių priimtas arbitražo sprendimas panaikintas teismo. Be to, nėra teisinio pagrindo šių įstatymo nuostatų aiškinti plačiai kaip reiškiančių ne tik konkrečios sudėties arbitražo teismo įgaliojimų, bet ir šalių sudaryto arbitražinio susitarimo galiojimo pabaigą:

<...> nei iš konkrečių KAĮ nuostatų, nei iš sisteminio jų visumos aiškinimo neišplaukia išvada, jog arbitražo sprendimo panaikinimas per se užkerta kelią nuolatinei arbitražo institucijai administruoti arbitražo bylą pakartotinai po to, kai arbitražo sprendimas panaikinamas teismo. Vis dėlto tokie padariniai galimi tais atvejais, kai nustatoma, kad, tai pačiai arbitražo institucijai organizuojant ir administruojant arbitražą, neįmanoma pašalinti priežasčių, dėl kurių pirmasis arbitražo sprendimas buvo panaikintas, ir užtikrinti tinkamo, bendruosius teisės ir arbitražo principus atitinkančio arbitražo proceso.⁵¹⁷

Taigi arbitražo teismo sprendimo panaikinimo pagrindų konstatavimas ne visada reiškia galimybės pakartotinai ginčą nagrinėti arbitražo teisme apribojimą. Tai priklauso nuo to, ar priežastys, dėl kurių buvo panaikintas pirmasis arbitražo teismo sprendimas, gali būti pašalintos nagrinėjant bylą toje pačioje arbitražo institucijoje pakartotinai. Tais atvejais, kai pažeidimą galima ištaisyti, byla turėtų būti nagrinėjama arbitražo teisme. Teismui konstatavus, kad arbitražo teismo sprendimo neteisėtumą lėmusios priežastys negali būti pašalintos pakartotiniame arbitražo procese, ieškinys gali būti priimtas nagrinėti teisme.

⁵¹⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. gruodžio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-488-469/2018.

⁵¹⁷ *Ibid.*

Vienoje byloje LApT taip pat sprendė bylinėjimosi išlaidų paskirstymo klausimą panaikinus arbitražo teismo sprendimą. Teismas pripažino, kad jis nėra kompetentingas spręsti dėl arbitražo procese šalių patirtų bylinėjimosi išlaidų paskirstymo:

Pagal KAI 48 straipsnio 3 dalį, jeigu šalys nesusitarė kitaip, arbitražo išlaidas šalims, atsižvelgdamas į bylos aplinkybes, šalių elgesį, sprendime turi paskirstyti arbitražo teismas. Lietuvos apeliacinis teismas, vykdydamas arbitražo teismo sprendimų teisminę priežiūrą jų anuliavimo forma, gali tik panaikinti arbitražo teismo sprendimą, kai padavusi skundą šalis pateikia įrodymus, kad egzistuoja bent viena iš KAI 50 straipsnio 3 dalyje nustatytų aplinkybių (KAI 50 straipsnio 1 ir 3 dalys). Tai reiškia, kad Lietuvos apeliacinis teismas, išnagrinėjęs bylą dėl arbitražo teismo sprendimo panaikinimo, nesprenžia šalių arbitražo teisme turėtų išlaidų paskirstymo pakeitimo klausimo, kurį kompetentingas spręsti pats arbitražo teismas, t. y. panaikindamas arbitražo teismo sprendimą, atitinkamai nekeičia arbitražo teismo atlikto bylinėjimosi išlaidų paskirstymo, kaip tai daroma tuo atveju, kai byla nagrinėjama teismuose įprasta instancine tvarka, jeigu apeliacinės instancijos teismas ar kasacinis teismas, neperduodamas bylos iš naujo nagrinėti, pakeičia teismo sprendimą arba priima naują sprendimą (CPK 93 straipsnio 5 dalis).⁵¹⁸

⁵¹⁸ Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. rugšėjo 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. eA2-1-381/2018.

UŽSIENIO ARBITRAŽO SPRENDIMO PRIPAŽINIMAS IR VYKDYMAS

Užsienio arbitražo teismo sprendimo pripažinimas yra teisinės galios šiam sprendimui suteikimas Lietuvos Respublikoje, jo prilyginimas nacionalinio teismo ar arbitražo sprendimui. Tik pripažintas užsienio arbitražo teismo sprendimas sukelia teisinius padarinius Lietuvos Respublikoje, t. y. įgyja *res judicata* galią ir gali būti vykdomas.⁵¹⁹ Užsienio arbitražo teismo sprendimai Lietuvos Respublikos teritorijoje gali būti vykdomi tik tada, kai juos kaip valstybės įgaliota institucija pripažįsta LApT (CPK 809 straipsnio 1 dalis).

KAĮ užsienio arbitražo teismo sprendimą apibrėžia kaip arbitražo teismo sprendimą, priimtą arbitražo byloje, kai arbitražo vieta yra ne Lietuvos Respublikoje (KAĮ 3 straipsnio 15 dalis). Tai reiškia, kad sprendžiant, ar arbitražo teismo sprendimas laikomas priimtų užsienio arbitražo teismo, reikia nustatyti arbitražo vietą. Arbitražo vieta suprantama kaip arbitražiniame susitarime nurodyta arba arbitražo teismo nustatyta arbitražo vieta. Jeigu šalys nėra susitarusios dėl arbitražo vietos arba šalių susitarimas dėl arbitražo vietos nėra aiškus ir kol arbitražo vieta nenustatyta arbitražo teismo, arbitražo vieta laikoma nuolatinės arbitražo institucijos buveinė, *ad hoc* arbitražo atveju – atsakovo gyvenamoji vieta ar buveinė, o kai yra keli atsakovai, – vieno iš atsakovų gyvenamoji vieta ar buveinė ieškovo pasirinkimu. Arbitražo vieta gali nesutapti su arbitražinio nagrinėjimo vieta (KAĮ 3 straipsnio 8 dalis).

Sprendžiant dėl tarptautinio komercinio arbitražo kaip teisės sistemos pobūdžio, teismų praktikoje pripažįstama, kad viešoji teisė nedaro įtakos tarptautinio komercinio arbitražo esmei, o tik tam tikru laipsniu sureguliuoja jo veikimą atitinkamos valstybės teritorijoje. Pripažįstama, kad tarptautinis komercinis arbitražas yra mišraus pobūdžio *sui generis* institutas, turintis tiek viešosios, tiek privatinės teisės bruožų.⁵²⁰

Užsienio arbitražo teismo sprendimų pripažinimo ir vykdymo sąlygos nustatytos Niujorko konvencijoje ir KAĮ (CPK 810 straipsnio 6 dalis). Užsienio arbitražo teismo sprendimų vykdymas yra vienas esminių arbitražo privalumų.⁵²¹

Užsienio arbitražo teismo sprendimų pripažinimo ir leidimo vykdyti procesui taikoma tos šalies, kurioje siekiama atlikti šiuos teismus, procesinės taisyklės.⁵²² Pažymėtina, kad teismo teisė spręsti dėl užsienio arbitražo teismo sprendimo pripažinimo ir leidimo vykdyti neapima teisės panaikinti sprendimą, nes tokią teisę turi šalies, kurioje yra arbitražas, teismai.⁵²³

Niujorko konvencija taikoma užsienio valstybėje esančio arbitražo teismų sprendimų pripa-

⁵¹⁹ CPK 809 straipsnio 1 dalis, KAĮ 51 straipsnio 4 dalis.

⁵²⁰ Lietuvos apeliacinio teismo 2013 m. spalio 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2T-57/2013.

⁵²¹ Lew, Julian D. M., Mistelis, Loukas A., ir kt., *Comparative International Commercial Arbitration*, Kluwer Law International, 2003, p. 688.

⁵²² UNCITRAL pavyzdinio įstatymo teismų praktikos rinkinys, p.168.

⁵²³ *Ibid.*, p.169.

žinimui ir leidimui vykdyti.⁵²⁴ Valstybės, prisijungdamos prie Niujorko konvencijos, be kita ko, įsipareigojo gerbti šalių sudaromus arbitražinius susitarimus (Niujorko konvencijos II straipsnis) bei užsienio arbitražų priimamus sprendimus (Niujorko konvencijos III–V straipsniai). Atsižvelgiant į prisimtus tarptautinius įsipareigojimus, prie šios konvencijos prisijungusių valstybių teisimai, pirma, jeigu jiems pateikiamas ieškinys su klausimu, dėl kurio šalys yra sudariusios arbitražinį susitarimą, vienai iš pusių prašant, nukreipia šalis į arbitražą, antra, pripažįsta ir leidžia vykdyti arbitražo priimtus sprendimus konvencijoje išdėstytomis sąlygomis. Nuo šių įsipareigojimų gali būti nukrypstama tik tais atvejais, kai tai leidžia Niujorko konvencija – arbitražinis susitarimas gali būti nepripažįstamas, jeigu jis yra negaliojantis, neteko galios arba negali būti įvykdytas, o arbitražo sprendimas – tais atvejais, kai nustatomas ir pritaikomas vienas iš Niujorko konvencijos V straipsnyje įtvirtintų nepripažinimo pagrindų.⁵²⁵ Tiek teismui gavus ieškinį dėl ginčo, dėl kurio sudarytas arbitražinis susitarimas (t. y. teismui ieškinio priėmimo stadijoje sprendžiant dėl savo jurisdikcijos), tiek sprendžiant užsienio arbitražo sprendimo pripažinimo klausimą, teismo atliekamas teisinis vertinimas pradedamas nuo prezumpcijos, jog atitinkamai arbitražinis susitarimas yra galiojantis, o arbitražo sprendimas – vykdytinas. Minėtos prezumpcijos gali būti paneigiamos Niujorko konvencijoje įtvirtintais pagrindais.⁵²⁶

Prašymo pripažinti ir leisti vykdyti užsienio arbitražo sprendimą pateikimo bei nagrinėjimo tvarka

Užsienio valstybių ir tarptautinių teismų bei arbitražų sprendimų pripažinimo ir vykdymo Lietuvos Respublikos teritorijoje tvarka nustatyta Lietuvos Respublikos įstatymuose ir Lietuvos Respublikos tarptautinėse sutartyse (Teismų įstatymo 9 straipsnio 2 dalis). Niujorko konvencija yra tarptautinė sutartis⁵²⁷, sudedamoji Lietuvos teisinės sistemos dalis (Konstitucijos 138 straipsnis).

Praktikoje gali pasitaikyti atvejų, kai šalys siekia pripažinti ir leisti vykdyti užsienio arbitražo teismo sprendimą vienu metu keliose valstybėse tuo pačiu metu. Tokios aplinkybės neturi įtakos kiekvienam atskiram teismui spręsti klausimą dėl tokių prašymų tenkinimo. Atitinkamai užsienio arbitražo teismo sprendimo nepripažinimas neturi įtakos kitų teismų atliekamam pripažinimo ir leidimo vykdyti vertinimui.⁵²⁸

Kreipimosi dėl užsienio arbitražo teismo sprendimo pripažinimo tvarka reglamentuojama CPK 811 straipsnyje: dėl užsienio arbitražo sprendimo pripažinimo į LApT turi teisę kreiptis arbitražo bylos šalis. Prie prašymo pripažinti ir (ar) leisti vykdyti užsienio arbitražo sprendimą pridedami KAĮ nurodyti dokumentai (3 dalis); prašymas pripažinti ir (ar) leisti vykdyti užsienio arbitražo sprendimą žyminiu mokesčiu neapmokestinamas (4 dalis).

Prašymo pripažinti ir leisti vykdyti užsienio arbitražo teismo sprendimą pateikimo ir nagrinėjimo tvarka detalizuojama KAĮ 51 straipsnyje: šalis, prašanti pripažinti ir (ar) leisti vykdyti užsienio arbitražo sprendimą, pateikia prašymą LApT. Prie šio prašymo pridedami prašomo pripažinti ir (ar) leisti vykdyti užsienio arbitražo sprendimo ir arbitražinio susitarimo originalai arba tinkamai patvirtinti jų nuorašai. Jeigu arbitražo sprendimas ar arbitražinis susitarimas surašyti ne

⁵²⁴ Lew, Julian D. M., Mistelis, Loukas A., ir kt., *Comparative International Commercial Arbitration*, Kluwer Law International, 2003, p. 689.

⁵²⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. spalio 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-458-701/2015; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. birželio 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-267-611/2017.

⁵²⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. spalio 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-458-701/2015.

⁵²⁷ Ratifikuota 1995 m. sausio 17 d. Lietuvos Respublikos Seimo nutarimu Nr. 1-760.

⁵²⁸ UNCITRAL pavyzdinio įstatymo teismų praktikos rinkinys, p.174.

valstybine kalba, šalis, kuri kreipiasi, turi pateikti tinkamai patvirtintus šių dokumentų vertimus į valstybinę kalbą (2 dalis); dėl prašymo pripažinti ir (ar) leisti vykdyti užsienio arbitražo sprendimą LAPT priima nutartį. Ši nutartis įsiteisėja jos priėmimo dieną. LAPT nutartis gali būti skundžiama Lietuvos Aukščiausiajam Teismui per 30 dienų nuo jos priėmimo dienos. Skundo dėl šioje dalyje numatytos LAPT nutarties padavimui ir bylų procesui pagal šį skundą *mutatis mutandis* taikomos CPK XVII skyriaus nuostatos (3 dalis). Įsiteisėjus nutarčiai dėl užsienio arbitražo sprendimo pripažinimo ar pripažinimo ir vykdymo, užsienio arbitražo sprendimas yra vykdytinas dokumentas, vykdomas CPK nustatyta tvarka (4 dalis). Taigi, jeigu arbitražo sprendimas ar arbitražinis susitarimas surašyti ne valstybine kalba, šalis, kuri kreipiasi, turi pateikti tinkamai patvirtintus šių dokumentų vertimus į valstybinę kalbą.⁵²⁹

Sprendžiant dėl teisės kreiptis dėl užsienio arbitražo teismo sprendimo pripažinimo turinčio asmens, praktikoje kyla klausimų, ar tokį prašymą turi teisę pateikti asmuo, perėmęs pirminės arbitražinio ginčo nagrinėjimo šalies teises ir pareigas. Nei KAĮ, nei CPK nėra nustatytas procesinio teisių perėmimo ribojimas vykstant teismo procesui dėl arbitražo sprendimo pripažinimo ir leidimo vykdyti Lietuvos Respublikoje. Todėl nėra pagrįsta ir racionalu sieti procesinę teisę kreiptis dėl arbitražo teismo sprendimo pripažinimo ir leidimo vykdyti su materialiuųjų teisių perėmimo momentu.⁵³⁰ Atsižvelgiant į tai, kasacinio teismo praktikoje yra suformuluota teisės aiškinimo taisyklė:

*CPK 811 straipsnio 3 dalis aiškintina taip, kad kreiptis į teismą dėl užsienio arbitražo teismo sprendimo pripažinimo gali ne tik arbitražo bylos šalys, bet ir tinkami šalių teisių perėmėjai.*⁵³¹

CPK 811¹ straipsnyje reglamentuojamas bylos dėl užsienio arbitražo sprendimo pripažinimo ir vykdymo nagrinėjimas: prašymus pripažinti ir vykdyti užsienio arbitražo sprendimus nagrinėja LAPT trijų teisėjų kolegija rašytinio proceso tvarka. Apie rašytinį procesą arbitražo proceso šalims pranešama pranešimais (1 dalis); teismo nutartis dėl užsienio arbitražo sprendimo pripažinimo ir vykdymo įsiteisėja jos priėmimo dieną. Ši nutartis ne vėliau kaip per 30 dienų nuo jos priėmimo dienos gali būti skundžiama kasaciniam teismui. Skundo dėl užsienio arbitražo sprendimo pripažinimo ir vykdymo padavimui ir bylų procesui pagal šį skundą taikomos CPK XVII skyriaus nuostatos (2 dalis); prašymas pripažinti ir vykdyti užsienio arbitražo sprendimą gali būti paliktas nenagrinėtas, jeigu nustatoma, kad jis pateiktas nesilaikant CPK ar KAĮ nustatytos tvarkos (3 dalis).

Tačiau procesinius klausimus, kurie turi būti nagrinėjami rašytinio proceso tvarka, teismas gali išnagrinėti žodinio proceso tvarka, pripažinęs, kad tai būtina (CPK 153 straipsnio 3 dalis). Vadinasi, nagrinėjant minėtą klausimą, teisėjų kolegijai nustačius aplinkybes, dėl kurių būtų būtinas teismo posėdis žodinio proceso tvarka, jis nagrinėjamas ne rašytinio, o žodinio proceso tvarka.

Praktikoje kyla ginčų dėl užsienio arbitražo teismo sprendimo pateikimo vykdyti termino. Toks terminas nėra nustatytas nei Niujorko konvencijoje, nei KAĮ. Pagal CPK 814 straipsnio 1 dalį, užsienio teismų (arbitražų) sprendimai gali būti vykdomi, jeigu: 1) sprendimas gali būti vykdomas valstybėje, kurios teismai jį priėmė, 2) jie yra pripažinti CPK VII dalies LIX skyriaus ketvirtajame skirsnyje nustatyta tvarka. CPK 814 straipsnio 4 dalyje nustatyta, kad pripažinti užsienio arbitražo sprendimai yra vykdomieji dokumentai ir vykdomi pagal CPK VI dalies taisykles. Pagal įprastą vykdomųjų raštų vykdymo pateikimo taisyklę, vykdomieji raštai pagal teismo sprendimus gali būti pateikti vykdyti per penkerius metus nuo teismo sprendimo įsiteisėjimo (CPK 606 straipsnio 2 dalis).

⁵²⁹ Lietuvos apeliacinio teismo 2019 m. lapkričio 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2T-88-943/2019.

⁵³⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. spalio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-381-915/2016.

⁵³¹ *Ibid.*

Kasacinis teismas, sprenddamas dėl užsienio arbitražo teismo pateikimo vykdyti, pripažino, kad nors užsienio teismo (arbitražo) sprendimas yra vykdytinas dokumentas, tačiau kol jis nėra CPK, o užsienio arbitražo teismo sprendimo atveju taip pat KAI ir Niujorko konvencijos nustatyta tvarka pripažintas Lietuvos Respublikoje, jo priverstinis vykdymas nėra galimas Lietuvoje (CPK 809 straipsnio 1 dalis). Toks dokumentas neturi vykdomojo dokumento teisinio statuso ir jam netaikomos CPK VI dalies taisyklės. Būtent užsienio teismo (arbitražo) sprendimo pripažinimas Lietuvoje išplečia jo galią į Lietuvą, o kol nėra pripažintas, Lietuvoje jis materialijų teisinių padarinių nesukelia (išskyrus pačioms bylos šalims).⁵³²

Todėl Lietuvos Respublikos nacionalinio teismo procesinio sprendimo, kuriuo pripažįstamas užsienio arbitražo teismo sprendimas, įsiteisėjimo data yra teisiškai reikšminga, nes nuo jos pradedamas skaičiuoti CPK 606 straipsnio 2 dalyje įtvirtintas vykdomųjų dokumentų pateikimo vykdyti terminas užsienio teismo (arbitražo) sprendimams vykdyti.⁵³³

Užsienio arbitražo sprendimo tikrinimo apimtis

Teismo kompetencija nagrinėjant prašymą pripažinti ir vykdyti užsienio arbitražo teismo sprendimą yra ribota. Tokiais atvejais peržiūrėjimo procedūra nėra tokia išsami, kad prilygtų arbitražo teismo sprendimo ar kai kurių jame nagrinėtų klausimų peržiūrėjimui iš esmės.⁵³⁴

Užsienio valstybių arbitražų sprendimų pripažinimo procedūra reiškia tik konkrečių Niujorko konvencijos V straipsnyje įtvirtintų nepripažinimo pagrindų buvimo ar nebuvimo patikrinimą. Todėl sprendžiant dėl užsienio arbitražo teismo sprendimo pripažinimo ir leidimo vykdyti negali būti tikrinamas jo teisėtumas ir pagrįstumas (CPK 810 straipsnio 4 dalis, Niujorko konvencijos V straipsnis).⁵³⁵

Teismas, nagrinėjantis užsienio arbitražo teismo sprendimo pripažinimo ir leidimo vykdyti klausimą, neturi teisės nagrinėti bylos iš esmės, aiškintis, ar arbitrai teisingai nustatė faktines bylos aplinkybes, ar teisingai ištyrė bei įvertino įrodymus, ar tinkamai taikė teisės normas ir pan.⁵³⁶ Todėl teismas tokiu atveju turi tik patikrinti, ar nėra teisės aktuose nustatytų sprendimo nepripažinimo pagrindų:

<...> užsienio teismo sprendimo pripažinimo procedūra – tai patikrinimas, ar nėra sprendimo nepripažinimo pagrindų, sprendžiant šį klausimą, negali būti iš naujo tiriama bylos faktai bei tikrinama, ar užsienio valstybės teismo sprendimas yra teisėtas ir pagrįstas <...>. Taigi prašymą pripažinti užsienio valstybės sprendimą nagrinėjantis teismas neturi tikrinti, ar teisingai užsienio valstybės teismas pritaikė materialinius ir procesinius įstatymus, jo kompetencijos ribos – patikrinimas, ar nėra tarptautinėje sutartyje ar kitame teisės akte (įstatyme, reglamente, kt.) nustatytų pagrindų sprendimo nepripažinti ir neleisti jo vykdyti.⁵³⁷

⁵³² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. birželio 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-267-611/2017.

⁵³³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. birželio 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-267-611/2017.

⁵³⁴ Lietuvos apeliacinio teismo 2015 m. gegužės 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2T-52-381/2015.

⁵³⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. rugsėjo 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-443/2008; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. liepos 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-323/2011; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. rugsėjo 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-483-421/2015; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. birželio 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-267-611/2017.

⁵³⁶ Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. lapkričio 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2T-72-381/2018.

⁵³⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. birželio 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-278/2012.

Įrodinėjimo naštos paskirstymo taisyklės tokio pobūdžio bylose yra aiškiai suformuluotos. Pagal suformuluotą taisyklę šalis, teigianti, kad yra Niujorko konvencijoje numatyti sprendimo nepripažinimo pagrindai, turi pareigą juos įrodyti, išskyrus Niujorko konvencijos V straipsnio 2 punkte nustatytų pagrindų, kuriuos teismas privalo patikrinti *ex officio*, egzistavimą:

Todėl būtent šiai šaliai tenka pareiga įrodyti aplinkybes, sudarančias užsienio arbitražo sprendimo nepripažinimo pagrindą. Niujorko konvencijos V straipsnio 2 punkte įtvirtinti užsienio arbitražo sprendimų nepripažinimo pagrindai pasižymi tuo, jog dėl jų buvimo teismas turi spręsti ex officio, t. y. kiekvienu atveju, nepriklausomai, ar šalis, prieš kurią nukreiptas užsienio arbitražo teismo sprendimas, jais remiasi.⁵³⁸

Niujorko konvencijos taikymas

Arbitražo teismo sprendimas, priimtas bet kurioje valstybėje – Niujorko konvencijos dalyvėje, Lietuvos Respublikoje pripažįstamas ir vykdomas pagal KAI 51 straipsnį ir Niujorko konvencijos nuostatas (KAI 51 straipsnio 1 dalis).

Niujorko konvencijoje nustatyti esminiai tarptautinės privatinės teisės principai dėl užsienio arbitražų sprendimų privalomumo, pripažinimo ir jų vykdymo. Teismų praktikoje aptarti šios sutarties aiškinimo būdai:

<...> Niujorko konvencijos aiškinimui taikomi arbitražo sprendimo priverstinio vykdytinumo prezumpcijos principas (pro enforcement bias), pragmatiško, lankstaus ir neformalaus požiūrio principas (pragmatic, flexible and non – formalistic approach), 1958 m. Niujorko konvencijos VII straipsnyje numatytas Konvencijos maksimalaus efektyvumo (maximum effectiveness) principas, reiškiantis, jog tuo atveju, jeigu pripažįstant ir leidžiant vykdyti užsienio valstybės arbitražo sprendimą egzistuoja galimybė taikyti tarptautinę sutartį ar nacionalinę teisės aktą, kurie nustatytų arbitražo sprendimo pripažinimui palankesnę teisinę režimą, nei 1958 m. Niujorko konvencija, šalys gali siekti tokio teisės akto taikymo, o teismas gali tokį teisės aktą taikyti.⁵³⁹

Prie Niujorko konvencijos prisijungusių valstybių teismai, pirma, jeigu jiems pateikiamas ieškiny klausimu, dėl kurio šalys yra sudariusios arbitražinį susitarimą, vienai iš pusių prašant, nukreipia šalis į arbitražą, antra, pripažįsta ir leidžia vykdyti arbitražo teismo priimtus sprendimus šioje konvencijoje išdėstytomis sąlygomis. Nuo šių išpareigojimų gali būti nukrypstama tik tais atvejais, kai tai leidžia Niujorko konvencija, – arbitražinis susitarimas gali būti nepripažįstamas, jeigu jis yra negaliojantis, neteko galios arba negali būti įvykdytas.⁵⁴⁰ Niujorko konvencija nustato tik minimalius atsisakymo pripažinti ir leisti vykdyti užsienio arbitražų teismų sprendimų pagrindus.⁵⁴¹

Niujorko konvencijos V straipsnyje įtvirtintas baigtinis užsienio arbitražo teismo sprendimų nepripažinimo pagrindų sąrašas. Niujorko konvencijos V straipsnyje yra nustatytos dvi sprendi-

⁵³⁸ Lietuvos apeliacinio teismo 2012 m. gruodžio 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2T-79/2012.

⁵³⁹ Lietuvos apeliacinio teismo 2013 m. spalio 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2T-57/2013.

⁵⁴⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. birželio 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-267-611/2017.

⁵⁴¹ Lew, Julian D. M., Mistelis, Loukas A., ir kt., *Comparative International Commercial Arbitration*, Kluwer Law International, 2003, p. 697.

mų nepripažinimo grupės, kurios tarpusavyje skiriasi subjektų, galinčių ir (ar) turinčių pareigą inicijuoti jų taikymą bei turinčių įrodinėjimo pareigą.⁵⁴²

Teismas gali atsisakyti pripažinti užsienio teismo arbitražo sprendimą tik Konvencijoje nustatytu (-ais) pagrindu (-ais):

1958 m. Niujorko konvencijos straipsnyje nustatytų nepripažinimo pagrindų sąrašas yra baigtinis. Tai reiškia, jog teismas, sprendžiantis užsienio valstybės arbitražo sprendimo pripažinimo ir leidimo jį vykdyti klausimą, gali atsisakyti pripažinti šį sprendimą tik 1958 m. Niujorko konvencijoje įtvirtintais pagrindais <...>.⁵⁴³

Kiti, nei Niujorko konvencijoje nustatyti, užsienio arbitražo sprendimų nepripažinimo pagrindai negali būti taikomi:

Dėl šių priežasčių šalių pateikiami argumentai, nesusiję su 1958 m. Niujorko konvencija (dėl sprendimo pripažinimo netikslingumo, fakto, kad pareiškėjos finansinis reikalavimas yra patvirtintas suinteresuoto asmens restruktūrizavimo byloje, arbitražo proceso neekonomiškumo) negali būti pagrindas atsisakyti pripažinti ir leisti vykdyti sprendimą.⁵⁴⁴

Atsisakymo pripažinti ir leisti vykdyti užsienio arbitražo sprendimą pagrindai

Vertinant Niujorko konvencijos V straipsnyje įtvirtintus užsienio arbitražo teismo sprendimo nepripažinimo pagrindus, reikia atskirti šiame straipsnyje esančius du pagrindus ir jų taikymo tvarką:

- Suinteresuotam asmeniui nepateikus atsiliepinimo (prieštaravimų) teismas netikrina Niujorko konvencijos V straipsnio 1 punkte nustatytų nepripažinimo pagrindų, nes jie taikomi tik tada, kai to reikalauja arbitražo šalis, prieš kurią priimtas prašomas pripažinti ir leisti vykdyti užsienio valstybės arbitražo sprendimas.
- Niujorko konvencijos V straipsnio 2 punkte įtvirtinti užsienio valstybės arbitražo sprendimo nepripažinimo pagrindai pasižymi tuo, jog dėl jų buvimo teismas turi spręsti *ex officio*, t. y. kiekvienu atveju, nepriklausomai, ar šalis, prieš kurią nukreiptas užsienio valstybės arbitražo sprendimas, jais remiasi.⁵⁴⁵

Pareiga įrodyti Niujorko konvencijos V straipsnio 1 punkte nustatytų pagrindų, kuriais vadovaujantis prašoma atsisakyti pripažinti ar leisti vykdyti arbitražo sprendimą, buvimą tenka asmeniui, prieš kurį nukreiptas arbitražo sprendimas.⁵⁴⁶ Toliau aptariami Lietuvos teismų praktikoje pasitaikantys Niujorko konvencijos taikymo klausimai.

⁵⁴² Lietuvos apeliacinio teismo 2013 m. rugsėjo 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2T-64/2013.

⁵⁴³ Lietuvos apeliacinio teismo 2013 m. rugsėjo 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2T-64/2013.

⁵⁴⁴ *Ibid.*

⁵⁴⁵ Lietuvos apeliacinio teismo 2019 m. gegužės 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2T-53-370/2019.

⁵⁴⁶ Lietuvos apeliacinio teismo 2019 m. kovo 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2T-36-381/2019.

a) Niujorko konvencijos V straipsnio 1 punkto b papunktis

Niujorko konvencijos V straipsnio 1 punkto b papunktyje nustatyta, kad arbitražo sprendimą pripažinti ar vykdyti gali būti atsisakyta, jei pusei, prieš kurią padarytas sprendimas, nebuvo reikiamai pranešta apie arbitro paskyrimą ar apie arbitražo nagrinėjimą arba dėl kitų priežasčių ši pusė negalėjo pateikti savo pasiaiškinimų. *Šios nuostatos tikslas yra užtikrinti arbitražinio ginčo šalių galimybes aktyviai dalyvauti arbitražiniame nagrinėjime ir spręsti dėl arbitro skyrimo.* Nere-tai sprendžiant klausimą dėl užsienio arbitražo teismo sprendimo pripažinimo kyla klausimas dėl arbitražo proceso dalyvių tinkamo informavimo apie arbitražo procesą ir (ar) dokumentų įteiki-mą. Šie klausimai svarbūs sprendžiant dėl užsienio arbitražo teismo sprendimo nepripažinimo pagrindų. Pagal formuojamą teismų praktiką teismas, spręsdamas dėl asmens informavimo apie užsienio valstybėje inicijuotą arbitražo procesą, kurio šalis jis yra, turi nustatyti:

- 1) ar užsienio valstybės arbitražo teismas užtikrino realų asmens žinojimą apie užsienio valsty-bėje vykusį teismo (arbitražo) procesą, kurio šalis jis yra;
- 2) ar informavimo ir procesinių dokumentų įteikimo būdas ir laikas neužkirto kelio šiam asmeniui veiksmingai naudotis užsienio valstybės teisės aktuose įtvirtintomis teisėmis.⁵⁴⁷

Atliekant asmens informavimo apie teismo procesą, bylos iškėlimo ar jiems lygiaverčių proce-sinių dokumentų įteikimo šiam asmeniui tinkamumo vertinimą, turi būti nustatoma, ar konkre-čiu atveju buvo pasiekta minėto proceso teisės instituto paskirtis – užtikrintas realus asmens ži-nojimas apie prieš jį inicijuotą teismo procesą, ar informavimo ir procesinių dokumentų įteikimo būdas ir laikas neužkirto kelio šiam asmeniui veiksmingai naudotis procesiniuose teisės aktuose įtvirtintomis teisėmis.⁵⁴⁸

Jeigu minėtas tikslas pasiekiamas (asmuo laiku ir tokiu būdu, kuris jam leidžia suprasti teismo procesą inicijavusio asmens reikalavimo esmę, informuojamas apie procesą), laikoma, kad asmuo turi realią galimybę šiame procese dalyvauti ir jame gintis.⁵⁴⁹

Dokumentai asmeniui gali būti įteikiami nebūtinai laikantis visų egzistuojančių formalių tai-syklių, tačiau jie turi būti įteikiami prieš tiek laiko ir tokiu būdu, kad atsakovas galėtų veiksmingai pasirūpinti savo teisių gynimu teisme. Tokio aiškinimo tikslas yra atimti iš atsakovo galimybę piktnaudžiauti savo procesinėmis teisėmis tokiu būdu, kad jis neįsitraukia į ginčo nagrinėjimą teisme, motyvuodamas tuo, jog jo informavimas apie proceso pradžią turėjo formalių procesinių trūkumų.⁵⁵⁰

Vienoje byloje teismas sprendė klausimą dėl Lietuvos Respublikos ir Baltarusijos Respublikos sutarties dėl teisinės pagalbos ir teisinių santykių civilinėse, šeimos ir baudžiamosiose bylose, Niu-jorko konvencijos ir Hagos konvencijos taikymo. Teismas pažymėjo, kad tarptautinėje sutartyje nurodytiems procesinių dokumentų įteikimo būdams būdingas formalizmas ir ilgai trunkančios dokumentų įteikimo procedūros ne visais atvejais gali būti suderinamos su Niujorko konvencijos pobūdžiu ir šalių, sudarančių arbitražinį susitarimą, siekiamais tikslais, į kuriuos turi būti atsižvel-giama taip pat ir arbitražų sprendimų pripažinimo procese (operatyvus ginčo nagrinėjimas, pro-cedūrų lankstumas, konfidencialumas ir kt.). LApT konstatavo, kad Hagos konvencijoje numatyti dokumentų įteikimo būdai yra suderinami su Niujorko konvencijos tikslais:

⁵⁴⁷ Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. vasario 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2T-4-407/2018.

⁵⁴⁸ Lietuvos apeliacinio teismo 2012 m. rugsėjo 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2T-20/2012.

⁵⁴⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. spalio 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-375/2009.

⁵⁵⁰ Lietuvos apeliacinio teismo 2009 m. birželio 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2T-13/2009.

1958 m. Niujorko konvencijos tikslus geriau atitinka 1965 m. Hagos konvencijoje numatyti procesinių dokumentų įteikimo užsienyje gyvenantiems (įsteigtiems) asmenims būdai, kadangi jie leidžia pasiekti spartesnę bylą dėl užsienio valstybių arbitražų sprendimų pripažinimo ir leidimo juos vykdyti išnagrinėjimą. Todėl laikytina, kad Lietuvos apeliacinis teismas turėjo pagrindą suinteresuotam asmeniui įteikti procesinius dokumentus ne pagal Tarptautinės sutarties, o pagal 1965 m. Hagos konvencijos nuostatas ir tai atitinka 1958 m. Niujorko konvencijos tikslus <...>.⁵⁵¹

Sprendžiant dėl tinkamo dokumentų įteikimo arbitražo procese, LApT tinkamo informavimo apie arbitražo procesą klausimą sprendė taikydamas ir Dokumentų įteikimo reglamentą bei aptarė dokumentų įteikimo tikslus:

<...> atliekant asmens informavimo apie teismo ar arbitražo procesą, bylos iškėlimo ar jiems lygiaverčių procesinių dokumentų įteikimo šiam asmeniui tinkamumo vertinimą, turi būti nustatoma, ar konkrečiu atveju buvo pasiekta minėto proceso teisės instituto paskirtis – užtikrintas realus asmens žinojimas apie užsienio valstybėje inicijuotą teismo procesą, ar informavimo ir procesinių dokumentų įteikimo būdas ir laikas neužkirto šiam asmeniui kelio veiksmingai naudotis atitinkamos valstybės proceso teisės aktuose įtvirtintomis teisėmis.⁵⁵²

Vienoje byloje nurodyta, kad apie šalies informavimą dėl užsienio arbitražo proceso galima spręsti iš siųstų elektroninių laiškų ir bylos aplinkybių visumos. Byloje buvo nustatyta, kad visi pranešimai arbitražo bylos nagrinėjimo metu atsakovams pirmiausia buvo siunčiami elektroniniu paštu. Teismas pripažino, kad elektroninio pašto, kaip dokumentų įteikimo būdo, naudojimas galėtų būti pripažintas tinkamu, jei remiantis byloje nustatytais faktinėmis aplinkybėmis būtų galima padaryti išvadą dėl jo efektyvumo, konstatuojant, jog atsakovai gavo jiems siunčiamus dokumentus ir taip buvo užtikrintas sąžiningo proceso principų, įskaitant ir jų teisę pateikti paaiškinimus, įgyvendinimas.

Vadovaujantis formuojama praktika, tokiais atvejais pakanka, kad asmuo apie užsienio arbitražo procesą būtų tinkamai informuotas bent vieną kartą:

<...> kad būtų galima pripažinti, jog priešinga arbitražo šalis turėjo galimybę pateikti paaiškinimus, užtenka nustatyti, jog ji nors vieną kartą buvo tinkamai informuota apie arbitražo procesą, be to, tinkamas informavimas laiko prasme turi būti atliktas tokiu arbitražo proceso metu, kai priešinga šalis dar gali turėti galimybę pateikti savo paaiškinimus.⁵⁵³

Kitoje byloje teismas atmetė prašymą nepripažinti užsienio arbitražo teismo sprendimo pagal šią Niujorko konvencijos nuostatą, remdamasis aplinkybe, kad asmuo buvo išreiškęs valią dėl proceso eigos ir ginčo esmės konkludentiniais veiksmais. Teismas nustatė, kad suinteresuotas asmuo dalyvavo nagrinėjant bylą, arbitražo bylos nagrinėjimo metu teikė procesinius dokumentus dėl ginčo esmės, kuriuose išreiškė savo sutikimą su pareiškėjo reikalavimais (atsakymą į pareiškėjo

⁵⁵¹ Lietuvos apeliacinio teismo 2013 m. spalio 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2T-57/2013.

⁵⁵² Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. balandžio 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2T-38-370/2018.

⁵⁵³ Lietuvos apeliacinio teismo 2012 m. gruodžio 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2T-79/2012.

pareiškimą dėl arbitražo, atsiliepiamą į ieškinį), formulavo argumentus procedūriniais klausimais ir dėl ginčo esmės bei kitaip naudojosi jam suteiktomis procesinėmis teisėmis.⁵⁵⁴

Aktyvus asmens dalyvavimas arbitražo procese (teikė procesinius dokumentus dėl ginčo esmės, dalyvavo nagrinėjant bylą žodinio proceso tvarka) taip pat rodo, kad asmens teisė būti išklausytam, buvo užtikrinta:

*Arbitražo bylos nagrinėjimo metu suinteresuotas asmuo pripažino pareiškėjo pareikštus materialiuosius reikalavimus ir tokią savo poziciją aiškiai išreiškė, patvirtindamas 180 traktorių gavimo iš pareiškėjo faktą. Suinteresuotas asmuo minėtame arbitražo procese ginčijo priskaičiuotų netesybų dydį, prašė arbitražo teismo jas sumažinti, tai arbitražo teismas savo ruožtu ir padarė. Nustačius, jog suinteresuotas asmuo pasi-naudojo jam tinkamai sudaryta gynybos galimybe, negalima teigti, jog buvo pažeista jo teisė būti išklausytam.*⁵⁵⁵

Nustačius, kad užsienio arbitražo teismas faktiškai neinformavo asmens apie arbitražo procesą, toks sprendimas minėtu pagrindu gali būti nepripažįstamas:

*Kaip ir nurodyta Rygos arbitražo teismo 2015 m. rugpjūčio 20 d. patvirtinime, iš viešai prieinamų <...> siuntų duomenų matyti, kad pašto siunta buvo įteikta adresatui (bendrovei). Iš <...> pateiktos atiduočių pašto siuntų sąrašo kopijos matyti, kad siunta buvo įteikta adresatui. Taip pat pagal <...> siuntų duomenis arbitražo teismo sprendimas, siųstas bendrovei, buvo įteiktas „vadovei I. K.“, o siųstas R. K. – įteiktas jam asmeniškai. Šiame kontekste pažymėtina tai, kad įmonės vadovas tuo metu buvo R. K., o ne I. K. Gavę šiuos <...> duomenis, bendrovė, R. K. ir I. G.-K. pateikė pareiškimą dėl ikiteisminio tyrimo pradėjimo, įrodinėdami, kad minėti parašai yra suklastoti; pagal šį pareiškimą buvo pradėtas ikiteisminis tyrimas.*⁵⁵⁶

Kitoje byloje ginčas kilo dėl arbitro parinkimo arbitražo procese. Teismas konstatavo, kad arbitražo procese abi šalys turėjo galimybę reaguoti į siūlymą dėl arbitro paskyrimo (atsakovas elektroniniu paštu išsiųstu pranešimu buvo informuotas apie arbitro paskyrimą ir buvo raginamas kartu su kitu atsakovu per 14 dienų paskirti kitą arbitrą). Vien tai, kad atsakovas arbitro skyrimo procese buvo pasyvus, nors ir buvo informuotas apie šią procedūrą, nėra pagrindas atsisakyti pripažinti užsienio arbitražo teismo sprendimą:

*Atsakovų pasirinkimą dėl pasyvios pozicijos arbitražo bylos nagrinėjimo metu patvirtina ir kitos šioje byloje nustatytos aplinkybės, iš kurių matyti, jog jie nesiėmė jokių veiksmų savo paaiškinimams dėl ginčo esmės pateikti net ir po to, kai ieškinys jiems buvo įteiktas paštu. Be to, atsakovų elgesys išliko pasyvus ir pasibaigus arbitražo bylos nagrinėjimui, kadangi jie nesiėmė jokių teisėtų priemonių savo pažeistoms teisėms ginti, tarp jų ir arbitražo sprendimo ginčijimo Anglijos 1996 m. Arbitražo įstatymo 68 straipsnyje įtvirtintais pagrindais dėl rimto tvarkos pažeidimo.*⁵⁵⁷

⁵⁵⁴ Lietuvos apeliacinio teismo 2013 m. spalio 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2T-57/2013.

⁵⁵⁵ Lietuvos apeliacinio teismo 2015 m. vasario 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2T-14-196/2015.

⁵⁵⁶ Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. vasario 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2T-4-407/2018.

⁵⁵⁷ Lietuvos apeliacinio teismo 2012 m. gruodžio 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2T-79/2012.

b) Niujorko konvencijos V straipsnio 1 punkto d papunktis

Niujorko konvencijos V straipsnio 1 punkto d papunktyje nustatyta, kad arbitražo sprendimą pripažinti ar vykdyti gali būti atsisakyta, jei arbitražo institucijos sudėtis ar arbitražo procesas neatitiko pusių susitarimo arba, nesant tokio susitarimo, neatitiko tos šalies, kurioje vyko arbitražas, įstatymų. Šios nuostatos tikslas yra numatyti užsienio valstybės arbitražo teismo sprendimo nepripažinimo galimybę dėl esminių arbitražo proceso pažeidimų, kurie apima tuos atvejus, kai šalys susitaria vadovautis vienos arbitražo institucijos taisyklėmis, tačiau arbitražas vyksta vadovaujantis kitos arbitražo institucijos taisyklėmis, arba atvejus, kai šalys susitaria dėl institucinio arbitražo taisyklių netaikymo.⁵⁵⁸ Tačiau taikant šią nuostatą pripažįstama, kad smulkūs procedūriniai pažeidimai (pavyzdžiui, arbitražų nešališkumo ir nepriklausomumo pareiškimų nepateikimas, preliminarus arbitražinio proceso grafiko nesuderinimas, užsienio arbitražo teismo sprendimo suinteresuotam asmeniui nepateikimas) įprastai nėra pakankamas pagrindas taikyti šią nuostatą.⁵⁵⁹

c) Niujorko konvencijos V straipsnio 1 punkto e papunktis

Niujorko konvencijos V straipsnio 1 punkto e papunktyje nustatyta, kad arbitražo sprendimą pripažinti ar vykdyti gali būti atsisakyta, jei sprendimas pusėms dar nebuvo galutinis arba jo vykdymą panaikino ar sustabdė tos šalies, kurioje jis buvo padarytas, arba tos šalies, kurios įstatymai taikomi, kompetentinga valdžios institucija. Šios normos tikslas yra užtikrinti, kad prašomas pripažinti ir leisti vykdyti užsienio arbitražo teismo sprendimas šalims yra galutinis ir įsiteisėjęs. Vienoje byloje sprendžiant, ar užsienio arbitražo teismo sprendimas yra galutinis, teismas atsižvelgė į tai, kad buvo praleistas arbitražo teismo sprendimo apskundimo terminas, nebuvo duomenų, jog toks skundas buvo paduotas, be to, nebuvo duomenų, kad buvo pateiktas prašymas sustabdyti arbitražo teismo sprendimo vykdymą:

Kadangi suinteresuotas asmuo yra praleidęs arbitražo sprendimo apskundimo kompetentingam Švedijos teismui terminą ir nėra jokių duomenų, kad jis kreipėsi dėl šio termino atnaujinimo ir realizavo arbitražo sprendimo apskundimo galimybę, taip pat duomenų, kad būtų priimtas kompetentingo Švedijos teismo procesinis sprendimas dėl arbitražo sprendimo vykdymo sustabdymo, kol bus išspręstas jo panaikinimo klausimas, minėti suinteresuoto asmens argumentai nesudaro pakankamo užsienio valstybės arbitražo sprendimo nepripažinimo pagrindo pagal 1958 m. Niujorko konvencijos V straipsnio 1 punkto e papunktį.⁵⁶⁰

d) Niujorko konvencijos V straipsnio 2 punkto a papunktis

Niujorko konvencijos V straipsnio 2 punkto a papunktyje nustatyta, kad arbitražo sprendimą pripažinti ar vykdyti gali būti atsisakyta, jei ginčo objektas pagal šios šalies įstatymus negali būti arbitražo nagrinėjimo dalykas. Teismų praktikoje pasitaiko atvejų, kai kyla ginčas, ar užsienio arbitražo teismo sprendimas priimtas dėl ginčo dalyko, kuris gali būti arbitruotinas. Tokiais atvejais teismai įprastai vertina, ar užsienio arbitražo ginčo dalykas atitinka arbitražo ginčo dalyką pagal

⁵⁵⁸ Lietuvos apeliacinio teismo 2013 m. spalio 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2T-57/2013.

⁵⁵⁹ *Ibid.*

⁵⁶⁰ *Ibid.*

KAĮ 12 straipsnį. Pavyzdžiui, vienoje byloje kilo klausimas, ar užsienio arbitražo teismo sprendimas dėl skolų darbuotojams priteisimo atitinka Niujorko konvencijos reikalavimus ir toks ginčas gali būti arbitruotinas:

*KAĮ 12 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad arbitražui negali būti perduoti ginčai, kylantys iš darbo ir vartojimo sutarčių, išskyrus atvejus, kai arbitražinis susitarimas buvo sudarytas po to, kai kilo ginčas. Šiuo atveju byloje pateiktos 2017 m. birželio 7 d. trišalės taikos sutartys, kuriose numatytas arbitražinis susitarimas, buvo sudarytos po to, kai kilo ginčas dėl pareiškėjams mokėtino darbo užmokesčio <...>. Įvertinus šias aplinkybes, teismui nekyla abejonių dėl tokio ginčo arbitruotinum.*⁵⁶¹

e) Niujorko konvencijos V straipsnio 2 punkto b papunktis

Niujorko konvencijos V straipsnio 2 punkto b papunktyje nustatyta, kad arbitražo sprendimą pripažinti ar vykdyti gali būti atsisakyta, jei to sprendimo pripažinimas ir vykdymas prieštarauja šios šalies viešajai tvarkai. Viešosios tvarkos išlyga dėl užsienio arbitražo teismo sprendimo nepripažinimo yra viena dažniausiai taikomų teismų praktikoje. Sąvoka „viešoji tvarka“ tarptautinio arbitražo doktrinoje ir praktikoje aiškinama kaip tarptautinė viešoji tvarka, apimanti fundamentalius sąžiningo proceso principus, taip pat imperatyvias teisės normas, įtvirtinančias pagrindinius ir visuotinai pripažintus teisės principus.⁵⁶² Todėl viešajai tvarkai prieštaraujančiais laikomi sprendimai, kurie pažeidžia pamatinius teisės principus, pagrindines moralės normas:

*Viešosios tvarkos pažeidimu gali būti pripažįstami atvejai, kai nustatoma, kad užsienio arbitražo sprendimo pripažinimas ir vykdymas prieštarautų Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtintiems pagrindiniams teisės principams ir moralės normoms, pripažįstamiems tarptautiniu mastu, taip pat kai arbitražo sprendimas ar arbitražinis susitarimas išgautas prievarta, apgaule ar grasinimu ir kt. <...> Atitikties viešajai tvarkai vertinimo kriterijaus ribos formuluojamos siaurai ne tik kasacinio teismo, bet ir užsienio valstybių aukščiausiųjų teismų praktikoje. Prieštaraujančiais viešajai tvarkai gali būti laikomi tik tokie arbitražo teismo sprendimai, kurie pažeidžia fundamentalius ir aiškius teisingumo ir sąžiningumo principus, pagrindines moralės normas.*⁵⁶³

Viešosios tvarkos išlyga turi būti aiškinama itin siaurai ir, nenustačius esminių proceso ir (ar) asmens teisių pažeidimų, ji negali būti taikoma. Vienoje byloje teismas, įvertinęs bylos aplinkybes, konstatavo, kad nebuvo pagrindo teigti, jog, pripažinus užsienio arbitražo teismo sprendimą Lietuvos Respublikoje, atsirastų tokie teisiniai padariniai, kurie būtų nesuderinami su tarptautine viešąja tvarka:

Viešosios tvarkos išlygos taikymas galimas tik tokiu atveju, kai imperatyvių įstatymų normų pažeidimas yra absoliučiai akivaizdus ir juo paminamos ne bet kokios, o pačios fundamentaliausios ir reikšmingiausios valstybės ir visuomenės vertybės, pripažintos tarptautiniu lygmeniu. Tarptautinės viešosios tvarkos sampratos turinys

⁵⁶¹ Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. birželio 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2T-70-370/2018.

⁵⁶² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. birželio 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-267-611/2017.

⁵⁶³ *Ibid.*

*taip aiškinamas tiek taikant nacionalinio arbitražo panaikinimo procedūrą, tiek ir sprendžiant užsienio arbitražų sprendimų pripažinimo Lietuvoje klausimą (KAĮ 50–51 straipsniai).*⁵⁶⁴

Ne bet koks prieštaravimas imperatyviosioms Lietuvos Respublikos teisės normoms gali būti laikomas pakankamu pagrindu atsisakyti pripažinti ir leisti vykdyti užsienio arbitražo sprendimą. Viešosios tvarkos pažeidimu gali būti pripažįstami atvejai, kai nustatoma, kad užsienio arbitražo sprendimo pripažinimas ir vykdymas prieštarautų Konstitucijoje įtvirtintiems pagrindiniams teisės principams ir moralės normoms, pripažįstamiems tarptautiniu mastu, taip pat kai arbitražo sprendimas ar arbitražinis susitarimas išgautas prievarta, apgaule ar grasinimu ir kt.⁵⁶⁵ Atitikties viešajai tvarkai vertinimo kriterijaus ribos formuluojamos siaurai ne tik kasacinio teismo, bet ir užsienio valstybių aukščiausiųjų teismų praktikoje. Prieštaraujanciais viešajai tvarkai gali būti laikomi tik tokie arbitražo teismo sprendimai, kurie pažeidžia fundamentalius ir aiškius teisingumo ir sąžiningumo principus, pagrindines moralės normas.⁵⁶⁶

Vienoje byloje kasacinis teismas panaikino LApT nutartį, kuria LApT pripažino užsienio arbitražo sprendimą nesuderinamu su viešąja tvarka dėl iš anksto nustatytų nuostolių nustatymo ir taikymo. Byloje nustatyta, kad šalys sutartimi sulygo, kad nutraukęs sutartį nesilaikydamas įspėjimo laikotarpio žaidėjas turės agentui sumokėti sumą, lygią 25 procentų paskutinės agento žaidėjo naudai suderėtos sutarties vertės:

*Tokių šalių suderinta valia dėl netesybų neturėtų būti paneigiama nesant išskirtinių aplinkybių, dėl kurių būtų pagrindas konstatuoti svarbiausių ir pagrindinių teisės nuostatų pažeidimą, o tokių aplinkybių nagrinėjamoje byloje nenustatyta.*⁵⁶⁷

Kitoje byloje kasacinis teismas konstatavo, kad termino dėl sprendimo pateikimo vykdyti praleidimas (CPK 606 straipsnio 2 dalis) savaime nėra pagrindas atsisakyti pripažinti užsienio arbitražo teismo sprendimo vadovaujantis viešosios tvarkos išlyga:

*CPK 606 straipsnio 2 dalyje įtvirtintą 5 metų terminą vykdomajam dokumentui pateikti vykdyti nėra pagrindo vertinti kaip fundamentalų sąžiningo proceso principą ar imperatyvią teisės normą, įtvirtinančią pagrindinius ir visuotinai pripažintus teisės principus, nes šis terminas nėra naikinamas, pagal CPK 608 straipsnį jis gali būti atnaujinamas, be to, tik pripažintas užsienio arbitražo teismo sprendimas įgyja res judicata galią Lietuvos Respublikoje (CPK 809 straipsnio 1 dalis, 813 straipsnio 4 dalis).*⁵⁶⁸

Teismų praktikoje kyla klausimų, ar šalių sutartos netesybos, kurios gali būti prilygintos baudinėms, gali būti pagrindas atsisakyti pripažinti užsienio arbitražo teismo sprendimą. Viena vertus, neprotingai didelės netesybos gali būti vertinamos kaip viešosios tvarkos pažeidimas, jeigu jos reikštų lupikavimo įteisinimą.⁵⁶⁹ Kita vertus, tai, kad šalys sutartyje nustatė nemažus delspinigius,

⁵⁶⁴ Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. gegužės 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2T-50-381/2018.

⁵⁶⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. rugsėjo 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-443/2008; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. rugsėjo 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-483-421/2015.

⁵⁶⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. spalio 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-458-701/2015.

⁵⁶⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. rugsėjo 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-483-421/2015.

⁵⁶⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. birželio 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-267-611/2017.

⁵⁶⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. kovo 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-179/2006; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. kovo 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-161/2008.

savaime nereiškia, jog užsienio arbitražo teismo sprendimas, kuriuo priteisti delspinigiai, pažeidžia viešąją tvarką.⁵⁷⁰

Sutartinės netesybos apibrėžia šalių atsakomybės ribas už prievolės neįvykdymą sutarties sudarymo momentu ir suteikia teisę į jas, konstatavus prievolės neįvykdymo faktą; sutartinių netesybų ypatumai neleidžia jų mažinti iki kreditoriaus įrodytų nuostolių dydžio, nes taip būtų paneigiamas sutarčių laisvės principas; teismas turi teisę mažinti sutartines netesybas tik nustatęs, kad konkrečiu atveju netesybos aiškiai per didelės (neprotinai didelės) arba prievolė iš dalies įvykdyta, tam kiekvienu atveju turi būti vertinamos konkrečios bylos aplinkybės, nes priklausomai nuo faktinės situacijos tas pats netesybų dydis vienu atveju gali būti pripažintas tinkamu, o kitu atveju – aiškiai per dideliu; sprendžiant dėl priteistinių sutartinių netesybų dydžio, svarbu atsižvelgti į tai, jog netesybos nustatytos šalių valia jų sudarytoje sutartyje, įvertinti konkrečių sutartinių santykių pobūdį (pavyzdžiui, abi sutarties šalys – privatūs verslo subjektai, turintys patirties verslo bei derybų srityje, galintys numatyti įsipareigojimų nevykdymo padarinius ir laisva valia pasirenkantys sutarties sąlygas), nes neturėtų būti iš esmės paneigiama šalių valia dėl atsakomybės už sutartinių įsipareigojimų nevykdymą.⁵⁷¹

Verslo subjektai, sudarydami sandorius, gali laisva valia susitarti dėl atsakomybės už sutartinių prievolių nevykdymą pobūdžio ir dydžio ir toks jų susitarimas turi būti gerbiamas, teismas neturėtų formaliais pagrindais paneigti šalių išreikštos ir suderintos valios. Tokie susitarimai, nesant išskirtinių aplinkybių, dėl kurių būtų pagrindas konstatuoti pagrindinių, svarbiausių teisės nuostatų pažeidimą, nėra viešosios tvarkos dalykas.⁵⁷²

Vienoje byloje LApT pripažino, kad bendros 20,4 mln. Eur sumos priteistų netesybų (delspinių) suma sudaro net 9,12 mln. Eur, t. y. beveik 45 proc. visos priteistos sumos. Teismas akcentavo, kad toks netesybų dydis buvo sudarytas laisvu šalių sutarimu:

<...> šiuo atveju svarbi aplinkybė yra ta, kad delspinigių dydis buvo nustatytas šalių susitarimu, be to, nors garantijos sutartis buvo sudaryta juridinio ir fizinio asmens, tačiau iš bylos duomenų akivaizdu, kad ši sutartis iš esmės buvo sudaryta verslo subjektų. Kaip minėta, verslo subjektai, sudarydami sandorius, gali laisva valia susitarti dėl atsakomybės už sutartinių prievolių nevykdymą pobūdžio ir dydžio ir toks jų susitarimas turi būti gerbiamas.⁵⁷³

Vienoje naujausių kasacinio teismo nutarčių, kurioje aptarta formuojama praktika dėl viešosios tvarkos išlygos taikymo, pripažinta, kad užsienio arbitražo sprendimas pažeidžia viešąją tvarką, nes jo priteista suma vertinama kaip sutarties šalies nubaudimas:

<...> už privatizavimo sutarties pažeidimą, kuris buvo pagrindas nutraukti sutartį, šioje byloje prašomu pripažinti ir leisti vykdyti Serbijos arbitražo sprendimu iš pirkėjo priteista 25 proc. pardavimo kainos dydžio – t. y. 3,275 mln. Eur sutartinės netesybos (bauda) bei 2,25 proc. palūkanos nuo sutarties nutraukimo dienos. <...> Serbijos arbitražo priteista suma, vertinama visų privatizavimo sutarties šaliai – pirkėjui pritaikytų sankcijų kontekste, yra skirta nubausti, o ne atlyginti iš anksto numatytus ar realiai pa-

⁵⁷⁰ Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. lapkričio 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2T-72-381/2018.

⁵⁷¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. spalio 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-304/2007; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. lapkričio 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-409/2010.

⁵⁷² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. kovo 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-104/2011.

⁵⁷³ Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. lapkričio 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2T-72-381/2018.

*tirtus nuostolius. Tokio pobūdžio baudų draudimas sudaro ne tik Lietuvos Respublikos viešosios tvarkos, bet ir tarptautinės viešosios tvarkos turinį.*⁵⁷⁴

Viešosios tvarkos išlygos taikymo pagrindas gali būti ir proceso kalbos trūkumai. Vienoje byloje pateiktas prašymas nepripažinti užsienio arbitražo sprendimų vadovaujantis tuo, kad viena arbitražinio ginčo šalių nesuprato arbitražo proceso kalbos. Suinteresuoti asmenys teigė, kad byla nagrinėjant arbitraže buvo pažeista jų teisė į sąžiningą ir teisingą teismo procesą, teisė būti išklaušytiems, nes arbitražo procesas vyko rusų kalba, kurios atsakovai gerai nemokėjo (nesuprato), ir tai sudarė pagrindą atsisakyti pripažinti užsienio arbitražo teismo sprendimą Niujorko konvencijos V straipsnio 1 punkte įtvirtintais pagrindais. LAPT nustatė, kad sutartyje, kurioje numatyta arbitražinė išlyga, nurodyta, jog arbitražo procesas vyksta rusų kalba, atmetė prašymą ir konstatavo:

*<...> sutartyje įtvirtintoje arbitražinėje išlygoje pačios šalys pasirinko ginčo nagrinėjimo kalbą (rusų), o byloje nėra jokių duomenų, iš kurių būtų galima spręsti, kad atsakovai (suinteresuoti asmenys) būtų ėmęsi kokių nors veiksmų siekdami informuoti bylą nagrinėjantį arbitražo teismą apie kalbos nemokėjimą (prastą mokėjimą) ir (ar) vertėjo poreikį (rėmimasis kalbos nemokėjimo aplinkybe nurodomas tik šioje byloje sprendžiant arbitražo teismo sprendimo pripažinimo ir leidimo vykdyti Lietuvoje klausimą). Iš bylos duomenų nesant pagrindo spręsti, kad arbitražo teismas apskritai žinojo (galėjo žinoti) apie galimą vertėjo poreikį dėl pačių atsakovų (suinteresuotų asmenų) pasyvaus elgesio / neveikimo, teisėjų kolegija nesutinka su suinteresuotų asmenų pozicija, jog nagrinėjamu atveju arbitražo teismas nepaskirdamas (nepasiūlydamas paskirti) vertėjo pažeidė sąžiningo proceso reikalavimus ir dėl to turėtų būti atsisakyta pripažinti arbitražo teismo sprendimą.*⁵⁷⁵

Šalių teisinio atstovavimo išlaidų dydis nevertintinas kaip viešosios tvarkos pažeidimas Niujorko konvencijos V straipsnio 2 dalies b punkto prasme. Arbitražo teismo procese patirtų teisinio atstovavimo išlaidų dydžio ir jų paskirstymo principo vertinimas būtų arbitražo teismo sprendimo turinio ir arbitražo teismo nustatytų bei teisiškai įvertintų aplinkybių vertinimas *de novo* (iš naujo), o spręsti, ar arbitražo teismas tinkamai nustatė ir vertino faktines aplinkybes, teismas negali.⁵⁷⁶

Be to, praktikoje pasitaiko atveju, kada LAPT sprendžia klausimą dėl užsienio arbitražo teismo sprendimo, kuriuo buvo patvirtinta taikos sutartis arbitražo procese, pripažinimo. Tokiu atveju teismas vertina, ar taikos sutartis neprieštarauja viešajai tvarkai ir esminiams teisės principams:

Byloje jokių aplinkybių, kurių nebūtų žinojęs ir (arba) vertinęs arbitražo teismas, ar įrodymų, jog arbitražo teismas būtų pažeidęs fundamentalius sąžiningo proceso principus ar imperatyviasias teisės normas, įtvirtinančias pagrindinius ir visuotinai pripažintus teisės principus, nenustatyta. Kaip matyti iš Arbitražo teismo sprendimo, Arbitražo teismas vertino, ar taikos sutartis nepažeidžia šalių ar trečiųjų šalių teisių, neprieštarauja įstatymams, ir tokių prieštaravimų nenustatė. Pats suinteresuotas asmuo neginčija taikos sutarties sudarymo fakto. Pažymėtina, kad galimybę baigti arbitražo bylą taikiu susitarimu numato ir KAI 47 straipsnio 1 dalis. Byloje nėra jokių duomenų, kad

⁵⁷⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. birželio 13 d. sprendimas civilinėje byloje Nr. e3K-3-182-969/2019.

⁵⁷⁵ Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. liepos 18 d. sprendimas civilinėje byloje Nr. e2T-74-370/2018.

⁵⁷⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. birželio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-363/2014; Lietuvos apeliacinio teismo 2019 m. lapkričio 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2T-85-370/2019.

Arbitražo teismo patvirtinta taikos sutartis prieštarautų viešajai tvarkai, pagrindiniams teisės principams ir moralės normoms, ar kad minėta sutartis būtų išgauta prievarta, apgaule ar grasinimu.

<...> byloje nesant jokios informacijos apie akivaizdžius viešajai tvarkai prieštaraujančius šalių ir arbitražo teismo veiksmus, taip pat įvertinus arbitražo teismo sprendimo turinį, tai, kad arbitražo teismo sprendimu yra patvirtinta taikos sutartis, kurios sudarymo fakto joje nustatytomis sąlygomis bendrovė neginčija, teisėjų kolegijos nuomone, nėra pagrindo teigti, kad, pripažinus arbitražo teismo sprendimą Lietuvos Respublikoje, atsirastų tokie teisiniai padariniai, kurie būtų nesuderinami su tarptautine viešąja tvarka. Tai, kad, bendrovės nuomone, akcinė bendrovė neturėjo teisės išmokėti draudimo išmokos, arba tai, kad bendrovė tikėjosi kitokių taikos sutarties pasekmių (nuostolių atlyginimo, bendradarbiavimo atnaujinimo), nesudaro pagrindo Arbitražo teismo sprendimo, kuriuo patvirtinta pasirašyta taikos sutartis, ar pačią taikos sutartį laikyti prieštaraujančia viešajai tvarkai. Kaip minėta, užsienio arbitražo teismo sprendimo pripažinimo procedūros metu arbitražo teismo sprendimas iš esmės neperžiūrimas, jo pagrįstumas nevertinamas.⁵⁷⁷

Užsienio arbitražo sprendimo vykdymas

Užsienio arbitražo teismo sprendimas Lietuvos Respublikos teritorijoje gali būti vykdomas tik tada, kai jį pripažįsta LAPT. Pagal CPK 584 straipsnio 1 dalies 5 punktą užsienio teismų ir arbitražų teismų sprendimai priskiriami prie vykdytinų pagal CPK VI dalyje išdėstytas taisykles tarptautinėse sutartyse ir įstatymuose nurodytais atvejais. Užsienio arbitražų sprendimų vykdymo ypatumai reglamentuojami CPK LVIII skyriuje. Vykdomuosius raštus pagal pripažintus ir leistus vykdyti Lietuvos Respublikoje užsienio arbitražų sprendimus išduoda Lietuvos apeliacinis teismas ir išsiunčia išieškotojui, jeigu prašyme pripažinti sprendimą išieškotojas nurodo, kad sprendimo pripažinimas reikalingas jo vykdymui Lietuvos Respublikoje (CPK 774 straipsnis).

Pripažinti užsienio arbitražo teismo sprendimai yra vykdomieji dokumentai ir vykdomi pagal CPK VI dalies taisykles (CPK 814 straipsnio 4 dalis). CPK 814 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad užsienio teismų (arbitražų) sprendimai gali būti vykdomi, jeigu: 1) sprendimas gali būti vykdomas valstybėje, kurios teismai jį priėmė; 2) jie yra pripažinti CPK VII dalies LIX skyriaus ketvirtajame skirsnyje nustatyta tvarka.

Nors užsienio arbitražo teismo sprendimas yra vykdytinas dokumentas, kol jis nėra KAĮ ir Niujorko konvencijos nustatyta tvarka pripažintas Lietuvos Respublikoje, jo priverstinis vykdymas Lietuvoje nėra galimas (CPK 809 straipsnio 1 dalis). Toks dokumentas neturi vykdomojo dokumento teisinio statuso ir jam netaikomos CPK VI dalies taisyklės. Kaip tik *užsienio* arbitražo sprendimo pripažinimas Lietuvoje išplečia jo galią Lietuvos teritorijoje, o kol nėra pripažintas Lietuvoje, jis materialiuųjų teisinių padarinių nesukelia (išskyrus pačioms arbitražinio nagrinėjimo šalims).⁵⁷⁸

Jeigu šalis laikosi susitarimo ir geranoriškai vykdo užsienio arbitražo teismo sprendimą, jų tarpusavio santykių viešoji teisė nelemia. Viešosios teisės institutai dėl užsienio arbitražų teismų sprendimų pripažinimo, priverstinio vykdymo taikomi tik tuo atveju, kai ginčo šalis atsisako vykdyti arbitražo teismo sprendimą savanoriškai. Tarptautinis komercinis arbitražas yra privatus ginčų sprendimo būdas, kuriam pagal viešąją teisę nustatomos jo veikimo ribos ir padedama vykdyti arbitražo sprendimus jų savanoriško neįvykdymo atvejais:

⁵⁷⁷ Lietuvos apeliacinio teismo 2019 m. rugsėjo 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2T-64-381/2019.

⁵⁷⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. birželio 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-267-611/2017.

Viešosios teisės institutai (užsienio valstybių arbitražų sprendimų pripažinimo institutas, priverstinio vykdymo institutas ir kt.) gali būti panaudoti tik šalims geranoriškai nevykdant iš sutarties kylančio įsipareigojimo laikyti arbitražo sprendimą privalomu, todėl laikytini ultima ratio (kraštutine priemone).⁵⁷⁹

Sprendžiant dėl užsienio arbitražo teismų sprendimų vykdymo, taikoma visuotinai pripažinta taisyklė, kuria draudžiama apsunkinti užsienio arbitražo teismo sprendimo vykdymą, palyginti su vidaus arbitražų teismų sprendimų vykdymu:

Arbitražų sprendimams, kuriems taikoma ši Konvencija, pripažinti ir vykdyti neturi būti taikomos iš esmės sunkesnės sąlygos arba didesni maitai ar rinkliavos, negu tie, kurie galioja vidaus arbitražų sprendimams pripažinti ir vykdyti.⁵⁸⁰

Vykdomieji dokumentai turi būti pateikti vykdyti per įstatyme nustatytą terminą. Spręsdamas klausimą, kada pradėdamas skaičiuoti terminas dėl vykdomųjų dokumentų pateikimo vykdyti, kai prašoma vykdyti užsienio arbitražo teismo sprendimą, kasacinis teismas yra suformulavęs teisės aiškinimo taisyklę:

<...> CPK 606 straipsnio 2 dalyje įtvirtintas vykdomųjų dokumentų pateikimo vykdyti terminas užsienio teismo (arbitražo) sprendimams vykdyti pradėdamas skaičiuoti nuo kompetentingo Lietuvos Respublikos nacionalinio teismo procesinio sprendimo, kuriuo pripažįstamas užsienio teismo (arbitražo) sprendimas, įsiteisėjimo, kaip tai reglamentuota CPK 811¹ straipsnyje.⁵⁸¹

Teismų praktikoje buvo aptartas atvejis, kai užsienio arbitražo teismo sprendimą patvirtinęs teismas nustatė, kad skolininkas byloje yra bankrutuojantis asmuo, kurio bankroto byla nagrinėjama teisme. Tokiu atveju, priėmus sprendimą dėl užsienio arbitražo teismo sprendimo pripažinimo ir leidimo vykdyti, arbitražo sprendimas ir bylos medžiaga persiunčiami bankroto bylą nagrinėjančiam teismui:

Sistemiškai aiškindamas šias nuostatas ir atsižvelgdamas į faktą, kad Lietuvos apeliacinio teismo nutartys, priimtose bylose dėl užsienio arbitražų teismų sprendimų pripažinimo pagal 1958 m. Niujorko konvenciją, įsiteisėja nuo priėmimo momento, teismas daro išvadą, kad nors ĮBĮ eksplicitiškai nenumatyta vykdomųjų dokumentų perdavimo tiesiogiai iš bylų užsienio arbitražo sprendimo pripažinimo klausimą išnagrinėjusio teismo bankroto bylą nagrinėjančiam teismui tvarka, atsižvelgiant į bylų dėl užsienio arbitražo teismų sprendimų pripažinimo specifiką, proceso koncentracijos ir ekonomiškumo principą (CPK 7 straipsnis) bei bankroto bylose egzistuojantį viešąjį interesą, reikalaujantį, inter alia, kuo skubesnio bylų nagrinėjimo ir operatyvaus procedūrų vykdymo, vykdomieji dokumentai pagal pripažintus ir leistus vykdyti Lietuvos Respublikoje užsienio valstybių arbitražų sprendimus turėtų būti perduodami skolininko bankroto bylą nagrinėjančiam teismui. <...> Šios taisyklės taikomos ir dėl arbitražo sprendimų, kuriais Lietuvos Respublikoje yra pripažinti ir leisti vykdyti užsienio valstybių teismų ir arbitražų sprendimai (CPK 773 straipsnio 2 dalis).⁵⁸²

⁵⁷⁹ Lietuvos apeliacinio teismo 2013 m. spalio 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2T-57/2013.

⁵⁸⁰ Lietuvos apeliacinio teismo 2013 m. spalio 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2T-57/2013.

⁵⁸¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. birželio 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-267-611/2017.

⁵⁸² Lietuvos apeliacinio teismo 2014 m. gruodžio 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2T-115/2014.

Užsienio arbitražo sprendimo vykdymo sustabdymas

Niujorko konvencijos VI straipsnyje įtvirtinta galimybė atidėti klausimo dėl užsienio arbitražo teismo sprendimo vykdymo išsprendimą. Ši nuostata savo esme ir turiniu atitinka CPK įtvirtintą bylos sustabdymo institutą, nes nėra žinoma, kada išnyks aplinkybė, dėl kurios negali būti nagrinėjama byla dėl užsienio arbitražo teismo sprendimo pripažinimo (nepripažinimo). Sprendžiant bylos sustabdymo klausimą tokio pobūdžio bylose taikomos CPK nuostatos, kuriomis reglamentuojami bendrosios civilinės bylos sustabdymo pagrindai:

CPK 163, 164 straipsniuose nurodyti bendrieji bylos sustabdymo pagrindai bei sustabdymo taisyklės turi būti taikomi ir nagrinėjant prašymus dėl užsienio arbitražo sprendimo pripažinimo ir leidimo vykdyti Lietuvoje, nes procesas byloje dėl užsienio arbitražo pripažinimo ir leidimo vykdyti Lietuvoje vyksta pagal galiojančio CPK nustatytą tvarką ta apimtimi, kiek procesas nereglamentuoja 1958 m. Niujorko konvencija (CPK 1 straipsnio 3 dalis).⁵⁸³

Kasacinės instancijos teismas yra suformulavęs teisės aiškinimo taisyklę, kokias aplinkybes turėtų vertinti bylą nagrinėjantis teismas, kuriam pateiktas prašymas sustabdyti bylą tokio pobūdžio bylose:

<...> tais atvejais, kai Niujorko konvencijos VI straipsnio pagrindu prašoma sustabdyti bylą dėl sprendimo dėl užsienio arbitražo teismo sprendimo pripažinimo ir leidimo jį vykdyti, bylą nagrinėjantis teismas konkrečios bylos aplinkybių kontekste, be kita ko, turi įvertinti, ar stabdymas labiau atitinka šalių interesus nei bylos išnagrinėjimas, atsižvelgdamas į tai, ar prašymas panaikinti arbitražo sprendimą kilmės valstybėje pateiktas gera valia, ar yra pagrindas manyti, kad toks prašymas bus patenkintas, ar dėl bylos sustabdymo nepagrįstai nepailgės užsienio arbitražo sprendimo pripažinimo ir leidimo jį vykdyti procesas.⁵⁸⁴

LApT, sprenddamas tokio pobūdžio klausimus, yra konstatavęs, kad, sistemiškai aiškinant Niujorko konvencijos VI straipsnį ir CPK 164 straipsnio 4 punktą, skirtingų valstybių teismuose lygiagrečiai vykdyti du, nors ir netapačius, tačiau labai susijusius teismo procesus yra neprotinga, nes tai neatitinka civilinio proceso ekonomiškumo ir koncentruotumo principų (CPK 7 straipsnis).⁵⁸⁵ Vienoje naujausių tokio pobūdžio bylų LApT priėmė sprendimą sustabdyti bylos nagrinėjimą dėl užsienio arbitražo sprendimo pripažinimo, nes užsienio valstybėje vis dar vyksta procesas dėl arbitražo sprendimo pripažinimo negaliojančiu:

Nepaisant to, kad Lietuvos apeliacinis teismas gali nagrinėti šią bylą nepriklausomai nuo Serbijos Respublikos teismuose vykstančio proceso, tačiau, teisėjų kolegijos vertinimu, tai daryti yra netikslinga ir yra pagrindas sustabdyti šios bylos nagrinėjimą, iki bus priimtas galutinis neskundžiamas sprendimas Serbijos Respublikos teismuose dėl

⁵⁸³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. spalio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-510/2008.

⁵⁸⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. spalio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-381-915/2016.

⁵⁸⁵ Lietuvos apeliacinio teismo 2013 m. vasario 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2T-1-381/2019 (teisminio proceso Nr. 2-60-3-00037-2012-6).

*Belgrado užsienio prekybos arbitražo teismo prie Serbijos prekybos ir pramonės rūmų 2011 m. lapkričio 15 d. dalinio ir 2012 m. rugsėjo 19 d. galutinio arbitražo sprendimų.*⁵⁸⁶

Kitoje byloje LApT priėmė sprendimą sustabdyti bylą dėl užsienio arbitražo teismo sprendimo pripažinimo tol, kol kitoje byloje procesinį sprendimą priims kasacinis teismas. Be to, teismas atsižvelgė tai, kad teisminė tvarka tokio pobūdžio ginče nėra suformuota:

*<...> šiuo atveju yra pagrindas stabdyti nagrinėjamą bylą, iki kasacinis teismas priims galutinį sprendimą ir pasisakys dėl suinteresuoto asmens teisinių argumentų. Nors civilinės bylos ir šios bylos faktinės aplinkybės skiriasi, kaip nurodo abi šalys, teismas mano, jog nagrinėjamu atveju vis viena svarbus kasacinio teismo vertinimas bei pozicija dėl anksčiau nurodyto teisinio reglamentavimo vertinimo, kadangi nagrinėjamais teisiniais klausimais teismų praktikos nėra.*⁵⁸⁷

Pagrindas sustabdyti civilinę bylą dėl užsienio arbitražo teismo sprendimo pripažinimo ir leidimo vykdyti gali būti teismo sprendimo priėmimas valstybėje, kurioje priimtas užsienio arbitražo teismo sprendimas, nes galima situacija, jog būtų priimti visiškai skirtingi sprendimai dėl to paties ginčo:

*Kaip teisingai nurodo suinteresuotas asmuo, nesustabdžius šios bylos nagrinėjimo gali būti priimti kardinaliai priešingi sprendimai ir susidaryti situacija, kad arbitražo procese atmetus visus pareiškėjo reikalavimus panaikintas arbitražo sprendimas bus ne tik pripažintas Lietuvos Respublikoje, bet ir pradėtas vykdyti, o tai reikštų, kad būtų pradėtas priverstinis išieškojimas iš suinteresuoto asmens turto. Tuo tarpu šių procesų atgręžimas būtų ne tik ypač sudėtingas, bet ir galimai apskritai neįmanomas.*⁵⁸⁸

⁵⁸⁶ Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. vasario 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2T-1-381/2019 (teisminio proceso Nr. 2-60-3-00037-2012-6).

⁵⁸⁷ Lietuvos apeliacinio teismo 2016 m. kovo 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2T-3-407/2019 (teisminio proceso Nr. 2-60-3-00100-2015-0).

⁵⁸⁸ Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. liepos 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2T-72-381/2018.

SUMMARY

Arbitration is an alternative way of commercial disputes resolution. Parties have a right to resolve commercial disputes in arbitration instead of submitting them to the court. This study presents a systematic analysis of commercial arbitration and reveals the main practical issues and development of commercial arbitration.

This study is based on the analysis of the national case law regarding the application of the Law on Commercial Arbitration of the Republic of Lithuania and comparative analysis of various laws and case law of foreign states. Also, it examines the case law of the Court of Justice of the European Union and the European Court of Human Rights which relates to commercial arbitration. Furthermore, this study analyses the application of UNCITRAL Model Law on International Commercial Arbitration 1985 with amendments as adopted in 2006 (UNCITRAL Model Law) in foreign and national case law.

This research consists of eight parts: i) the principles of arbitration ii) court's intervention (assistance) in arbitration proceedings, iii) arbitration and the application of the European Union law, iv) arbitration in the case law of the European Court of Human Rights, v) arbitrability, vi) an arbitration agreement, vii) appeal of arbitral awards and grounds for setting aside arbitral awards, viii) recognition and enforcement of foreign arbitral awards.

The principles of arbitration which are established in Article 8 of the Law on Commercial Arbitration of the Republic of Lithuania form the basis in all arbitration proceedings. Some of these principles are recognized in the case law of the European Court of Human Rights (for instance, independence and impartiality of arbitral tribunals). The combination of these principles shall ensure due process in arbitration proceedings. The analysed case law suggests that violation of these principles may lead to the annulment of the arbitral award.

This study assesses the court's intervention (assistance) in arbitration proceedings which is strictly limited to the exceptional cases established in the Law on Commercial Arbitration of the Republic of Lithuania. Such regulation reflects Article 5 of UNCITRAL Model Law on International Commercial Arbitration which recognizes that in matters governed by this Law, no court shall intervene except where so provided in this Law. According the Law on Commercial Arbitration of the Republic of Lithuania, court's intervention (assistance) is divided between Vilnius regional court and the Court of Appeal of Lithuania, depending on the subject matter of the particular procedural question. Such intervention of courts in arbitral proceedings also depends significantly on parties' will. Often courts assist in arbitration proceedings in the matters related to the appointment of arbitrators and provisional measures.

The regulations of the European Union law which regulate cross – border civil disputes are not applicable to arbitration. Article 1(2)(d) of the Brussels I a regulation establishes that it shall not apply to arbitration. Such exclusions of the application of the European Union acts to arbitration are established in Article 2(2)(e) of the Regulation on a European Small Claims Procedure and Article 2(2)(e) of the Regulation on a European Account Preservation Order procedure. Nevertheless, it is debatable to what extent the Brussels Ia regulation shall be applicable to the judgments of arbitral tribunals which impose provisional measures.

The Regulation on insolvency proceedings establishes some guidance regarding the effects of insolvency proceedings on pending lawsuits or arbitral proceedings. According to Article 18 of this regulation, the effects of insolvency proceedings on a pending lawsuit or pending arbitral proceedings concerning an asset or a right which forms part of a debtor's insolvency estate shall be governed solely by the law of the Member State in which that lawsuit is pending or in which the arbitral tribunal has its seat.

The analysis of the relevant case law of the European Court of Human Rights reveals that the principle of the right to a fair trial established in Article 6 of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms is applicable to certain extent to arbitration proceedings. This study analyses such notable cases as *Deweert v. Belgium*, *Suovaniemi and others v. Finland*, *Transado-Transportes Fluviais do Sado, S.A v. Portugal*, *Tabbane v. Switzerland*, *Lithgow and others v. the United Kingdom*, *Suda v. the Czech Republic*, *Mutu and Pechstein v. Switzerland*. The European Court of Human Rights makes a difference between voluntary and mandatory arbitration.

The major importance has the case law which relates to the application of Article 6 of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms regarding the waiver of the rights by concluding an arbitration agreement and the basis of a fair trial (due process, equality of arms, independent and impartiality of arbitral tribunals). The case law of the European Court of Human Rights suggests that such a waiver should not necessarily be considered to amount to a waiver of all the rights under Article 6. A waiver of the rights established in the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms must satisfy certain conditions. It must be free, explicit and unambiguous. Therefore, national courts should also consider whether an arbitration agreement is a lawful waiver of the rights established in the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms.

Not all disputes can be resolved in arbitration. In general, arbitrability consists of two types: subjective arbitrability and objective arbitrability. Both types of arbitrability are thoroughly analysed in this study. Though Article 12 of the Law on Commercial Arbitration of the Republic of Lithuania establishes the basic rules of arbitrability (non – arbitrability), there are a lot of disputes regarding this question. Some questions regarding arbitrability remain particularly problematic. For instance, this study questions whether the disputes deriving from public procurement and corporate insolvency shall be arbitrable considering the essence, nature, and dominance of public interest of such legal relations.

An arbitration agreement is the basis of arbitration proceedings. In general, an arbitration agreement is a contract. Thus, if a dispute arises, the court shall assess whether the parties have clearly expressed their will to arbitrate a certain dispute. This study covers various problems of arbitration agreements: the principle of *kompetenz-kompetenz*, separability of arbitration agreement, form, interpretation of arbitration agreement, application of arbitration agreement to third parties which have not signed it. In general, courts often presume that if both parties to the arbitration agreement are entrepreneurs, they should understand the consequences of such agreement. Nevertheless, this study questions whether this approach is right. In some cases, the bargaining and economic power may be unequal between the parties (even though they are both regarded as entrepreneurs). In such cases, if the dispute arises, the court should consider whether the weaker party understood (should have understood) the consequences of the arbitration agreement. This is particularly important when the weaker party is a natural person.

Appeal of arbitral awards and grounds for setting aside arbitral awards are also analysed in this study. In essence the process of appeal of arbitral awards and grounds for setting aside arbitral awards in Lithuanian legal systems are incorporated from the UNCITRAL Model Law on International Commercial Arbitration. The Court of Appeal of Lithuania enjoys the exclusive jurisdiction

to deal with the appeal to set aside arbitral awards. The competence of the court in such case is strictly limited to the annulment functions and the court has no competence to deal with the legal and factual questions decided by the arbitral tribunal.

The regulation of recognition and enforcement of foreign arbitral awards in the legal system of the Republic of Lithuania is incorporated from the Convention on the Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Awards (1958) (“New York Convention”). This study focuses on the national case law regarding the application of this convention and procedural questions regarding the recognition and enforcement of foreign arbitral awards.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Europos Sąjungos Teisingumo Teismo praktika

1. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 1991 m. liepos 25 d. sprendimas byloje *Marc Rich & Co. AG prieš Società Italiana Impianti PA*, bylos Nr. C-190/89.
2. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 1998 m. lapkričio 17 d. sprendimas byloje *Van Uden Maritime BV, trading as Van Uden Africa Line prieš Kommanditgesellschaft in Firma De-co-Line ir kiti*, bylos Nr. C-391/95.
3. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 1999 m. birželio 1 d. sprendimas byloje *Eco Swiss China Time Ltd.*, bylos Nr. C-126/97.
4. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2009 m. vasario 10 d. sprendimas byloje *Allianz SpA ir Generali Assicurazioni Generali SpA prieš West Tankers Inc*, bylos Nr. C-185/07.
5. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2013 m. liepos 18 d. sprendimas byloje *Consiglio nazionale dei geologi prieš Autorità garante della concorrenza e del mercato*, bylos Nr. C-136/12.
6. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2015 m. rugsėjo 9 d. sprendimas byloje *João Filipe Ferreira da Silva e Brito ir kt. Prieš Estado português*, bylos Nr. C-160/14.

Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika

1. Europos žmogaus teisių komisijos 1980 m. vasario 27 d. sprendimas byloje *Deweer prieš Belgiją*, pareiškimo Nr. 6903/75.
2. Europos žmogaus teisių komisijos 1982 m. spalio 12 d. sprendimas byloje *Bramelid ir Malmström prieš Švediją*, pareiškimų Nr. 8588/79 ir 8589/79.
3. Europos žmogaus teisių komisijos 1986 m. liepos 8 d. sprendimas byloje *Lithgow ir kiti prieš Jungtinę Karalystę*, pareiškimo Nr. 9006/80.
4. Europos žmogaus teisių komisijos 1987 m. kovo 4 d. sprendimas byloje *R. prieš Šveicariją*, pareiškimo Nr. 10881/84.
5. Europos Žmogaus Teisių Teismo 1999 m. vasario 23 d. sprendimas byloje *Suovaniemi ir kiti prieš Suomiją*, pareiškimo Nr. 31737/96.
6. Europos Žmogaus Teisių Teismo 2003 m. gruodžio 16 d. sprendimas byloje *Transado-Transportes Fluviais do Sado, S. A., prieš Portugaliją*, pareiškimo Nr. 35943/02.
7. Europos Žmogaus Teisių Teismo 2008 m. balandžio 3 d. sprendimas byloje *Regent įmonė prieš Ukrainą*, pareiškimo Nr. 773/03.
8. Europos Žmogaus Teisių Teismo 2010 m. spalio 28 d. sprendimas byloje *Suda prieš Čekijos Respubliką*, pareiškimo Nr. 1643/06.
9. Europos Žmogaus Teisių Teismo 2016 m. kovo 1 d. sprendimas byloje *Tabbane prieš Šveicariją*, pareiškimo Nr. 41069/12.
10. Europos Žmogaus Teisių Teismo 2018 m. spalio 2 d. sprendimas byloje *Mutu ir Pechstein prieš Šveicariją*, pareiškimų Nr. 40575/10 ir Nr. 67474/10.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo praktika

1. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. vasario 12 d. nutarimas, bylos Nr. 15/99-34/99-42/2000.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika

1. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2002 m. kovo 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-681/2002.
2. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. lapkričio 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-612/2004.
3. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. kovo 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-179/2006.
4. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. liepos 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-434/2006.
5. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. kovo 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-62/2007.
6. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. spalio 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-304/2007.
7. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. kovo 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-161/2008.
8. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. kovo 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-38/2008;
9. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. rugsėjo 30 d. nutartis byloje Nr. 3K-3-443/2008.
10. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. spalio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-510/2008.
11. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. rugsėjo 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-363/2009;
12. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. spalio 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-375/2009.
13. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. kovo 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-116/2010.
14. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. lapkričio 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-409/2010.
15. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. vasario 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-64/2010.
16. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. balandžio 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-155/2011.
17. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. kovo 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-104/2011.
18. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. liepos 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-323/2011.
19. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. rugpjūčio 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-344/2011.
20. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. rugsėjo 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-353/2011.
21. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. spalio 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-304/2011.
22. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. birželio 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-353/2012.

23. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. birželio 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-278/2012.
24. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. gegužės 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-199/2012.
25. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. lapkričio 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-470/2012.
26. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. liepos 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-370/2012.
27. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. birželio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-181/2013.
28. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. gruodžio 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-666/2013.
29. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. lapkričio 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-593/2013.
30. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. spalio 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-431/2013.
31. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. balandžio 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-171/2014.
32. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. birželio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-363/2014.
33. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. gegužės 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-289/2014.
34. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. lapkričio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-510/2014.
35. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. gegužės 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-320-611/2015.
36. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. gegužės 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-316-687/2015.
37. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. lapkričio 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-611-687/2015
38. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. liepos 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-450-469/2015.
39. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. rugsėjo 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-483-421/2015;
40. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. spalio 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-458-701/2015.
41. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. spalio 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-570-701/2015.
42. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. gegužės 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-247-684/2016.
43. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. gruodžio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-471-916/2016.
44. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. gruodžio 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-551-915/2016.
45. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. kovo 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-176-219/2016.
46. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. liepos 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-365-969/2016.

47. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. rugsėjo 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-387-421/2016.
48. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. sausio 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-76-421/2016.
49. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. spalio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-428-690/2016.
50. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. spalio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-381-915/2016.
51. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. balandžio 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-74-313/2017.
52. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. birželio 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-267-611/2017.
53. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. gegužės 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-238-686/2017.
54. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. liepos 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-317-686/2017.
55. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. vasario 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-34-219/2017.
56. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. gruodžio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-488-469/2018.
57. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. kovo 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-7-73-421/2017.
58. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. lapkričio 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-278-313/2018.
59. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. liepos 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-298-687/2018.
60. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. rugsėjo 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-330-969/2018.
61. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. birželio 13 d. sprendimas civilinėje byloje Nr. e3K-3-182-969/2019.
62. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. birželio 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-216-916/2019.
63. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. lapkričio 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-343-916/2019.
64. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. liepos 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-255-1075/2019.
65. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. vasario 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-70-378/2019.

Lietuvos apeliacinio teismo praktika

1. Lietuvos apeliacinio teismo 2008 m. spalio 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-768/2008.
2. Lietuvos apeliacinio teismo 2009 m. birželio 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2T-13/2009.
3. Lietuvos apeliacinio teismo 2009 m. lapkričio 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-1295/2009.
4. Lietuvos apeliacinio teismo 2012 m. gruodžio 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2T-79/2012.
5. Lietuvos apeliacinio teismo 2012 m. liepos 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-350/2012.
6. Lietuvos apeliacinio teismo 2012 m. rugsėjo 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2T-84/2012.
7. Lietuvos apeliacinio teismo 2012 m. rugsėjo 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2T-20/2012.

8. Lietuvos apeliacinio teismo 2013 m. balandžio 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-283/2013.
9. Lietuvos apeliacinio teismo 2013 m. birželio 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2T-52/2013.
10. Lietuvos apeliacinio teismo 2013 m. gruodžio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-1258/2013.
11. Lietuvos apeliacinio teismo 2013 m. lapkričio 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-904/2013.
12. Lietuvos apeliacinio teismo 2013 m. liepos 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-1801/2013.
13. Lietuvos apeliacinio teismo 2013 m. rugsėjo 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-2139/2013.
14. Lietuvos apeliacinio teismo 2013 m. rugsėjo 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2T-64/2013.
15. Lietuvos apeliacinio teismo 2013 m. spalio 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2T-57/2013.
16. Lietuvos apeliacinio teismo 2013 m. vasario 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-441/2013.
17. Lietuvos apeliacinio teismo 2013 m. vasario 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2T-1-381/2019 (teismo proceso Nr. 2-60-3-00037-2012-6).
18. Lietuvos apeliacinio teismo 2014 m. balandžio 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-719/2014.
19. Lietuvos apeliacinio teismo 2014 m. balandžio 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-769/2014.
20. Lietuvos apeliacinio teismo 2014 m. balandžio 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-547/2014.
21. Lietuvos apeliacinio teismo 2014 m. balandžio 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-605/2014.
22. Lietuvos apeliacinio teismo 2014 m. balandžio 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-674/2014.
23. Lietuvos apeliacinio teismo 2014 m. gegužės 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-469/2014.
24. Lietuvos apeliacinio teismo 2014 m. gegužės 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-607/2014.
25. Lietuvos apeliacinio teismo 2014 m. gruodžio 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2T-115/2014.
26. Lietuvos apeliacinio teismo 2014 m. kovo 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-196/2014.
27. Lietuvos apeliacinio teismo 2014 m. lapkričio 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-1326/2014.
28. Lietuvos apeliacinio teismo 2014 m. liepos 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-902/2014.
29. Lietuvos apeliacinio teismo 2014 m. liepos 31 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-1194/2014.
30. Lietuvos apeliacinio teismo 2014 m. rugpjūčio 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-1156/2014.
31. Lietuvos apeliacinio teismo 2014 m. rugsėjo 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2T-84/2014.
32. Lietuvos apeliacinio teismo 2014 m. spalio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-1226/2014.
33. Lietuvos apeliacinio teismo 2014 m. spalio 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-1446/2014.
34. Lietuvos apeliacinio teismo 2014 m. vasario 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-271/2014.
35. Lietuvos apeliacinio teismo 2014 m. vasario 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-432/2014.
36. Lietuvos apeliacinio teismo 2015 m. balandžio 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-442-330/2015.
37. Lietuvos apeliacinio teismo 2015 m. balandžio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-240-370/2015.
38. Lietuvos apeliacinio teismo 2015 m. birželio 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-827-370/2015.
39. Lietuvos apeliacinio teismo 2015 m. gegužės 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-571-236/2015.
40. Lietuvos apeliacinio teismo 2015 m. gegužės 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-757-236/2015.
41. Lietuvos apeliacinio teismo 2015 m. gegužės 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2T-52-381/2015.
42. Lietuvos apeliacinio teismo 2015 m. rugpjūčio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-1160-302/2015.

43. Lietuvos apeliacinio teismo 2015 m. spalio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-573-407/2015.
44. Lietuvos apeliacinio teismo 2015 m. spalio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2-1419-464/2015.
45. Lietuvos apeliacinio teismo 2015 m. vasario 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2T-14-196/2015.
46. Lietuvos apeliacinio teismo 2016 m. balandžio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-231-407/2016.
47. Lietuvos apeliacinio teismo 2016 m. birželio 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2-1069-407/2016.
48. Lietuvos apeliacinio teismo 2016 m. birželio 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2-1092-943/2016.
49. Lietuvos apeliacinio teismo 2016 m. gruodžio 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-1987-370/2016.
50. Lietuvos apeliacinio teismo 2016 m. gruodžio 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-1772-943/2016.
51. Lietuvos apeliacinio teismo 2016 m. kovo 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2T-3-407/2019 (teisminio proceso Nr. 2-60-3-00100-2015-0).
52. Lietuvos apeliacinio teismo 2016 m. kovo 31 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-150-823/2016.
53. Lietuvos apeliacinio teismo 2016 m. rugsėjo 15 d. sprendimas civilinėje byloje Nr. e2A-638-178/2016.
54. Lietuvos apeliacinio teismo 2016 m. sausio 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-57-241/2016.
55. Lietuvos apeliacinio teismo 2016 m. sausio 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-27-407/2016.
56. Lietuvos apeliacinio teismo 2017 m. birželio 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-339-370/2017.
57. Lietuvos apeliacinio teismo 2017 m. gruodžio 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-644-370/2017.
58. Lietuvos apeliacinio teismo 2017 m. gruodžio 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2-1395-381/2017.
59. Lietuvos apeliacinio teismo 2017 m. kovo 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-61-381/2017.
60. Lietuvos apeliacinio teismo 2017 m. lapkričio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2-1387-178/2017.
61. Lietuvos apeliacinio teismo 2017 m. rugsėjo 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-513-823/2017.
62. Lietuvos apeliacinio teismo 2017 m. sausio 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2-50-464/2017.
63. Lietuvos apeliacinio teismo 2017 m. spalio 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-518-823/2017.
64. Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. balandžio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-566-370/2018.
65. Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. balandžio 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2T-38-370/2018.
66. Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. birželio 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2T-70-370/2018.
67. Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. gegužės 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2T-50-381/2018.
68. Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. gruodžio 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-1185-370/2018.

69. Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. kovo 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2-313-186/2018.
70. Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. lapkričio 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2T-72-381/2018.
71. Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. liepos 18 d. sprendimas civilinėje byloje Nr. e2T-74-370/2018.
72. Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. liepos 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-871-370/2018.
73. Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. liepos 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2T-72-381/2018.
74. Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. liepos 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-904-381/2018.
75. Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. rugpjūčio 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-183-307/2018.
76. Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. rugsėjo 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-897-823/2018.
77. Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. spalio 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-936-370/2018.
78. Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. spalio 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-987-370/2018.
79. Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. spalio 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2-1433-180/2018.
80. Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. spalio 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-976-823/2018.
81. Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. vasario 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2T-4-407/2018.
82. Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. vasario 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2T-1-381/2019 (teisminio proceso Nr. 2-60-3-00037-2012-6).
83. Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. vasario 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-435-381/2018.
84. Lietuvos apeliacinio teismo 2019 m. balandžio 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-501-381/2019.
85. Lietuvos apeliacinio teismo 2019 m. birželio 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2-453-464/2019.
86. Lietuvos apeliacinio teismo 2019 m. gegužės 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2T-53-370/2019.
87. Lietuvos apeliacinio teismo 2019 m. kovo 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2T-36-381/2019.
88. Lietuvos apeliacinio teismo 2019 m. lapkričio 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2T-88-943/2019.
89. Lietuvos apeliacinio teismo 2019 m. lapkričio 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2T-85-370/2019.
90. Lietuvos apeliacinio teismo 2019 m. liepos 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-908-464/2019.
91. Lietuvos apeliacinio teismo 2019 m. rugsėjo 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2-726-516/2019.
92. Lietuvos apeliacinio teismo 2019 m. sausio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2-1837-236/2018.
93. Lietuvos apeliacinio teismo 2019 m. sausio 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2T-9-823/2019.
94. Lietuvos apeliacinio teismo 2019 m. rugsėjo 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2T-64-381/2019.

95. Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. rugsėjo 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. eA2-1-381/2018.

Teisės doktrina

1. Amro, Ihab. „Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Awards in Theory and in Practice: A Comparative Study in Common Law and Civil Law Countries“, *Cambridge Scholars Publishing*, 2014.
2. Bermann, George A. „The “Gateway” Problem in International Commercial Arbitration“, *Yale Journal of International Law* 37(1), 2012.
3. Bork, Reinhard, van Zwieten. *Commentary on the European Insolvency Regulation*, Oxford University Press, 2016.
4. Born, Gary B. „The Principle of Judicial Non-interference in International Arbitral Proceedings“, *University of Pennsylvania Journal of International Law*, Vol. 30 (4), 2009.
5. Born, Gary B. *International Commercial Arbitration*, Kluwer Law International, 2009.
6. Cook, Ashley. „Kompetenz-Kompetenz: Varying Approaches and a Proposal for a Limited Form of Negative Kompetenz-Kompetenz“, *Pepperdine Law Review* 17, 2014.
7. Dickinson, Andrew, Lein, Eva. *The Brussels I Regulation Recast*, Oxford University Press, 2015.
8. Dominas, Gediminas, Mikelėnas, Valentinas. *Tarptautinis komercinis arbitražas*, Justicija, 1995.
9. Hanessian, Grant, Newman, Lawrence W. *International Arbitration Checklists – Second Edition*, Juris Publishing, Inc., 2009.
10. Hörnle, Julia. *Cross-border Internet Dispute Resolution*, Cambridge University Press, 2009.
11. Ileana, M. Smeureanu. *Confidentiality in International Commercial Arbitration*, Wolters Kluwer, 2011.
12. Kozubovska, Beata. *Ginčų arbitruotinumo problematika ir tendencijos: daktaro disertacija*. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2014.
13. Lastauskienė, Giedrė, Rudauskienė, Rimantė. „Viešųjų pirkimų skaidrumas kaip įstatymų leidėją saistantis principas“, *Teisė* (96), 2015.
14. Lew, Julian D. M., Mistelis, Loukas A. *Comparative International Commercial Arbitration*, Kluwer Law International, 2003.
15. Mikelėnas, Valentinas, Nekrošius, Vytautas, Zemlytė, Eglė. *Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatymo komentaras*, VĮ Registrų centras, 2016.
16. Mourre, Alexis, Radicti Di Brozolo, Luca G. „Towards Finality of Arbitration Awards: Two Steps Forward and One Step Back“, *Journal of International Arbitration*, Vol. 23 (2), 2006.
17. Norkus, Rimvydas, Sinkevičius, Edvardas. „Laikinųjų apsaugos priemonių taikymas nagrinėjant ginčus Lietuvos komerciniuose arbitražuose“, *Jurisprudencija* 20 (1), 2013.
18. Norkus, Rimvydas, Sinkevičius, Edvardas. „Nemokumo procedūrų ir komercinio arbitražo suderinamumo klausimai“, *Jurisprudencija* 19 (4), 2012.
19. Petkutė-Gurienė, Jurgita. „Komercinis arbitražas ir teisingo bylos nagrinėjimo garantijos pagal Europos žmogaus teisių konvencijos 6(1) straipsnį“, *Jurisprudencija* 24 (2), 2017.
20. Tweedale, Aandrew, Tweedale, Keren. *Arbitration of Commercial Disputes. International and English Law and Practice*, Oxford University Press, 2007.
21. Varapnickas, Tadas. *Arbitro civilinė atsakomybė ir jos ribos: daktaro disertacija*. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2018.
22. Wang, Faye Fangfei. *Online Arbitration*, Taylor & Francis, 2017.
23. Zemlytė, Eglė. „Valstybės ir viešosios teisės juridinių asmenų teisė sudaryti arbitražinį susitarimą pagal Lietuvos ir užsienio valstybių teisę“, *Teisė* (79), 2011.

Norminiai teisės aktai

1. 1958 metų Niujorko konvencija dėl užsienio arbitražų sprendimų pripažinimo ir vykdymo.
2. 1965 m. lapkričio 15 d. Hagos konvencija dėl teisminių ir neteisminių dokumentų civilinėse arba komercinėse bylose įteikimo užsienyje.
3. 1968 m. rugsėjo 27 d. Briuselio konvencija dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose vykdymo.
4. 2000 m. gruodžio 22 d. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 44/2001 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose pripažinimo ir vykdymo, OL L 012, 2001.
5. 2007 m. lapkričio 13 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 1393/2007 dėl teisminių ir neteisminių dokumentų civilinėse arba komercinėse bylose įteikimo valstybėse narėse (dokumentų įteikimas), panaikinant Tarybos reglamentą (EB) Nr. 1348/2000, OJ L 324, 2007.
6. 2007 m. liepos 11 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 861/2007, nustatantis Europos ieškinių dėl nedidelių sumų nagrinėjimo procedūrą, OJ L 199, 2007.
7. 2012 m. gruodžio 12 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) Nr. 1215/2012 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose pripažinimo ir vykdymo, OJ L 351, 2012.
8. 2014 m. gegužės 15 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) Nr. 655/2014, kuriuo nustatoma europinio sąskaitos blokavimo įsakymo procedūra, siekiant palengvinti tarpvalstybinį skolų išieškojimą civilinėse ir komercinėse bylose, OJ L 189, 2014.
9. 2015 m. gegužės 20 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) 2015/848 dėl nemokumo bylų OJ L 141.
10. Jungtinės Karalystės arbitražo įstatymas (1996) [interaktyvus; žiūrėta 2019 m. gruodžio 4 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1996/23/contents>.
11. Jungtinių Tautų Tarptautinės prekybos teisės komisijos (UNCITRAL) 2012 teismų praktikos rinkinys dėl Pavyzdinio tarptautinio komercinio arbitražo įstatymo.
12. Jungtinių Tautų Tarptautinės prekybos teisės komisijos (UNCITRAL) 1985 m. Pavyzdinio tarptautinio komercinio arbitražo įstatymas su pakeitimais.
13. Lenkijos civilinio proceso kodeksas [interaktyvus; žiūrėta 2019 m. gruodžio 5 d.]. Prieiga per internetą: <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19640430296>.
14. Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymas (Žin., 2004, Nr. 50-1632).
15. Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas (Žin., 2000, Nr. 64-1914).
16. Lietuvos Respublikos antstolių įstatymas (Žin., 2002, Nr. 53-2042).
17. Lietuvos Respublikos biudžetinių įstaigų įstatymas (Žin., 1995, Nr. 104-2322; 1996, 2010, Nr. 15-699).
18. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (Žin., 2002, Nr. 36-1340).
19. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (Žin., 2000, Nr. 74-2262).
20. Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymas (Žin., 2001, Nr. 31-1010).
21. Lietuvos Respublikos juridinių asmenų nemokumo įstatymas (TAR, 2019, Nr. 2019-10324).
22. Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatymas (Žin., 1996, Nr. 39-961; 2012, Nr. 76-3932).
23. Lietuvos Respublikos Konstitucija („Lietuvos aidas“, 1992, Nr. 220 (1992-11-10); Žin., 1992, Nr. 33-1014 (1992-11-30)).
24. Lietuvos Respublikos notariato įstatymas (Lietuvos Aidas, Nr. 192; 1992, Nr. 28-810).
25. Lietuvos Respublikos prekybinės laivybos įstatymas (Žin., 1996, Nr. 101-2300).
26. Lietuvos Respublikos teismų įstatymas (Žin., 1994, Nr. 46-851; 2002, Nr. 17-649).
27. Lietuvos Respublikos valstybės ir savivaldybės įmonių įstatymas (Žin., 1994, Nr. 102-2049; 2004, Nr. 4-24).

28. Lietuvos Respublikos viešųjų pirkimų įstatymas (Žin., 1996, Nr. 84-2000; 1999, Nr. 56-1809; 2002, Nr. 118-5296; 2006, Nr. 4-102; TAR, 2017-05-04, Nr. 2017-07550).
29. Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymas (Žin., 1994, Nr. 55-1049; 2000, Nr. 91-2832; 2008, Nr. 113-4290).
30. Prancūzijos civilinis kodeksas [interaktyvus; žiūrėta 2019 m. gruodžio 4 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?cidTexte=LEGITEXT000006070716>.
31. Prancūzijos Respublikos Prezidento 2015 m. liepos 23 d. Įsakymas (Ordonansas) dėl viešųjų pirkimų Nr. 2015-899.
32. Sutartis dėl Europos Sąjungos veikimo OJ C 326, 2012.
33. Tarptautinės advokatų asociacijos (angl. *International Bar Association*) priimtose Gairėse dėl interesų konfliktų tarptautiniame arbitraže (angl. *Guidelines on Conflicts of Interest in International Arbitration*).
34. Vokietijos civilinio proceso kodeksas [interaktyvus; žiūrėta 2019 m. gruodžio 4 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.gesetze-im-internet.de/zpo/>.
35. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija (1950 m.).

Užsienio valstybių teismų praktika

1. Jungtinės Karalystės Aukščiausiojo Teismo 2010 m. lapkričio 3 d. sprendimas byloje *Dallah Real Estate and Tourism Holding Company v The Ministry of Religious Affairs, Government of Pakistan* UKSC 46.
2. Jungtinių Amerikos Valstijų Floridos bankroto teismo 2008 m. gegužės 22 d. sprendimas byloje *In re Shores of Panama, Inc*, 387 B.R. 86459 Collier Bankr. Cas. 2d 1717.
3. Jungtinių Amerikos Valstijų Pensilvanijos bankroto teismo 2007 m. rugpjūčio 8 d. sprendimas byloje *In re Herrington*, 374 B.R. 133.
4. Jungtinių Amerikos Valstijų Teksaso bankroto teismo 2010 m. birželio 22 d. sprendimas byloje *Zimmerli v. Ocwen Loan Servicing, LLC*, 432 B.R. 238.
5. Jungtinių Amerikos Valstijų Trečiosios apygardos Apeliacinio teismo 2003 m. birželio 26 d. sprendimas byloje *China Minmetals Materials Import and Export Co., Ltd. v. Chi Mei Corp*, 334 F.3d 274.
6. Jungtinių Amerikos Valstijų Vienuoliktosios apygardos Apeliacinio teismo 2007 m. vasario 23 d. sprendimas byloje *In re Electric Machinery Enterprises*, 479 F.3d 79147 Bankr. Ct. Dec. 234.
7. Prancūzijos Respublikos ginčų tribunolo 2016 m. balandžio 11 d. sprendimas byloje Nr. 16-04044.
8. Santandero komercinio teismo 2019 m. rugsėjo 30 d. sprendimas byloje 266/2019.
9. Singapūro apeliacinio teismo 2011 m. gegužės 11 d. sprendimas byloje *Larsen Oil and Gas Pte Ltd v Petroprod Ltd*, 2011 SGCA21.
10. Vokietijos federalinio teismo 2011 m. sausio 25 d. sprendimas byloje Nr. XI ZR 350/08.

Remigijus Jokubauskas, Mykolas Kirkutis,
Egidija Tamošiūnienė, Vigintas Višinskis

GINČŲ NAGRINĖJIMAS KOMERCINIAME ARBITRAŽE

Mykolo Romerio universitetas
Ateities g. 20, Vilnius
Puslapis internete www.mruni.eu